Näkökulmia puolustuskyvyn uskottavuuteen

Puolustusministeriö
Försvarsministeriet
Ministry of Defence

Näkökulmia uskottavaan puolustuskykyyn

Johdanto 2
Jarno Limnéll: Uhkakuvat ohjaavat turvallisuuspolitiikkaa 5
Tiina Tarvainen: Muuttuva turvallisuusympäristö ja puolustuskyky – vertailua läntisten strategiadokumenttien kautta..... 33
Arto Nokkala: Suomen puolustuskyvyn uskottavuus 58
Risto Sinkko: Suomalaisten maanpuolustustahto ja maanpuolustusajattelu uskottavan puolustuksen näkökulmasta..... 84
Kari E.O. Alho, Juha-Matti Lehtonen, Reijo Mankinen, Rolf Maury ja Nuutti Nikula: Puolustusmateriaalin hintakehitys 115
Aki-Mauri Huhtinen: Sosiaalisen median käyttömahdollisuudet informaatio-operaatioissa..... 146
Kirjoittajat 162

Puolustusministeriö
Försvarsministeriet
Ministry of Defence

Eteläinen Makasiinikatu 8
PL 31, 00131 HELSINKI

www.defmin.fi

Toimittaja: Tiina Tarvainen
Paino: Korian Kirjapaino Alanko Ky, 2012

ISBN: 978-951-25-2320-7

JOHDANTO

Suomen puolustusta kehitetään toimintaympäristössä, jossa toimijoiden keskinäisriippuvuus kasvaa. Uhkat ovat monimuotoisempia, vaikeammin ennustettavissa ja hallittavissa. Julkisen sektorin taloudelliset resurssit niukkenevat ja niitä pyritään korvaamaan yhteistyöllä, toimintojen tehostamisella ja fokusoinnilla. Toiminnan ja rakenteiden joustava ja pitkäjänteinen kehittäminen edellyttää, että myös puolustushallinnon on turvattava omia erityistarpeitaan koskevan tutkimustiedon saanti sekä hyödynnettävä tutkimusta puolustuskyvyn ja hallinnonalan kehittämisessä mahdollisimman kattavasti. Tutkimus on yksi tietoperustaisen päätöksenteon *(evidence-based policy)* sekä tietojohtamisen työkaluista, jolla pystytään navigoimaan tässä tulevaisuuden virrassa.

Puolustushallinnon strategisen tutkimuksen painopisteet ovat toimintaympäristön tutkimus ja verkottunut puolustus. Tutkimuksella ennakoidaan erilaisia toimintaympäristön sotilaallisia, poliittisia, taloudellisia, sosiaalisia ja teknologisia kehityskulkuja, joilla voi olla vaikutusta puolustuskykyyn. Tavoitteena on strategisesti tärkeiden, puolustuskykyyn vaikuttavien tekijöiden systemaattinen seuranta ja perusteiden luominen strategiselle suunnittelulle. Verkottuneen puolustuksen tutkimus keskittyy analysoimaan näiden trendien vaikutuksia puolustuskykyyn sekä arvioimaan hallinnonalan eri toimintavaihtoehtoja.

Uskottava puolustuskyky on perinteisesti ollut hallinnonalan ydinkäsite. Hankkeen tavoitteena on pohtia yhtäältä sitä, mistä materiaalisista ja immateriaalisista tekijöistä Suomen ”uskottava puolustuskyky” koostuu ja toiseksi sitä, miten sitä tulisi turvallisuusympäristön muuttuessa kehittää. Hanke toimii hallinnonalan strategisia tutkimusteemoja kokoavana keskustelunavauksena ja tutkimustarpeiden esiintuojana - tutkimustoiminnan periaatteiden mukaisesti verkottuminen on edellytys puolustushallinnon kasvavien tietotarpeiden täyttämiselle. Tutkimuksen kautta voidaan tuoda esiin sodan kuvaan ja (uskottavaan) puolustuskykyyn liittyviä mahdollisuuksia, riskejä ja toimintavaihtoehtoja sekä luoda tietopohjaa aiheen jatkotutkimukselle. Julkaisun otsikko: ”Näkökulmia uskottavaan puolustuskykyyn” korostaa tätä nimenomaista lähestymistapaa – tämä yksittäinen hanke on osa jatkuvaa, strategista tutkimusteemaa. Turvallisuusympäristön muutoksessa puolustuskyvyn ylläpitäminen edellyttää hallinnonalalta yhä enemmän strategista viestintää niin kansalaisille, päätöksentekijöille kuin ulkopuolisille toimijoillekin.

Uskottavuuden on katsottu muodostuvan yhtäältä puolustusjärjestelmän sotilaallisista suorituskyvyistä, kansallisella ja kansainvälisellä yhteistyöllä tätä tukevista voimavaroista ja resursseista; toisaalta ulkovaltojen ja oman maan kansalaisten maanpuolustustahdosta ja käsityksestä Suomen kyvystä vastata uhkiin. Uskottavaa puolustuskykyä on määritelty runsaasti julkisessa keskustelussa, mutta tunnepitoisena ja subjektiivisena käsitteenä sen tutkiminen on hyvin haasteellista. Uskottavaan puolustuskykyyn liittyy lukematon määrä erilaisia elementtejä alkaen aina toimintaympäristön kehittymisestä ja resursseista arvoihin ja asenteisiin

asti. Käsite korvasi EU-jäsenyyden myötä ”itsenäisen puolustuksen” Lipposen II hallituksesta (1999 - 2003) alkaen. Sitä on käytetty perusteluna, kun on ollut kyse tietyistä puolustusratkaisuista, materiaalihankinnoista tai liittoutumisesta. *Sillä viitataan useimmiten ennaltaehkäisykykyyn, jolla varaudutaan torjumaan sotilaallisen voiman käyttö tai sillä uhkaaminen.* Tässä kontekstissa tulisikin pohtia, tarvitsemmeko enää ”uskottava” etuliitettä puolustuskyvyllemme. Riskit ja uhkat laajentuvat ja olemme siirtyneet yhteen valtiokeskeiseen sotilaalliseen uhkaan vastaamisesta kohti laajempaa ja verkottunutta käsitystä puolustuksesta, sen tarpeista ja voimavaroista. Tämän tutkimushankkeen tarkoituksena ei ole arvioida sotilaallisia suorituskykyjä ja niiden tehokkuutta, vaan pohtia ”puolustuskyvyn uskottavuutta” laajemmin strategisella tasolla. Turvallisuusympäristön ja uhkien monimutkaistuessa sekä keskinäisriippuvuuden lisääntyessä uskottavuutta rakennetaan aiempaa kokonaisvaltaisemmin. Kokonaisvaltaista ja verkottunutta toimintatapaa tarvitaan kaikkialla – niin suunnittelussa, johtamisessa kuin turvallisuus- ja puolustuspolitiikan toimeenpanossakin, sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla.

Tutkimushanke käynnistyi vuonna 2010 Puolustusministeriön tutkimusyksikön järjestämällä keskustelutilaisuudella. Keskustelussa kysyttiin, onko Suomen omaksuttava samanlainen sodan kuva kuin muilla länsimailla: onko vaarana, että kansallinen sodan kuvamme jää selvittämättä? Ketkä rakentavat ja määrittävät uhkia ja luovat osaltaan ”suomalaista sodan kuvaa”? Miten maanpuolustustahto muuttuu? Näihin kysymyksiin pyrimme vastaamaan tässä teoksessa.

Sodan kuva määrittää asevoimien käytön periaatteet ja tehtävät, joihin puolustuskyvyllä vastataan. Kansainvälisten kehityskulkujen analysointi Suomen näkökulmasta on eräs keskeinen kysymys. Eroaako ”suomalainen sodan kuva” länsimaisesta tai vaikkapa venäläisestä sodan kuvasta, ja mihin suuntaan puolustuskykyä tulee sen valossa pitkällä tähtäimellä kehittää? Millaista puolustuskykyä tarvitsemme – nyt ja tulevaisuudessa? Kysymys on erityisen keskeinen tämän hetkisessä kontekstissa, jossa puolustushallinnon on uudistuttava kustannustehokkaasti suhteessa resursseihin ja tehtäviin. Tutkimushankkeella pyritään ennakoimaan eräitä niistä tekijöistä, jotka vaikuttavat puolustuskykyymme tulevaisuudessa.

Sekä suomalaista sodan kuvaa että puolustuskykyä lähestytään teoksessa systeeminäkökulmasta, jossa huomioidaan kokonaisvaltaisesti mm. erilaisia siihen vaikuttavia ja keskinäisriippuvaisia tekijöitä ja trendejä. Tavoitteena ei ole tuoda esiin ”yhtä totuutta” sodan kuvasta kuin siihen vastaavasta puolustuskyvystäkään, vaan pikemminkin luoda pohjaa ja ideoita aihetta koskevalle turvallisuuspoliittiselle keskustelulle ja jatkotutkimukselle. Osaltaan myös vuoden 2015 alkuun mennessä toteutettava puolustusvoimauudistus liittyy samaan tematiikkaan. Sen perustavoite on varmistaa, että puolustusvoimilla on edellytykset täyttää tehtävänsä ja ylläpitää Suomen sotilaallinen puolustuskyky 2020-luvulle. Uudistuksen lähtökohtina ovat puolustusvoimien nykyisten tehtävien jatkuminen, yleisen asevelvollisuuden toimivuuden varmistaminen sekä puolustuksen kehittäminen alueellisen puolustuksen pohjalta.

Uskottava puolustuskyky kiteytetään usein tahdon, taidon ja materiaalin summaksi. Tutkimuksen näkökulmasta keskeisiksi kysymyksiksi nousevat mm. suomalaisen sodan kuvan selvittäminen ja sen mahdollinen vertailu muiden maiden sodan kuviin. Teoksessa nostetaan esiin Suomen dualismi: länsimaiset ammattimaistumis- ja kriisinhallintapaineet ja toisaalta perinteisten uhkakuvien ja geopolitiikan aiheuttamat haasteet. Sotatieteiden tohtori Jarno Limnéll pohtii artikkelissaan laajemmin turvallisuuteen liittyvää uhkakuvapolitiikkaa sekä Suomen sodan kuvaa. Turvallisuusympäristön muutoksesta ja sen vaikutuksesta läntiseen puolustusajatteluun sekä strategiseen suunnitteluun kirjoittaa puolustusministeriön tutkimusyksikön näkökulmasta Tiina Tarvainen. Uskottavan puolustuskyvyn kattava käsitteellinen analyysi on dosentti Arto Nokkalan käsialaa. Maanpuolustustahtoa uskottavan puolustuskyvyn näkökulmasta tarkastelee artikkelissaan tutkija Risto Sinkko. Puolustusmateriaalikysymykset ovat kriittinen osa puolustuskykyä ja puolustusmateriaalin hintakehityksen arvioinnin eri tapoja tarkastelevat ETLA:n tutkijat Kari Alho, Reijo Mankinen, Rolf Maury ja Nuutti Nikula yhdessä Maanpuolustuskorkeakoulun sotatalousprofessori Juha-Matti Lehtosen kanssa. Lopuksi professori Aki-Mauri Huhtinen Maanpuolustuskorkeakoululta käsittelee sodan kuvan muutosta pohtimalla sosiaalisen median käyttömahdollisuuksia informaatio-operaatioissa.

Helsingissä 16.3.2012
Tutkimusjohtaja Juha Martelius
Puolustusministeriö

Jarno Limnéll

Uhkakuvat ohjaavat turvallisuuspolitiikkaa

Vai onko otsikon sijasta oikeampaa kysyä toisinpäin – ohjaako politiikka niin turvallisuutta kuin uhkakuvia ja ymmärrystämme tämän päivän sodan kuvasta? Molemmat kysymykset ovat hyvin aiheellisia tämän päivän laajaa turvallisuuskäsitettä korostavassa ja niukkenevien resurssien kanssa kamppailevassa suomalaisessa turvallisuuspolitiikassa. Kysyttiin miten päin tahansa, uhkakuvien merkitys on keskeinen – sekä sodan kuvan että turvallisuutta tuottavien toimintojen määrittämisessä. Uhkat ovat turvallisuusanalyysin keskeinen lähtökohta, edelleenkin.

”Mikä meitä uhkaa?” -kysymys on yksinkertainen, ja sekä suomalaisessa turvallisuuspolitiikassa että arkipäivän keskusteluissa usein esitetty. Vastaaminen käy jo huomattavasti mielenkiintoisemmaksi, sillä yksiselitteistä vastausta ei ole olemassa. Meillä jokaisella on kysymykseen omanlaisemme vastaus. Tämä tekeekin uhkakuvien määrittämisestä mielenkiintoisen – ja haasteellisen. Turvallisuusympäristössämme näyttäytyviä materiaalisia tosiasioita voidaan tulkita hyvin eri tavoin, kukin oman maailmankatsomuksensa ja arvomaailmansa pohjalta. Toisaalta uhkan ”todellisuuteen” (ymmärrykseemme uhkasta) vaikuttavat merkittävästi myös sosiaaliset tekijät, kuten tiedotusvälineiden kautta välittyvät uutiset turvallisuusympäristöstämme. Meille siis kerrotaan eri kanavia pitkin, että mitä meidän pitäisi pelätä – mikä meitä uhkaa? Lisäksi uhkakuvien määrittämiseen yhdistyy usein vahvoja kulttuurisia tekijöitä, kuten historialliset tapahtumat, jolloin uhkakuvien määrittämisen voi todeta olevan myös kulttuurisidonnainen asia, jossa menneisyys on aina läsnä. Uhkakuvien määrittäminen ei siten koskaan tapahdu ”tässä ja nyt.” On syytä pitää mielessä, että uhkakuva, kuvaus uhkasta, on aina arvionvarainen ennustus tulevasta. Vasta uhkan konkreettinen toteutuminen tekee uhkasta todellisen. Kaikki todellisiksikin väitetyt uhkakuvat ovat siis periaatteessa arvioita ja kuviteltuja ennalta näkemisen asioita. Absoluuttisia uhkatotuuksia ei ole olemassa.

Uhkakuvien määrittely toimii turvallisuuspolitiikkamme perustana, ja tämä määrittely on tänä päivänä kiistanalaista. Elämme monimutkaistuneessa maailmassa, jossa jo lähtökohtaisesti ”turvallisuus” ja ”uhka” -käsitteille on rakennettu uudenlainen sisältö. Nykyinen turvallisuusajattelu eroaa parin vuosikymmenen takaisesta kylmän sodan ajan asetelmasta. Silloinen asetelma oli monilta osin selkeämpi; niin sisäinen kuin ulkoinen ja toisaalta kansallinen ja kylmän sodan blokkien välinen turvallisuuskenttä oli helpommin hahmotettavissa. Uhka-ajatte-

lun, ja turvallisuuspolitiikan, voi katsoa keskittyneen sotilaallisiin uhkakuviin ja valtiokeskeisiin turvallisuusmäärittelyihin.

Sotilaallisten uhkakuvien todennäköisyyden huomattava laimeneminen kylmän sodan jälkeen antoi tilaa muille uhkakuville. Suomen turvallisuuspolitiikan voi katsoa siirtyneen laajan turvallisuuden aikaan vuosien 1995 ja 1997 turvallisuus- ja puolustuspoliittisten selontekojen myötä. Tällöin suuri joukko uusia uhkia liitettiin osaksi turvallisuuspoliittista agendaa. Samalla ilmapiiri uhkakeskusteluun muuttui sosiaalisesti vähemmän säädellyksi. Uhkakuvista sai puhua ja niitä arvioida aiempaa enemmän myös julkisuudessa. Turvallisuuden laajentaminen ja uhkatulkintojen rajojen avautuminen merkitsivät sitä, että turvallisuus- ja uhkakäsitteillä ryhdyttiin tekemään kasvavissa määrin politiikkaa.

Tämän päivän trendinä on puhua, myös turvallisuuspolitiikan keinojen määrittämisen yhteydessä, laajentuneesta turvallisuudesta ja laajan uhka-ajattelun tarpeellisuudesta. On huomioitava, etteivät turvallisuus ja uhkat laajene itsestään vaan niitä on laajennettu ja laajennetaan, ja usein vielä tarkoituksellisesti. Käsitteinä ”laaja turvallisuus” ja ”uudet uhkat” ovatkin epämääräisiä, ja niihin on yhdistetty monia sisältöjä, tavoitteita ja käyttötarkoituksia. Uudet uhkat (joiksi yleensä kutsutaan kaikki muita kuin ”perinteisiä” sotilaallisia uhkakuvia) eivät sinällään ole olleet kaikilta osin uusia, mutta niiden määrittely turvallisuuspoliittisina ja ylipäänsä uhka-käsitteiseen yhdistettyinä asioina sotilaallisen turvallisuuden rinnalla on ollut uutta. Samalla turvallisuuspolitiikkamme – tavoitteineen, uhkineen ja keinoineen – laajentuu, millä on vaikutuksensa asevoimien tehtäviin ja käyttötarkoituksiin.

Oleellista on pitää mielessä, että niin turvallisuuspolitiikan, uhkakuvien kuin asevoimien kehityksen määrittelyllä on takanaan poliittinen ohjaus. Koetut uhkat, ja erityisesti erilaisilla mielikuvilla meitä tänä päivänä uhkaavista tekijöistä, on vaikutuksensa siihen, minkälaista sodan kuvaa vasten puolustusvoimiamme halutaan kehittää. Tässä vaikuttamisessa on toki myös puolustusvoimat vahvasti mukana – asiantuntijuudellaan kertomassa millainen tämän päivän sodan kuva on. Mutta puolustusvoimat ei ole ainoa toimija, joka rakentaa ymmärrystämme tämän päivän uhkakuvista ja suomalaisesta sodan kuvasta. Kyse on vahvasti siitä, että millaiset uhkakuvat ovat nimenomaan poliittisissa prosesseissa hallitsevia, sillä laajan turvallisuuden aikakaudella uhkakuvia joudutaan jo pelkästään rajallisista resursseista johtuen arvottamaan keskenään ja samalla arvioimaan puolustusvoimien käyttömahdollisuuksia sen eri tehtäviin.

Uhkakuvamuutoksesta onkin nostettava esille huomionarvoinen kehityssuunta. Ajallemme on tyypillistä turvallistaminen. Turvallistamisella tarkoitetaan, että erilaiset asiat ja ilmiöt sekä yhteiskunnalliset ongelmat nähdään turvallisuuskysymyksinä, mikä muuttaa poliittista suhtautumista niihin sekä niiden ratkaisemiseen käytettäviä keinoja. Turvallisuudesta on tullut muotia ja uhkiksi kuvattujen asioiden määrä on viimeisen kymmenen vuoden aikana lisääntynyt huomattavasti. Turvallisuus, sekä käsitteenä että ilmiönä, liitetään yhä helpommin erilaisiin asioihin, josta seuraa, että tätä uutta turvallisuustarvetta tarvitaan joku hallinnoimaan sekä

tuottamaan. Turvallisuuden ja uhkan luoteen pohtiminen ei ole vain akateemisen maailman tehtävä.[1] Päinvastoin, juuri perusteiden ymmärtämisellä on vahva vaikutuksensa siihen, millaista turvallisuutta, ja millä keinoin, haluamme rakentaa. Yhteys käytäntöön on voimakas.

Jotta pystymme paremmin ymmärtämään tämän päivän uhkatodellisuutta ja suomalaista sodan kuvaa, on syytä jäsentää sitä, miten eri tavoin turvallisuutta voidaan tänä päivänä määrittää. Ensinnäkin kyse on turvattavan kohteen määrittämisestä, kenen turvallisuudesta on kyse? Perinteisesti huomio on keskittynyt valtioiden ja yhteiskuntien turvaamiseen, mutta nykyään turvaamisen kohteena puhutaan yhä yleisemmin muista turvattavista kohteista kuten koko maailmasta tai yksilölähtöisestä turvallisuusajattelusta. Ensisijainen turvattava kohde voi myös olla uskonto tai ihmisoikeudet. Toinen turvallisuusmäärittelyn ulottuvuus koskee uhkaa – mikä uhkaa määritetyn turvattavan kohteen turvallisuutta (miltä turvataan)? Tähän uhkakenttään on aiempien sotilaallisten uhkakuvien hallitsevuuden rinnalle tullut esimerkiksi ympäristöllisiä, poliittisia, taloudellisia ja terveydellisiä uhkakuvia. Turvallisuus on laajentunut koskemaan huomattavasti aiempaa laajempaa politiikan alaa, ja nykyisen vallitsevan näkemyksen mukaan sisäinen ja ulkoinen turvallisuus ovat hyvin kiinteästi liitoksissa toisiinsa.[2] Kolmanneksi kyse on keinoista, eli millä keinoin turvattava kohde turvataan uhkilta? Viimeistään tässä vaiheessa yleensä näkemykset turvallisuuspolitiikan sisällöstä ja suunnasta poikkeavat eri ihmisten välillä. Tällöin myös luontevasti herää kysymys siitä, että kenen tai keiden tehtävänä ja millä tavoin tämän päivänä turvallisuutta tuotetaan? Kaikissa näissä kolmessa turvallisuuden ulottuvuudessa on kyse valinnoista; mitä ja miten turvallisuutta haluamme rakentaa, ja mihin keskittyä. Keskustelu näiden valintojen tekemisestä – Suomen turvallisuuspolitiikan ydinkysymyksistä – on jatkuvaa, ja hyvä niin.

Turvallisuuden ”hämärtymisestä” huolimatta uhkalähtöisyyden voi todeta säilyneen vahvana suomalaisessa turvallisuuspolitiikassa. Turvallisuutta tarkastellaan Suomessa edelleen vahvasti suhteessa uhkaan eli uhkaa pidetään turvallisuuden vastakäsitteenä. Samalla rajojen asettaminen laajalle turvallisuudelle on muodostunut hyvin vaikeaksi kysymykseksi[3], mikä on ollut nähtävissä esimerkiksi Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittisissa selonteoissa: Miten laajaa turvallisuuden ja uhkakuvien tulisi olla, tai mitkä ovat niitä uhkakuvia, joihin vastataan nimenomaan turvallisuuspoliittisin keinoin? Samalla voi kriittisesti kysyä: Miksi pidämme joitain asioita tai tekijöitä uhkaavina ja minkä tekijöiden vuorovaikutuksessa suomalainen uhkaymmärrys rakentuu? Havaitsemme, että suomalainen turvallisuuspolitiikka on tänä päivänä varsin vaikeasti ja moniulotteisesti hahmotettava kokonaisuus.

---

1 Ks. *Kansallisen turvallisuustutkimuksen strategia,* Sektoritutkimuksen neuvottelukunnan julkaisuja 17:2009.

2 Näin luodaan samalla vahvistuvaa käsitystä kokonaisturvallisuudesta, ja sen tarpeellisuudesta. Ks. mm. *Varautuminen ja kokonaisturvallisuus,* Komiteamietintö, Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 21/2010.

3 ”On todettavissa, että ongelmien niin sanottu ”turvallistaminen”, eli tekemällä kaikista ongelmista turvallisuus poliittisia, ei edesauta ongelmien ratkaisua, vaan painottaa lähinnä ongelmilta suojautumista niiden ratkaisemisen sijasta. Siksi turvallisuuspolitiikan kattamista toimenpiteistä pitäisi olla jäsentynyt käsitys.” *Turvallisuuspoliittisen seurantaryhmä 2008,* Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 8/2008, s. 20-21.
pitkään, mutta sen käytännön soveltaminen on haasteellista ja vaatii lisähuomiota.”

Turvallisuuden muuttuessa, tai paremminkin turvallisuutta muutettaessa, on tärkeää tiedostaa muutokseen vaikuttavia tekijöitä. Kyse ei ole ainoastaan perinteisen sodan uhkan todennäköisyyden pienenemisestä ja uusien uhkien esiinmarssista. Jos ajattelemme tämän päivän suomalaista turvallisuutta ”kylmän sodan ajan turvallisuuden mittarein”, meidän pitäisi tuntea elävämme turvallisemmassa Suomessa kuin koskaan aikaisemmin. Mutta näin ei ole. Suomalaiset tuntevat nyky-Suomessa itsensä varsin turvattomiksi. Turvallisuuden mittarimme ovat muuttuneet eli se, miten arvotamme turvallisuutta ja kokemiamme uhkia. Uhkan kokeminen ei välttämättä perustu uhkan olemassaoloon vaan syntyneeseen (tai tarkoituksellisesti synnytettyyn) mielikuvaan uhkasta ja sen todennäköisyydestä sekä vakavuudesta. Voidaan jopa väittää, että aikamme sota, terrorismin vastainen sota on puhtaimmillaan sotaa juuri mielikuvista. Terrorismista on syöpynyt mieliimme pahempi uhka kuin liikenneonnettomuuksista, vaikka liikenteessä menehtyy huomattavasti enemmän ihmisiä.

On huomioitavaa, että uhkavalikoiman laajentuminen on osaksi seurausta yhteiskuntien lisääntyneestä riippuvuudesta informaatioteknologiaan. Esimerkiksi virushyökkäykset tai tietoverkkorikollisuus eivät olisi mahdollisia ilman teknistä kehitystä ja verkostoitumista. Kyber-turvallisuus on tämän päivän vahvin turvallisuustrendi, ja monessa länsimaassa kuvattu lähitulevaisuuden vakavimmaksi turvallisuusuhkaksi. Samalla olemme havainneet niin yhteiskuntien kuin yksilöiden haavoittuvuuden lisääntyneen, johon yhdistyy läheisesti henkisen kriisinkestävyyden heikkeneminen.[4] Toisaalta tämän päivän tietoyhteiskunnassa olemme jatkuvan informaatiotulvan keskellä, ja tiedonsaantimme esimerkiksi maailmalla tapahtuvista asioista on lähes reaaliaikaista. Elämme erilaisten uhkien keskellä, jopa niin, että ”uhka” on sanana kärsinyt inflaation.

Tämän päivän uhkakuvia määritettäessä ja tarkasteltaessa on hankalaa käyttää pelkästään sotilaallisessa suunnittelussa käytettyä kaavaa: Tahto X Kyky = Uhka. Kaavan mukaisesti uhka ja sen voimakkuus määräytyy vastapuolen (uhkaajan) tahdon ja suorituskyvyn yhteisvaikutuksena. Näissä uhkamalleissa on yleensä kyse kyvyn arvioinneista, sillä tahdon arvioiminen on vaikeaa – se voi muuttua lyhyessä ajassa, mutta kyvyn muutokset vaativat aikaa. Tämä perinteinen uhkamäärittely on kuitenkin ongelmallinen laajennetun turvallisuuskäsityksen yhteydessä. Esimerkiksi ympäristöuhkille tai järjestäytyneelle rikollisuudelle on vaikea määrittää yhtenäistä kykyä tai tahtoa.

Entä sitten uhkien ja niihin vastaamisen pohjalta määrittyvä sodan kuva – miten se pitäisi ymmärtää? Sota ei, uhkakuvien tavoin, ole muuttumaton ilmiö. Sodan kuva muuttuu ajan myötä, joskin tämän päivän ja tulevaisuuden sotien ymmärtäminen rakentuu historiallisten kokemuksien pohjalle. Sodan kuvalla tarkoitetaan vallitsevaa suhteellisen yhteistä käsitystä asevoiman käytön luonteesta, eikä tässäkään määrittelyssä ole absoluuttisia totuuksia. Jotenkin arviot

---

[4] Henkisellä kriisinkestävyydellä tarkoitetaan kansakunnan kykyä kestää turvallisuustilanteiden aiheuttamat henkiset paineet, selviytyä niiden vaikutuksilta ja nopeuttaa kriiseistä toipumista. *Yhteiskunnan turvallisuusstrategia,* Valtioneuvoston periaatepäätös 16.12.2010, s. 51

ja yhteiset käsitykset sodan kuvasta täytyy kuitenkin muodostaa, jotta kyetään suuntaamaan asevoimien toimintaa ja kehitystä arvioidun sodan kuvan mukaiseksi. Sodan kuva voi usein olla, ja onkin, erilainen eri maiden tai kansakuntien välillä. Sodan kuva on kuitenkin määriteltävissä suhteellisen yhtenäiseksi vallitsevaksi käsitykseksi sodasta, joka vallitsee tietyn joukon keskuudessa, kuten valtion sisällä tai läntisten teollisuusmaiden välillä.

Sodan kuvan määrittely on perinteisesti liittynyt läheisesti asevoimien tehtävien suunnitteluun. Suomalaisen sodan kuvan, siis meidän käsityksemme siitä mitä tämän päivän ja lähitulevaisuuden sota voisi olla, voi todeta ohjaavan sitä, minkälaista sotilaallista puolustusta tarvitaan ja minkälaisiin tehtäviin pitää puolustusvoimien toimin kyetä. Se millaiseksi mahdollinen sota käsitetään vaikuttaa olennaisesti siihen, kuinka sotaan pitää valmistautua ja varautua.

Emme kuitenkaan muodosta tietoisuuttamme sodan kuvasta tyhjiössä, vaan historiallisten kokemusten lisäksi käsitykseemme sodasta vaikuttaa läheisesti meitä ympäröivien maiden tai esimerkiksi liittokuntien käsitykset sodan kuvasta. Tähän yhdistyy tänä päivänä paljon painotettu turvallisuuden keskinäisriippuvuus, eli turvallisuutta ei globaalissa maailmassa voi rakentaa vain yksin, eikä uhkia torjua vain valtiollisten rajojen sisäpuolella tai ainoastaan yhden turvallisuusviranomaisen toimin. Voidaan sanoa, että Suomen uhkaymmärrys on tänä päivänä aiempaa vahvemmin sidoksissa kansainväliseen turvallisuusymmärrykseen, ja erityisesti niihin toimijoihin, joilla on meihin eniten vaikutusta esimerkiksi maantieteellisen läheisyytensä tai maailmanpoliittisen valta-asemansa perusteella. Samalla kyse on myös tietoisesta valinnasta: kenen määrittämiä uhkakuvia haluamme yhdistää tai vaihtoehtoisesti olemme pakotettuja huomioimaan määrittäessä meidän näkemystä uhkakuvista – ja suomalaisesta sodan kuvasta.

Suomalaista sodan kuvaa tarkasteltaessa kiinnittyy huomio läheisesti kysymykseen siitä, ketä tai mitä pidämme uhkaajana ja millainen tämän uhkaajan käsitys on sodan kuvasta. Toisaalta sodan kuvan määrittämiseen yhdistyy kysymys, kenellä on mahdollisuus vaikuttaa yhteisiin käsityksiin siitä, millainen sodan kuva on ja miten asevoimia tulisi kehittää? Turvallisuuspolitiikkaa ja maanpuolustusta rakentavien suomalaisten johtajien haasteena onkin visioida mahdollisimman ”oikeaa” sodan kuvaa ja toisaalta päättää (ja kantaa vastuu päätöksistä) millaisen sodan kuvan tai kuvien mukaisesti haluamme sekä puolustusvoimia että suomalaisen yhteiskunnan turvallisuutta kehittää.

Uhkakuvia ja suomalaista sodan kuvaa tarkasteltaessa emme voi unohtaa politiikkaa, ja sen vaikutusta uhkakuvien muodostamiseen. Julkisesti esitetyissä uhkakuvissa on mukana ”politiikkakerroin” eli uhkakuviin rakentamiseen yhdistyvät erilaiset poliittiset intressit ja tarkoituksenmukaisuudet. Julkisissa asiakirjoissa esitettävät uhkakuvat heijastavat valtion ulkoisen ja sisäisen toimintaympäristön lisäksi erilaisia pyrkimyksiä senhetkisessä laajemmassa poliittisessa kentässä. Uhkakuvilla on poliittinen sisältö- ja käyttöulottuvuutensa. Toimijat eivät vain havainnoi ympäristöä, vaan antavat havainnoilleen merkityksen poliittisessa kontekstissa eli rakentavat uhkatulkinnan, jonka on määrä menestyä poliittisessa vuorovaikutuksessa. Uhkakuvien voi todeta olevan aina jostakin lähtökohdasta, jotakin tavoitetta varten rakennettuja muodostelmia ja politiikassa tehdään valintoja näiden muodostelmien välillä. Erityisen vah-

vasti tänä tulee esille laajan turvallisuuden nykyisen laajan turvallisuuden aikakaudella, jolloin uhkakuvia on suuri joukko. Kun kyse on uhkan poliittisesta ja sosiaalisesta tulkinnasta, uhkan ja ei-uhkan erottamisesta sekä uhkan esille nostamisesta, on politiikka nähtävä kaikkeen toimintaan yhdistyvänä ulottuvuutena. Kyse on siitä, mistä asioista tehdään (halutaan tehdä) politiikalla poliittisia uhkakuvia.

Tänä päivänä yhä enemmän esille nouseva uhkakuvapolitiikka[5] viittaakin uhkakuvien vahvaan, myös eri uhkakuvien keskenään ”kilpailevaan” luonteeseen. Uhkakuvien ja -käsityksien laajeneminen on osaksi seurausta sotilaallisten uhkakuvien todennäköisyyden vähenemisestä, jolloin uhkakuvapolitiikkaan on syntynyt tilaa muunlaisille uhkakuville. Uhkakuvat voidaan nähdä turvallisuuden käsitteen muutoksen katalysaattoreina eli laajentamalla uhkakuvia laajennetaan turvallisuuden käsitettä – ja suomalaista turvallisuuspolitiikkaa ja myös sodan kuvaa.

Tämän päivän tilanne Suomessa näyttääkin yhteiskuntapoliittisen keskustelun valossa olevan täynnä erilaisia uhkia. Uusia uhkia tuotetaan ja vanhoja korostetaan Suomessa tänä päivänä usein vain siksi, että uhkakuvilla pyritään ohjaamaan resurssien kohdentamista, ylläpitämään tai kasvattamaan toimijan valtapoliittista asemaa sekä lisäämään eri asioille annettavaa poliittista ja yhteiskunnallista painoarvoa. Tällä kaikella on vaikutuksensa siihen, miten me Suomessa määrittelemme suomalaista sodan kuvaa ja puolustusvoimien tehtäväkenttää. Siis millainen on puolustusvoimien rooli tulevaisuudessa ja mitä intressejä puolustusvoimilla turvataan? Samalla on syytä pitää mielessä kaksi minkä tahansa maan asevoimien muutosprosessiin hyvin läheisesti yhdistyvää peruskysymystä: Mitä asevoimien halutaan tekevän ja mitä asevoimat on kykenevä tekemään?

Länsimaisessa rintamassa, myös uhkakuvissa

Kylmän sodan päättyminen muodostui kansainväliselle turvallisuusjärjestelmälle eräänlaiseksi taitekohdaksi. Vanhat sotilaalliset uhkakäsitykset alkoivat viimeistään 1990-luvun alusta lähtien haalistua. Laajamittaisen sotilaallisen hyökkäyksen uhkan nopeasti vähentyessä nousi länsimaissa esiin kysymys siitä, minkälaisia uhkia vastaan asevoimia tulee ylläpitää ja kehittää? Samalla muutos alkoi heijastua kehittyneiden läntisten teollisuusmaiden, vahvasti Yhdysvaltojen uhkamäärittelyjen ohjaamaan, sodan kuvaan. Viimeistään syyskuun 2001 dramaattiset tapahtumat Yhdysvalloissa vahvistivat uudenlaisen uhkasisällön, ja niiden ohjaavuuden sodan kuvan määrittelyssä. Kylmän sodan jälkeinen aika vaihtui ”uudenlaisen turvallisuuspoliittisen mielentilan aikakaudeksi”[6]. 9/11:n myötä terrorismi nousi länsimaisten uhkakuvien ytimeen. Uusien uhkien korostamisen (vanhan sijasta) myötä, asevoimien käyttöperiaatteet, organisaatiomallit sekä ase- ja johtamisjärjestelmät on pitänyt mallintaa uudelleen. Tällä läntisellä sodan kuvan muutoksella on ollut vaikutuksensa myös suomalaisiin uhkakuvamäärittelyihin, ja suomalaiseen sodan kuvaan.

---

[5] Ks. Mm. Johan Eriksson, *Kampen on Hotbilden, Rutin och Drama I svensk säkerhetspolitik,* Santérus, Stockholm 2004.

[6] Mm. Colin S. Gray, *War, Peace and International Relations,* Routledge, New York 2007.

Länsimaisten uhkakuvien kehityksen voi todeta kulkeneen uuden vuosituhannen alussa kohti yleisluontoisempaa ja maailmanlaajuisempaa määrittelyä. Huomionarvoista on, että Euroopan unionin, Yhdysvaltojen ja Naton viralliset uhkakuvamäärittelyt ovat tänä päivänä varsin samanlaisia, vaikka painotuseroja toki löytyy esimerkiksi terrorismin uhkan ymmärryksen ja torjunnan keinojen suhteen.[7]

Länsimaisissa uhkamäärittelyissä on heijastunut sotilaallisten, ”vanhojen”, uhkakuvien haalistunut luonne. Sotilaallisen uhkan mahdollisuutta ei länsimaisissa uhka-arvioissa kielletä, mutta sitä ei lähitulevaisuudessa pidetä todennäköisenä. Huomionarvoista on, että Venäjä sotilaallisena uhkana on poistettu länsimaisista julkisista uhkamäärittelyistä. Länsimaissa onkin kylmän sodan jälkeen jouduttu yhä enemmän pohtimaan sitä, minkälaisia uhkia vastaan tulee nyt toimia ja miten perustella miljardien panostukset kansallisiin asevoimiin? Siis millainen on uudenlainen sodan kuva.

Länsimaista uhkaymmärrystä hallitsevat tänä päivänä terrorismi, joukkotuhoaseiden hallitsematon leviäminen sekä poliittisesti epävakaat valtiot (eri nimityksineen). Käsitteinä ja mielikuvina ”terrorismi” ja ”9/11” ovat rakentuneet osaksi universaalia ja erityisesti läntistä uhkakulttuuria, jota läntinen uhkakuvapuhunta on ylläpitänyt.[8] Terrorismia itsessään voi poliittisesti pitää käyttökelpoisena uhkakuvana, sillä se on hankalasti määritettävissä ja vihollinen vaikeasti paikallistettavissa, mutta terrori-iskut ovat osoittaneet sen konkreettiseksi. Tällöin terrorismin uhka voidaan uskottavasti esittää monin tavoin – ja sopivien poliittisten intressien mukaisena.

Huomattavaa on, että vasta 9/11 myötä terrorismin uhka todella militarisoitiin, mikä tarkoittaa terrorismin muuttamista sellaiseksi uhkaksi, jota vastaan taistellaan sotilaallisin keinoin. Terrorismin on siis katsottu edellyttävän sotilaallisia vastatoimia. Aiemmin terrorismi ymmärrettiin pääasiassa valtioiden sisäisen turvallisuuden asiana ja osaksi esimerkiksi poliisitoimen tehtäväkenttää. Nyt sisäisen ja ulkoisen uhkan raja on hämärtynyt ja terrorismia vastaan halutaan taistella ympäri maailmaa. Voidaan sanoa, että Yhdysvallat sai muissa länsimaissa tahtonsa läpi 9/11 myötä – terrorismista tuli länsimaisten asevoimien tehtävä numero yksi. Tämä on ollut suuri muutos, kun tarkastellaan sodan kuvan, etenkin uhkakuvan ja länsimaisten asevoimien, muutosta viimeisten reilun parinkymmenen vuoden aikana. On huomioitava, että länsimaisessa sodan kuvan muutoksessa on kyse ollut pitkälti Yhdysvaltojen tavasta hahmottaa sotilaallisen voiman käyttöä kansainvälisessä järjestelmässä.[9]

---

7 Ks. tarkemmin Yhdysvaltojen, Naton ja EU:n uhkakuvista ja niiden muutoksesta: Jarno Limnéll, *Suomen uhkakuvapolitiikka 2000-luvun alussa,* Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitos, julkaisusarja 1, Strategian tutkimuksia No. 29, Helsinki 2009.

8 Ks. länsimaisesta pelon ilmapiiristä ja sen leviämisestä: Jarno Limnéll, *Maailma ja Suomi 9/11 jälkeen”,* WSOY, Helsinki 2011.

9 Yhdysvaltojen asemasta länsimaiden uhkakuvien ja sodan kuvan määrittäjänä ks. Jyri Raitasalo, *Constructing War and Military Power after the Cold War. The Role of the United States in the Shared Western Understandings of War and Mili-tary Power in the Post-Cold War Era”,* Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitos, julkaisusarja 1, No. 21, Helsinki 2005.

Myös EU:ssa ja Natossa terrorismin uhkakuva on hallitseva, mutta siihen ei yhdisty Yhdysvaltojen tapaista voimakasta ideologista perustaa. Terrorismia voi pitää läntisen uhkakuvapolitiikan määräävimpänä uhkana, johon useat muut keskeisimmiksi esitettävät uhkakuvat (kuten järjestäytynyt rikollisuus ja laiton huumekauppa) yhdistetään.

Terrorismin uhkan torjunnalla ja muilla ei-perinteisiksi kuvatuilla uhkakuvilla perustellaan toimintaa kansallisten ja alueellisten rajojen ulkopuolisilla puolustuslinjoilla. Uhkakuvat esitetään syntyviksi läntisen maailman ulkopuolella, mutta toisaalta uhkat kuvataan globalisaation myötä vaikutuksiltaan läheisiksi: milloin ja miten tahansa tapahtuviksi sekä kaikkia länsimaita uhkaaviksi. Läntisen uhkaymmärryksen mukaisesti turvallisuutta rakennetaan toimimalla aikaisempaa laajemmalla maantieteellisellä alueella. Huomionarvoista on, että länsimaissa asevoimia on kylmän sodan jälkeen kehitetty nimenomaan näitä globaaleja ja kauko-operaatioita vaativia uhkia vastaan.

Laaja-alaiseen turvallisuusajatteluun yhdistyvät lisääntyvissä määrin myös muunlaiset rajat ylittävät uhkakuvat ja yleisemmät maailmanlaajuiset kehityskulut, kuten ilmaston lämpeneminen, äkilliset ympäristökriisit, epidemiat, huumeet, hallitsemattomat väestöliikkeet ja tietoyhteiskunnan kehitystä uhkaavat tekijät. Uhkatekijöiden ja -kuvien kirjo länsimaissa on siis tänä päivänä hyvinkin laaja, ja uhkat kuvataan sellaisina, ettei niitä voi hallita yksin.

Jos kylmän sodan aikana uhkakuvat olivat suhteellisen pysyviä, konkreettisia ja yksiselitteisiä, niin tänä päivänä uhkakuvia leimaa moniulotteisuus ja -alaisuus sekä toisiinsa yhdistyneisyys. Kuvaavaa on esitettyjen uhkakuvien vahva sidonnaisuus toisiinsa, yhdistyessään ne nostavat uhkan intensiteettiä. Uhkien kuvatun yhdistyneisyyden ja globaalin luonteen todetaan pakottavan toimijat, erityisesti valtiot, tiivistämään kansainvälistä yhteistyötään oman turvallisuutensa turvaamiseksi. Länsimaisista uhka-arvioinneista välittyy kuvaus maailmasta, joka itse asiassa on vaarallisempi ja arvaamattomampi kuin aikaisemmin, samalla kun yhä useammat asiat esitetään nimenomaisesti uhkina.[10]

Suomen olisi, pelkästään poliittisista syistä, mahdotonta rakentaa omia uhkakuviaan ja uhkatodellisuuttaan ilman kansainvälisten uhkamäärittelyiden huomioonottamista, etenkin ilman, että ottaisimme huomioon meidän kannalta keskeisimpien ulkoisten toimijoiden määrittelemiä uhkakuvia. Huomionarvoista on se, miten läheisesti suomalaiset turvallisuuspoliittiset uhkakuvat ovat seuranneet länsimaisia määrittelyjä. Länsimainen uhkakuvatodellisuus heijastuu sekä suomalaiseen turvallisuus- ja puolustuspoliittiseen keskusteluun että tilanteenarviointeihin. Voikin sanoa, että monet uhkatekijät tulee myös Suomessa ymmärtää uhkina ja vielä

---

[10] Vrt. "Aikamme maailmassa meillä on edessämme valoisammat näkymät ja samalla suurimmat uhkat mitä olemme koskaan kokeneet." *Euroopan unionin* turvallisuusstrategia, Eurooppa-neuvosto 12.12.2003.

hyvin laaja-alaisina osaksi sen takia, että muissa länsimaissa tehdään niin. Esimerkiksi turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selontekomme ei voine olla ristiriidassa EU:n turvallisuusstrategian uhkakuvauksien kanssa. Suomi, EU-jäsenmaana, sitoutuu unionin jäsenmaiden yhdessä poliittisesti sovittuihin ja päätettyihin uhkakuviin. EU halutaankin Suomessa esittää toimijana, jolla on olennainen merkitys Suomen turvallisuuden ja sodan kuvan rakentamiseen, EU tulee ymmärtää sekä Suomen lähialueen vakautta edistävänä että maailmanlaajuista turvallisuutta rakentavana toimijana. Samalla kyse on kansallisen identiteettimme rakentamisesta haluttuun, länsimaiseen, suuntaan. Suomen sitoutumista terrorismin, joukkotuhoaseiden leviämisen, alueellisten konfliktien, toimintakyvyttömien valtioiden ja järjestäytyneen rikollisuuden uhkakuviin – siis EU:ssä määriteltyihin tämän päivän uhkakuviin – pidetään perusteltuna ja valitun turvallisuuspoliittisen linjamme mukaisena. Suomi kantaa vastuunsa kansainvälisen turvallisuuden edistämisestä osana Euroopan unionia. Suomi on osa jotain suurempaa ja on itse riippuvainen siitä.

Hieman yksinkertaisten voidaan todeta, että muuttuneiden uhkakuvien takia sotilaallisesta kriisinhallinnasta on kylmän sodan ja 9/11 jälkeen tullut länsimaisen sodankäynnin uusi muoto. Kriisinhallintaoperaatiot, humanitaariset interventiot ja pienimuotoiset sotilasoperaatiot ovat nousseet laajamittaisen supervaltaliittokuntien välisen sodan ”ohi” länsimaisessa sodan kuvassa, ja asevoimien tehtäväkentässä.[11]

Naton nykyinen pääsihteeri Anders Fogh Rasmussen on osuvasti todennut, että ”Naton on täytynyt kehittyä terrorismin vastaiseen sotaan soveltuvaksi, jotta sillä säilyy olemassaolon oikeutus.”[12] Naton transformaation ytimessä ovat vaikuttaneet ajatukset liittokunnan toiminta-alueen laajentamisesta, nopean toiminnan kyvyn kasvattamisesta, sotilaallisten suorituskykyjen laadun parantamisesta ja tehtäväkentän laajentamisesta. Länsimaisena trendinä on ollut, että suuret armeijat ovat käyneet tarpeettomiksi, eikä yleiselle asevelvollisuudelle ole katsottu olevan enää tarvetta. Sodankäynnistä on tullut ammattilaisten sotaa. Myös yleinen mielipide on länsimaissa tukenut armeijoiden ammattimaistamista, kun vanhaa uhkaa ei tunnu enää olevan. Uusi uhka vaatii toiminta-alueen laajentamista ja toimintaa uhkan lähteillä. Kaivataan siis sotilaita, joilla on korkea ammattitaito toimia globaaleissa kriisinhallintaoperaatioissa. Tiivistetysti sanoen, länsimaiden asevoimia kehitetään ensisijaisesti oman alueen ulkopuoliseen kriisinhallintaan. Samalla sotilaallinen kriisinhallinta on muuttunut vaativammaksi. Esimerkiksi Afganistanissa on ollut vaikea erottaa mikä on niin sanottua perinteistä kriisinhallintaa ja mikä on sotaa. Onkin puhuttu terrorismin vastaisesta kriisinhallintasodasta.

---

11 Ks. Transformaatiosta: Elinor Sloan, *Military Transformation and Modern Warfare*, Praeger, London 2008.
12 Anders Fogh Rasmussen, *Speech at NATO`s strategic concept,* 12.3.2010.

Tärkeäksi syyksi eurooppalaisille valtioille asevoimien transformaatioon on uhkakuvamuutoksen ohella yhdistynyt puolustusmenoihin kohdistuvat voimakkaatkin säästötavoitteet sekä halu pysyä yhteistoimintakykyisenä (interoperability) Yhdysvaltojen kanssa. Samalla läntisessä sodankäynnin vallankumouksessa on siirrytty korostamaan korkean teknologian hyödyntämisen tärkeyttä asevoimien kehittämisessä. Korkea teknologian hyödyntämisen aste, verkottuneet järjestelmät, strateginen liikkuvuus, kaukovaikuttaminen, täsmävaikutus ja informaatiosodankäynti ovat olleet tämän muutoksen keskiössä, Teknologian korostamisella on luonnollisesti tärkeä merkitys sodankäynnin luonteelle, joskin sotilaallisen supervallan, Yhdysvaltojen, tarpeista syntynyt ja kehittynyt näkökulma sodankäyntiin ei välttämättä tarjoa pienille valtioille soveltuvaa tapaa käyttää asevoimiaan.[13] Taloudelliset resurssit ovat osaltaan vaikuttaneet – ja vaikuttamassa – arvioitaessa läntisen sodan kuvan tulevaa kehityssuuntaan. Tällöin sodan kuvan voidaan todeta olevan jälleen muutoksessa, kolmesta syystä.

Ensinnäkin yhdelläkään läntisellä maalla ei ole ollut riittävästi taloudellisia resursseja, jotta ne olisivat pystyneet seuraamaan Yhdysvaltojen määrittämää sodan kuvaa. Yhdysvaltojen korkean teknologian sodan kuva on muille yksinkertaisesti liian kallis. Yhdysvaltojen sodan kuva on tehty supervallan resurssein, ja muilla ei vastaavia resursseja ole. Tämä on kasvattanut kuilun Yhdysvaltojen ja muiden länsimaiden välille, kun puhutaan länsimaiden mahdollisuudesta käydä yhteistä sotaa. Tämä on myös hiertänyt Yhdysvaltojen ja sen liittolaisten välisiä suhteita, ja Yhdysvallat on useasti ollut turhautunut muiden länsimaiden sotilaalliseen kyvyttömyyteen.[14] Käytännönkin yhteistyö on taistelukentällä osoittautunut vaikeaksi. Yhdysvalloista on viime vuosina kantautunut yhä useammin viestejä, ettei sillä ole tarvetta liittolaisille – ainakaan sodankäynnissä.

Toiseksi, korkea teknologia maksaa myös Yhdysvalloille paljon. Yhdysvaltojen johdolla hiljalleen 1990 -luvulla alkanut ja 9/11 myötä voimistunut sodan kuvan muutos on maksanut suuren määrän rahaa. Kyse ei ole vain erittäin kalliiden laitteiden ja aseiden kehittämisestä sekä käytöstä, vaan myös niiden ylläpidosta. Taloudelliset voimavarat ovat myös Yhdysvalloissa alkaneet vähentyä. Presidentti Barack Obaman sanoin ”raja on jo ylitetty.”[15] Lisäksi pitää muistaa, että asemateriaali kallistuu koko ajan. Yhtälö on myös Yhdysvalloille vaikea. Leikkauksia on pakko tehdä – ja muuttaa sodan kuvaa. Samalla Yhdysvallat on suuntaamassa katsettaan ja sotilaallista painopistettään uusille alueille. Ulkoministeri Hillary Clintonin sanoin, nyt on alkamassa Yhdysvaltojen Tyynenmeren vuosisata.[16]

---

13 Jyri Raitasalo & Joonas Sipilä, ”Muuttuva sodan kuva”, teoksessa Jyri Raitasalo & Joona Sipilä (toim.), *Sota – teoria ja todellisuus, näkökulmia sodan muutokseen,* Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitos, Strategian tutkimuksia No. 24, Helsinki 2008.

14 Mm. Robert Gates, *Speech on NATO´s future,* 10.6.2011.

15 Barack Obama, *State of the Union 2012,* puhe, 5.1.2012.

16 Hillary Clinton, ”America´s Pacific Century”, Foreign Policy, November 2011.

Kolmanneksi sodan kuvaan on 9/11 jälkeen tullut mukaan vahvemmin niin sanottu sodankäynnin epäsymmetrisuus. Afganistanin esimerkki osoittaa miten epätavallisen sodankäynnin keinoin voidaan suhteellisen menestyksekkäästi taistella ylivoimaistakin vastustajaa vastaan. Lentokoneiskut WTC-torneihin on ”erinomainen” esimerkki epäsymmetrisen sodankäynnin yhdestä tavasta. Globalisaatio on edesauttanut terroristien mahdollisuuksia käydä epäsymmetristä sotaa maailmanlaajuisesti. Länsimaisen sodan kuvan ongelma on siinä, että epäsymmetristä sotaa käyvää vihollista on hyvin vaikea voittaa, edes huipputeknologialla. Tällöin on mietittävä uusia sodankäyntitapoja, eli jälleen muutettava sodan kuvaa.

Suomessa kansainväliseen sotilaalliseen kriisinhallintaan soveltuvien sotilaallisten suorituskykyjen kehittäminen on noussut tärkeään asemaan maamme puolustuskyvyn uskottavuuden määrittäjänä. Voidaan sanoa, että kansainvälisellä tasolla kyky osallistua vaativiin sotilaallisiin kriisinhallintaoperaatioihin on keskeisimpiä tämän päivän sotilaallisen voiman mittareita. Länsimaisen uhkakuvamuutoksen myötä korostunut kansainvälinen yhteistyö ja kansainvälisten kriisinhallintaoperaatioiden merkitys puolustusvoimien tehtäväkentässä on kasvanut. Samalla Suomi on, osana läntistä yhteisöä, mukauttanut rauhanturvaamisen perinnettä sotilaallisen kriisinhallinnan mukaisiin operaatioihin, ja esimerkiksi osallistuminen YK-johtoisiin operaatioihin on oleellisesti pienentynyt.

Tosin on huomioitava, että Suomen osallistuminen kriisinhallintasotaan on ollut maltillista ja ”sota” on sananakin haluttu pitää kriisinhallintatoiminnan ulkopuolella.[17] Niin sotilaalliseen kuin siviilikriisinhallintaan osallistuminen kuvaa kuitenkin sitä seurattavaa länsimaista sodan kuvan muutosta, jossa Suomen arvoja ja etuja todetaan maamme rajojen ulkopuolella. Suomen etujen puolustaminen liitetään läheisesti Eurooppaan ja arvojen puolustaminen globaaliin keskinäisriippuvuuteen.[18] Samalla läntisen sodan kuvan muutos sekä turvallisuuden kansainvälisen keskinäisriippuvuuden lisääntyminen lisäävät Suomea kohtaan suuntautuvaa normipainetta osallistua kansainvälisiin kriisinhallintaoperaatioihin. Yleisempi kansainvälinen, etenkin länsimainen, trendi sotilaallisten kriisinhallintaoperaatioiden merkityksen kasvamisesta sodan kuvan määrittäjänä on siirtynyt myös Suomeen, mutta vain osittain.

Käsitykset Venäjästä ohjaavat suomalaista sodan kuvaa

Vaikka läntisellä sodan kuvalla on ollut – ja on – vahva vaikutuksensa suomalaisen sodan kuvan muodostamiseen, ovat yleinen asevelvollisuus, alueellinen puolustusjärjestelmä ja sotilaallinen liittoutumattomuus sellaisia erityispiirteitä, jotka erottavat suomalaisen puolustuspolitiikan läntisestä viitekehyksestä. Länsimaisesta trendistä poiketen suomalaisen sodan kuvan ytimessä on edelleen tänäkin päivänä käsitys sodasta alueen puolustamisena. ”Perinteisten” sotilaallisten uhkakuvien painoarvo on suomalaisessa turvallisuus- ja puolustuspolitiikassa

---

17 Vrt. Charly Salonius-Pasternak, ”Suomi on paraikaa sotaa käyvä maa”, *Helsingin Sanomat,* vieraskynä 24.7.2009.

18 Ks. mm. Maanpuolustuskorkeakoulu, *Tietoja Suomen kokonaismaanpuolustuksesta 2006*, Helsinki 2005.

edelleen vahva, vaikka koettu sotilaallisen uhkan pieni todennäköisyys ja länsimainen sotilaallisten uhkakuvien haalistamisen paine ovat herättäneet Suomessa voimistuvaa keskustelua sotilaallisten uhkamallien tarpeellisuudesta. Suomen puolustusvoimien päätehtävänä on kuitenkin pysynyt oman maan puolustaminen sotilaallista uhkaa vastaa, ja tähän puolustuspolitiikkamme lähtökohtaan on haettava perusteluja läntisen sodan kuvan ulkopuolelta.

Aiheellisesti voi kysyä; Miksi sotilaalliset uhkakuvat ovat edelleen relevantteja Suomelle, tai paremminkin, miten sotilaallisten uhkamallien ylläpitämistä Suomessa tänä päivänä perustellaan?[19]

Ensinnäkin kyse on sotilaallisen uhkan mahdollisuuden tiedostamisesta, vaikka todennäköisyys on tänä päivänä alhainen. Kyse on sotilaallista uhkaa arvioivasta kaavasta (tahto x kyky = uhka) eli sotilaallisen kyvyn säilymisestä Suomen lähialueilla. Tällä viitataan Venäjän sotilaalliseen kapasiteettiin, uhkapotentiaaliin. Suomen tulee tällöin omata riittävästi sotilaallista toimintavalmiutta, sillä ”uskottavalla kansallisella puolustuskyvyllä pyritään ennakolta ehkäisemään turvallisuusuhkien syntyminen Suomen aluetta kohtaan.”[20] Sotilaalliseen kykyyn tulee siis vastata omalla kyvyllä eli puolustusvoimien tulee kyetä osoittamaan sellaista suorituskykyä, että se riittää ennalta ehkäisemään asevoimalla uhkaamisen tai sen käytön Suomea kohtaan. Kyse on niin sanotusta palovakuutusajattelusta, jolla halutaan ennaltaehkäistä ja varautua kaikkein vakavimmiksi arvioituihin, Suomen valtiolliseen turvallisuuteen kohdistuviin, uhkakuviin. Sotilaallisen uhkan todennäköisyyden heikkenemisen ei ole katsottu merkittävästi muuttaneen tätä lähtökohtaa, jossa Venäjä on Suomen rajanaapuri, ja johon Suomella ei ole tasavertaista sotilaalliseen kykyyn yhdistettyä suhdetta. Suomen lähialueilla säilyneen sotilaallisen kyvyn arvioidaan tulevaisuudessakin mahdollistavan sotilaallisten uhkien konkretisoitumisen mahdollisuuden. Venäjän sotilaallinen kyky toimii keskeisenä sotilaallisten uhkamallien perusteluna. Kyse on ennen kaikkea sotilaallisen uhkan mahdollisuuden tiedostamisesta.

Toiseksi kyse on epävarmuudesta Venäjän ja maailmanpoliittisen tilanteen kehityksestä. Tiedostetaan huoli ja epävarmuus Venäjän, mutta myös yleismaailmallisen ja suurvaltapoliittisen tilanteen, kehityksestä. Vaikka Suomen turvallisuusympäristön on koettu muuttuneen vakaammaksi ja sotilaallisen voimankäytön todennäköisyyden Suomen aluetta kohtaan pienentyneen, kohdistetaan turvallisuustilanteen kehityksen tulevaisuusarviointeihin varauksellisuutta. Tulevaisuuden kehityksen epävarmuudella perustellaan myös puolustusvoimien pitkäjänteistä kehittämistä. Alasajettua suorituskykyä ja minikokoisia puolustusvoimia ei kohoteta hetkessä, ja toisaalta puolustusvoimien tärkeimmäksi tehtäväksi koetaan juuri maanpuolustuskykymme olemassaolo, joka ennaltaehkäisevänä toimintona vähentää sotilaallisen uhkan todennäköisyyttä Suomea kohtaan. ”Turhan yleistä on sellainen ajatus, että puolustuskykyä on tarpeen pitää yllä vain, jos on sotilaallinen uhka näkyvissä.”[21]

---

19 Ks. perusteluista laajemmin: Limnéll, *Suomen uhkakuvapolitiikka 2000-luvun alussa.*
20 *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2004,* Valtioneuvoston selonteko VNS 6/2004, s. 85.
21 ”Puolustusvoimain komentaja – Sotilaallinen kriisi oh yhä uhka”, *Keskisuomalainen,* 4.6.2010.

Kolmantena perusteluna sotilaallisten uhkamallien tarpeellisuudelle korostuu Suomen maantieteellinen asema. Sotilaallisten uhkatekijöiden perustelemisessa viitataan usein Venäjän maantieteelliseen läheisyyteen, pitkään yhteiseen rajalinjaan. Maantieteellisten tosiasioiden todetaan vaikuttavan Suomessa tehtäviin turvallisuusarvioihin ja johtopäätöksiin, erona valtioihin, jotka ”kykenevät maantieteellisen sijaintinsa takia tekemään toisenlaisia puolustuspoliittisia ratkaisuja.”[22] Maantieteeseen yhdistetään myös Suomen ja Venäjän välinen mittakaavaero, Suomi koetaan pieneksi valtioksi Venäjän rinnalla.

Neljäntenä perusteluna vaikuttavat – vahvastikin – historian kokemukset. Sotilaallisten uhkakuvien ylläpitämisessä on historian painolastia, mikä myös arvioidaan tarpeelliseksi mielessäpidettäväksi asiaksi arvioitaessa sotilaallisen uhkan sekä mahdollisuutta että tulevaisuuden kehityksen epävarmuutta. ”Suomi on historiansa aikana joutunut monenlaisiin haasteisiin. Hädän hetkellä oma puolustusvalmiutemme on ollut ratkaiseva.”[23] Historian katsotaan muistuttavan, että Suomi on joutunut käyttämään sotilaallista voimaa turvatakseen valtiollisen toimintavapautensa. Sotaveteraanien nähdään rakentavan sotilaallisen uhkan olemassaolon hyväksyntää suomalaisessa yhteiskunnassa ja tunnetta siitä, että voimme joutua sotilaallisesti uhatuksi.

Venäjän vaikuttavuus kaikkinensa sotilaallisten uhkakuvien ylläpitämisessä Suomessa on merkittävä. Venäjä koetaan Suomen turvallisuuden ja turvallisuuspolitiikan kannalta keskeisimmäksi toimijaksi – asettipa se strategiansa, tavoitteensa ja uhkakuvansa miten tahansa. ”Suomi seuraa Venäjän kehitystä keskeisimpänä Suomen turvallisuusympäristöön vaikuttavana tekijänä.”[24] Samalla suomalaisissa turvallisuus- ja puolustuspoliittisissa arvioissa tiedostetaan hyvin se, että sotilaallista voimaa käytetään edelleen valtioiden välisissä kiistoissa, minkä muun muassa vuoden 2008 Georgian tapahtumat osoittivat. Tällöin on kiinnostavaa ja tarpeellista seurata, miten Venäjä asettaa omat uhkakuvansa ja turvallisuuspoliittiset tavoitteensa. Millainen on venäläinen sodan kuva?

Venäjän näkökulma omaan turvallisuuteensa ja siihen kohdistuviin uhkakuviin on edelleen hyvin valtiolähtöistä, sisältäen elementtejä Venäjän ja ulkopuolisen maailman vastakkainasettelusta. Huomioitavaa on, että Venäjä on säilyttänyt uhkakuvissaan, keskeisellä sijalla, valtioiden ja liittoutumien välisen sotilaallisen uhkakuvan. Vaikka terrorismiin ja maan sisäiseen turvallisuuteen yhdistyvät uhkakuvat ovat kylmän sodan ajan jälkeen saaneet Venäjällä enemmän painoarvoa, eivät sotilaalliset uhkakuvat – ja niihin valmistautuminen – ole kadonneet Venäjän doktriineista mihinkään. Kuvaavaa on, miten Venäjä pitää helmikuussa 2010 voimaan tulleessa sotilasdoktriinissaan Natoa edelleen yhtenä keskeisenä vaarana.[25] Uhkina

---

22 ”Muutoksiin ei pidä ryhtyä vain sen vuoksi, että muut tekevät niin.” Juhani Kaskeala, *Suomella ei ole tarvetta muuttaa omintakeista puolustusjärjestelmäänsä,* puhe, 8.3.2004.

23 Matti Vanhanen, *Suomen turvallisuuspolitiikan ajankohtaiset haasteet,* puhe, 4.1.2007.

24 *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2009*, Valtioneuvoston selonteko, 23.1.2009.

25 *The 2010 Russian Military Doctrine.* [http://www.worldpoliticsreview.com/documents/show/133]

on esitetty muun muassa Naton laajeneminen ja Yhdysvaltojen asevoiman mahdollinen tulo Venäjän lähialueelle. Muina uhkina on esitetty myös Venäjään kohdistuvat aluevaatimukset, sotilaallisen voiman käyttö Venäjän naapurustossa ja kansainvälinen terrorismi.[26]

Venäläisessä sodan kuvassa yksi keskeisimmistä eroista läntiseen sodan kuvaan on se, että laadun ja teknologian ohella painotetaan edelleen määrällistä (joukkoja, materiaalia ym.) riittävyyttä. Venäläisen näkemyksen mukaan pääosa länsimaista on marginalisoinut asevoimansa nopean toiminnan kriisinhallintajoukoiksi, eivätkä ne kykenisi sotatilanteessa luomaan oman alueensa puolustukseen tarkoitettuja joukkoja.[27] On myös huomioitava, että venäläisessä ajattelussa asevoimat toimivat alueellisen suurvalta-aseman palauttamisen välineenä ja mahdollistavat tulevaisuudessa Venäjän nousun globaaliksi toimijaksi. Globaalit tavoitteet näkyvät muun muassa kaukoilmavoimien uudelleen aloitetuissa partiolennoissa sekä kunnianhimoisissa lentotukialusprojekteissa. Venäjän asevoimat ovat Venäjälle vallan keskeinen symboli.

Suomalaista sodan kuvaa tarkasteltaessa on merkityksellistä huomioida, että siinä missä useimmat länsimaiset valtiot ovat ”unohtaneet” sotilaallisen ja valtioiden välisen sodan uhkakuvan syrjään, Venäjä on säilyttänyt tämän uhkakuvan varsin keskeisessä asemassa. Tällä hetkellä voi arvioida, että Venäjä tulee myös jatkossa kehittämään asevoimiaan laajamittaisen sodan mahdollisuus huomioiden, ja toisaalta Venäjä tarkastelee asevoimiensa kehittämistä suurvallan näkökulmasta. Vaikka Venäjä on pyrkinyt kylmän sodan jälkeen eri reformeillaan muutamaan kylmän sodan ajan suurta sotilaallista massa-armeijaansa joustavammaksi ja suorituskykyisemmäksi, voidaan Suomen näkökulmasta Venäjän asevoimia kuitenkin edelleen luonnehtia massa-asevoimiksi. Nämä asevoimat ja niiden käyttöperiaatteet vaikuttavat oleellisesti suomalaisen sodan kuvan muotoutumiseen.

Venäjän vaikuttaessa vahvasti suomalaiseen sodan kuvaan ja arvioihimme turvallisuusympäristön kehityksestä, herättää Venäjä varsin erilaisia tunteita ja arvioita meidän suomalaisten keskuudessa.[28] Suomen haaste Venäjä-arvioissaan onkin kahtalainen. Yhtäältä Suomen tulee uskoa Venäjän positiiviseen kehitykseen ja pyrkiä vahvistamaan myönteisiä kehityskulkuja Venäjällä.[29] Toisaalta Suomen tulee varautua huonompiin vaihtoehtoihin Venäjän suhteen, sillä ainakin toistaiseksi Venäjän kehitykseen liittyvät epävarmuustekijät ovat liian suuria. Ymmärryksemme Venäjästä ja venäläisestä sodan kuvasta tulee jatkossakin vaikuttamaan vahvasti suomalaiseen sodan kuvaan.

---

26 Ks. Venäjän sotilaspoliittisesta arviosta mm. Stefan Forss, Lauri Kiianlinna, Pertti Inkinen ja Heikki Hult, *Venäjän sotilaspoliittinen kehitys ja Suomi,* Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 2, tutkimusselosteita No 47, Helsinki 2011.

27 Juha Mäkelä, ”Venäläinen sodan kuva muutoksessa”, teoksessa Jyri Raitasalo & Joona Sipilä (toim.), *Sota – teoria ja todellisuus, näkökulmia sodan muutokseen,* Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitos, Strategian tutkimuksia No. 24, Helsinki 2008.

28 Vrt. esimerkiksi arviot Venäjän sotilaspolitiikan suunnasta: Forss, Kiianlinna, Inkinen ja Hult, *Venäjän sotilaspoliittinen kehitys ja Suomi,* sekä Pekka Visuri, ”Suomen puolustusvalmius vastaa turvallisuusympäristöä”, *Keskuslukko,* No 4, 2011.

29 Ks. Venäjän merkityksestä Suomen ”kohtalon kolmiossa”: Hiski Haukkala, *Suomen muuttuvat koordinaatit,* Gummerus, Juva 2012.

Voimakkaimmin painotettavat uhkakuvat

Voimakkaimmin korostunut trendi suomalaisissa turvallisuus- ja uhkamäärittelyissä viimeisen kymmenen vuoden aikana on ollut yhteiskunnallisen ja sisäisen turvallisuuden painoarvon nouseminen. Tällä on ollut vaikutuksensa myös käsityksiimme ja keskusteluun puolustusvoimien tehtävistä. Sisäisten ja yhteiskunnallisten uhkakuvien poliittinen painoarvo on noussut oleellisesti ja tietoisuutemme näistä uhkakuvista, nimenomaan turvallisuuspoliittisina uhkakuvina, on vahvistunut. Samalla suomalaisen yhteiskunnan kriisivalmiuksia on kehitetty ja turvallisuuteen kohdistettavia resursseja on sijoitettu kasvavissa määrin juuri tähän turvallisuuden alueeseen. Eikä kyse ole ollut vain Suomesta, vaan trendi on muuallakin Euroopassa ollut jopa meitä voimakkaampi.

Turvallisuus – ja uhkakuvat – ovat tulleet lähemmäksi meidän jokaisen arkipäivää. Kun terrorismia vastaan taistellaan toisella puolella maapalloa ja Venäjän uhka tuntuu olemattomalta, on jopa luontevaa kiinnittää enemmän huomiota sisäiseen ja yhteiskunnalliseen turvallisuuteemme. Tämä kehitys yhdistyy yhteiskuntamme lisääntyneeseen haavoittuvuuteen, johon on kaksi syytä. Ensinnäkin olemme tottuneet suhteellisen helppoon elämään ja toimivaan yhteiskuntaan. Siedämme hyvin huonosti mitään normaalielämästä poikkeavia tilanteita. Tällöin vähäisemmätkin poikkeustilanteet vaikuttavat vakavammin niin suomalaiseen yhteiskuntaan kuin meidän jokaisen elämään. Toiseksi, verkottunut nyky-yhteiskuntamme on vahvasti sidoksissa häiriöttömään sähkön- ja energianjakeluun sekä tietoliikenneyhteyksiin. Yhteiskuntamme toimii niiden varassa. Olemme riippuvaisia sähköstä ja tietoliikenneyhteyksistä lukemattomilla tavoilla. Ilman sähköä ja toimivia tietoliikenneyhteyksiä yhteiskuntamme, ja suomalaiset, on polvillaan. Niihin kohdistuvat häiriöt, tahallisesti tai tahattomasti tapahtuvina, saattavat aiheuttaa hyvin merkittäviä ongelmatilanteita tämän päivän Suomessa. Teknologiapohjainen tietoyhteiskuntamme on vika-altis.

Syyskuun 11. päivän 2001 tapahtumien jälkeen on Suomessa kiinnitetty erityistä huomiota niihin toimintoihin, joiden arvioidaan olevan yhteiskunnallemme ensiarvoisen tärkeitä. Toki yhteiskunnan elintärkeitä toimintoja ja kokonaismaanpuolustusta on Suomessa mietitty aiemminkin, mutta 9/11 myötä herättiin näitä asioita pohtimaan entistä syvällisemmin ja laajemmin. Kuvaavaa on, että ensimmäinen suomalaisen yhteiskunnan turvallisuusstrategia ilmestyi kaksi vuotta 9/11 jälkeen. Sittemmin tästä mielestäni parhaasta suomalaisesta turvallisuusasiakirjasta on ilmestynyt päivitetyt versiot vuosina 2006 ja 2010. On ymmärretty, että suomalainen yhteiskunta on haavoittuva ja sitä voidaan satuttaa todella pahasti ilman että puhuttaisiin sodasta. Samalla suomalaisessa yhteiskunnassa on vahvistunut näkemys, että ”Turvallisuutta on tarkasteltava ja kehitettävä yhä kokonaisvaltaisemmin ja poikkihallinnollisemmin, ottaen huomioon kaikki yhteiskunnan toimijat,” kuten vuoden 2010 Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa todetaan.[30]

---

30 *Yhteiskunnan turvallisuusstrategia*, s. 3.

Yhteiskunnallisessa turvallisuudessa on kyse sotaa alempiasteisista, vakavistakin, yhteiskunnallisista häiriötilanteista.[31] ”Yhteiskunnalliset uhkakuvat” ovat moninaisia ja niitä on paljon. Uhkamalleissa korostuvat erilaiset häiriötilanteet, kuten voimahuollon, kuljetuslogistiikan, yhdyskuntatekniikan, elintarvikehuollon, rahoitus- ja maksujärjestelmän, julkisen talouden rahoituksen saatavuuden, väestön terveyden ja hyvinvoinnin vakavat häiriötilanteet, sekä muun muassa suuronnettomuudet, luonnon ääri-ilmiöt, ympäristöuhkat, terrorismi ja yhteiskuntajärjestystä vaarantava rikollisuus.

Tietoliikenteeseen ja tietojärjestelmiin kohdistuvat vakavat häiriötilanteet (niin sanotut kyberuhkat) on yhdistettävissä yhteiskunnallisen turvallisuuden kokonaisuuteen. Kyberuhkista on viime vuosina tullut yksi keskeisimmästä turvallisuuden keskustelunaiheista niin viranomaisten kuin kansalaisten keskuuteen. Kyberuhkat ovat saaneet myös osakseen runsaasti julkisuutta, ja juuri kyberuhkien on todettu olevan lähitulevaisuuden suurin turvallisuushaaste länsimaisille verkottuneille yhteiskunnille. Kyberuhkien painoarvon korostumisesta kertoo lisäksi se, että Naton piirissä kyberuhkiin varautuminen on nostettu prioriteettilistalla aivan kärkipäähän, ja vuonna 2008 Viroon perustetun kyberpuolustuksen tutkimuslaitoksen myötä Nato on lisännyt kyberuhkien torjumiseen suunnattuja voimavaroja. Sama suuntaus on voimallisesti rantautunut Suomeen. Esimerkiksi puolustusvoimain komentaja Ari Puheloinen on julkisissa puheissaan nostanut tietoverkkouhkat yhdeksi suomalaisen yhteiskunnan vakavimmaksi uhkakuvaksi,[32] ja tietoverkkosodankäynti koetaankin tänä päivänä vakavana uhkatekijänä. Suomeen ollaan parhaillaan valmistelemassa ensimmäistä kansallista kyberturvallisuusstrategiaa. Kunnianhimoisena tavoitteena on, että vuonna 2016 Suomi on maailmanlaajuinen edelläkävijä kyberuhkiin varautumisessa ja yhteiskunnan toimintakyvyn säilyttämisessä kaikissa oloissa.[33]

Kyberuhkien ilmaantuminen ei poista sotilaallisen voiman käytön mahdollisuutta, eli kyberuhkat on pikemminkin nähtävä täydentävänä sodankäyntimuotona muulle sotilaalliselle toiminnalle. Näin on tapahtunut muun muassa Viron pronssisoturikiistan sekä Georgian kriisin yhteydessä. Onkin todennäköistä, että vakavassa kriisissä kybersodankäynnin menetelmiä käytetään sotilasoperaatioiden ohella sekä sotilas- että siviilikohteisiin niiden lamauttamiseksi muiden vaikutuskeinojen ohella, rinnalla ja lomittaisesti. Toisaalta pelkillä kyberhyökkäyksillä kyetään pahimmillaan tuottamaan yhteiskuntiin vakavia häiriötilanteita ilman, että tarvitsee ampua laukaustakaan. Kyberuhkiin liittyy myös usein hyökkääjän vaikea tunnistettavuus. Kyberuhkia tuottavat niin eri valtiot ja tiedusteluorganisaatiot kuin rikollisjärjestöt ja terroristit sekä yksittäiset hakkeristit.

---

31 Tosin myös sotilaalliset uhkakuvat on huomioitu esimerkiksi vuoden 2010 Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa.
32 Mm. Ari Puheloinen, *Puhe 195. Maanpuolustuskurssin avajaisissa,* 8.11.2010.
33 Ks. *Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma,* 22.6.2011.

Yhteiskunnan turvallisuuden näkökulmasta kyberuhkat ovat kokonaisvaltaisia sekä rajat ylittäviä, ja nämä uhkat voivat ulottua kaikille elämänaloille suomalaisessa tietoyhteiskunnassa. Vaikka kyberuhkilla on vaikutuksensa asevoimien puolustus- ja hyökkäyskykyjen kehittämistarpeisiin, ovat kyberuhkat korostetusti eri viranomaisten yhteinen huoli ja vaativat suomalaisessa yhteiskunnassa kokonaisvaltaista otetta. Koska poikkeusolojen suorituskyky rakentuu paljolti muun yhteiskunnan varaan, ovat siviiliyhteiskuntaan kohdistuvat kyberuhat samalla myös sotilaallinen uhkatekijä ja päinvastoin.

Kyberuhkien vaikuttavuuden ja poliittisen painoarvon lisääntymisen ohella kyse on informaatiosodankäynnin korostumisesta. Vaikka informaatiosodankäynti on pelkästään käsitteenä hyvin moniulotteinen ja ristiriitainen, on kyse kaikessa laajuudessaan siitä, miten informaatiorintamalla kamppaillaan päivittäin sanoista, mielikuvista ja sanoista. Se joka tällä sodankäynnin rintamalla menestyy, on varsin lähellä voittoa myös laajemmissa poliittisissa ja sotilaallisissa pyrkimyksissään. Informaatiosodankäynnistä ollaankin, sen laajuuden ja merkittävän vaikuttavuuden takia, siirtymässä painottamaan enemmän kokonaisvaltaista strategista kommunikaatiota, jonka jatkuvien mielikuvakamppailuiden osapuolena suomalainen yhteiskunta ja puolustusvoimat on joka päivä – halusi se sitä tai ei.[34] Strategista kommunikaatiota tarvitaan informaatiovaikutusten hallintaan sekä haluttujen informaatiovaikutuksien tuottamiseen. Strateginen kommunikaatio on tänä päivänä oleellinen osa niin uhkien tuottamista kuin niiden hallintaa, siis osa suomalaista sodan kuvaa.

Palataan bittiavaruudesta maanpinnalle. Yhteiskunnallisen turvallisuuden korostamisen ohella suomalaisissa uhkakuvissa on siirrytty voimallisemmin yksilölähtöisen turvallisuuden korostamiseen. Huomio kiinnittyy tällöin ensisijaisesti sisäiseen – arkipäivän – turvallisuuteen. Sisäisen turvallisuuden huomion keskipisteenä ei ole Suomen valtio tai yhteiskunta vaan ensisijaisesti yksittäinen ihminen. Sisäisen turvallisuuden myötä suomalainen turvallisuuspolitiikka kattaa tänä päivänä korostetummin myös yksilön turvallisuuden.

Suomen tavoitteena on olla Euroopan turvallisin maa vuoteen 2015 mennessä.[35] Tavoite on tarkoitus saavuttaa edistämällä sisäistä turvallisuutta, siis meidän jokaisen arkipäivän turvallisuuden tunnetta. Sisäinen turvallisuus ja sen uhkakuvat ovatkin Suomessa nousseet vahvasti esille viimeisen kymmenen vuoden aikana. Mikään uusi asia sisäinen turvallisuus ei ole, sillä syrjäytymistä, perheväkivaltaa, huumerikollisuutta sekä rasismia on Suomessa esiintynyt toki aiemminkin. Uutta on ollut se, että sisäisen turvallisuuden asioista on tehty uhkakuvia ja näiden uhkakuvien poliittinen painoarvo on noussut. Ne ovat keskeinen osa tämän päivän suomalaista laajaa uhkavalikoimaa, ja turvallisuuspolitiikkaa.

---

34 Ks. Strategisesta kommunikaatiosta laajemmin; Torsti Sirén (toim.), *Strateginen kommunikaatio ja informaatiooperaatiot 2030,* Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos, Julkaisusarja 2, artikkeli kokoelmat N:o 7, Helsinki 2011.

35 Turvallinen elämä jokaiselle, *Sisäisen turvallisuuden ohjelma*, Sisäasiainministeriön julkaisuja 16/2008.

Suomalaisen turvallisuus- ja uhkaymmärryksen näkökulmasta onkin oleellista havaita, miten voimallisesti sisäisen turvallisuuden uhkakuvat on 2000-luvun alussa tuotu turvallisuuden ja turvallisuuspolitiikan piiriin.[36] Samalla yksilön turvallisuuteen yhdistettävien uhkakuvien poliittinen painoarvo on noussut suomalaisessa yhteiskunnassa. Suomalaisten uhkakuvien määrittämisessä yhteiskunnan ja sisäisen turvallisuuden korostuminen on monimutkaistanut turvallisuuspolitiikkaamme kaikkein eniten. Paljon on herännyt keskustelua esimerkiksi siitä, että pitäisikö sisäisen turvallisuuden uhkakuvat olla ylipäänsä turvallisuuspolitiikkaan yhdistettäviä uhkakuvia, vaikka tänä päivänä korostetaankin kokonaisvaltaista turvallisuusymmärrystä ja elämme ”kaikki vaikuttaa kaikkeen” -maailmassa?

Suomalainen turvallisuuskäsitys

Suomalainen uhkaymmärrys, ja käsityksemme turvallisuuteemme vaikuttavista tekijöistä, on tänä päivänä hyvin moninainen. Samalla voi suomalaisen sodan kuvan todeta muuttuneen ja hajautuneen kylmän sodan päättymisen jälkeen. Pelkästään tarkastelemalla puolustusvoimien lainsäädännöllisiä tehtäviä (Suomen sotilaallinen puolustus, muiden viranomaisten tukeminen ja osallistuminen kansainväliseen sotilaalliseen kriisinhallintaan) voi tehtävien suorittamisen perustana todeta olevan vähintään kolme erilaista sodan kuvaa. Tällöin on jouduttu – ja joudutaan – yhä enemmän pohtimaan sitä, kuinka paljon voimavaroja kutakin tehtävää varten osoitetaan ja minkälaisia suorituskykyjä kehitetään. Puolustusvoimien tulevaisuuden kriittisimpiä kysymyksiä ovat, kuinka hyvin voimavarat kyetään jakamaan puolustuksen eri osa-alueiden kesken, siis turvallisuuteemme vaikuttavien eri uhkakuvien välillä, ja mitä vaikutuksia tällä jaolla on?[37] Voimavarojen määrällisestä jakamisesta eli ohjaamisesta eri tehtäviin päättävät poliitikot. Laadulliset kysymykset, jotka johtuvat eri tehtävien kovinkin erilaisista suorituskykyvaatimuksista, ovat sotilaallisia ja lähinnä puolustusvoimien käsissä.

Suomeen on rakentunut omanlaisensa turvallisuuskäsitys, joka muodostuu sekä kansallisista että kansainvälisistä rakennusaineksista, omassa kulttuurisessa kontekstissa yhdistetyistä turvallisuuden osa-alueista sekä turvallisuuden kokonaisuuden ymmärtämisen keskeneräisyydestä. Kylmän sodan päättyminen, Suomen EU-jäsenyys, globalisaatio, 2000-luvun alun terrori-iskut ja suomalaisen yhteiskunnan turvallisuuspoliittisen ilmapiirin avautuminen ovat vaikuttaneet suomalaisen turvallisuuskäsityksen uudelleenmuotoiluun. Kehityskulussa on samanaikaisesti sekä kyseenalaistettu perinteistä valtiokeskeistä sotilaallis-poliittista turvallisuusymmärrystä että luotu yhteiskunnallista ilmapiiriä laajennetun turvallisuuden mukaisten uhkien turvallistamiselle. Suomeen(kin) on rantautunut entistä vahvempi tarve määrittää uudelleen – jatkuvasti kehittyvää – turvallisuuden käsitettä. Samalla turvallisuuden laajentamiselle ja uhka-käsitteen määrittämiselle näyttää olevan yhä vaikeampi asettaa rajoja.

---

36 Kuvaavaa on, että sisäasiainministeri on haluttu nimetä ulko- ja turvallisuuspoliittisen ministerivaliokunnan vakinaiseksi jäseneksi. Ks. mm. *Varautuminen ja kokonaisturvallisuus.*

37 Ks. myös mm. Charly Salonius-Pasternak ja Mika Kerttunen, *Lännenmies kriisissä, kriisinhallinnan vaihtoehdot puolustusvoimien uutena päätehtävänä*, Briefing Paper 13, Ulkopoliittinen Instituutti 2007.

Turvallisuuden ymmärrys on Suomessa syventynyt eli turvattavan kohteen nähdään yhä useammin sijaitsevan muualla kuin perinteisen turvallisuuskäsityksen mukaisella valtiotasolla. Tämä ei kuitenkaan ole merkinnyt perinteisen turvallisuusajattelun ja sotilaallisten uhkakuvien katoamista useiden muiden länsimaiden tavoin, joskin turvallisuuden uudelleenmäärittelyn kautta niihin kohdistuvien paineiden lisääntymistä. Aikaa kylmän sodan päättymisestä 2010-luvun alkuun voi turvallisuuskäsityksen kulttuurisen muutoksen näkökulmasta pitää lyhyenä. Tämä on hyvä muistaa. Kylmän sodan aikana Suomessa pitkään vallinneen perinteisen turvallisuuskäsityksen voi olettaakin edelleen vaikuttavan suomalaisten käsityksiin turvallisuudesta ja uhkatekijöistä sekä tärkeimmästä Suomen turvallisuuteen yhdistettävästä toimijasta – Venäjästä. Turvallisuuskäsityksen laajentamisesta ja syventämisestä huolimatta perinteiset valtiokeskeiset lähtökohdat näkyvät 2010-luvun alussa sekä suomalaisessa turvallisuusajattelussa että Suomen turvallisuuspoliittisissa linjauksissa.

Suomen maantieteellinen asema Venäjän rajanaapurina, historian sotakokemukset sekä Venäjän sotilaallisen voimankäytön kyky ja tulevaisuuden epävarmuus ovat niin viranomaisten kuin poliittisten päättäjien keskuudessa rakentuneet keskeisiksi suomalaisten sotilaallisten uhkakuvien ylläpitämistä perusteleviksi argumenteiksi. On huomioitava, että tämä konteksti vaikuttaa vahvasti siihen, miten juuri me suomalaiset tarkastelemme turvallisuusympäristöämme, ja muodostamme arvioitamme siitä. Perinteisen turvallisuusajattelun jatkuvuus ilmenee muun muassa vuoden 2009 turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa selonteossa määritetyssä turvallisuuspoliittisessa peruslinjassa: sitoudutaan uskottavan itsenäisen sotilaallisen puolustuskyvyn kehittämiseen sekä korostetaan alueellisen koskemattomuuden, maan itsenäisyyden ja yhteiskunnan perusarvojen turvaamista. Määrittely heijastaa Suomessa vallitsevaa kansallisen turvallisuuden perinnettä, jossa Suomi itse huolehtii sotilaallisesta turvallisuudestaan ja varautuu sotilaallisissa uhkakuvissaan, niiden epätodennäköisyysarvioista huolimatta, pahimpien vaihtoehtojen varalle.[38] Eikä tässä luonnollisesti ole mitään väärää, vaan kyse on juuri suomalaisen turvallisuuskatsonnan paremmasta ymmärtämisestä.

Suomalaiseen yhteiskuntaan onkin juurtunut omaan turvallisuuteen ja sen omaan puolustamiseen luottaminen. Sotilaallisen uhkan mahdollisuus on olemassa ilman että sitä korostetaan erityisellä tavalla. Samalla luodaan kuvaa Venäjän epävarmasta tulevaisuudesta ja painotetaan puolustusratkaisujen pitkäjänteistä kehittämistarvetta, sotilaallisia uhkakuvia legitimoiden. Sotilaallisissa uhkakuvissa varaudutaan siihen mahdollisuuteen, että Venäjän turvallisuuskehitys muuttuu. Osin tilanne selittyy kansallisella ajattelulla, jossa korostuu varautuminen erityyppisiin uhkiin, yksin jäämisen pelko ja eräänlainen varuillaan olo.

---

38 ”Puolustuksen lähtökohtana kuitenkin on, että Suomeen kohdistuvan sotilaallisen voimankäytön tai sillä uhkaamisen mahdollisuutta ei voi sulkea pois.” *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2009,* s. 68.

Sotilaallisten uhkakuvien pitkäaikaisesta hallitsevuudesta on Suomessa siirrytty vähitellen uusiksi kuvattujen ja ei-sotilaallisia torjuntakeinoja painottavien uhkien vahvempaan poliittiseen priorisointiin. Suomalaisessa yhteiskunnassa omaksuttu ja hyväksytty sekä poliittisessa turvallisuuspuhunnassa paljon käytetty laajan turvallisuuden käsite on ilmentänyt tarvetta määrittää turvallisuutta ja uhkakuvia uudella – geopolitiikkaa ja sotilaallista voimankäyttöä laajemmalla – tavalla. Virallisissa asiakirjoissa on korostettu laajan turvallisuuskäsityksen ohjaavan Suomen turvallisuuspolitiikkaa.[39] Kylmän sodan jälkeisessä Suomessa onkin turvallistettu huomattava määrä erilaisia asioita uhkakuviksi, ja nimenomaan turvallisuuspolitiikkaan yhdistettäviksi uhkakuviksi. Turvallisuuskäsityksen laajentaminen on merkinnyt sitä, että periaatteessa kaikki suomalaisten hyvinvointiin ja identiteettiin potentiaalisesti kohdistuvat uhkatekijät on ollut, ja on, mahdollista turvallistaa.

Turvallisuuden laajentaminen on merkinnyt kansainvälisen ja kansallisen turvallisuuden vahvaa yhteenkietoutumista. Suomen ja suomalaisten turvallisuutta uhkaavien tekijöiden nähdään olevan luonteeltaan valtioiden rajat ylittäviä, kokonaisvaltaisia sekä vaikutuksiltaan globalisoituneessa maailmassa nopeasti leviäviä ja keskinäisissä yhteyksissään toisiaan vahvistavia. Meitä uhataan yhä laajemmalla rintamalla. Kansainvälisten, yhteisten länsimaisten, uhkakuvien kasvaneen painoarvon voi nähdä siinä, miten näitä uhkakuvia on alettu kasvavissa määrin kuvaamaan suoraan Suomen turvallisuuteen kohdistuviksi. Valtiollisen turvallisuuden koetaan olevan aiempaa enemmän vaarassa juuri kansainvälisten uhkien takia. Kansainvälisiä uhkakuvia on samalla lähennetty, eli ne on esitetty konkreettisemmin Suomen turvallisuuteen vaikuttavammiksi kuin aikaisemmin. Ominaista uusille uhkille on ollut myös se, ettei niitä todeta voitavan hallita perinteisin sotilaallisin keinoin ja että niiden hallinta edellyttää kansainvälistä yhteistyötä: entistä monimuotoisempaan turvallisuusympäristöön on vastattava uudenlaisin hallintakeinoin.

Kansainväliselle yhteistyölle rakennetaan entistä keskeisempää merkitystä suomalaisessa turvallisuusajattelussa, mikä on heijastunut suomalaisen asevoiman käyttöön kansainvälisissä kriisinhallintatehtävissä. Kansainvälisten kriisinhallintaoperaatioiden merkityksen korostuminen on myös merkinnyt sitä, että Suomen puolustusjärjestelmän uskottavuutta rakennetaan yhä enemmän tässä kansainvälisessä kontekstissa. Puolustusvoimien on enenevässä määrin kehitettävä sellaisia sotilaallisia suorituskykyjä, joita voidaan käyttää osana monikansallista operaatiojoukkoa, ja puolustusjärjestelmämme uskottavuutta arvioidaan kyvykkyytenämme toimia tässä joukossa.

Suomen sotilaallista turvaamista kuvataankin tänä päivänä toteutettavan kauempana valtiollisten rajojen ulkopuolella, osana kansainvälistä monenkeskistä ja syvenevää yhteistyötä. Aikaisempaan verrattuna ei puolustushallinnossakaan enää tehdä jyrkkää rajaa kansallisen ja

---

[39] Ks. mm. *Yhteiskunnan turvallisuusstrategia*, s. 3.

kansainvälisen puolustuspolitiikan välille.[40] Länsimaisten uhkien korostamisen myötä, on luotu kuvaa Suomen tarpeellisuudesta olla mukana vahvistamassa maailmanlaajuista kokonaisvaltaista turvallisuutta. Tämä on merkinnyt Suomen turvallisuusintressien – ja uhkakuvien – maantieteellistä laajentamista.

Turvallisuusymmärryksen laajentamisessa ja ei-sotilaallisten uhkakuvien rakentamisessa on Suomessa seurattu maailmanlaajuista ja etenkin länsimaista kehityssuuntaa. Suomalaisista tämän päivän uhkakuvista myös välittyy pyrkimys kattavasti huomioida kansainväliset turvallisuusuhkat ja yhdistää Suomi, eurooppalaisessa kontekstissa, laajaan ja jakamattomaan globaalitason turvallisuusdynamiikkaan. Kansainväliselle turvallisuusyhteistyölle rakennetaan tärkeää merkitystä, samalla kun globalisaatiosta ja keskinäisriippuvuudesta puhutaan turvallisuuden yhteydessä entistä painokkaammin. Suomalaista uhkakuvarakentamista ja turvallisuuskäsitystä ohjaa aktiivinen sopeutuminen, jossa Suomi toisaalta mukauttaa kansallista turvallisuuspoliittista asialistaansa eurooppalaiseen kontekstiin ja toisaalta pyrkii itse EU-jäsenmaana aktiivisesti vaikuttamaan turvallisuusympäristön kehitykseen ja ei-sotilaallisten – yhteisiksi koettujen ja esitettyjen – uhkakuvien hallintaan. Kansainvälisten uhkakuvien edellyttämät kansalliset velvoitteet ja sitoutuminen yhteisöllisiin uhkakuvien hallintakeinoihin vaikuttavat suomalaisen turvallisuuskäsityksen kansainvälistymiseen.

Suomen turvallisuusajattelun voimakkaamman sitomisen kansainväliseen turvallisuuteen ja eurooppalaiseen kontekstiin voi nähdä hiljalleen johtavan muutokseen Suomen kansallisessa identiteetissä, joka on perustunut kansallisen turvallisuuden varmistamiseen Venäjän sotilaallista uhkaa vastaan. Vieraan valtion hyökkäysuhka on perinteisesti ollut kansakunnan yhtenäisyyttä vahvistava tekijä. Samalla kansallisen turvallisuuskäsitteen (mitä sillä halutaan tarkoittaa ja mistä eri osatekijöistä sen turvaaminen rakentuu) voi todeta Suomessa olevan murrostilassa.

Sisäisen ja yhteiskunnallisen turvallisuuden korostaminen on vaikuttanut kylmän sodan jälkeen eniten suomalaisen turvallisuus- ja uhkakäsityksien uudelleenmuotoiluun. Suomalaisille turvallisuus- ja uhka-arvioille sekä myös poliittiselle turvallisuuspuhunnalle on ollut ominaista painottaa sisäiseen ja yhteiskunnalliseen turvallisuuteen kohdistuvien uhkakuvien merkityksen ja intensiteetin kasvua. Kehityskulkua on osaltaan myös voimistanut Euroopan unioni, jossa sisäinen turvallisuus ja jäsenmaiden yhteistoiminta tämän turvallisuuden edistämiseksi on nostettu korkealle tasolle poliittisessa toiminnassa.[41]

Sisäisen turvallisuuden uhkakuvat on yleensä määritetty ei-sotilaallisiksi uhkiksi, joiden katsotaan kohdistuvan suomalaiseen yhteiskuntaan ja suomalaisiin – ei siis suoraan valtiollista olemassaoloa uhkaaviksi. Sisäisen turvallisuuden uhkatekijöiden lähde on puolestaan paikallistettu kahtaalle. Toisaalta sisäisen turvallisuuden uhkat kuvataan Suomen rajojen ulkopuolelta Suomeen kohdistuviksi (kuten laiton maahanmuutto) ja toisaalta suomalaisen yhteiskunnan

---

40 Ks. mm. *Puolustusministeriön strateginen suunnitelma,* Puolustusministeriö, Helsinki 2011.
41 *Euroopan sisäisen turvallisuuden strategia, Kohti eurooppalaista turvallisuusmallia*, Euroopan unioni 2010.

sisältä nouseviksi (kuten yksilön yhteiskunnallinen syrjäytyminen). Sisäisen ja yhteiskunnallisen turvallisuuden uhkakuvat on myös usein käsitetty sellaisiksi, joita hallitaan ensisijaisesti muilla kuin ulko- tai puolustuspoliittisilla keinoilla. Tämäkin jaottelu on käytännössä osoittautunut vaikeaksi, sillä sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden kytkeytyessä sisäiseen turvallisuuteen kuuluviksi määritetyissä uhkakuvissa läheisesti toisiinsa on uhkien hallintakeinoja lähes mahdotonta jakaa selkeästi sisäisiin tai ulkoisiin. Sisäisen ja yhteiskunnalliseen turvallisuuteen yhdistyvät uhkakuvat on tuotu voimallisesti turvallisuuden ja turvallisuuspolitiikan ja suomalaisen turvallisuusymmärryksen piiriin.

Oleellista suomalaisen sodan kuvan kehittymisen kannalta on ollut se, että perinteisen laajamittaisen sotilaallisen hyökkäyksen uhkan vähentyessä juuri yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen puolustaminen noussut merkittävään rooliin puolustusvoimien tehtäväkentässä. Rauhanajan tehtävissä tämä kehityskulku on ilmentynyt selvimmin viranomaisyhteistyön ja virka-avun antamisen asteittaisena korostumisena sekä niin sanotun laajennetun virka-avun käyttöönotolla. Sotilaallisen puolustuksen painopiste on puolestaan siirtynyt maa-alan puolustamisesta yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen ja kohteiden suojaamiseen. Samalla kyse on ollut muuttuneesta käsityksestä tulevaisuudessa potentiaalisesti käytävän aluepuolustussodan luonteesta, mittakaavasta ja sotilaallisen uhkakuvan tarkemmasta määrittelystä. Aluepuolustussodan merkityksen asteittainen väheneminen on myös merkinnyt alueellisen puolustusjärjestelmän, siis yhden suomalaisen puolustuspolitiikan kulmakiven, sisällöllistä muuttamista. Kenttäohjesäännön kuvaus ”alueellisessa puolustuksessa yhteiskunnan elintärkeät toiminnot turvataan ja sotilaallisen toiminnan kannalta tärkeät kohteet ja toiminnot suojataan yhteistoiminnassa muiden viranomaisten ja turvallisuustoimijoiden kanssa” kertoo paljon.[42]

Kehityskulkua sotilaallisen uhkan määrittelyssä on ilmentänyt se, että laajamittaisen sotilaallisen hyökkäyksen uhkamalli, omana uhkamallinaan, on poistettu suomalaisista turvallisuuspolitiikkaa linjaavista turvallisuusasiakirjoista.[43] Keskeisimmäksi sotilaalliseksi uhkamalliksi on nostettu strateginen isku.[44] Strategisen iskun uhkamallin nostaminen Suomen sotilaallisen puolustuksen suunnittelun painopisteeksi kuvastaa konkreettisella tavalla yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen ja kohteiden varsin nopeaa kehittymistä tärkeäksi osaksi suomalaista sodan kuvaa ja yhdeksi merkittäväksi lähtökohdaksi Suomen puolustusjärjestelmän kehittämiseksi.[45] Tätä kehitystä vasten on myös ”helpommin” ymmärrettävissä sodan ajan joukkojen reservin pienentäminen. Samalla puolustusvoimien henkilöstöä, joukkoja ja materiaalia valmistaudutaan käyttämään entistä tehokkaammin niin virka-apuun normaalioloissa kuin strategisen iskun torjuntaa poikkeusolosuhteissa.

---

42 *Kenttäohjesääntö – yleinen osa,* Pääesikunta Helsinki 2007, s. 73.

43 Ks. Laajamittaisen uhkamallin muutoksesta tarkemmin: Limnéll, *Suomen uhkakuvapolitiikka 2000-luvun alussa.*

44 Strateginen isku on vuoden 2007 Kenttäohjesäännön yleisessä osassa määritelty yllätykseen pyrkiväksi vahvennetuilla normaaliolojen joukoilla toteutettavaksi sotatoimeksi, jolla pyritään pakottamaan valtakunnan johto haluttuihin ratkaisuihin kohdistamalla lamauttavia toimia yhteiskunnan ja puolustusjärjestelmän elintärkeisiin kohteisiin ja toimintoihin. *Kenttäohjesääntö – yleinen osa.*

45 Jyri Raitasalo puhuu YETT-sodan painoarvion esiinnoususta ja tämän sodankäynnin muodon vahvistumisesta puolustusjärjestelmän kehityksessä. Jyri Raitasalo, *Turvallisuusympäristön muutos ja Suomen puolustus,* Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, julkaisusarja 1, Strategian tutkimuksia No 23, Helsinki 2008.

Suomalaiseen turvallisuuskäsitykseen ja sodan kuvaan yhdistyy yhä vahvemmin myös teknologisen kehityksen mahdollistama eri suorituskykyjen parantaminen sekä informaation roolin korostuminen. Kehitys on jo nyt johtanut siihen, että yhä useammin puolustusjärjestelmän kehittämisen yhteydessä viitataan verkostopuolustukseen eli eri suorituskykyjen mahdollisimman tehokkaaseen yhteistoimintaan ja hyödynnettävyyteen.[46] Samaan sodankäynnin teknistyvään kehityssuuntaan viittaa tämän päivän suomalaisessa yhteiskunnassa painotettu ”kyber-turvallisuus” eli tietojärjestelmäulottuvuus. Teknologian kehitys sekä kyberturvallisuuden korostaminen luovat uudenlaisia kehittämistarpeita puolustusvoimille, joskin tämä kehitys on nähtävä vahvasti koko suomalaista yhteiskuntaa koskettavana ja turvallisuusviranomaisia yhdistävänä asiana.

Kilpailua uhkakuvista – ja resursseista

Uhkakuvat ovat turvallisuuden laajentamisen aikakaudella, kasvavissa määrin politisoituneet osaksi normaalia politiikkaa, mikä on merkinnyt niiden määrittämisen kiistanalaisuuden ja niihin kohdistettavan politikoinnin lisääntymistä. Uhkakuvien rakentaminen on siis politiikan ehdollistamaa ja ohjaama. Matti Vanhanen totesikin vuoden 2004 turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon eduskuntakäsittelyssä osuvasti, että ”turvallisuus- ja puolustuspolitiikka on Suomelle nimenomaan politiikkaa.”[47] Tämä koskee myös julkisten uhkakuvien määrittelyä, ja samalla ymmärrystämme tämän päivän suomalaisesta sodan kuvasta.

Suomen turvallisuuspolitiikkaan ja suomalaiseen yhteiskuntaan vakiinnutettu laajan turvallisuuden käsite on muodostunut ongelmalliseksi sekä uhkakuvien että kokonaisvaltaisen turvallisuuden (kokonaisturvallisuuden) rakentamisessa. Ensinnäkin kyse on siitä, miten vaikeaa on ollut asettaa rajoja uusien uhkakuvien turvallistamiselle. Hyvin monista asioista on tehty vähintäänkin poliittisessa kielenkäytössä uhkakuvia, joita on myös yhä enemmän turvallistettu eri turvallisuusasiakirjoihin. Uusien turvallisuusasiakirjojen synnyttäminen on kuvaava esimerkki tästä kehityksestä. Eri asioiden poliittista painoarvoa on tietoisesti pyritty nostamaan kutsumalla niitä uhkakuviksi. Suomalaista turvallisuuspuhuntaa joka tapauksessa ohjaa edelleen uhkakeskeisyys – uhkakuvien monipuolistaminen ja määrällinen lisääminen, ja sitä kautta tapahtuvan uhkakuvapolitikoinnin lisääntyminen.

Toiseksi uhkakuvien laaja-alaistuminen ja monimutkaistuminen on merkinnyt niiden keskinäisen rajaamisen vaikeutta eri turvallisuusasiakirjojen ja hallinnonalojen välillä. Yksi kiistanalaisimpia kysymyksiä onkin, että mitkä ovat juuri niitä uhkakuvia, joita tulisi käsitellä nimenomaan turvallisuuspoliittisina uhkakuvina? Selkeää vastausta ei kysymykseen ole kyetty muodostamaan. Huolestuttavana voi myös pitää sitä, että hyvistä pyrkimyksistä viran-

---

46 Esimerkiksi informaatiokeskeisyyden myötä puolustushaarojen, aselajien ja toimialojen välisten rajojen on arvioitu hämärtyvän. Ks. teknologisen kehityksen vaikutuksesta puolustusjärjestelmän suorituskykyihin: Jyri Kosola, *Teknologisen kehityksen vaikutuksia sodankäyntiin 2015-2025,* Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotatekniikan laitos, julkaisusarja 4, Helsinki 2011.

47 Matti Vanhanen *Eduskunnan lähetekeskustelussa 28.9.2004,* PTK 97/2004 vp.

omaisyhteistyön lisäämiseen ja kokonaisturvallisuuden koordinoimiseen huolimatta, tämän päivän laaja uhkakuvakenttä on johtanut valta- ja määrärahakamppailuihin eri viranomaisten välillä. On ollut havaittavissa tietynasteista kilpailuasetelmaa kansainvälisen, valtiollisen, yhteiskunnallisen ja sisäisen turvallisuuden uhkakuvien välillä. Kukin hallinnonala pyrkii korostamaan omien uhkakuviensa poliittisen painoarvon säilyttämistä tai lisäämistä, jolloin kokonaisturvallisuuden (turvallisuuden eri ulottuvuudet huomioiva ja yhdistävä) rakentaminen ja uhkakuvien poikkihallinnollisten hallintakeinojen tuottaminen vaikeutuu. Vastaavasti uhkien monimutkaistuminen ja samalla tällaisen todellisuuden yhä vaikeampi hahmottaminen juuri edellyttävät hallinnonalojen välisen yhteistyön tiivistämistä uhkien hallinnassa.

Turvallisuutta tulee rakentaa kokonaisuutena – kokonaisturvallisuutena. Kokonaismaanpuolustuskäsitteen[48], jota käsitteenä voi pitää liian puolustushallintosidonnaisena, ajatusta mukaillen kyse on turvallisuuden rakentamisesta kaikkien turvallisuutta tuottavien toimijoiden vuorovaikutuksessa. Hyvin keskeinen kysymys tämän päivän Suomessa on, miten muodostettuja uhkakuvia kyetään hallinnoimaan ilman resurssi- ja hallintorajoja koskevia kiistoja. Turvallisuuden yläkäsitteeksi määrittyvä kokonaisturvallisuus edellyttääkin kokonaisvaltaista turvallisuusstrategiaa, valtioneuvoston kokonaislinjausta turvallisuuden eri ulottuvuudet huomioonottavasta ja uhkakuvien poikkihallinnollisia hallintakeinoja yhteensovittavasta turvallisuusasiakirjasta. Tärkeintä on ymmärrys turvallisuuden kokonaisuuden rakentamisesta – kokonaisturvallisuus muodostuu sen eri osatekijöiden ja ulottuvuuksien vuorovaikutuksellisessa symbioosissa. Tähän suuntaan on (onneksi) otettu hyviä askeleita viime aikoina ja kehityssuunnan – jo pelkästään resurssisyistä – voi arvioida voimistuvan. Turvallisuuskysymykset koskettavat joka tapauksessa tänä päivänä lähes kaikkia viranomaisia, sillä turvallisuuden politiikkaa tehdään tehokkaimmin kaikkien viranomaisten yhteistyöllä. Eikä vain viranomaisten, vaan yhtälöön pitää lisätä niin elinkeinoelämä kuin kansalaisjärjestötkin. Tämän päivän uhkakuvat edellyttävät turvallisuuden kokonaisvaltaista ymmärrystä.

Turvallisuustilanne saattaa muuttua nopeasti

Suomessa ollaan siirtymässä yhä vahvemmin kokonaisvaltaisen turvallisuuden sekä ymmärryksen vahvistamiseen että sitä vastaavien hallintakeinojen tuottamiseen. Tämä onkin välttämätöntä. Puolustusvoimat nähdään jatkossa yhä selkeämmin yhtenä turvallisuuspolitiikan työkalupakin välineenä, jota voidaan käyttää yhdessä muiden viranomaisten tuottamien ”turvallisuuspalveluiden” ohella suomalaisen yhteiskunnan sekä myös kansainvälisen turvallisuuden vahvistamiseen. Yhteiskunnallisen ja sisäisen turvallisuuden painoarvon voi myös arvioida vahvistuvan entisestään, jolloin sotaa alempiasteiset häiriö- ja poikkeustilanteet tulevat painottumaan puolustusvoimien tehtäväkentässä.

---

48 Ks. *Valtioneuvoston ohjesääntö,* 262/2003, perustelumuistio 16 §.

Samalla on syytä muistaa, ettei sotilaallisen voiman käyttäminen ole kadonnut maailmasta mihinkään, vaikka aseellisen voiman käyttäminen Suomea kohtaan tuntuu tänä päivänä hyvin epätodennäköiseltä. Historian valossa tarkasteltuna olisi liian lyhytkatseista politiikkaa ajaa kansallinen sotilaallinen puolustuskyky alas nykytilanteeseen vedoten. Viimeisen sadan vuoden aikana maailma on esimerkiksi kahdenkymmenen vuoden jaksoissa yleensä muuttunut tavalla, jota ei ole yleensä edes rohkeimmissa arvioissa kyetty ennakoimaan.[49] Kuka olisi esimerkiksi vuonna 1920 ensimmäisen maa-ilmansodan runtelemassa Euroopassa voinut kuvitella, että vuonna 1940 Euroopassa roihuaa toinen maailmansota ja Hitlerin Saksan nousu Euroopan suurvallaksi näyttää väistämättömältä? Entä vuonna 1960, jolloin 20 vuotta taaksepäin katsottaessa Saksa oli lyöty alle viidessä vuodessa ja niin Saksa kuin koko Eurooppa oli jakautunut Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton johtamiin liittoumiin. Olisiko silloin voinut kuvitella, että Yhdysvallat tulisi häviämään seitsemän vuotta kestävän Vietnamin sodan, ei Neuvostoliitolle vaan kommunistiselle Pohjois-Vietnamille? Vuonna 1980 olisi ollut hyvin vaikea ennustaa, että seuraavan kahdenkymmenen vuoden aikana niin Neuvostoliitto, Berliinin muuri kuin Varsovan liitto romahtavat ja Nato laajentuu entisiin Itä-Euroopan maihin. Ei, mahdoton ajatus vuonna 1980. Entä olisiko syyskuun 10. päivänä vuonna 2001 voinut edes mielikuvituksessasi ajatella, että seuraavana päivänä Yhdysvalloissa kaapataan neljä matkustajakonetta, joista kaksi iskeytyy World Trade Centerin tornitaloihin, ja jonka seurauksena alkaa globaali terrorismin vastainen sota? Mahdoton ajatus iskua edeltäneenä päivänä.

Maailman muuttuu yleensä tavalla, jota emme pysty terveellä loogisella järjellä etukäteen ajattelemaan. Historian valossa tuntuu todennäköiseltä, että maailma on hyvin toisenlainen paikka 20 vuoden päästä kuin mitä tänä päivänä ajattelemme. Siksi(kin) on tärkeää, että huolehdimme myös jatkossa sotilaallisesta maanpuolustusvalmiudestamme, koko suomalaisena yhteiskuntana, puolustusvoimien päätehtävän mukaisesti.

---

[49] Ks. tulevaisuuden poikkeuksellisista tulevaisuuden arvioista mm. George Friedman, *The Next 100 Years, A forecast for the 21st Century,* New York 2009.

LÄHTEET

Clinton, Hillary. 2011. ”America´s Pacific Century”, *Foreign Policy,* November 2011.

Eriksson, Johan. 2004. *Kampen on Hotbilden, Rutin och Drama I svensk säkerhetspolitik,* Santérus, Stockholm.

Euroopan sisäisen turvallisuuden strategia, Kohti eurooppalaista turvallisuusmallia, Euroopan unioni 2010.

Euroopan unionin turvallisuusstrategia, Eurooppa-neuvosto 12.12.2003.

Forss Stefan, Kiianlinna Lauri, Inkinen Pertti ja Hult Heikki. 2011. *Venäjän sotilaspoliittinen kehitys ja Suomi,* Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, julkaisusarja 2, tutkimusselosteita No 47, Helsinki.

Friedman, George. 2009. *The Next 100 Years, A forecast for the 21st Century,* New York.

Haukkala, Hiski. 2012. *Suomen muuttuvat koordinaatit,* Gummerus, Juva.

Gates, Robert. *Speech on NATO´s future,* 10.6.2011.

Gray, Colin S. 2007. *War, Peace and International Relations,* Routledge, New York.

Kansallisen turvallisuustutkimuksen strategia, Sektoritutkimuksen neuvottelukunnan julkaisuja 17:2009.

Kaskeala, Juhani. *Suomella ei ole tarvetta muuttaa omintakeista puolustusjärjestelmäänsä,* puhe, 8.3.2004.

Kenttäohjesääntö – yleinen osa, Pääesikunta Helsinki 2007.

Kosola, Jyri. 2011. *Teknologisen kehityksen vaikutuksia sodankäyntiin 2015-2025,* Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotatekniikan laitos, julkaisusarja 4, Helsinki.

Limnéll, Jarno. 2009. *Suomen uhkakuvapolitiikka 2000-luvun alussa,* Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitos, julkaisusarja 1, Strategian tutkimuksia No. 29, Helsinki.

Limnéll, Jarno. 2011. *Maailma ja Suomi 9/11 jälkeen”,* WSOY, Helsinki.

Maanpuolustuskorkeakoulu, *Tietoja Suomen kokonaismaanpuolustuksesta 2006,* Helsinki 2005.

Mäkelä, Juha. 2008. ”Venäläinen sodan kuva muutoksessa”, teoksessa Jyri Raitasalo & Joona Sipilä (toim.), *Sota – teoria ja todellisuus, näkökulmia sodan muutokseen,* Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitos, Strategian tutkimuksia No. 24, Helsinki.

Obama, Barack. *State of the Union 2012,* puhe, 5.1.2012.

Puheloinen, Ari. Puhe 195. *Maanpuolustuskurssin avajaisissa,* 8.11.2010.

Puolustusministeriön strateginen suunnitelma, Puolustusministeriö, Helsinki 2011.

”Puolustusvoimain komentaja – Sotilaallinen kriisi oh yhä uhka”, *Keskisuomalainen, 4.6.2010.*

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma, 22.6.2011.

Raitasalo, Jyri. 2005. *Constructing War and Military Power after the Cold War. The Role of the United States in the Shared Western Understandings of War and Military Power in the Post-Cold War Era”,* Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, julkaisusarja 1, No. 21, Helsinki.

Raitasalo, Jyri. 2008. *Turvallisuusympäristön muutos ja Suomen puolustus,* Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, julkaisusarja 1, Strategian tutkimuksia No 23, Helsinki.

Raitasalo Jyri ja Sipilä Joonas. 2008. ”Muuttuva sodan kuva”, teoksessa Jyri Raitasalo & Joona Sipilä (toim.), *Sota – teoria ja todellisuus, näkökulmia sodan muutokseen,* Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitos, Strategian tutkimuksia No. 24, Helsinki.

Rasmussen, Anders Fogh. *Speech at NATO`s strategic concept,* 12.3.2010.

Salonius-Pasternak, Charly. 2009. ”Suomi on paraikaa sotaa käyvä maa”, *Helsingin Sanomat,* vieraskynä 24.7.2009.

Salonius-Pasternak Charly ja Kerttunen Mika. 2007. *Lännenmies kriisissä, kriisinhallinnan vaihtoehdot puolustusvoimien uutena päätehtävänä,* Briefing Paper 13, Ulkopoliittinen Instituutti.

Sirén, Torsti. 2011. (toim.). *Strateginen kommunikaatio ja informaatio-operaatiot* 2030, Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos, Julkaisusarja 2, artikkelikokoelmat N:o 7, Helsinki.

Sisäisen turvallisuuden ohjelma, Sisäasiainministeriön julkaisuja 16/2008.

Sloan, Elinor. 2008. *Military Transformation and Modern Warfare, Praeger,* London.

Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2004, Valtioneuvoston selonteko VNS 6/2004.

Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2009, Valtioneuvoston selonteko, 23.1.2009.

The 2010 Russian Military Doctrine.
[http://www.worldpoliticsreview.com/documents/show/133]

Turvallisuuspoliittisen seurantaryhmä 2008, Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 8/2008.

Valtioneuvoston ohjesääntö, 262/2003.

Vanhanen, Matti. *Eduskunnan lähetekeskustelussa 28.9.2004,* PTK 97/2004 vp.

Vanhanen, Matti. *Suomen turvallisuuspolitiikan ajankohtaiset haasteet,* puhe, 4.1.2007.

Varautuminen ja kokonaisturvallisuus, Komiteamietintö, Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 21/2010.

Visuri, Pekka. 2011. ”Suomen puolustusvalmius vastaa turvallisuusympäristöä”, *Keskuslukko,* No 4.

Yhteiskunnan turvallisuusstrategia, Valtioneuvoston periaatepäätös 16.12.2010.

Tiina Tarvainen

Muuttuva turvallisuusympäristö ja puolustuskyky – vertailua läntisten strategiadokumenttien kautta

Artikkelin tavoitteena on kuvata länsimaista käsitystä turvallisuusympäristöstämme julkisen aineiston eli muutamien valittujen strategia-asiakirjojen ja ajankohtaiskeskustelun valossa. Aineiston perusteella analysoidaan sitä, kuinka turvallisuusympäristön muutos nähdään länsimaissa ja miten puolustuskykyä ajatellaan kehitettävän tässä kontekstissa tulevaisuudessa.[1] Lopuksi pohditaan muutamia kehityksen implikaatioita Suomelle ja Suomen puolustuskyvyn kehittämiselle[2].

1. Strateginen konteksti: Länsimainen turvallisuusympäristö ja sodan kuvan merkitys

Asevoimien funktio on perinteisesti juontunut varautumisesta sotilaallista uhkaa vastaan. Konventionaalisen sodankäynnin uhka on ollut olemassaolon oikeutus asevoimille. Sekä kylmän sodan että vuoden 2001 terrori-iskujen jälkeisessä maailmassa sotilaallisten ja erityisesti valtiollisten uhkien merkitys nähdään kuitenkin vähäisenä, joissain katsantokannoissa jopa olemattomina. Optimistisimmat arviot visioivat, että traditionaalisten uhkakuvien aika on ohi. Strategian tutkijat kuitenkin muistuttavat, että kansainvälisten suhteiden valitettavana, mutta pysyvänä realistisena logiikkana on, että aika ajoin sen eri toimijat kilvoittelevat keskenään vallasta. Historia todistaa, että tämä ympäristö on aina ollut anarkkinen, ja niin kauan kuin ihmisluonne ja inhimillinen toiminta määrittävät sodankäynnin logiikkaa, se tulee näin säilymään[3]. Tulevaisuutta ei voida ennakoida ja juuri siinä piilee varautumisen ydin. Kansainvälisten suhteiden kehitys ei ole lineaarista ja tapahtumat voivat syntyä yllättäen. Strateginen toimintaympäristö muuttuu aikojen saatossa, mutta konfliktit – myös sotilaalliset sellaiset - säilyvät, sillä sota on edelleen luonteeltaan ihmisten aikaansaamaa väkivallan käyttämistä poliittisten päämäärien saavuttamiseksi[4]. Kansainväliset organisaatiot ja sotilasliitot, Yhdistyneet kansakunnat ja muut toimijat toki pyrkivät rauhanomaiseen moninapaisuuteen, mutta aina löytyy joku, jonka ulkopolitiikka tai kansalliset intressit riitelevät olemassa olevan *status quo*'n kanssa.[5] Lisäksi kansainvälisissä suhteissa vaikuttavat yhä vahvemmin ei-valtiolliset toimijat, joiden painoarvo on tehostunut teknologisen kehityksen, virtualisoitumisen ja muiden globalisaation aikaansaamien trendien myötä. Jopa yksittäinen ihminen voi haastaa

---

1 Artikkelissa keskitytään puolustushallinnon strategisessa suunnittelussa huomioitaviin strategisen tason tekijöihin ja tämän vuoksi tekstissä käytetään termiä *"strateginen suunnittelu"* ja *"puolustussuunnittelu"* synonyymeinä kuvaamaan strategista ylätasoa puolustuskyvyn kehittämiselle - erotuksena spesifimmistä sotilasstrategisesta, sotilaallisen maanpuolustuksen suunnittelusta, joka määrittää perusteet suorituskyvyn rakentamiselle, ylläpidolle ja käytölle.

2 Puolustuskyky pitää sisällään puolustusjärjestelmän sotilaalliset suorituskyvyt sekä kansallisella ja kansainvälisellä yhteistyöllä saavutettavat, niitä tukevat voimavarat ja resurssit. PLM strateginen suunnitelma 2030, 12.

3 Sodan luonteesta ks. esim. Colin S. Gray 2005.

4 Gray 2005 ja the Joint Operating Environment, JOE 2010.

5 Kansainvälisen järjestelmän luonteesta ks. esim. Stolberg 2010.

valtiotoimijan esimerkiksi tietoverkkohyökkäysten avulla; teknologia luo yhä uusia ja halvempia mahdollisuuksia kybersodankäynnin kykyjen kehittämiseen. Ei-valtiollisten ja valtiollisten toimijoiden suhde on usein asymmetrinen, eikä valtiotoimija pysty koskaan toimimaan yhtä joustavasti ja mukautuvasti kuin vastapuolensa.

Globaalit uhkakuvat synnyttävät tarvetta aiempaa tiiviimmälle yhteistyölle. Globaalilla on useimmiten lokaali eli paikallinen dimensionsa: kaaosteoreettisen ajattelun mukaisesti perhosen siiven isku toisella puolen maailmaa voi aiheuttaa myrskyn toisella puolella maailmaa. Yhteiskunnat eivät - hyvässä tai pahassa - pysty enää eristämään itseään kansainvälisten trendien vaikutuksilta, vaan siinä missä globalisaation edut, kuten lisääntyvä informaatio, tiedonkulun nopeus, globaalit matkustajavirrat, resurssit ja hyödykkeet virtaavat maailman eri kolkkiin, samoja fyysisiä ja virtuaalisia reittejä pitkin kulkevat myös erilaiset epäkohdat, uhkat ja riskit. Ilmaston lämpeneminen avaa uusia kuljetusreittejä, kilpailu energiavaroista ja luonnonresursseista voi lisätä vastakkainasetteluja pohjoisilla merialueilla. Alueelliset konfliktit voivat eskaloitua laajemmiksi kansainvälisiksi konflikteiksi, joilla on välittömiä tai välillisiä vaikutuksia useille eri alueille.[6] Erilaisten riski- ja uhkapotentiaalien lista on loputon – ja juuri siksi tieto on valtaa[7].

Sodan kuva määrittää osaltaan sitä, mihin valtio (ja sen poliittinen johto) legitiiminä voimankäyttäjänä ajattelee sotavoimaansa käytettävän, ja tämä visio puolestaan määrittää sen, millaista puolustuskykyä[8] pitkällä aikavälillä tulee kehittää. Sotilaallinen uhka on määrittänyt asevoimien roolin ja niiden kehittämisen. (Kuvio 1).

Kuvio 1. Sodan kuvan ja puolustuskyvyn suhde uhkanäkökulmasta

Puolustus- ja turvallisuusyhteisöä leimaava epävarmuus sekä sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden yhteen kytkeytyminen on saanut aikaan sen, että strategista suunnittelua ei voida enää

---

6 Entinen Puolustusvoimien komentaja, Amiraali (evp) Jan Klenberg näkee Suomen keskeisimpinä uhkakuvina maata vastaan suunnatun, yllättävän ja nopeasti loppuun vietävän hyökkäyksen (jossa mahdollinen hyökkääjä käyttäisi lähinnä rauhanajan maa-, meri- ja ilmavoimiaan), erikoisjoukkojen käytön yhteiskunnan kriittisiä kohteita vastaan, kybersodankäynnin sekä vahvan poliittisen ja henkisen painostuksen. Klenberg 2012.

7 Jatkuva toimintaympäristöanalyysi on perusta kaikelle toiminnan suunnittelulle. Strateginen analyysi suhteuttaa oman organisaation vaihtoehdot tähän ulkoisesta ympäristöstä saatuun tietoon.

8 PLM Strategia 2030 (s.12) määrittelee puolustuskyvyn kokonaisuudeksi, joka muodostuu puolustusjärjestelmän sotilaallisista suorituskyvyistä sekä kansallisella (viranomaisten, elinkeinoelämän ja kansalaisjärjestöjen) sekä kansainvälisellä yhteistyöllä saatavista voimavaroista ja resursseista.

tehdä perinteiseen tapaan[9]. Turvallisuusympäristön monimutkaistuessa on useimpien länsimaiden puolustusajattelussa tehty Yhdysvaltojen tapaan irtiottoa kylmän sodan ajan uhkaperustaisesta *(threat-based)* puolustussuunnittelusta kohti riski- ja suorituskykyperustaista *(capabilities-based)* suunnittelua. Siinä hyväksytään se, että vastustajaa tai operaatioaluetta ei välttämättä tunnisteta ja keskitytään siihen, millainen vastustajan taistelutapa on.[10] Huomio kiinnittyy joustavien suorituskykyjen kehittämiseen laajempaa uhka-arsenaalia vastaan.[11]

Raitasalon ja Sipilän mukaan yksi sodan kuvan elementti on juuri sotilaallisten uhkakuvien luonne, mutta toisaalta sodan kuva on laajentunut kattamaan myös ei-sotilaallisia uhkakuvia.[12]. Jyri Raitasalo näkee, että suomalaista sodan kuvaa ei ole muuttanut niinkään valtionsisäinen keskustelu, vaan pikemminkin kansainvälisen turvallisuusympäristön kehitys: teknologian kehittyminen, viimeaikaiset sodat ja kokemukset kansainvälisestä sotilaallisesta yhteistyöstä. Suomen sodan kuvaa on siis määritelty osana läntistä sodan kuvaa kansalliset erityispiirteet, kuten historialliset ja maantieteelliset tekijät huomioiden. Venäjä on luonnollisesti ollut määrittävä tekijä tässä kontekstissa.[13] Sodan kuva konstruoituu sosiaalisesti kansallisessa poliittisessa prosessissa, ja turvallisuusympäristön kehittymistä ja puolustusjärjestelmän kehittämistä koskeva julkinen keskustelu on tämän vuoksi tulevaisuudessa tärkeää.[14]

"War has a constant nature, but an ever-changing character".[15] Sodankäynnin variaatiot muuttuvat koko ajan, vaikka sen ydinluonne säilyykin (clausewitzilaisittain) samanlaisena. Tämän takia puolustussuunnittelun on varauduttava joustavasti monenlaisiin sodan kuviin, ei vain yhteen.[16] Turvallisuusympäristön kehittyessä tämä evoluutio ulottuu myös sodankäyntiin. Aseet ja muu kalusto, materiaalit, teknologiat, taktiikat, iskutavat ja toimintakontekstit muuttuvat alituisesti. Vanhoja keinoja ja aseita yhdistelemällä saadaan uudenlaisia konsepteja aikaiseksi. Sodankäynnissä voidaan sekoittaa virtuaalisia ja ei-virtuaalisia elementtejä, kineettistä ja ei-kineettistä toimintaa, sotilaallista toimintaa ja painostuksen elementtejä. Erilaisia vaikutuksia on helppo saada aikaiseksi ja toisaalta sodankäynnin viesti voidaan levittää lähes reaaliajassa ympäri maailmaa. Informaatiosodankäynnin läpitunkevuus ulottuu jopa mielikuviin[17]. Valtioille strategiset uhkat eivät myöskään ole enää yksinomaan sotilaallisia, vaan Stephen Blankin mukaan strategisina uhkina nähdään nyt sellaiset tekijät, jotka voivat

---

9 Rademaker 2008, 52.
10 Raitasalo ja Sipilä 2007, 8.
11 Ks. kuvio 2.
12 Raitasalo ja Sipilä 2008, 329.
13 Raitasalo 2010, 14-16.
14 Raitasalo 2010, 156.
15 Gray 2010, 6.
16 Gray 2008, 329-330.
17 Ks. esim. Rantapelkonen 2008; Huhtinen ja Rantapelkonen 2002.

aikaansaada todellisia strategisia tappioita tai muulla tapaa vakavia seurauksia[18]. Ajankohtaisena esimerkkinä nykyajan strategisesta uhkasta toimii globaali talouskriisi kumulatiivisine vaikutuksineen. Uhka koskee kaikkia länsimaita. Tulevaisuuden haasteita luotaava Alankomaiden selvitys toteaa, että puolustusmäärärahojen taso riippuu aina ensisijaisesti poliittisista valinnoista ja siitä, mitä asevoimien tehtäväksi nähdään ja millaisten asevoimien nähdään nämä tehtävät täyttävän. Taloushaasteiden aikana pitkän aikavälin perspektiivin pohtiminen koskien puolustuksen roolia on ensisijaisen tärkeää, sillä mikäli puolustuskyky rapautetaan, sitä ei ole mahdollista luoda nopeasti uudelleen, ja jos yhden kerran luovutaan osaamisesta, sillä on pysyviä vaikutuksia. Siksi tasapainon säilyttäminen [poliittisten] päämäärien, tehtävien ja resurssien kesken on ensisijaisen tärkeää.[19]

Konfliktien muutokseen vaikuttavat laajasti strategisen kontekstin erilaiset tekijät: ei pelkkä teknologian kehitys ja saatavilla olevat asejärjestelmät, vaan myös inhimillinen toiminta, adaptoituminen ja innovaatiot.[20] Nämä kaikki muuttavat osaltaan sodan kuvaa ja käsitystä siitä, mihin asevoimia tulisi käyttää ja kehittää. Näin on käynyt erityisesti monissa länsimaissa, jotka vuoden 2000-luvulta alkaen panostaneet myös esimerkiksi terrorismin torjuntaan ja luonnonkatastrofeihin varautumiseen. Toisaalta jotkut uhkakuvat voivat olla luonteeltaan ”harmaalla alueella”. Ei-sotilaallisista uhkakuvista voi eskaloitua kumulatiivisen prosessin seurauksena välillisiä tai välittömiä sotilaallisia uhkia eri toimijoille. Vahva keskinäisriippuvuus pakottaa toimijat tiiviiseen yhteistyöhön eri aloilla.

Läntisten toimijoiden näkemykset tulevaisuuden toiminta- ja operaatioympäristöstä eivät juuri poikkea toisistaan. Strategia-asiakirjat ja muut pitkän aikavälin suunnittelun työkalut korostavat maailman muutosta aiempaa kompleksisempaan, hallitsemattomaan ja vaikeammin ennakoitavaan suuntaan. Strategiselle suunnittelulle ja puolustuskyvyn kehittämiselle tämä luo luonnollisesti uudenlaisia haasteita. Pitkän aikavälin trendien ennakointi on jo itsessään haastavaa, samoin erilaisten trendien ja riskien todennäköisyyksien arviointi. Toisaalta voidaan kysyä, onko maailma koskaan ollutkaan sen helpommin ennakoitavissa – vain harva olisi ennalta uskonut Neuvostoliiton hajoamiseen, kansallissosialistien hirmutekoihin tai syyskuun 11. päivän terrori-iskuihin.[21]

Tulevaisuuden strategisen ympäristön ennakointi ja tulevaisuuden trendien tunnistaminen on kriittinen toiminto puolustuskyvyn ja suorituskykyjen näkökulmasta: millaisia implikaatioita niillä on asevoimille ja niiden kehittämiselle. Kaikkialla länsimaissa käydään, tai on jo pitkään

---

18 Blank 2003. 4-7; 25-27.
19 Future Policy Survey 2010, 26-27.
20 Future Character of Conflict 2010.
21 Pitkän aikavälin strateginen suunnittelu alkaa siitä, että pyritään tunnistamaan toimintaympäristöstä sellaisia kehityskulkuja ja tekijöitä, joilla voisi olla merkitystä organisaatiolle/toimijalle tulevaisuudessa. Kyse ei ole ennustamisesta vaan ennakoinnista, jonka avulla voidaan luoda tulevaisuutta koskeva viitekehys toiminnan ja talouden pitkäjänteiselle suunnittelulle.

käyty, strategista keskustelua asevoimien tulevaisuudesta: tehtävistä ja niiden toteuttamisvaihtoehdoista erilaisten taloudellisten ja poliittisten reunaehtojen vallitessa. Puolustuskyvyn kehittämistä koskeva keskustelu kumpuaa sekä ulkoisista tekijöistä (globalisaatio, uhkakuvat, kansainvälinen politiikka) että kansallisista reunaehdoista (kuten sisä- ja ulkopolitiikka sekä taloustilanne). Kansalliset tekijät vaihtelevat ja esimerkiksi taloudelliset haasteet ovat asioita, jotka otetaan huomioon suunnittelu –ja kehittämisprosesseissa, mutta ne eivät itsessään määritä tarvetta saati sitä, miksi puolustusjärjestelmiä ylläpidetään – edes siitä huolimatta, että talouskriisi on nostettu asevoimien johdossa suurimmiksi turvallisuusriskeiksi niin Yhdysvalloissa kuin Iso-Britanniassakin[22]. Suurin osa eurooppalaisista ja Natoon kuuluvista valtioista joutuu karsimaan puolustusmenoistaan, samoin Yhdysvallat. Yleisellä tasolla tämä herättää toki kiinnostavia kysymyksiä siitä, mihin ja millaiseen puolustukseen länsimailla on varaa, mutta strategisen tason kysymykseen siitä, tarvitaanko asevoimia tällä ei tulisi olla vaikutusta *"form follows function"* -periaatteen mukaisesti.

Keskeisinä länsimaiden tulevaisuuden toimintaympäristöä määrittävinä tekijöinä nähdään seuraavia yhteisiä elementtejä.

Lisääntynyt keskinäisriippuvuus, joka velvoittaa kumppanuuksiin, liittolaisuuksiin ja yhä kokonaisvaltaisempaan toimintatapaan. Keskinäisriippuvuus on poliittista, taloudellista ja osittain myös sotilaallista, vaikka kompleksin keskinäisriippuvuuden alkuperäinen ajatus korostikin sotilaallisen voiman ja jopa valtioiden vähenevää merkitystä sosiaalisten ja poliittisten verkostojen maailmassa.[23] Taloudellisella keskinäisriippuvuudella voi olla poliittisia ja jopa sotilaallisia seurauksia, kuten historia on raadollisesti osoittanut. Valtiotoimijat eivät pysty irtautumaan riippuvuuksien verkostoista, sillä verkottuneessa maailmassa kaikki virtaa niiden läpi. Edes informaatio ei kulje "vakuumissa", vaan se liikkuu poliittisessa tilassa. Palveluita ja resursseja ostetaan yhä enemmän yksityissektorilta. Kompleksi keskinäisriippuvuus saa täten aikaan mahdollisuuksia, mutta myös haasteita ja haavoittuvuuksia.[24]

Moninapaistuminen. Yhdysvaltaa ja Venäjää haastavat nyt Kiina ja Intia[25] sekä Brasilia ("BRIC"-maat). Samanaikaisesti länsimaiden katseet ovat osaksi siirtymässä osittain pois Afganistanista ja Lähi-idästä ja esimerkiksi Yhdysvallat korostaa Tyynenmeren ja Aasian alueen kasvavaa strategista merkitystä. Arktisen alueen merkitys kasvanee tulevaisuudessa, samaten yhteiskäyttöiset alueet, *(the global commons)*[26], alueet joita kukaan ei omista tai

---

22 Ks. Mullen 2011 ja Richards 2011.
23 Keohane ja Nye 1977.
24 Ibid. Mihin vetää raja esimerkiksi suorituskykyjen jakamisessa? Ks. esim. Future Policy Survey 2010, 26-27
25 Ks. esim. QDR 2010; UK MoD Global Strategic Trends.
26 Ks. Aaltola, Sipilä ja Vuorisalo 2011.

hallinnoi, mutta joita kaikki hyödyntävät, muodostuvat entistä tärkeämmiksi ja näille alueille voi myös tulevaisuudessa syntyä konflikteja.[27]

Tulevaisuuden konfliktien monimutkaistuminen. Erilaisten maailmankuvien ja ideologioiden vastakkainasettelu, uudenlaiset aseet ja taktiikat sekä yllätyksellisyys korostuvat. Erot valtiollisten, valtioiden tukemien ja ei-valtiollisten toimijoiden välillä hämärtyvät, uhkamahdollisuudet laajenevat, teknologia, innovaatiot ja adaptoituminen muuttavat toimintakenttää[28]. Kompleksisuus lisääntyy johtuen sodankäynnin informaatiotulvasta, omista väärinkäsityksistä ja virheellisistä ennakko-oletuksista, ennakoimattomuudesta ja lukemattomista asioista, jotka voivat mennä sodankäynnissä vikaan. Nämä voivat aiheuttaa clausewitzilaista ”sumua” ja ”kitkaa”[29], jotka haittaavat päätöksentekoa ja toimintaa aikapaineessa. Kybertila toimii konkreettisena esimerkkinä tällaisesta ympäristöstä[30]. Kompleksisuus on loogista seurausta sodan luonteesta inhimillisenä toimintana – sotaa määrittävät ensisijaisesti ihmiset sekä heidän tavoitteensa ja vasta toissijaisesti teknologia ja toiminnan muut edellytykset. Korkea teknologia ei pysty koskaan poistamaan *”human factor”* ’in, inhimillisen tekijän merkitystä sodankäynnille. *Epäsymmetrisen toimintalogiikan* mukaisesti vastustaja adaptoituu, innovoi ja hakee kohteensa haavoittuvuudet.[31] Läntinen teknologialuottamus on usein johtanut tappioihin kun vastustajat ovat hyödyntäneet epäsymmetrisiä keinoja iskien ”läntisen sodan paradigman kriittisiin heikkouksiin”.[32] Näin on käynyt historiassa jo lukemattomia kertoja, niin Vietnamissa kuin Afganistanissakin, mutta myös omilla lähialueillamme. Vastapuolen kannalta heikkouksia voivat olla esimerkiksi miestappioiden pelko, lainsäädännön aiheuttamat toiminnan ”esteet”, moraaliset ja eettiset rajoitukset, maasto- ja sääolosuhteet sekä muut sellaiset tekijät, jotka epäsymmetrisessä suhteessa eivät rajoita heitä itseään, vaan kääntyvät jopa toiminnan vahvuuksiksi. Afganistanin kapinallistoimijat hakevat vastustajan heikoimman kohdan hyvin alkeellisten ja halpojen mutta oikein ajoitettujen iskukeinojen, kuten improvisoitujen räjähdeiskujen kautta. Terroristiryhmä voi iskeä sota-alukseen räjähteillä ladatulla kumiveneellä, kuten kävi USS Colen tapauksessa vuonna 2000 Jemenin edustalla.

Valtiolliset ja ei-valtiolliset toimijat. Kehityskuluista johtuen potentiaalisten uhkien ja riskien määrä kasvaa tulevaisuudessa. Suoran sotilaallisen konfrontaation rinnalle nousee lisääntyvästi muunlaista vastakkainasettelua (esim. taloudellinen, kyber), jonka seurauksena erot valtioiden välisen sodankäynnin ja epäsäännöllisten konfliktien välillä pienenevät[33].

---

[27] QDR 2010; Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense 2012; the National Military Strat-egy of the United States of America 2011, 2.
[28] UK MoD Global Strategic Trends – Out to 2040.
[29] the JOE 2010, 7.
[30] Reed 2012.
[31] Nykykonflikteissa keinot ulottuvat aina poliittisiin ja informationaalisiin saakka – vastustajan demonisointi ja poliittisen tuen vähentäminen sen toiminnalta onnistuu informaatio-operaatioiden ja verkkopropagandan avulla helposti.
[32] UK MoD Global Strategic Trends 2010.
[33] SDSR 2010.

Teknologian kehitys ja informaation vapaa leviäminen johtavat osaltaan ei-valtiollisten toimijoiden vahvistumiseen[34]. Valtiojärjestelmää haastetaan, mutta tämä ei tarkoita valtiollisten toimijoiden merkityksen vähenemistä. Valtiot säilyttävät asemansa keskeisimpinä kansainvälisen järjestelmän toimijoina, mutta samanaikaisesti ei-valtiollisten toimijoiden merkitys lisääntyy[35]. Se mikä vaikuttaa nyt vanhanaikaiselta ja ohi menneeltä, voi tapahtua uudelleen vuosikymmenten päästä. Kehitys ei ole lineaarista, ja on epätodennäköistä olettaa, että esimerkiksi sodankäynnissä mentäisiin suoraviivaisesti kohti yhä korkeamman teknologia-asteen konflikteja. Sotilaalliset ja valtiolliset uhkakuvat säilyvät jatkossakin esimerkiksi moninapaistumisen, globaalin eriarvoisuuden, väestönkasvun, resurssikiistojen, ilmastonmuutoksen aiheuttaman epävakauden ja ideologioiden merkityksen vahvistumisen myötä[36]. Turvallisuusympäristöstä tulee pikemminkin aiempaa monimutkaisempi, kun toimijakenttä monipuolistuu[37].

Hybridiuhkat. Monimutkaistuvassa ympäristössä viholliset ja uhkat sekoittuvat, erilaisia keinoja ja toimijoita yhdistetään uudella tapaa ja moniulotteisemmin kuin aikaisemmin käyttämällä esimerkiksi konventionaalisia ja ei-konventionaalisia aseita yhdessä eri domaineissa l. ulottuvuuksissa (ilma, maa, meri, avaruus, kyber).[38] Hybridiuhkat eivät ole sinänsä uusia eikä hybridikäsitteelle saa antaa liikaa painoarvoa, sillä kyse on jokseenkin luonnollisesta innovoinnista toimintaympäristön kehittyessä. Hybridisodankäyntiä leimaavat sodan monimutkaistuminen, toimijoiden lisääntyminen ja monipuolistuminen, konfliktirajojen sekoittuminen; sekä valtiolliset että ei-valtiolliset vastustajat, informaation hyödyntäminen, informaatioympäristön manipulointi, energiaresurssien saannin ja markkinoiden häirintä. Vastustajaa yritetään hämätä esimerkiksi salaamalla hyökkääjän identiteetti. Sotilaallisiin uhkakuviin vastaaminen oli aiemmin suoraviivaisempaa ja helpompaa – tulevaisuudessa vastustaja voi olla kasvoton sekä nimetön ja sijaita fyysisesti huomattavasti lähialueita kauempana. Maantieteellinen sijainti voi muuttua jatkuvasti ja pääasiallinen toimintakenttä voi olla virtuaalinen. Uhkiin vastaaminen vaikeutuu jos vastustajaa tai hänen motiivejaan ei tunnisteta.[39] Etenkin uhkan arviointi perinteisellä kaavalla (tahto x kyky) on tässä yhtälössä täysin mahdotonta. Hybridiuhkiin vastaaminen edellyttää ymmärrystä näistä uhkista ja tuoretta ajattelua - olemassaolevien suorituskykyjen innovatiivista käyttämistä ja uusia kumppanuuksia, kuten kokonaisvaltaista toimintatapaa[40].

---

[34] QDR 2010.
[35] PLM Strateginen suunnitelma 2030, 7; the National Military Strategy of the United States of America 2011, 4.
[36] UK MoD Global Strategic Trends.
[37] JOE 2010
[38] the JOE 2010, 66; Future Character of Conflict 2010; Aaronson ym. 2010.
[39] QDR 2010. Hybridiuhkien käsite kokoaa yhteen koko turvallisuusympäristön edellä mainittua muutosta – toimijoiden sekoittumista ja vastustajan heikkouksien hakemista tämän ”harmaan alueen” sekä uusien kombinaatioiden avulla. Myös vastausten on noudatettava ”hybridimallia”, kuten kokonaisvaltaista toimintatapaa, ja niissä on yhdistettävä samankaltaisesti erilaisia toimijoita, keinoja ja toimintakenttiä tehokkaasti.
[40] Aaronson ym. 2010, 117-122. Konkreettisena esimerkkinä tästä toimivat monikansalliset eksperimentaatioharjoitukset.

Kansallisen ja kansainvälisen turvallisuuden sekoittuminen. Länsimaat ovat varsin yksimielisiä siitä, että niihin kohdistuvat sotilaalliset uhkakuvat ovat tällä hetkellä jokseenkin olemattomia, eikä asevoimien toimintakenttää nähdä enää yksinomaan - tai joissain tapauksissa edes lainkaan - kansallisena. Strategia-asiakirjat painottavat kansainvälisten tapahtumien vaikutusta kansalliseen turvallisuuteen ja jotkut valtiot näkevät asevoimien toimintakentän jo yksinomaan kansainvälisenä. Yhdysvallat on sotilaallisena supervaltana puhunut viime vuosiin saakka globaalista operatiivisesta toimintaympäristöstä, mutta toisaalta tuorein sotilasstrategia on pakottanut senkin priorisoimaan toimintaansa ja operaatioalueitaan sekä siirtämään painopistettään strategisesti kaikkein tärkeimmille alueille. Valtioiden välinen korkean teknologian määrittämä sodankäynti on palannut takaisin suunnitteluperusteisiin.[41] Viron 2007 ja Georgian 2008 –tapahtumat ruokkivat ainakin Euroopassa keskustelua eräänlaisesta ”geopolitiikan paluusta”, joka osaltaan toisi näkökulmaa lähemmäksi alueellisen ja kansallisen puolustuksen perusteita.[42]

Edellä mainitusta muutoksesta ja kompleksisuudesta johtuen tulevaisuuden toimintaympäristöä leimaa *lisääntyvä epävarmuus.* Kasvava kompleksisuus ja keskinäisriippuvuus saavat yhdessä aikaan sen, että *strategisten shokkien*[43] merkitys säilyy - tai jopa lisääntyy.

2. Analyysi: Keskeisimmät implikaatiot strategiselle suunnittelulle ja puolustusjärjestelmille

Tulevaisuuden puolustussuunnitteluun vaikuttavat aina eri kontekstit: poliittinen, sosio-kulttuurinen, taloudellinen, teknologinen, sotilasstrateginen, geopoliittinen ja historiallinen.[44] Vaikka länsimaiden näkemykset tulevaisuuden strategisesta toimintaympäristöstä näyttävätkin hyvin samanlaisilta, niiden implikaatiot ja vaikutukset strategiseen suunnitteluun ovat luonnollisesti erilaiset. Valtioiden välillä on suuria mittakaavaeroja ja erilaisia tehtäväpainotuksia. Se mikä toimii jossain maassa, ei ole välttämättä relevanttia valtiolle, jonka geopoliittinen tai taloudellinen konteksti on erilainen. Tästä huolimatta turvallisuusympäristöä koskevista strategisista tarkasteluista nousee esiin muutamia yhteisiä ja tietyllä tapaa yhteen linkittyviä tulevaisuuden kyky- ja toimintaperiaatteita.

Suunnittelutapojen muutos. Turvallisuusympäristön monimutkaistuessa ja epävarmuuden kasvaessa hallitusten turvallisuutta koskeva tieto on paradoksaalisesti ollut siiloutunutta. Turvallisuutta koskeva debatti on Michel Rademakerin mukaan keskittynyt liiaksi toimivaltakysymyksiin tarvittavien kykyjen sijaan. Kykyperustaisessa suunnittelussa (CBP) ei enää

---

[41] Freier 2012 ja Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense 2012.
[42] Suomalaista keskustelua ks. Forss ym. 2011.
[43] Tapahtumia ja kehityskulkuja, jotka näyttävät tänä päivänä äärimmäisen epätodennäköisiltä, mutta ovat kuitenkin mahdollisia. PLM Strategia 2030.
[44] Gray 2008, 329.

varauduta tiettyihin riskeihin tai uhkiin vaan keskitetymmin siihen, millaisia tehtäviä sekä kykyjä tarvitaan erilaisten potentiaalisten riskien ja uhkien torjumiseksi (Kuvio 2). Esimerkiksi Alankomaiden puolustusministeriö käyttää kykyperustaista suunnittelumallia Kanadan, Yhdysvaltojen, Yhdistyneiden kuningaskuntien ja Australian tapaan.[45] Suunnittelumalli ei rajoitu ainoastaan puolustukseen vaan yhä lisääntyvästi myös laajemmalle turvallisuussektorille sisäisen turvallisuuden sektori mukaan luettuna.[46]

Kuvio 2. Kykyperustainen suunnitteluprosessi yksinkertaistettuna

Tieto. Tiedon ja sen jakamisen merkitys kompleksisuuden hallinnassa vahvistuu. Tämä koskee julkishallintoa kokonaisuudessaan[47] mutta myös sen eri toimijoita omilla toimialoillaan – ja niiden kesken. Tiedosta ja ennakoinnista tulee strategisia välineitä.[48] Poikkihallinnollinen yhteistyö strategisten trendien ja mahdollisten shokkien sekä erityisesti niiden implikaatioiden tunnistamiseksi voi helpottaa toimintaa epävarmuuden leimaamassa ympäristössä[49]. Strategisessa suunnittelussa on vältettävä liiallista fokusoitumista nykyaikaan, mutta toisaalta niin epätäydellistä kuin se onkin luonteeltaan, tulevaisuuden suurten linjojen ja kehityskulkujen ennakointi on suunnittelulle välttämätöntä. Colin S. Gray tähdentää, että suunnittelussa tulee muistaa historian opetukset: menneet kriisit eivät nekään olleet etukäteen ennakoitavissa[50]. Tulevaisuutta koskevaan suunnitteluun liittyy aina epävarmuus eikä sitä voida koskaan täysin poistaa – sen kanssa on vain pyrittävä selviämään.[51] Sodankäynnin suhteen historia voi

---

45 Rademaker 2008, 51-53.

46 Myös Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa (YTS 2010) yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen suojaamista tar kastellaan tehtävittäin, jotka voidaan nähdä myös yhteiskunnalle kriittisinä, yhteisinä suorituskykyinä.

47 Suomessa ja Alankomaissa on ollut hiljattain havaittavissa julkishallinnon avoimuuden kasvua ja pyrkimystä avoimempaan tiedonvaihtokulttuuriin turvallisuuspolitiikan alalla, jopa turvallisuuspolitiikan teko ja toteutus on muuttunut entistä avoimemmaksi prosessiksi. Leinonen 2008, 59.

48 The French White Paper on defence and national security 2008, 5-6; 10-11.

49 Freier 2008, Rademaker 2010.

50 Gray 2008. Strategisessa suunnittelussa ja sen perusteella tapahtuvassa suorituskykyjen kehittämisessä on kysymys ennen kaikkea riskien hallinnasta, näkee Nathan Freier (2012).

51 Uhkien arviointi vaikeutuu mitä kauemmaksi tulevaisuuteen katsotaan. Tiettyä uhkakuvaa vastaavan sotilaallisen suorituskyvyn rakentaminen edellyttää kuitenkin aikaa yhdestä kahteen vuosikymmeneen, ja siksi lyhyen aikavälin uhkakuvat eivät muodosta mielekästä perustaa *sotilaallisten suorituskykyjen* rakentamiselle. Uhkakuvien yleisluontoisempi, pidemmän aikavälin uhkamalli-luonne edesauttaa turvallisuus- ja puolustuspoliittista päätöksentekoa, ja tämän perusteella voidaan pohtia pitkän aikavälin sotilaallisen suorituskyvyn rakentamista, näkevät Raitasalo ja Sipilä (2007, 12).

opettaa paradoksaalisesti myös tulevaisuuden ennakoinnissa – maantieteellinen sijainti sodankäynnin yhtenä kontekstina ei muutu.[52]

Joustavuus. Strategiset shokit ja erilaiset systeemiset riskit edellyttävät, että toimijoiden ja organisaatioiden on oltava ketteriä ja monipuolisia. Vastustajien ymmärrys on tulevaisuudessa entistäkin tärkeämpää. Tässä auttavat (tiedustelu-)tiedon kerääminen, kulttuurinen ymmärrys, koulutus ja kokonaisvaltaiset näkökulmat.[53] Toisaalta myös vastustajan tunnistaminen on myös aiempaa vaikeampaa – keneen tulisi vaikuttaa jos toimija on esimerkiksi valtion tukema alaryhmä tai virtuaalisessa tilassa toimiva tunnistamaton joukko? Kyberisku voi kohdistua yhden toimialan toimintoihin, mutta toisaalta sen vaikutukset leviävät koko yhteiskuntaan. Sen toteuttajat voivat kuitenkin olla ketä vaan: rikollisia, ääriliikkeitä, syrjäytyneitä nuoria tai vieraan vallan turvallisuuspalveluita. Uhkien torjumisessa ja siihen vastaamisessa tarvitaan tällöin ”aitoa” Joint-näkökulmaa, jossa yhdistyvät sekä tekniset järjestelmät että kognitiiviset tekijät[54]. Uhkaksi voi myös muodostua valtiollisten, valtioiden tukemien ja ei-valtiollisten vastustajien sekoittuminen, joka osaltaan vaikeuttaa uhkiin vastaamista[55].

Verkottuminen ja yhteistyö[56] Keskinäisriippuvuus vaikuttaa väistämättä myös valtioiden toimintavaihtoehtoihin. Edes sotilaallisesti tai taloudellisesti vahvimmat toimijat eivät pysty vastaamaan haasteisiin ilman yhteistyötä ja liittolaisia. 2010-luvulta eskaloitunut talouskriisi nopeuttaa tätä prosessia entisestään. Yhteistyö puetaan eri yhteyksissä eri konsepteihin, oli kyse sitten puolustuspolitiikasta, materiaaliyhteistyöstä tai suorituskykyjen yhteiskäytöstä[57]. Keskinäisriippuvuus ei vaikuta ainoastaan kansainvälisissä suhteissa, vaan myös kansallinen verkottuminen yhteiskunnan eri toimijoiden; viranomaisten, elinkeinoelämän ja kansalaisjärjestöjen; julkisen ja yksityisen sektorin välillä kasvaa. Toimintaympäristö näyttäytyy entistä monimutkaisena paikkana eikä uhkien ja riskien hallitseminen ole mahdollista yksin, vaan ongelmat vaativat yhä kokonaisvaltaisempia ratkaisuja niin kansallisella kuin ylikansallisellakin tasolla. Kenelläkään ei voi enää olla kaikkea tietoa, resursseja ja osaamista itsenäisesti hallussaan – verkottumista, yhteistä tilannetietoisuutta ja tilannekuvaa tarvitaan, kun toimintakonteksti monimutkaistuu ja riskit kasvavat. Yhteistyö ja kumppanuus vaativat myös luottamusta ja keskinäistä ymmärrystä sekä poikkihallinnollisia näkökulmia, jotka edellyttävät johtajilta

---

52 Gray 2009, 15-16.
53 Future Character of Conflict, 2010
54 Kokonaisvaltainen toiminta, eräänlaisena ”super-joint” –näkökulmana, edellyttää muutosta kansallisten voiman käytön välineiden suhteen: niitä ei sulauteta, mutta strategista vaikutusta koetetaan tehostaa niiden yhteiskäytöllä. (Future Character of Conflict 2010).
55 UK MoD Global Strategic Trends
56 ”Verkottumisella turvataan puolustus monimutkaistuvassa ja uhkakuviltaan muuttuvassa toimintaympäristössä, jossa toimijoiden keskinäisriippuvuus kasvaa samalla kun turvallisuuteen käytettävissä olevat voimavarat säilyvät rajallisina.” PLM Strateginen suunnitelma 2030, 12.
57 EU-tasolla puhutaan *”pooling & sharing”* –yhteistyöstä; Natossa ja atlanttisessa yhteisössä korostetaan taas laajempaa *”smart defence”* –näkökulmaa. Pohjoismaisessa puolustusalan yhteistyössä (NORDEFCO) painottuu alueellinen kumppanuus.

joustavuutta, ketteryyttä ja sopeutumiskykyä. Sotilaallisten välineiden hyödyllisyys muuttuu ja niitä käytetään enemmän täydentämään muita kansallisia välineitä, mikäli tarve näin vaatii. Sotilaallisen ja siviiliyhteistyön merkitys kansainvälisillä kriisialueilla, mutta myös kansallisessa turvallisuudessa korostuu.[58] Kansainvälinen yhteistyö lisääntyy tulevaisuudessa väistämättä. Alankomaiden puolustusministeriön toteuttama, tulevaisuuden strategisia vaihtoehtoja pohtinut selvitys korostaa, että asevoimien rooleja ja tehtäviä on määriteltävä tarkasti jo kansallisella tasolla, jolloin duplikaatiota ja hajanaisuutta ei tapahdu monikansallisella tasolla. Kansainvälisesti tapahtuvalla tehtävien ja suorituskykyjen jakamisella on toki rajansa, sillä harva valtio haluaa luovuttaa suvereenia päätösvaltaansa asevoimia koskien muille valtioille. Asevoimilla on myös sellaisia kansallisia tehtäviä, joita muut maat eivät yksinkertaisesti voi hoitaa.[59]

Kokonaisvaltaisuus. Yhdistyneiden kuningaskuntien globaaleja strategisia trendejä ennakoiva selvitys näkee, että sekä puolustus- että turvallisuusajattelussa tarvitaan muutosta, hierarkkisuudesta ja siiloutumisesta irtipäästämistä, liikkumista kohti avoimempia rakenteita, hajautettua kontrollia ja missiojohtoisuutta haluttuihin vaikutuksiin pääsemiseksi[60]. Kansallisella tasolla on pyrittävä kokonaisvaltaiseen toimintaan *(CA, Comprehensive Approach*[61]*)* jossa kansallisten välineiden strategista vaikutusta koetetaan tehostaa niiden yhteiskäytöllä. Kokonaisvaltaisuuden tavoite ilmenee edellä mainitusti verkostojen ja verkottumisen kautta. Kompleksisiin haasteisiin vastaaminen ei onnistu yksinomaan sotilaallisin keinoin vaan se vaatii hyvin erilaisten kykyjen yhdistämistä.[62]

Myös strategisen suunnittelun tulee olla kokonaisvaltaista – niin kansallisella kuin kansainvälisellä tasolla. Kokonaisvaltaisuuden ajatus liittyy valtiollisten ja yhteiskunnallisten turvallisuusstrategioiden ohjaavaan vaikutukseen. Turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa prosessissa perataan valtioita koskettavat kansalliset uhkakuvat, jotka jalkautuvat omien sektoreidensa ja hallinnonalojensa strategia-asiakirjoihin. Kansallisten intressien turvaaminen edellyttää turvallisuus- ja puolustuspoliittisia linjauksia, yhteisiä päämääriä, joita eri toimijat turvaavat omien funktioidensa kautta.[63] Colin S. Gray korostaa, että myös puolustussuunnittelun tulee aina perustua laajempaan turvallisuuspoliittiseen *(Grand Strategic)* ohjaukseen ja tämän ohjauksen perusteiden tulee olla näkyviä.[64]. Sodankäynnillä on kolme tasoa – strateginen, taktinen

---

[58] Vertailututkimus asevoimien roolista kotimaan turvallisuudessa *(homeland security)* ks. Clarke 2008.
[59] Future Policy Survey 2010, 26-27.
[60] UK MoD Global Strategic Trends – Out to 2040. Fourth Edition.
[61] Iso-Britanniassa ”Integrated approach”, Yhdysvalloissa ”Whole of Government”, Suomessa kokonaisturvallisuuden (entinen YETT) –toimintatapa. Toisaalta esimerkiksi Norjassa ”CA” viittaa kriisinhallinnassa tapahtuvaan siviilisotilas –yhteistyöhön, ei kansalliseen toimintatapaan.
[62] UK MoD Global Strategic Trends, PLM Strategia 2030.
[63] Suomessa valtioneuvoston selonteko, Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2009, yhteiskunnallisissa varau tumiskysymyksissä YTS 2010.
[64] Gray 2008, 330; Gray 2009, 15.

ja operatiivinen. Strategisella tasolla pyritään varmistamaan kansallisten resurssien[65] käyttäminen hallituksen poliittisten päämäärien saavuttamiseksi siten, että hyödynnetään myös yhteistyö muiden toimijoiden kanssa. Sotilasstrateginen taso, kiinteänä osana tätä strategista tasoa, määrittää sitten sotilaallisen osuuden näiden päämäärien saavuttamiseksi.[66] Myös Yhdysvaltojen sotilaallinen strategia painottaa sotilaiden epäpoliittisuutta ja poliittista johtoa sekä ohjausta asevoimille siviilihallinnon kautta.[67]

"Turvallisuuden" ja "puolustuksen" rajat. Käsitteellisesti turvallisuuden ja puolustuksen erot ovat hämärtyneet. Länsimaissa "turvallisuus" ja "puolustus" nähdään toisiinsa liittyvinä, mutta silti erilaisina. Puolustuksella suojaudutaan kolmannen osapuolen fyysiseltä iskulta. Turvallisuuden käsitteellinen laajeneminen on vienyt huomion pois sotilaallisista uhkista ja uhkakuvien vähäisyys on tukenut tätä trendiä. Iso-Britannian globaalit strategiset trendit –raportti kuitenkin näkee, että tulevaisuudessa puolustusdimensio todennäköisesti jopa korostuu uudelleen, sillä väestönkasvu, ilmastonmuutos ja resurssikysymykset voivat aiheuttaa erilaisia implikaatioita puolustukselle. Pitkällä aikavälillä, kuten 2040, turvallisuudella ja puolustuksella on korostetummin sekä virtuaaliset että fyysiset puolensa. Tulevaisuudessa on kuitenkin aiempaa todennäköisempää, että "puolustus" laajenee pitkällä aikavälillä sisällöllisesti kattamaan myös muita kuin asevoimia ja sotilaallisia toimijoita[68].

Tehtävien – tai niiden painotuksen - muutos? Useimmat länsivaltiot näkevät, että sotilaallisten toimijoiden roolia tulee tarkastella kansallisen turvallisuuden tehtävissä ja jälkiseurausten hoitamisessa.[69] Yhdysvalloissa puolustusministeriö osallistuu kotimaan turvallisuuden tehtävien hoitamiseen tarjoamalla omia kykyjään laajempaan kansalliseen portfolioon[70] - aivan kuten Suomessakin.[71]. Toiminnan yhtenäisyys, poikkihallinnollinen ja kaikkia eri kansallisia välineitä (DIME/MIDLIFE)[72] käyttävä periaate vahvistunevat tulevaisuudessa entisestään. Pitkällä aikajänteellä tapahtuva asevoimien tehtävien - tai niiden painotuksen - muuttuminen on yksi keskeisimmistä mahdollisista implikaatioista länsimaille. Läntiset strategia-asiakirjat korostavat, että pitkällä aikavälillä tulisi tarkastella sotilaallisten toimijoiden roolia niin yleisesti

---

[65] Kaikki kansalliset voimankäytön välineet. (DIME; Diplomatic, Informational, Military, Economic sekä MIDLIFE = DIME+Legal/Law enforcement,, Intelligence, Financial). Ks. esim. Stolberg 2010, 160.

[66] JDP 0-01 4th Edition 2011, 2-8. Nykyään Iso-Britannia käyttää termiä kansallinen strategia *(National Strategy)* suurstrategian *(Grand Strategy)*. RCDS 2010, 7.

[67] the National Military Strategy of the United States of America 2011, 16.

[68] UK MoD Global Strategic Trends – Out to 2040. Fourth Edition.

[69] Future Character of Conflict 2010.

[70] QDR 2010. Yhdysvalloissa nähdään, että kotimaan puolustaminen *(homeland defense)* ja puolustuksen tuki siviili viranomaisille *(homeland security)* korostuvat tulevaisuudessa edelleen.

[71] YTS 2010. Yhdysvallat korostaa poikkihallinnollisen kyvyn (*whole-of-Government,* WoG) lisäksi eri toimijoiden välisiä kumppanuuksia, kotimaan turvallisuuden ministeriön tukemista ja jopa "poikkikansallista" toimintakykyä (*WoN, Whole of Nation*). (QDR 2010). Yhteistyö ei kuitenkaan käytännössä ole täysin saumatonta - resurssikilpa on yksi haaste eri toimijoiden kesken. The JOE 2010 QDR 2010.

[72] Diplomatic, Informational, Military, Economic + Legal, Intelligence, Financial.

sotilaallisessa maanpuolustuksessa kuin kotimaan turvallisuuden tehtävissä ja jälkiseurausten hoitamisessa.[73] Tulevaisuuden strategisina ydinkysymyksinä voidaan nähdä esimerkiksi edellä mainittu tasapaino kansallisen ja kansainvälisen turvallisuuden takaamisen kesken, kuinka asevoimat haluavat sitoutua kaukaisempien uhkien torjumiseen ja millaisia kansallisia tehtäviä asevoimilla tulee tulevaisuudessa olemaan?[74] Mitä voidaan ylläpitää ja kehittää vallitsevassa taloustilanteessa?[75]

Kansallisten tehtävien laajeneminen ei kuitenkaan väistämättä tarkoita sotilaallista toimintaa vaan enemmänkin virka-aputoiminnan ja viranomaisyhteistyön kirjon laajenemista niin sisällöllisesti kuin operaatioalueellisesti. Asevoimien rooli on länsimaissa ns. kotimaan turvallisuuden takaamisessa ollut hyvin rajattua erityisesti lainsäädännöllisin ja jopa eettis-moraalisin periaattein[76]. Asevoimien rooli on ollut toimivaltaisia viranomaisia tukeva kaluston ja erityisosaamisen osalta. Mikäli asevoimien rooli kansallisen ja sisäisen turvallisuuden sektorilla kasvaa, tulee se useimmissa läntisissä demokratioissa mitä luultavimmin tapahtumaan vanhojen toimivaltuuksien ja tehtävien puitteissa.

Toinen suuri strateginen kysymys tulee olemaan, millaisiin tulevaisuuden kuviin länsimaat varautuvat. Puolustuskykyjen kehittäminen edellyttää sekä konventionaalisten, sotilaallisten että ei-sotilaallisten, ei-konventionaalisten riskien huomioimista. Poliittiset tilanteet muuttuvat nopeasti ja mikäli ennaltaehkäisykyky suhteessa sotilaallisiin uhkiin on ajettu alas, sitä ei pystytä enää rakentamaan uudelleen tarpeen näin vaatiessa. Samanaikaisesti on pystyttävä vastaamaan uudenlaisiin, epäsymmetrisiin uhkiin esimerkiksi kyberympäristössä. Asevoimilta voidaan tulevaisuudessa odottaa hyvin erilaisten roolien ja kykyjen hallintaa, mutta taloudelliset realiteetit ja priorisoinnin tarve varmistavat, että niistä ei voida kehittää kaikkien uhkien torjumiseen kehitettyjä koneistoja. Ratkaisun avaimet löytyvät omiin ydintehtäviin keskittymisestä, viranomaisyhteistyön tiivistämisestä ja kansallisesta sekä kansainvälisestä verkottumisesta ja yhteistyöstä.

Puolustusministeriön strateginen suunnitelma 2030

Hallinnonalan strategisen johtamisen ja ohjaamisen välineenä Suomen puolustusministeriön strateginen suunnitelma 2030 antaa perusteet puolustuksen ja hallinnonalan kokonaisvaltaiselle kehittämiselle sekä puolustusvoimien strategiselle suunnittelulle. Strategiselle suunnittelulle on keskeistä pyrkiä ennakoimaan sitä kontekstia, johon pitkällä aikavälillä puolustuskykyä kehitetään. Strategisessa suunnittelussa lähdetään liikkeelle toimintaympäristöanalyysistä

---

[73] Mm. the JOE 2010; Adaptability and Partnership 2010.
[74] UK MoD. Adaptability and Partnership: Issues for the Strategic Defence Review.
[75] Future Policy Survey 2010, 26-27.
[76] Esimerkiksi Yhdysvaltojen *posse comitatus* –laki.

– millaiseksi maailma nähdään vuosikymmenten päästä, millaisia trendejä, uhkia ja mahdollisuuksia siinä on nähtävissä ja miten ne vaikuttavat puolustukseen?[77]

Puolustusministeriön strategian 2030 näkemys tulevaisuuden toimintaympäristöstä ja sen edellytyksistä puolustuskyvyn kehittämiselle ei eroa muiden länsimaiden vastaavista. Maailma näyttäytyy meille hyvin samankaltaisena siitäkin huolimatta, että puolustusjärjestelmämme on erilainen kuin muilla mailla. Eroja Suomen ja edellä tarkasteltujen muiden toimijoiden, kuten Yhdysvaltojen ja Iso-Britannian välillä, on kuitenkin monella tapaa. Vaikka olemmekin pitkälle verkottuneita ja jaamme yhteisiä haasteita, ovat keinomme niihin vastaamiseksi jo lähtökohtaisesti hyvin erilaisia. Puolustusdoktriinimme eroaa merkittävästi muista jo siinä, että emme ole liittoutuneita ja toiseksi, päätehtävämme on Suomen sotilaallinen puolustaminen kansainvälisten kriisinhallintaoperaatioiden sijaan. Asevoimien rooli on poikennut muista maista - olemme harvoja viimeisiä yleisestä asevelvollisuudesta ja alueellisesta maanpuolustuksesta kiinni pitäviä maita. Suomen sotilaallisessa puolustuksessa varaudutaan edelleen sotilaallisen voiman käytön ennaltaehkäisyyn ja torjuntaan. Samalla kuitenkin korostuu varautuminen laaja-alaisiin ja rajat ylittäviin turvallisuusuhkiin, joihin ei voida vastata ilman syvää kansallista ja kansainvälistä yhteistyötä[78]. Näin ylläpidetään valmius vastata erilaisiin laaja-alaisiin turvallisuusuhkiin, hybridiuhkat mukaanluettuna.

Suomen puolustushallinnon strategisena visiona on sellainen puolustuskyky, jonka avulla säilytetään Suomen itsenäisyys, turvataan alueellinen koskemattomuus ja valtionjohdon toimintavapaus, edistetään väestön turvallisuutta ja hyvinvointia sekä ylläpidetään yhteiskunnan toimivuus.[79] Puolustuskyvyn kehittäminen edellyttää hyvin laajamittaista yhteistyötä. Puolustusministeriön strategiassa 2030 nähdään, että valtion ulkoinen ja sisäinen turvallisuus kytkeytyvät yhä tiiviimmin yhteen. Kriisien syyt, seuraukset ja vaikutukset ylittävät hallinnonalojen ja valtioiden rajat eikä varautumista sotilaallisten ja ei-sotilaallisten uhkien hallintaan voida kehittää itsenäisesti. Viranomaisten, elinkeinoelämän ja kansalaisjärjestöjen toimintojen yhteensovittamistarve kasvaa ja kansainvälinen yhteistyö korostuu. Kokonaismaanpuolustuksen, nykyään ”kokonaisturvallisuuden” toimintamallin edelleen kehittämisellä pyritään turvaamaan koko yhteiskunnan toimivuus eriasteisissa kriiseissä myös tulevaisuudessa. Rajat ylittävät uhkat edellyttävät tiivistyvää kansainvälistä viranomaisyhteistyötä ja laaja-alaista kriisinhallintaa myös alueilla, joilla uhkat syntyvät.[80]

---

[77] Strateginen suunnitelma perustuu hallinnonalan aiempiin strategioihin sekä valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittisiin selontekoihin sekä muihin valtionhallinnon ohjausasiakirjoihin.
[78] PLM Strateginen suunnitelma 2030, 7.
[79] Puolustusministeriön strateginen suunnitelma 2030, 1.
[80] PLM Strategia 2030, 3. Kokonaismaanpuolustus on perinteisesti kattanut sekä sotilaalliset että siviilitoimet joilla turvataan Suomen valtiollinen itsenäisyys sekä kansalaisten elinmahdollisuudet ja turvallisuus ulkoista, valtioiden aiheuttamaa tai muuta uhkaa vastaan”, kun taas 2010-luvulla korostunut ”kokonaisturvallisuus” vie painopistettä ”mahdollisimman laajaan turvallisuusajatteluun”, jossa elinkeinoelämä ja kansalaisjärjestöt ovat aiempaa tiiviimmin

Suomi hoitaa lakisääteiset tehtävänsä siten, että huolehtiminen sotilaallisesta maanpuolustuksesta mahdollistaa myös viranomaisyhteistyön ja sotilaallisen kriisinhallinnan. Sotilaallinen maanpuolustus on *"valtion itsenäisyyden, alueellisen koskemattomuuden ja kansalaisten elinmahdollisuuksien turvaamista sotilaallisilla toimenpiteillä puolustuspolitiikan tavoitteiden mukaisesti".*[81] Toinen tärkeä kysymys onkin, säilyykö asiantila samanlaisena tulevaisuudessa, entä tulisiko sen säilyä? Osallistumisen kansainväliseen sotilaalliseen kriisinhallintaan nähdään tukevan kansallista puolustusta ja pitävän sitä "terässä" rauhan aikana, ja samalla vahvan sotilaallisen maanpuolustuksen "viennin" avulla voidaan osallistua kriisien hallintaan jo niiden syntysijoilla. Kokonaisvaltaista toimintatapaa on harjoiteltu kokonaismaanpuolustuksen ja viranomaisyhteistyön avulla ja tämä kolmen tehtävän kokonaisuus on toiminut hyvin. Todennäköistä on, että tulevaisuudessa "puolustus" nähdään meilläkin entistä yhtenäisempänä kokonaisuutena, jolla on sekä kansallinen että kansainvälinen ulottuvuutensa.[82] Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että "kansallisen" eli oman alueen puolustuksen annettaisiin jäädä kansainvälisten kriisien ratkaisemisen jalkoihin. Kyse on pikemminkin keskinäisriippuvuudesta eli siitä, että kansainvälisten kriisien eskaloitumismahdollisuuksien estämiseksi (myös Suomen lähialueille ja alueelle) tulee osallistua kansainväliseen yhteistyöhön ja turvallisuuden edistämiseen.

Suomi ei ole tasapainottelunsa kanssa yksin, eivätkä kohtaamamme haasteet ole mitenkään uniikkeja. Kaikkialla länsimaissa käydään samaa keskustelua siitä, varaudutaanko valtiollisiin, perinteisiin uhkiin vai kompleksisempiin operaatioihin, joissa yhteistyö muiden toimijoiden kanssa on korostuu entisestään. Eikä kysymys ole yksinomaan enää puolustuksesta vaan laajemmin kansallisesta turvallisuudesta ja turvallisuuspolitiikasta. Keskinäisriippuvaisuus on väistämätöntä eikä puolustuksen edellyttämiä suorituskykyjä voida rakentaa itsenäisesti missään valtiossa. Tilannetta kiihdyttää resurssien niukkuus. Samanaikaisesti sotilaallisten suorituskykyjen merkitys myös muiden kuin sotilaallisten uhkien torjumisessa voi kasvaa. *Niché*-kykymme huomioiden puolustuskyvyn "luotettavuus, uskottavuus ja pelote" syntyvätkin aina yhteistyössä muun yhteiskunnan kanssa.[83]

Turvallisuuden ja puolustuksen osittainen yhteensulautuminen on seurausta turvallisuuskäsitteen laajenemisesta. Suomessa käsitteelliset erot ovat noudattaneet linjaa, jossa puolustus nähdään kiinteäksi osaksi "yhteiskunnan turvallisuutta, sen elintärkeitä toimintoja ja niiden

---

mukana. Kognitiivisesti ajateltuna muutos ei siis ole suuri – kysymys on pikemminkin siitä, millaisen painoarvon lakisääteiset tehtävät ja verkottumisen aste kulloisellakin ajalla saavat.

[81] PLM strateginen suunnitelma 2030, 13.

[82] Ks. esim. Mero ja Raunu 2009, 11.

[83] Mero ja Raunu 2009, 13-14.

suojaamista"[84] Jyri Raitasalo näkee, että mikäli kansainvälisen turvallisuusympäristön trendit ja läntisten asevoimien kehitys jatkavat kehittymistään lineaarisesti, on todennäköistä että spesifimpi analyysi koskien pitkän aikavälin turvallisuushaasteita Suomen puolustusjärjestelmän kannalta lisääntyy. Selontekomenetelmä ja hallinnonalan strateginen suunnittelu tarjoavat tähän viitekehyksen, tosin selontekomenettelyyn liittyvän analyysin objektiivisuutta varjostaa poliittinen painolasti.[85]

Raitasalo ja Sipilä näkevät suorituskykyperustaisen turvallisuuspolitiikan ja puolustussuunnittelun toteuttamisen haasteeksi uhkien siirtymisen syrjään turvallisuus- ja puolustuspoliittisen päätöksenteon poliittiselta foorumilta ja itsestään selviksi perusteiksi suorituskykyjen kehittämisen taustalle, jolloin riskinä voi olla teknologis-rationalistinen tehokkuusmalli ja huomio kiinnittyminen itse suorituskykyihin, eikä niinkään turvallisuuspolitiikan tavoitteisiin. Siksi malli ei 'yksi yhteen' sovi Suomeen, kirjoittajat korostavat.[86] Suomessa onkin, sen sijaan, korostunut malli, jossa suorituskykylähtöisen lähestymistavan sijaan on puhuttu (puolustuskyvyn ohella) jopa yhteiskunnan yhteisistä suorituskyvyistä. Kykyperustainen suunnittelu on kokenut evoluution siten, että sen turvallisuuspoliittinen ja strateginen luonne on vahvistunut.

Tuomo Mero ja Mika Raunu ennakoivat, että vuonna 2030 doktriinimme onkin "verkostopuolustus", alueellisen puolustusjärjestelmän kehittämisen jatke, jossa yhteisten tietoverkkojen, asejärjestelmien ja verkostojen avulla mahdollistetaan yhteis- ja alueellisten operaatioiden toteuttaminen sekä viranomaistoiminta. Tätä täydentää "verkostoitunut turvallisuus", jossa eri turvallisuustoimijat jakavat sekä henkisen tahdon että tietoteknisen alustan operatiiviselle yhteistoiminnalle. Valtiosopimukset ja sotilaallinen liittoutuminen kuuluvat verkostopuolustuksen konseptiin.[87]

Puolustusministeriön 2030-strategian näkökulma on sekä verkostopuolustusta että verkottunutta turvallisuutta tukeva. Siinä todetaan, että *"Suomen puolustuskykyä kehitetään ja käytetään verkottuneesti. Verkottuneen puolustuksen tavoitteena on entistä laaja-alaisempi ja pitkäjänteisempi puolustuspoliittinen ja sotilaallinen yhteistyö, jossa omaa puolustuskykyä tarjotaan muiden hyödynnettäväksi ja vastavuoroisesti itse hyödynnetään muiden puolustuskykyä"* [88] Yhtälailla tuetaan verkottunutta turvallisuutta osallistumalla yhteiskunnan turvallisuusstrategian toimeenpanoon[89].

---

[84] Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2010.
[85] Raitasalo 2010, 155.
[86] Raitasalo ja Sipilä 2007, 9-10.
[87] Mero ja Raunu 2009, 14-15.
[88] PLM Strateginen suunnitelma 2030.
[89] Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2010. Valtionhallinnossa verkottumisen ei tule tarkoittaa *"laissez faire"* –men taliteettia ja *ad hoc* –perustaisia löyhiä kumppanuuksia, joita joskus "strategisen ketteryyden" nimissä

Suomen kansan tuki puolustusjärjestelmän peruspilareille – yleiselle asevelvollisuudelle, alueelliselle puolustukselle ja vahvan maanpuolustustahdon perustalle rakennetulle kokonaismaanpuolustukselle on ollut erittäin vahvaa.[90] Yllä mainitun strategiatarkastelun myötä voidaan todeta, että muiden länsimaiden tapaan myös Suomen puolustuskyky turvataan jatkossakin lisääntyvällä yhteistyöllä, verkottumisella ja ”kokonaisvaltaisella toimintatavalla”, josta meillä on pitkät ja toimivat perinteet.

Synteesi: [”Uskottavan”] Puolustuskyvyn kehittäminen tulevaisuuden kompleksisessa ja verkottuneessa turvallisuus- ja toimintaympäristössä

Valtiot käyttävät eri vallankäytön välineitään sekä eksplisiittisesti että implisiittisesti. Valtaa, oli se sitten taloudellista, sotilaallista tai poliittista, ei tarvitse välttämättä edes käyttää konkreettisesti, vaan myös pelkkä tietoisuus sen olemassaolosta voi vaikuttaa järjestelmän muiden toimijoiden käyttäytymiseen. Sotilaallinen ja taloudellinen valta ovat kovaa valtaa *(hard power)* kun taas pehmeää ja epäsuoraa vallankäyttöä *(soft power)* edustavat diplomatia, kulttuuri ja historia. Kolmas vallankäytön muoto on edellisiä vallankäytön muotoja yhdistelevä fiksu tai nokkela valta, *”smart power”.*[91] Naton pääsihteerin käyttämä *”smart defence*[92]*”,* fiksu puolustus, on tämän ajatuksen luontevaa jatkumoa tilanteessa, jossa määrärahojen vähenememinen johtaa lisääntyneeseen yhteistyötarpeeseen ja suorituskykyjen jakamiseen.[93]

Valtioiden vallankäytön tapoja ovat kova voimankäyttö, pelote, (vastustajan) vakuuttaminen (jostakin asiasta) ja pakote. Pelote ja vastustajan vakuuttaminen sisältävät ajatuksen uskottavasta rangaistuksesta tai palkinnosta. Pakote taas vaatii uskottavan uhkan tuekseen ja siksi uskottavuuden ja uhan intensiteetin osoittaminen ovat edellytyksiä toiminnan onnistumiselle.[94] Uskottavuus vaatii toisin sanoen keppiä tai porkkanaa, ja sen rakentaminen edellyttää taktista ja innovatiivista eri voimavarojen yhdistelyä.[95]. Uskottava puolustuskyky syntyy suorituskyvyistä, joilla pystytään estämään vastustajan toiminta sekä päämäärien saavuttaminen.[96] Yksinkertaistaen voitaisiin sanoa, että mitä vankemmat suorituskyvyt, sitä parempi uskottavuus. Nämä vaativat kuitenkin vertailukohdakseen objektin, tai

---

peräänkuulutetaan, vaan tehokasta ja toimivaa hallintoa, jossa johtosuhteet, velvoitteet ja vastuut ovat selkeät. Myös julkisella sektorilla jokaisen toimijan oman ydintehtävän on oltava riittävän kirkas tukemaan tätä kansallisen tason kustannustehokasta *”pooling and sharing”* (yhteiskäytön ja jakamisen) -toimintatapaa.

90 Myyry, Sinkko

91 Stolberg 2010, 159-160.

92 Naton määritelmästä ks. lisää NATO 2012. Smart Defence.

93 Euroopassa tämä liittyy yhteistä turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa koskevaan keskusteluun. Jotkut asiantuntijat näkevät, että nimenomaan YTPP:n kehittäminen on fiksua puolustusta, ks. esim. Scianna 2012.

94 Stolberg 2010, 160.

95 Yhdysvallat julistaa ylläpitävänsä pelotetta kokonaisvaltaisin keinoin taloudellisia, diplomaattisia ja sotilaallisia keinoja yhdistelemällä, *”Whole-of-nation deterrence”*, The National Military Strategy of the United States of America 2011, 8.

96 Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense 2012, 4.

nykykontekstissa pikemminkin eri objekteja, erilaisia sodan kuvia, joita vasten näitä suorituskykyjä kehitetään. Tällöin uskottavuuden yhdeksi kriteeriksi nouseekin se, kuinka hyvin puolustuskyky vastaa erityyppisiin uhkakuviin. Keinovalikoima on monipuolistunut kylmän sodan jälkeisessä turvallisuusympäristössä. Länsimaista jopa Yhdysvallat näkee, että [konfliktien] ennaltaehkäisyä ja pelotetta ei luoda ainoastaan sotilaallisin resurssein, vaan siihen kuuluvat myös muut ”DIME”-välineet ulkopolitiikasta talouteen[97]. Pelkkä raaka voima ja sen projisointi ei yksin toimi; tulevaisuudessa vastustaja voi olla sitä pelkäämätön ei-valtiollinen toimija tai yhteiskunnan kriittisiin toimintoihin tähtäävä datanörtti. Vastustajaan vaikuttaminen voi tapahtua jo pelkillä mielikuvilla ja strategisella viestinnällä, tosin niidenkin tehokkuus riippuu viime kädessä reaalisen pelotteen olemassaolosta.

Kehityskulusta huolimatta erilaisten uhkien ja riskien myötä lisääntyvä tehtäväkenttä tuskin koskaan vie tarvetta sotilaallisilta päätehtäviltä, jotka useimmissa maissa järjestelmistä riippumatta keskittyvät oman valtion alueelliseen puolustamiseen, intressien turvaamiseen ja kansalaisten suojelemiseen.[98] Alankomaissa asevoimien tehtävät ovat teoreettisesti samat, mutta sisällöltään ja painotukseltaan erilaiset kuin Suomessa. Ykköstehtävänä on sotilasliiton alueellinen puolustus, joka tähtää ensisijaisesti suojautumiseen terrorismilta ja joukkotuhoaseilta. Toisena tehtävänä on kansainvälinen sotilaallinen kriisinhallinta ja kolmantena tuki kansallisille siviiliviranomaisille – tässäkin terrorismin ja joukkotuhoaseiden torjuminen korostettuna.[99] Yhdystyneen kuningaskunnan puolustusministeriön alainen tutkimuslaitos ja think tank *”The Development, Concepts and Doctrine Centre”* [100] (DCDC) näkee asevoimilla yhä edelleen kaksi perimmäistä funktiota: ennaltaehkäisy (uskottavan sotilaallisen suorituskyvyn takaaminen ja sen perusteleminen myös kansalaisille) ja pelote (puolustuskyvyn tulee olla tarpeeksi *uskottavaa* potentiaalisiin vastustajiin vaikuttamiseksi). Huomionarvoista se, että sotilaallisen suorituskyvyn pitäminen uskottavalla tasolla vaatii uudenlaista avoimuutta ja tarpeen perustelua suhteessa kansalaisiin. Kansalaisten tuki puolustukselle ei ole automaattista ja pysyvää, vaan uudet, kriittisemmät sukupolvet voivat nähdä heitä lähempänä olevat asiat tärkeämmiksi. Suomen osalta etuna on ollut vahva maanpuolustustahto ja sitä tukeva yleinen asevelvollisuusjärjestelmä, jonka vuoksi lähes jokaisessa suvussa ja perheessä on ollut omakohtaisia kokemuksia puolustusvoimista. Maissa, joissa yleistä asevelvollisuusjärjestelmää ei enää ole, avoimuuden vaatimus ja kansan poliittisen tuen hakeminen on vieläkin keskeisempää. Kaukaisilla operaatioalueilla suoritettavien kriisinhallintaoperaatioiden yhteys kansalliseen turvallisuuteen ei välttämättä avaudu veronmaksajalle, eikä yhteyttä valtion kansallisten intressien ja yksilöiden hyvinvoinnin välillä aina hahmoteta. Julkisessa keskustelussa ei

---

[97] QDR 2010.
[98] Suomen ulko-, turvallisuus- ja puolustuspolitiikan tärkeimmät tehtävät ovat ”Suomen itsenäisyyden, alueellisen koskemattomuuden ja perusarvojen turvaaminen, väestön turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen sekä yhteiskunnan toimivuuden ylläpitäminen”. VNS 2009, 5.
[99] Netherlands Defence Doctrine 2010, 38-39.
[100] DCDC.

luonnollisestikaan tule avata puolustuksen toteuttamiseen ja suorituskykyihin liittyviä ratkaisuja, mutta sen sijaan strategisia valintoja: asevoimien tehtäviä ja niiden osuutta kansallisen turvallisuuden takaamisessa jouduttaneen tulevaisuudessa avaamaan perusteellisemmin. Toisin sanoen keskustelu sodan kuvasta (turvallisuusympäristön kehittymisestä ja puolustusjärjestelmän kehittämisestä) korostuu.[101]

Teoreettisesti tulkittuna myös Suomen puolustuskyvyn uskottavuusviesti muodostuu, ja on aina muodostunutkin, ”fiksusta vallankäytöstä”: kovan vallan olemassaolosta, jota tuetaan pehmeän vallan keinoin. Maanpuolustustahto ja historian kokemuksista kertominen vahvistavat käsitystämme siitä, että kriisitilanteessa meillä on kyky käyttää myös kovaa voimaa oman alueemme, kansalaistemme ja kansallisten intressiemme suojelemiseksi. Voimavaroja on aina yhdistelty ja yleinen asevelvollisuus on mahdollistanut sen, että suurten varusmieskantojen osaaminen leviää myös reserviin palveluksen päätyttyä ja päinvastoin. Reserviläisten siviiliosaamista voitaisiin tarvittaessa käyttää myös kriisitilanteessa. Kokonaismaanpuolustuksen toimintamalli opetti hyödyntämään koko yhteiskunnan resursseja ja samalla uudisti uskottavuusviestiä myös kansalaisille.

Puolustuskyvyn yhteydessä uskottavuus ei enää koske itsessään puolustuskykyä vaan pikemminkin sillä luotavaa pelotetta ja ennaltaehkäisykykyä. 2000-luvun turvallisuusympäristössä uusi uskottavuus syntyy siitä, että kansallisia ja kansainvälisiä voimavaroja ja resursseja yhdistämällä pystytään puolustusvoimien päätehtävät – sotilaallisen voimankäytön ennaltaehkäiseminen, kansainväliseen sotilaalliseen kriisinhallintaan osallistuminen ja muiden viranomaisten tukeminen – edelleen täyttämään. Keskeinen kysymys tässä kontekstissa on täten se, mihin saakka omat voimavaramme riittävät ja missä suhteessa olemme riippuvaisia ylikansallisista resursseista? Kuinka pitkälle verkottuminen ulottuu?[102] Myös Iso-Britannian puolustusdoktriinissa ”uskottavuudella” tarkoitetaan omilla uhkilla vastapuolelle luotavaa mielikuvaa uhkasta, vastapuolen uskomisesta siihen ja sen pakotevaikutuksista. Uskottavuutta on hankala luoda mutta se on pakotteelle keskeinen elementti: ilman vastapuolelle luotua käsitystä siitä, että uhka todella on olemassa, vastustaja voi toimia vastoin haluttua lopputulosta. Mitä sitten pidetään uskottavana, riippuu tulkitsijasta ja kontekstista: joidenkin uhkakuvien ylläpito voi olla hyvin kallista ja siksi vähemmän uskottavaa.[103] Samalla on huomioitava se, kenelle tai keille tätä uskottavuutta oikein osoitetaan ja millä keinoin. Tämän vuoksi klassisesta uhkaperustaisesta uskottavuudesta tulisikin luopua ja laajentaa ajattelua erilaisiin sodan kuviin, tehtäviin, uhkiin ja riskeihin vastaavaan puolustuskykyyn.

---

101 Jyri Raitasalon (2010, 14-16) jo aiemmin mainittu huomio siitä, että kansallinen keskustelu sodan kuvasta on puuttunut ja ollut pääosin kansainvälisten trendien määrittämää, on tässä yhteydessä huomionarvoinen.

102 Ks. esim. PLM Strateginen suunnitelma 2030, 3.

103 JDP 0-01 4th Edition, 1-18. Brittien luomalla uskottavuudella tarkoitetaan hyökkäyksellisiä kykyjä, kun taas suomalaisessa keskustelussa uskottavalla puolustuskyvyllä on viitattu nimenomaan puolustukselliseen toimintaan: alueelliseen maanpuolustukseen, vahvaan maanpuolustustahtoon sekä vastustajan hyökkäyksen torjumiseen

Näin on itse asiassa käynytkin edellä kuvatun turvallisuusympäristön kehittymisen myötä. Jyri Raitasalo näkee vaikuttavana tekijänä myös länsimaisten asevoimien kehityksen. Suomalainen sodan kuva on kehittynyt alueellisen puolustuksen sodasta kohti kriisinhallintasotaa, yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamista ja ”teknosotaa” Siihen vaikuttavat edelleen Venäjään liittyvä epävarmuus (Venäjää ei nähdä sotilaallisena uhkana, mutta potentiaali siihen säilyy), alueellisen puolustuksen ajatus ja läntinen kehitys kriisinhallintatehtävineen ja verkostoavusteisine puolustuksineen[104]. Sodan kuvan muutokseen vaikuttavat sekä länsimainen transformaatiopaine että uhkaympäristön muutos molemmat yhdessä.

Suomen mallista on olemassa myös omat variaationsa muissa maissa, eritoten Pohjoismaissa[105] ja Baltiassa. Virossa kansallinen kokonaismaanpuolustuksen malli *(total defence)* sisältää erilaisia sotilaallisia, siviili-, taloudellisia, sosiaalisia ja psykologisen puolustuksen elementtejä. Kansallisen puolustuksen perusta nojautuu kahteen tekijään: Nato-jäsenyyteen sekä omaan itsepuolustuskykyyn, jotka yhdessä muodostavat uskottavan pelotteen.[106] Norjassa ”valtion turvallisuus” pitää sisällään alueellisen puolustuksen, uhkina nähdään valtion turvallisuuden haastaminen myös muilla keinoin, kuten poliittisella ja sotilaallisella painostuksella tai valtion intresseihin kohdistuvilla rajoitetuilla iskuilla. Yhteiskunnallisen turvallisuuden *(societal security)* konsepti noudattaa suomalaista vastinparia[107]. Myös Norjan puolustuskyky nojaa siviilisotilas –yhteistyöhön ja yhteiskunnallisen turvallisuuden suojaamiseen yhteisten resurssien kautta.[108]

Ruotsin malli on samankaltainen. Kansalliset intressit ja turvallisuuspolitiikan päämäärät ovat jokseenkin samat – kansalaisten, elintärkeiden toimintojen ja maailmanrauhan turvaaminen - mutta niiden tavoittelun keinot sekä painopisteet ovat hieman erilaiset.[109] Ruotsalaisen puolustusministeriön alaisen puolustustutkimuslaitoksen FOI:n vuosittain ilmestyvässä strategisessa katsauksessa vuonna 2011 nostettiin esille huomionarvoisia puolustukseen ja turvallisuuteen liittyviä globaaleja strategisia trendejä ja tekijöitä. Katsaukseen on nostettu esiin sellaisia trendejä, joilla voi olla strategista merkitystä Ruotsille. Näkökulma on erittäin laajaalainen ulottuen arabikevään analysoinnista aina tietoturvaan, ilmastomuutokseen ja vapaaehtoisen asepalveluksen tarkasteluun[110]. Ruotsi siirtyi vapaaehtoiseen asevelvollisuuteen ja

---

104 Raitasalo 2010, 152-153.
105 Pohjoismaisten ratkaisujen vertailusta ks. Sallinen 2005.
106 Estonian Long Term Defence Development Plan 2009 – 2018, 14-15.
107 The Capable Force 2009, 19-20. Norjassa kokonaisvaltaisella näkökulmalla (CA) tarkoittaa kansainvälistä kriisinhallintakontekstia, kun taas kansallinen ”total defence” viittaa Suomen kokonaismaanpuolustukseen. Ibid. 71-72
108 The Capable Force 2009, 10.
109 Ett användbart försvar. Regeringens proposition 2008/09:140 http://www.regeringen.se/content/1/c6/12/29/57/853ca644.pdf
110 Hellström ym. 2001. Myös Naton rooli Baltiassa, EU kriisinhallinnassa, ydinaseet ja avaruus nostetaan esille. Katsauksessa huomioidaan myös Afganistan, ilmastonmuutos, luonnonresurssit konfliktinlähteenä sekä terroristinen uhka Venäjän talviolympialaisissa.

panostaa kansainväliseen kriisinhallintatoimintaan Tanskan tapaan. Siinä missä Norja ja Tanska nojaavat puolustusliitto Natoon, Ruotsi ja Suomi ovat liittoutumattomia, mutta Pohjoismaiseen puolustusyhteistyöhön ja EU-jäsenyyteen nojaavia maita. Ruotsi ja Tanska korostavat erityisesti panostamistaan rauhanajan kriisien torjumiseen - Norja ja Suomi taas painottavat kansallisen puolustusulottuvuuden, asevelvollisuuden sekä kokonaismaanpuolustuksen tärkeyttä.[111] Kaikkien pohjoismaiden kannalta tulevaisuutta leimaavat niin ikään lisääntyvä alueellinen yhteistyö ja sen mahdollinen sisällöllinen, ehkä jopa alueellinen laajeneminen.

Kysymys sodan kuvasta on yhtäältä perustavanlaatuinen – harva liittoutumaton valtio varautuu ensisijaisesti ”alueelliseen puolustussotaan” omalla maaperällään, vaikka toki monet maat, kuten Norja, korostavat alueellista puolustusta tukeutuen sotilasliitto Natoon.[112] Toisaalta ero voitaisiin nähdä yhä enemmän semanttiseksi: onhan muidenkin maiden päämissio puolustaa omaa olemassaoloaan ja alueellista suvereenisuuttaan, tosin hyvin laajaa uhkakirjoa vastaan ja laajemmalla operaatioalueella. Yhdysvalloille oman maan puolustus tarkoittaa asevoimien kuljettamista Lähi-itään tai sittemmin Tyynen valtameren alueelle, tavoitteenaan kuitenkin oman alueen, arvojen ja kansalaisten puolustaminen.[113] Toisaalta myös Suomella on, muiden länsimaiden tapaan, korostunut varautuminen myös toisenlaisiin sodan kuviin.[114] Huomioimme suunnittelussamme siis Colin S. Grayn korostamaa näkemyksen tulevaisuuden sodankäynnistä, joka sisältää sekä historiallista jatkuvuutta, mutta myös uusia piirteitä. Monien muiden länsimaiden tapaan Suomi ei ole radikaalisti kyseenalaistanut doktriiniaan, tehtäviään tai niiden toteuttamistapoja, vaan pikemminkin adaptoinut järjestelmäänsä vähitellen sopivaksi sekä ”perinteiseen” (alue-)sodan kuvaan että tulevaisuutta ennakoivaan laajempaan ”hybridisodankäyntiin”.

Sodan kuvan muutos määrittää tulevaisuudessakin asevoimien tehtäviä ja uskottavuus rakentuu siitä, miten puolustuskykyä ilmennetään ulkopuolelle. Suomen kannalta keskeinen kysymys onkin, kuinka paljon Suomen sodan kuva muuttuu – vai muuttuuko? Mihin se painottuu vai varaudummeko jatkossakin useaan sodan kuvaan ennakoimattoman tulevaisuuden viitoittamalla tiellä? Kuljemmeko tulevaisuudessa vahvemmin kohti muiden länsimaiden mallia? Strateginen tehtävien ja niiden toteuttamistavan nykyhetkeä koskeva geneerinen tarkastelu ainakin osoittaa, että Suomella on tulevaisuudessa hyvä perusta sekä perinteisiin että ns.

---

111 Norjassa puolustus on edelleen jaettu sotilaalliseen ja siviilipuolustukseen, mutta Norjassa puhutaan kuitenkin nk. ”uudesta kokonaismaanpuolustuksesta”, jossa puolustusvoimien tulee omilla resursseillaan tukea siviiliyhteiskuntaa eikä toisinpäin. Ks. esim. Leinonen 2008, 34. Sama vastavuoroisuuden periaate korostuu myös Puolustusministeriön strategisessa suunnitelmassa 2030 ja Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa 2010.

112 Liittoutuneiden uhkakuvat ovat erilaisia, vaikka alueen kollektiivinen puolustus on kin liittokunnan tehtävien ytimessä.

113 Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense 2012.

114 VNS 2009, YTS 2010, PLM Strateginen suunnitelma 2030.

hybridiuhkiin vastaamiselle eri alueilla. Omaamme jo kokemusta Naton lanseeraamasta ”fiksusta puolustuksesta” sekä pohjoismaisessa[115] että eurooppalaisessa kontekstissa, ja kokonaismaanpuolustuksen sekä sittemmin kokonaisturvallisuuden toimintamallit ovat luoneet vakaan perustan turvallisuusympäristön muutoksen edellyttämälle kokonaisvaltaiselle toimintatavalle.

LÄHTEET

Aaltola, Mika, Sipilä, Joonas ja Valtteri Vuorisalo. 2011. *Securing Global Commons: A Small State Pespective.* FIIA Working Paper June 2011.

Aaronson, Michael, Diessen, Sverre, de Kermabon, Long, Mary Beth ja Michael Miklaucic. 2010. Nato Countering the Hybrid Threat. Prism 2:4., 111-123. National Defence University. *http://www.ndu.edu/press/lib/images/prism2-4/Prism_111-124_Aaronson-Diessen.pdf*

Adaptability and Partnership: Issues for the Strategic Defence Review. Presented to Parliament by the Secretary of State for Defence by Command of Her Majesty. United Kingdom Ministry of Defence. February 2010.

Blank, Stephen J. 2003. *Rethinking Asymmetric Threats.* Strategic Studies Institute (SSI) U.S. Army War College.

Capable Force. 2009. Strategic Concept for the Norwegian Armed Forces. Norwegian Ministry of Defence. November 2009.

[115] EU:n pohjoismainen taisteluosasto (Nordic Battle Group, NBG) toimii tästä konkreettisena esimerkkinä, ks. Scianna 2012.

http://www.regjeringen.no/upload/FD/Dokumenter/Capable-force_strategic-concept.pdf

Clarke, John L. 2006. (toim.) *Armies in Homeland Security: American and European Perspectives.* Washington D.C.: NDU Press.

Danish Defence. *Global Engagement.* Report by the Danish Defence Commission 2008.
http://www.fmn.dk/eng/allabout/Documents/SummaryReportDanishDefenceCommissionJune2009.pdf

The French White Paper on defence and national security 2008.
http://www.ambafrance-ca.org/IMG/pdf/Livre_blanc_Press_kit_english_version.pdf

Future Policy Survey. Summary and conclusions. A New Foundation for the Netherlands Armed Forces. 29.3.2010
http://www.defensie.nl/english/organisation/ministry_of_defence/future_policy/

Global Trends 2025: A Transformed World. National Intelligence Council.
http://www.dni.gov/nic/PDF_2025/2025_Global_Trends_Final_Report.pdf

Gray, Colin S. 2010. War - Continuity in Change, and Change in Continuity. *Parameters* Summer 2010.

Gray, Colin S. 2009. The 21st Century Security Environment and the Future of War. *Parameters* Winter 2008-2009.

Gray, Colin S. 2008. Coping With Uncertainty: Dilemmas of Defense Planning,
Comparative Strategy, 27:4, 324-331.

Gray, Colin S. 2005. *Another Bloody Century: Future Warfare.* London: Weidenfeld and Nicolson.

Economy the biggest threat to UK. Gen. David Richards. *BBC World* 15.12.2011.
http://www.bbc.co.uk/news/uk-16192440

Estonian Long Term Defence Development Plan
2009 – 2018. Estonian Defence Forces and Estonian Ministry of Defence. http://www.mod.gov.ee/files/kmin/nodes/9440_SKAK_eng.pdf

Ett användbart försvar. Regeringens proposition 2008/09:140.
http://www.regeringen.se/content/1/c6/12/29/57/853ca644.pdf

Hellström, Jerker, Eriksson, Mikael ja Granholm, Niklas. (toim). Strategic Outlook 2011.
http://www2.foi.se/rapp/foir3210.pdf

Forss, Stefan, Kiianlinna, Lauri, Inkinen, Pertti ja Heikki Hult. 2011. *Venäjän sotilaspoliittinen kehitys ja Suomi.* Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos. Julkaisusarja 2: tutkimusselosteita No 47.

Freuer, Nathan. 2012. *Key Risks in the New U.S. Defense Guidance.* Center for Stra-tegic and International Studies.
http://csis.org/publication/key-risks-new-defense-guidance-what-kind-war-and-where

Freier, Nathan. 2008. *Known Unknowns: Unconventional "Strategic Shocks" in Defense Strategy Development.* Washington D.C.: Strategic Studies Institute.

Future Character of Conflict. United Kingdom Ministry of Defence. Strategic Trends Programme. DCDC. February 2010.

Hellström, Jerker, Eriksson, Mikael ja Niklas Granholm. 2011. Strategic Outlook 2011. FOI. June 2011.
http://www2.foi.se/rapp/foir3210.pdf

Huhtinen, Aki-Mauri ja Rantapelkonen, Jari. 2002. *Imagewars. Beyond the Mask of Information Warfare.* Saarijärvi.

Huovinen, Leena. 2009. *Suomen kokonaismaanpuolustuksen käsitteen vertailu Ranskan ja Alankomaiden turvallisuus- ja puolustuspoliittisten ratkaisujen kanssa.* Turvallisuus- ja puolustusasiain komitean sihteeristö (TPAK), Puolustusministeriö. http://www.defmin.fi/files/1462/Huovinen_Leena_070909.pdf

Joint Doctrine Publication 0-01. *British Defence Doctrine. Fourth edition.* Ministry of Defence, November 2011.

The JOE 2010. *Joint Operating Environment.* Suffolk, VA: United States Joint Forces Command.

Klenberg, Jan. 2012. Vieraskynä. *Helsingin Sanomat* 16.1.2012.

Keohane, Daniel O. ja Nye, Joseph S. 1977. *Power and Interdependence: World Politics in Transition.* Little-Brown, Boston. (2nd edition,1989).

Leinonen, Silja. 2008. *Ruotsin, Norjan ja Tanskan kriisivalmiusjärjestelyt ja niiden kehittyminen 2000-luvulla sekä pohjoismaisten mallien vertailu.* Turvallisuus- ja puolustusasiain komitean sihteeristö (TPAK), Puolustusministeriö.
http://www.defmin.fi/files/1434/Leinosen_raportti.pdf

Mero, Tuomo ja Raunu, Mika. 2009. Alueellisesta puolustuksesta verkottuneeseen turvallisuuteen 2030 – radikaalia transformaatiota vai pientä hienosäätöä? Teoksessa Sirén, Torsti (toim.) *Verkostoavusteinen puolustus 2030.* Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos Julkaisusarja 2: Artikkelikokoelmat Nro 2.

Mullen: DOD Must Help Solve Federal Debt Crisis. 28.4.2011. American Forces Press Service. http://www.jcs.mil/newsarticle.aspx?id=594

NATO 2012. *Smart Defence.* http://www.nato.int/cps/en/SID-7E804D43-8B7787AC/natolive/topics_84268.htm

Netherlands Defence Doctrine 2010. Ministry of Defence.
http://www.defensie.nl/english/organisation/ministry_of_defence/defence_doctrine/
/DefenceReform/DefenceReformReportIntoStructureAndManagementOfMod.htm

UK MoD Global Strategic Trends – Out to 2040. Fourth Edition.
http://www.mod.uk/NR/rdonlyres/38651ACB-D9A9-4494-98AA-1C86433BB673/0/gst4_update9_Feb10.pdf

UK MoD. 2010. Securing Britain in an Age of Uncertainty: The Strategic Defence and Security Review. http://www.direct.gov.uk/prod_consum_dg/groups/dg_digitalassets/@dg/@en/documents/digitalasset/dg_191634.pdf

Puolustusministeriön strateginen suunnitelma 2030. http://www.defmin.fi/files/1830/plm_strateginen_suunnitelma.pdf

Quadrennial Defense Review Report. United States of America. Departmen of De-fense. February 2010.
http://www.defense.gov/qdr/qdr%20as%20of%2029jan10%201600.PDF

Rademaker, Michel. 2008. National Security Strategy of the Netherlands: An Inno-vative Approach. *INFORMATION & SECURITY. An International Journal,* 23:1, 51-61.

Raitasalo, Jyri. 2010. Reconstructing Finnish Defence in the Post-Cold War. *Finnish Defence Studies* 18. Helsinki: National Defence University.

Raitasalo, Jyri ja Sipilä, Joonas. 2007. *Mikä Suomea uhkaa? Laaja turvallisuuskäsitys ja uhkakuvapolitiikka näkökulmina Suomen turvallisuuspolitiikkaan.* Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos Julkaisusarja 4: työpapereita No 23. National Defence University, Department of Strategic and De-fence Studies. Series 4: Working Papers No 23.

Raitasalo, Jyri ja Sipilä, Joonas. 2008. Muuttuva sodan kuva. Teoksessa Raitasalo, Jyri ja Sipilä, Joonas. (toim). *Sota – teoria ja todellisuus. Näkökulmia sodan muutokseen.* Maanpuolustuskorkeakoulu Strategian laitos Julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia No 24., 329-341.

Reed, James. 2012. Modern Fog and Friction. Dealing with Uncertainty. *Small Wars Journal 23.1.2012.*

Rantapelkonen, Jari. 2008. Informaatiosodan monet kasvot. Teoksessa Raitasalo, Jyri ja Sipilä, Joonas. (toim). *Sota – teoria ja todellisuus. Näkökulmia sodan muutokseen.* Maanpuolustuskorkeakoulu Strategian laitos Julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia No 24., 63-85.

The Royal College of Defence Studies. *Thinking Strategically.* October 2010 Edition. Defence Academy of the United Kingdom. UK Ministry of Defence.

Sallinen, Anu. 2005. *Sotilaallinen maanpuolustus ja yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaaminen Pohjoismaissa 2000-luvulla.* Puolustusministeriön julkaisuja 2/2005.

Scianna, Matteo B. 2012. It's Smart Defense, Stupid. The European Common Secu-rity and Defense Policy and Hegemony in the 21st Century. *Small Wars Journal* 8.2. 2012.

Securing Britain in an Age of Uncertainty: The Strategic Defence and Security Re-view. Presented to Parliament by the Prime Minister by Command of Her Majesty. October 2010.

Stolberg, Alan G. 2010. The International System in the 21st Century. Teoksessa Bartholomees Jr., J. Boone (toim.) *The U.S. Army War College Guide to National Security Issues. Volume II: National Security Policy and Strategy.* Strategic Studies Institute., 153-164.

Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defence. Department of Defence. United States of America. January 2012.
http://www.defense.gov/news/Defense_Strategic_Guidance.pdf

Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2009. Valtioneuvoston selonteko. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja.

Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2010. Valtioneuvoston periaatepäätös 16.12.2010.

Arto Nokkala

Suomen puolustuskyvyn uskottavuus

1. Johdanto

Suomen turvallisuuspolitiikassa puhutaan paljon puolustuskyvyn uskottavuudesta. Sen vaaliminen on kuitenkin muuttumassa entistä haasteellisemmaksi. Puolustusjärjestelmämme eroaa yhä enemmän muiden pienten valtioiden asevoimista omaperäisen alueellisen puolustuksen ja laajan yleisen asevelvollisuuden vuoksi. Valtiontalouden säästöt 2010-luvun alkupuolella vaikuttavat puolustusvoimien suorituskykyyn. Sotilaallista kykyä joudutaan myös esittämään kulloinkin ajankohtaisissa kansainvälisissä tehtävissä, jopa välittömän asevoiman käytön oloissa. Lisäksi puolustuskyvyn arvioijat ja näyttötilanteet monipuolistuvat. Venäjä säilynee kuitenkin Suomen turvallisuusympäristön merkittävimpänä tekijänä tulevaisuudessakin.

Analysoin tässä artikkelissa uskottavan puolustuskyvyn käsitettä ja sen muuttumista viime aikoina. Selvitän Suomen puolustuskyvyn uskottavuutta eri näkökulmista ja pohdin millaisia haasteita ja mahdollisuuksia sillä on 2010- ja 2020-lukujen maailmassa. Lisäksi käsittelen uskottavuuden käyttökelpoisuutta puolustuskyvyn strategisessa viestinnässä.[1]

2. Uskottavuuden esittämisen puitteita

2.1. Käsite ja viestintä

Uskottava kuvaa jonkin kohteen totuudenmukaisuutta, todentuntuisuutta tai vakuuttavuutta.[2] Termiä käytetään etenkin silloin, kun edellytetään että jollakin *pitäisi olla* tuollainen ominaisuus, joka nyt puuttuu, ei riitä tai on uhattuna. Uskottavuus on normaalitila, jopa itsestäänselvyys. Se ymmärretään tavallisesti myönteisenä, ja sillä viitataan jopa perusarvoihin.

Uskottavuutta lähestytään tieteissä usein viestinnän yhteydessä. [3] Viestin lähettäjän (lähteen) uskottavuuden peruspilareita ovat asiantuntemus ja luottamuksenarvoisuus. Lähettäjä koettaa luoda vastaanottajalle käsityksen omasta ja viestin uskottavuudesta, mutta vastaanottajan tulkinta kuitenkin ratkaisee. Uskottavuus rakennetaan ja tulee muuttuvan sosiaalisen todellisuuden osaksi viestinnän osapuolien vuorovaikutuksessa[4] ja riippuu osaltaan niiden käyttämistä viitekehyksistä[5].[6]

---

1 Artikkeli perustuu osaltaan julkaisemattomaan tutkimukseeni, jonka ensisijaislähteinä on käytetty eduskunnan, komiteoiden, valtioneuvoston, puolustusministeriön, puolustusvoimien, puolueiden ja järjestöjen julkisia asiakirjoja sekä puheita, lehdistölähteitä, televisiohaastatteluja, nettikirjoituksia, artikkeleita ja monografioita.

2 Vastaava englannin adjektiivi *'credible'* tarkoittaa jotakin, joka ansaitsee tulla uskotuksi, luotetuksi tai vakavasti otetuksi. Ks. Longman Dictionary, 241.

3 Huomio kiinnitetään usein tuolloin joko viestinnän lähteeseen (lähettäjään) tai kanavaan (välineeseen). Vrt. Kiousis 2001.

4 Vrt. Hacking 2009, 41-43 ja Sirén 2010.

5 Niitä voidaan tutkia esimerkiksi uskomuksina *(beliefs)* tai ennakkokäsityksinä, uskottavuusrakenteina *(plausibility structures),* puitteistamisina *(framings)* tai skeemoina mutta myös diskursseina tai diskurssirakenteina. Nämä monet toimivat myös tulkinnan apuvälineinä. Berger & Luckmann 1995 [1966], 174-176, Goffman 1974, Clark & Wege 2003.

6 Uskottavuuden yhteydessä voidaan myös aina kysyä, mitä viestinnän osapuolet tekevät totuuden tai totuudenkaltaisuuden edistämiseksi. Uskottavuus saatetaan kielellisin keinoin ja sanoille merkityksiä rakentamalla vakuutella sellaiseksi, että jokin versio totuudesta alkaa näyttää oikealta. Ks. ja vrt. Jokinen & Juhila 1999, 78-81

Viestin vastaanottajien suuri lukumäärä vaikeuttaa uskottavuuden saavuttamista. Jopa tarkasti harkittu poliittinen viestintä kohtaa monipuolisen yleisön, joka voi monin tavoin horjuttaa viestijän pyrkimyksiä.

Luottamus osapuolten välillä ennakoi uskottavuutta, mutta luottamuksen rikkoutuminen syö sitä ja ravistelee identiteettejä ja turvallisuutta.[7] Luottamus vaatii riskinottoa[8] ja ihmisten kesken usein kokemuksellista läheisyyttä. Luottamusta on vaikea saavuttaa, jos osapuolten suhde on ristiriitainen ja sisältää pakottamista.[9] Myös avoimuuden puute estää uskottavuuden saavuttamista, mutta liika avoimuus voi rikkoa luottamuksen säilyttämisen pelisääntöjä.[10] Luottamus voikin lisätä uskottavuutta joissakin sosiaalisissa suhteissa, mutta ei ole aina sen edellytys. Aiempi keskinäinen luottamus voi kuitenkin helpottaa uskottavuuden saavuttamista.

Viestinnässä vaihdetaan myös hyväksyttävyyttä,[11] joka riippuu ihmisten suhtautumisesta esimerkiksi sääntöihin ja hallintoon. Politiikassa on kyse usein toisen osapuolen vallan ja vaikutusvallan hyväksymisestä tai vastustamisesta. Samalla nojataan arvoihin, lakiin, tapaan, perinteeseen tai auktoriteettiin.[12] Hyväksyttävää viestiä ja sen lähettäjää uskotaan, mutta toisaalta myös tarpeeksi uhkaavaa.[13]

2.2. Puolustuskyky ja uskottavuus

Puolustuskyky on osa valtion toimintakykyä. Se jakaantuu turvallisuusmielessä suojautumis- ja torjuntakykyyn ja kykyyn vaikuttaa toimintaympäristössä.[14] Valtio muokkaa ympäristöään koettaen ehkäistä uhkien syntymistä esimerkiksi kriisinhallinnalla ja muuttamalla puolustustaan kansainvälisemmäksi. Lisäksi se koettaa saada toiset jatkamaan omien intressiensä mukaista toimintapolitiikkaa.[15]

Puolustuskyvyllä tähdätään aina toimintaan ja itselle kielteisen toiminnan ehkäisemiseen.[16] Ulkopuoliset arvioivat siksi kykyjen rinnalla myös aikeita, joiden yhtenä ilmauksena on Suomessa pidetty maanpuolustustahtoa. Aikeita on kuitenkin vaikea selvittää, minkä vuoksi sotilaallisessa turvallisuusajattelussa varaudutaan helposti niin sanottuun pahimpaan tapaukseen.[17] Valtion puolustus ei kuitenkaan ole yksinomaan sotilaallista. Siksi puolustuskyvyn

---

7 McSweeney 1999, 208-213, vrt. Alasuutari 2007,30-45. – Valtioiden on tosin vaikea muuttaa toistensa instituutioituneita kuten kansallisia ja organisaatioiden identiteettejä. Vrt. Herrmann 2002, 131.
8 Hoffman 2002.
9 Airaksinen 2008.
10 Esimerkkinä ovat ns. Wikileaks-vuodot vuonna 2010, jotka etenkin päättäjät, diplomaatit, muutamat rahalaitokset ja osa mediastakin kiirehtivät tuomitsemaan. Monet tutkijat, journalistit ja kansalaisaktivistit kuitenkin tervehtivät niitä avoimuutta edistävinä.
11 Esim. Giddens 1984 [1979], 158-167.- Hyväksyttävyyteen liittyy myös oikeuttaminen. Teon tai toiminnan oikeuttaminen sellaisena koskee sen esittämistä oikeana. Tiedon oikeuttamisessa sen sijaan on kyse tiedon perusteltavuudesta.
12 Fairclough 2003, 98-100, 219.
13 Esimerkiksi terroristiryhmän viestimä uhka voi olla, tilanteesta riippuen, hyvin uskottava.
14 Vrt. Möttölä 1995. – Kari Möttölä teki 1990-luvun alussa käsitteellistä pohjatyötä Suomen kylmän sodan jälkeisen turvallisuuspolitiikan muotoilussa, kun hän tarkasteli sitä toimintalohkoittain. Toimintalohkot olivat vakauspolitiikka, konfliktinhallinta ja pelotepuolustus.
15 Holsti 1995, 119.
16 Myös strategiassa, esim. Keane 2005.
17 Laajemmin ks. Nokkala 2001, 194-195.

uskottavuuskin on hieman eri asia kuin sotilaallinen tai pelkkä puolustusvoimien suorituskyvyn uskottavuus.

Puolustuskyvyn politiikka nousee yhteiskunnasta[18] ja perustuu sen voimavarojen jakamiselle. Sotilaspolitiikka on laajentunut strategian ja turvallisuuden puitteissa ja niiden ulkopuolelle.[19] Vaikka eri politiikkoja on aikaisempaa vaikeampi erottaa toisistaan, turvallisuustoimintakyvyn tuottajana puolustusvoimat erottuu hyvin muista valtion laitoksista.

Strategian tutkimuksessa on usein suhtauduttu kriittisesti sotilaallisen kyvyn mittaamiseen tai edes kovinkaan luotettavaan arviointiin sodan varalta.[20] Sotilasstrategiassa on kysymys *uskomuksista,* ajattelun erilaisista viitekehyksistä, joita tutkittaessa järjestelmien ja asevoimien tekninen, operaatioanalyyttinen tutkimus voi olla vain yksi lähestymistapa.[21] Toistaiseksi on tutkittu vain pientä osaa sotilaalliseen tehokkuuteen vaikuttavien aineettomien tekijöiden osuudesta.[22] Colin S. Gray pitääkin puolustussuunnittelua ”arvaustyönä”. Sitä ei voi tehdä ”tehokkaasti” (lainausmerkit alkuperäisessä), mutta sitä on silti tehtävä sodankäynnin jatkuvasta muutoksesta ja suunnittelun epävarmuustekijöistä huolimatta.[23] Stephen Biddle puolestaan korostaa sitä, että kykyjä tulee aina suhteuttaa toisen osapuolen kykyihin. Tuolloinkin vihollisen kykyjä helposti yliarvioidaan, jos sen varustus on modernia mutta taidot rajoitettuja. Vastaavasti uhkaa aliarvioidaan, jos vihollisella on vanhempi varustus mutta korkeat taidot.[24]

Puolustushallinnossa on kuitenkin lähdetty siitä, että ainakin puolustusvoimien suorituskyvyn osatekijöitä pitää ja voidaan tutkia ja ennakolta, rauhan oloissa, jopa mitata. Organisaation päätehtävän toteuttamisen tavanomaiset jäljittelymenetelmät kuten sotapelit, mallinnukset, toimintakokeilut ja muut empiristiset välineet avaavat monenlaisia tulkintamahdollisuuksia. Suorituskykymittarien esikuvat haetaan usein liikemaailmasta, jossa suorituskyky on organisaation kyky menestyä ja tehdä tulosta.[25] Asevoimien täytyy kuitenkin perustella rahantarvetta, koulutusta, hankintoja ja strategioita sekä asettaa tavoitteita ja tehdä johtopäätöksiä niiden onnistumisesta.

Puolustuskyvyn uskottavuudessa joudutaan hyväksymään se, ettei sen taustaksi voida saada yksiselitteisiä puolustusvoimien ”todellista” suorituskykyä koskevia mittaustuloksia. Tästä huolimatta voidaan tuottaa tietoa siitä, millaisessa tilanteessa uskottavuus saattaa lisääntyä tai vähentyä. Tutkimuksessa vaaditaan huomiota sekä viestin lähettäjään että vastaanottajaan, samoin kuin niihin eri tekijöihin, jotka vaikuttavat viestin perillemenoon ja tulkintaan.

---

[18] Arkipuheessa yhteiskuntaa käytetään miltei valtion synonyymina tai ainakin turvallisuudesta puhuttaessa valtion toiminnan viittauskohteena. Analyyttisesti on kuitenkin syytä pitää valtio ja yhteiskunta toisistaan myös erillään.
[19] Tätä olen käsitellyt väitöskirjassani, ks. Nokkala 2001.
[20] Esim. Luttwak 1987, 191.
[21] Kerttunen 2010, 63-72.
[22] Biddle 2010.
[23] Gray 2008.
[24] Biddle 2007.
[25] Esim. Lönnqvist ym. 2006, 11-19.
[26] Aseidenkaan uskottavuus ei juonnu vain niiden teknisistä ominaisuuksista. Inhimilliset tulkinnat aiheuttavat sen, että ystävän aseiden uskottavuus näyttäytyy helposti erilaisena kuin vihollisen.

Puolustusvoimien Suomen puolustuskyvystä lähettämä uskottavuusviesti koostuu organisaation kaikesta näkyvästä toiminnasta, niin teoista kuin puheista. Viestin uskottavuuden saavuttamista vaikeuttaa se, että kyvyn arviointiin vaikuttavat monet epävarmuustekijät. Uskottavuus on aineeton, vaikka sen tulkinnat riippuvatkin materiaalisista tekijöistä.[26] Politiikassa puolustuskyvyn uskottavuudesta puhuminen, sen käyttö termiparina ja käsitteenä, voi olla hyvin vaikuttavaa ilman tutkimusta ja tarkempia pohdintojakin. Tästä huolimatta uskottavuuden eri ulottuvuuksia voidaan koettaa avata myös kriittisesti ja järjestelmällisesti.

2.3. Pelote ja vakuuttelu

Puolustuskykyä käytetään vaikuttamaan *johonkin ja sitä esitetään,* tuodaan näkyväksi.[27] Kumpikin on sääntöjen ohjaamaa, ytimeltään poliittista toimintaa.[28] Puolustuskyvyllä vaikuttamisen strategioita ovat pelote, pakottaminen ja vakuuttelu.

Sotilaallisen konfliktin ja sitä koskevan potentiaalin yhteydessä on eniten keskusteltu pelotteesta osapuolten suhteessa. Pelotteessa voidaan erottaa teoria ja strategia. Teoria on pelkistetty, strategiasta on useita eri versioita.[29] Kylmän sodan aikana uskottiin laajalti, että valtiot ja liitot pystyisivät aiheuttamaan toisilleen niin sietämätöntä tuhoa, ettei sodassa olisi voittajaa. Kummankaan ei kannattaisi siksi ryhtyä sotaan. Keskinäinen ydinpelote perustui tähän. Sittemmin sen kansainvälinen merkitys on heikentynyt eikä pelotetta mielellään käytetä enää poliittisen puheen terminäkään. Silti se on yhä strategian tutkimuksen pääkäsitteitä. Käyttökelpoinen rationaalisen pelotteen yleinen määritelmä on:

> Pelote on vastustajan taivuttelua olemaan tekemättä jotakin uhkaavaa, jota se haluaisi tehdä, uhkaamalla sitä sietämättömillä kustannuksilla.[30]

Pelote on uhkien tuottamista sen estämiseksi, että toinen toimija ryhtyisi ei-toivottuihin toimiin.[31] Eri muotoja ovat yleinen *(general),* välitön *(immediate),* laajennettu *(extended),* vähimmäis- *(minimum),* vaiheittainen *(graduated)* ja sodanaikainen *(intrawar)* pelote.[32] Myös on tehty eroa rankaisupelotteen *(deterrence by punishment)* ja kieltopelotteen *(deterrence by denial)* välillä. Kieltopelote on liitetty puolustukselliseen taivutteluun *(defensive dissuasion),* jolla etenkin pieni valtio koettaa esittää uskottavaa puolustuskykyä ”kieltääkseen” suurelta hyökkääjältä nopean voiton. Rankaiseva pelotestrategia sen sijaan perustuu tehokkaaseen toisen iskun kykyyn. Sillä aiheutettaisiin suurta tuhoa hyökkääjälle, joka ei ensi-iskullaan pystyisi tuhoamaan kaikkia toisen osapuolen vastaiskuvoimia. Tämän tietäessään hyökkääjä ei ehkä uskaltaisi ryhtyä ensi-iskuun ollenkaan.[34]

---

[27] Vrt. Brooker 2003, 222-223.
[28] March & Olsen 1989, 22-23.
[29] Morgan 2003.
[30] Price & Tannenwald 1996, 116.
[31] Buzan & Herring 1998, 158.
[32] Esim. Keane 2005, 61-62.
[33] Joskus myös kostopelote, deterrence by retaliation.
[34] Rangaistus- ja kieltopelotteen eron voi ymmärtää voimasuhde-eroina ja osapuolten toiminnan rajoina. Toinen voi iskeä takaisin enemmän ja tehokkaammin kuin toinen. Rankaisupelote onkin liitetty ennen muuta kahden suurvallan väliseen ydinasepariteettiin. Tällaisesta, erityisesti amerikkalaisesta näkökulmasta pelote (deterrence) on myös erotettu puolustuksesta (defense). Puolustus on kutakuinkin sama kuin kieltopelote ja pelote sama kuin rangaistuspelote. Pelotteen avulla toisen osapuolen toimet pyritään pysäyttämään. Pakottamisessa (compellance) sen sijaan käytetään uhkia, jotta toinen osapuoli saataisiin tekemään jotakin. - Schelling 1966, Buzan & Herring 1998, 158-178.

Vastauhkien esittämisellä voi joskus voittaa aikaa neuvotteluille. Uhkaaja on saatava vakuuttuneeksi vaarasta, että tapahtumat luisuvat sen kontrollista. Silti konventionaalinen pelote ja sodankäynti liittyvät tiiviisti toisiinsa.[35]

Uskottavuus on vakauden ohella pelotteen tärkein vaatimus ja ominaisuus.[36] Viestin vastaanottajan on vakuututtava siitä, että vastauhka tullaan panemaan toimeen päättäväisesti ja tehokkaasti. Tähän tarvitaan selkeitä sitoumuksia, vaikuttavaa viestintää ja kykyjen kääntämistä käytännöksi.[37] Pelotteen tulee olla myös ”räätälöity” erikseen kullekin mahdolliselle vastustajalle.[38] Jos niitä on useita, päättäjän haaste on entistä suurempi.

Pelotesuhde voi olla symmetrinen tai epäsymmetrinen. Toinen osapuoli voi uhata käyttää joko samankaltaista tai hyökkääjän toimiin nähden erilaista vastausta. Säännöt, aikeiden tai kapasiteettien puutteet tai toiminnan sosiaalinen hyväksyttävyys voivat rajoittaa sitä, millaisen vastauksen puolustaja voi hyökkääjälle antaa. Aikeiden uskottavuus on kykyjen uskottavuutta tärkeämpi viestinnän tavoite, koska aikeita on myös kykyjä vaikeampaa havainnoida.[39]

Pelote nojaa teoreettisesti yleiseen rationaalisuuteen. Kahden osapuolen strateginen peli ei silti välttämättä toimi. Osapuolilla ei ehkä ole riittävää yhteistä viitekehystä, toinen osapuoli rikkoo pelin sääntöjä tai sillä ei ole pelaamiseen tarvittavaa informaatiota. Vaikkapa väärinymmärrys voi viedä peloteviestin harhaan. Kohdevaltion sisäpolitiikka voi myös häiritä toivotun pelotevaikutuksen saavuttamista.[40]

Kylmän sodan aikana uskottiin usein, että suurvaltojen ydinasepelote esti sodan puhkeamisen. Richard Pricen ja Nina Tannenwaldin mukaan tämä ei johtunut rationaalisen pelotteen toimivuudesta, vaan siitä että moraaliset puhetavat juurruttivat kieltoja sosiaalisiin syvärakenteisiin. Niissä aseiden hyödyllisyys työnnettiin sivuun.[41] Yksinkertaiset sotilaalliset tehokkuusperustelut eivät siis välttämättä ratkaise pelotteen toimivuutta.

Pelotestrategia ei myöskään toimi, jos se kärjistää kriisiä liikaa ja provosoi ennaltaehkäisevän iskun. Epäonnistuneita strategioita on historiallisesti paljon.[42] Kylmän sodan jälkeen on syntynyt uutta uskoa konventionaalisen pelotteen ja etenkin pakottamisen tehokkuuteen, jos uhan esittäjällä on teknologiaylivoima[43] eikä toinen osapuoli voi vastata tehokkaasti epäsymmetrisesti.

---

[35] Rhodes 1999.
[36] Patrick Morganin amerikkalaishenkisen käsityksen mukaan yleisellä pelotteella *(general deterrence)* voidaan yhä houkutella mahdollisia vastustajia yhteistyöhön. Pelotteella ei haluta välttämättä provosoida, ylläpitää jatkuvaa turvallisuusdilemmaa eikä sulkea pois muitakaan turvallisuusstrategioita. Morgan 2003, 15-22, 285-293.
[37] Lebow 1981, 84-90.
[38] Lantis 2009.
[39] Ks. ja vrt. Holsti 1995, 220-223.
[40] Huth 1999, Glaser 1992, 514.
[41] Price & Tannenwald 1996.
[42] Gray 2001, Huth 1988, Huth & Russett 1984.
[43] Guertner 2001.

Pelotesuhteessa ovat usein mukana voimakas liittolainen, heikompi suojatti ja sitä uhkaava haastaja. Pelote ei ole aina toiminut, vaikka vahva liittolainen olisi ollut johdonmukaisesti päättäväinen. Etenkin kriisiä lähestyttäessä pelotteen toimivuus voi riippua ratkaisevasti siitä, millaiset kansalliset intressit liittolaisella on juuri sillä alueella, missä suojatti on.[44] Tällä havainnolla voi ennakoida eurooppalaista tilannetta, jossa Yhdysvaltain tai Naton ja Venäjän kesken on yhä vastakkainoloa kriisin varalta, vaikka ne muuten esiintyvätkin ”strategisina kumppaneina”. Sotilasliiton tuottaman laajennetun pelotteen uskottavuus riippuu kykyjen ohella myös siitä, miten valtiot sitoutuvat liiton taustana olevaan sopimukseen ja toimintamalliin. Liiton sisälle voi silti normaalioloissa tulla kiistoja liittokunnan tulevaisuudesta ja uhkien ja vastustajien määrittelystä. Tällaisesta Nato on nyt 2010-luvulla esimerkkinä.[45]

Pelotetta viestitään normaalioloissa paljolti arkisen diplomatian keinoin. Sen rehellisyys voi auttaa uskottavuuden saavuttamista kriisitilanteessa. Pienet valtiot voivat diplomatiallaan hankkia pelotettaan lisäävän *maineen.*[46] Asevoimien kesken peloteviestintä onnistuu helpommin, jos sotilaskulttuurit ovat lähellä toisiaan.

Pelote on myös yhdistetty turvallisuusdilemman käsitteeseen. Päättäjät ovat epäluuloisia toisen valtion aikeita kohtaan. Sota voi tulla, vaikka kumpikaan osapuoli ei sitä haluaisi tai pyrkisi muuttamaan *status quo'ta.*[47] Dilemman materiaaliset piirteet voivat estää valtioita viestimästä hyvää tarkoittavia motiivejaan. Valtiot eivät myöskään välttämättä kykene omaksumaan yhtäläistä käsitystä tasapainosta hyökkäyksen ja puolustuksen välillä eri yhteyksissä.[48] Käytännön politiikassa turvallisuusdilemmaa ei aina tunnusteta, mutta pelotteessa sillä voi yhä olla merkitystä.

Toisaalta jopa realistisessa kirjallisuudessa todetaan, että valtiot voivat välttää turvallisuusdilemman vakavimpia seuraamuksia.[49] Niiden ei ole pakko varustautua saatikka uhata toisiaan asevoimalla eikä kehitellä myöskään intressejä ja identiteettejä, jotka tuottaisivat dilemmaa. Valtioiden päämäärät voivat myös sopia yhteen, vaikka keinoista riidellään. Ongelmaksi voi kuitenkin tulla se, että valtiot eivät etsi vain turvallisuutta, vaan ovat joskus ahneita päämäärissään. Erityisesti suuri valtio voi näin provosoida toisen varustautumista. Ahnetta ja hegemonista valtiota ei välttämättä onnistuta vakuuttamaan omista aikeista, jos sen mielestä vakaus vaatii toisten turvattomuutta.[50]

Joskus pelotetta tehostaa se, jos hegemonin käsityksiä pystytään muuttamaan myönnytyksillä vastauhan esittämisen lisäksi.[51] Tällaista strategiaa on löydetty Kiinan ja Taiwanin erityissuhteesta, mutta sellaisen tutkimus saattaisi tuoda lisävalaistusta myös Venäjän ja Naton eurooppalaisten jäsenten väliseen suhteeseen.

---

[44] Danilovic 2001.
[45] Jonson 2010.
[46] Sartori 2005, etenkin 6-16, 123-128.
[47] Esim. Collins 2004.
[48] Ks. ja vrt. Glaser 1997.
[49] Ks. Jervis 1978, Buzan 1991, myös Wendt 1992.
[50] Glaser 1997.
[51] Collins 2004.

Kansainvälisen viestinnän monipuolistuminen saattaa vaikeuttaa uskottavuuden saavuttamista aikaisempaa enemmän. Etenkin kriisiviestintää on vaikea suunnata tarkasti ja vakuuttavasti.[52] Avoimuus ja kanavat lisääntyvät esimerkiksi sosiaalisen median myötä, vaikka valtiot pyrkisivätkin vaikuttamaan siihen rajoituksilla tai informaatiosodankäynnillä. Valtioiden välisen yhteenoton estäminen saattaa olennaisesti vaatia sitä, että niiden uhka-arviot tarkentuvat hälystä ja tietotulvasta huolimatta.

Pelote suunnataan ennen muuta mahdolliseen vastustajaan, mutta samalla saatetaan vakuuttaa muita toimijoita. Ystäviä ei haluta ehkä kuitenkaan vaarantaa, jotta nämä eivät epäisi apuaan silloin, kun sitä erityisesti tarvitaan. Tosin myös vastustajaa voidaan pelotteen ohella vakuutella omista hyvistä aikeista ja siitä, että taipuminen on sille myönteistä. Vakuuttelu voi asettua pelotteiden edelle varsinkin, jos suhteessa konfliktisuus on vähäistä ja yhteistyö tiivistä. Kysymys on siis laajemmin *taivuttelustrategioista*[53], jolloin pelotetta ja vakuuttelua kannattaa myös tarkastella yhden ja saman viestintästrategian osana, mutta miten pitkälle?[54] Pelotetta saatetaan tarvita normaalisti vähän eikä järjestelmän vakaus ole entisellä tavalla uhattuna. Silti sopivaa viestiä kyvyistä ja aikeista voi olla aikaisempaa vaikeampi räätälöidä. Viestinnässä korostuu paitsi niiden uskottavuus niin myös se, mikä on toimijan yleisempi kansainvälinen rooli. Nykytilanne voi siksi olla *yksittäiselle valtiolle* jopa kylmän sodan aikaista vaativampi.

Turvallisuuden laajeneminen on tullut poliittisten käytäntöjen ja arkipäivän puhetapojen osaksi. Se suosii avautumista ja yhteistoimintaa pelotteiden sijasta, jotka nojaavat kuitenkin eristäytyvään suojautumiseen ja haavoittuvuuden vähentämiseen toisten kustannuksellakin. Lisäksi turvallisuus on yhä selvemmin yhteisten *riskien* hallintaa, jossa jokaisella valtiolla on oma osuutensa. Uutta rationaalisuutta haetaan myös aktiivisesta ennaltaehkäisystä, joka voi olla sotilaallistakin.[55] Pelotteet ovat käyttökelpoisimpia siellä, missä valtioiden välillä uskotaan vielä olevan selvää sotilaallista vastakkainasettelua ja hyökkäyksellisyyttä. Muualla sen sijaan korostuu keskinäinen vakuuttelu ja joissakin tapauksissa aktiivinen toiminta esimerkiksi siviilien suojelun nimissä.

Monipuoliset ja pitkälti ennakoimattomat tekijät vaikuttavat puolustuskyvyn uskottavuuteen, joka näin ollen pitää hankkia jatkuvasti uudestaan. Kansainvälinen ja turvallisuuskäsitysten muutos kyseenalaistavat pelotteiden uskottavuutta. Kaiken kaikkiaan pelote voi pettää monista syistä. Tutkimustieto tuottaa vahvan epäilyksen siitä, ettei puolustuskykyä kyetä osoittamaan niin vakuuttavasti, että hyökkäys *varmasti* estyy. Edes suurvaltojen pelotestrategia ei tehoa kaikkiin hyökkääjiin. On myös kysyttävä, ovatko muut käsitteet uskottavuutta tärkeämpiä mahdollisten konfliktiosapuoltenkin keskinäisessä viestinnässä silloin, kun kriisiä ei ole.

---

[52] Kim & Barnett 2007.
[53] Valtion strategioista esim. Zelikow 1994.
[54] Vrt. Sirén 2010.
[55] Rasmussen 2006.

Konfliktien kärjistyminen muuttaisi tilannetta nopeasti. Identiteetit ja roolit täsmentyisivät ja sotilaallinen ajattelu saisi lisää painoa uskottavuuden tulkkien parissa. Puolustuskyvyn *nykyinen* uskottavuus voi kuitenkin tukea välittömän pelotteen toimivuutta, jos uhkaajalle on kriisissä jäänyt muita vaihtoehtoja kuin hyökkäys ja siihen kuuluva riskin ottaminen. Tosin suurvalta voi joskus pitää sitä lähes pakkona oman uskottavuutensa ja alivoimainen yllätyksen tavoittelun vuoksi. Kriisin syvetessä puolustajan voi olla myös vaikea viestiä tarpeeksi faktatietoja, jotka voisivat turvata pelotevaikutuksen saavuttamista. Puolustaja ei voi paljastaa sellaista, mistä hyökkääjä erityisesti hyötyisi, jos se kuitenkin päättää hyökätä. Toisaalta hyökkääjä voi jo ennestään tietää puolustajasta enemmän, kuin mitä tämä pitää laskelmointinsa perustana. Myös kolmannet osapuolet, esimerkiksi media, voivat sumentaa osapuolten harkintoja kriisin keskellä.

Vastustaja saattaa silti lykätä hyökkäystä, jos se uskoo kohteen saavan pian apua, mikä tosin voi joskus houkutella ”ehtimään ensin”. Vastaavasti apua ei kuitenkaan aina anneta, jos puolustajan arvioidaan selviytyvän omin voimin, kansainvälinen paine avunantoon puuttuu tai auttaja uskoo joutuvansa itse huonompaan tilanteeseen kuin auttamatta jättämällä. Valtiot eivät edelleenkään käyttäydy ehdottoman epäitsekkäästi, jos sellainen vaarantaisi omien kansalaisten turvallisuuden ja päättäjien legitimiteetin. Helpommin apua antanee se valtio, jolle puolustajan selviytyminen on erityisen tärkeää eikä avunannosta koidu suuria poliittisia tai taloudellisia kustannuksia. Voimakaskin valtio harkitsee sitä, johtaako avunanto sotaan, jossa ei ole voittoa tai josta sen on vaikea päästä irti.[56] Aiemmat sopimukset, vakiintuneet ja läheiset suhteet ja muu keskinäinen sitoutuminen sekä ennakkojärjestelyt madaltavat avunannon kynnystä. Näin sotilasliittoon kuuluminen voi yhä turvata toisten jäsenvaltioiden tuen kriisissä varmemmin kuin ulkopuolella oleminen. Varmaa avunanto ei kuitenkaan ole, kun valtiot määrittelevät omat etunsa kriisin paineessa uudestaan.

Puolustuskyvyn uskottavuudessa vaikuttaa pitkälti viestin lähettäjän *maine*. Valtion aikaisempi toiminta selittää kuitenkin sotilaallis-poliittista kriisipäätöksentekoa *(past action theory)* huonommin kuin sellainen, missä keskitytään vallitsevaan tilanteeseen *(current calculus theory).*[57] Tästä huolimatta valtion kannattanee hankkia normaalioloissa mahdollisimman hyvä maine eri osapuolten keskuudessa, vaikka kriisitoimintakyky koostuisikin valtaosin muista tekijöistä.[58] Vaikka puolustuskyvyn nykyinen uskottavuus ei välttämättä takaa uskottavuutta kriisitilanteessa, niin se lisää sen saavuttamisen todennäköisyyttä. Kriisin täytyy kuitenkin ainakin pääpiirtein vastata niitä odotuksia, jotka rauhan aikana ovat vallinneet.

---

[56] Sekä Irakin että Afganistanin sodat ovat osoittaneet, miten ainakin julkisuudessa näkyneet odotukset ratkaisun nopeudesta ovat osoittautuneet perusteettomiksi, mutta kummassakaan ei ollut kysymys suojatin avuksi tulemisesta.
[57] Press 2005.
[58] Ramage & Bean 1998, 81-82.

Pelote-, pakottamis- ja vakuuttelustrategiat muodostavat vyyhden. Vakuuttamisen osuuden voi arvioida *esittämisen strategioissa* kasvavan 2000-luvun puolella. Ajankohtaisissa kriiseissä valtiot ovat vahvasti vakuutelleet ”omalla puolella” olevia hallituksia ja niiden taustavoimia. Toisaalta vakuuttelun tarve valtioiden kesken kasvaa muutenkin keskinäisriippuvuuden lisääntymisen myötä. Suurten valtiota ja koko yhteiskuntaa koskevien hyökkäysuhkatilanteiden väheneminen korostaa myös yleistä pelotetta muiden sijasta ja sitä, miten puolustuskyky räätälöidään sen osaksi. Toisaalta Euroopassa myös laajennettu pelote säilyy pohdinnan kohteena, koska sotilaallinen liittoutuminen on täällä yhä pisimmälle edennyt maailmassa ja perustuu yhä pitkälti transatlanttiseen suhteeseen.

3. Kotimainen uskottavuus

Puolustuskyvyn uskottavuusviesti lähtee Suomessa ensisijaisesti puolustusvoimilta, valtioneuvostolta ja tasavallan presidentiltä ja kulkeutuu kotimaassa eduskunnalle, puolueille, järjestöille ja suurelle yleisölle. Puolustuskyky näyttäytyy yhä vahvasti sotilaallisena, vaikka onkin toisille viestin lähettäjille sotilaallisempaa kuin toisille. Tähän vaikuttanee kansallisen puhetavan tradition ohella se, että yhteys yhteiskunnan turvallisuuden, kokonaismaanpuolustuksen ja sotilaallisen puolustuksen välillä on vasta selkiintymässä. Suomessa on totuttu käyttämään maanpuolustustermejä ja –käsitteitä, kun vastataan vakaviin uhkiin ja tämä käytäntö on liukunut koskemaan myös lievempiä mutta ajankohtaisia uhkia. Puolustuskyvystä puhutaan usein silloin, kun tarkoitetaan puolustusvoimien suorituskykyä.

Turvallisuuden laajeneminen on ollut muiden kuin sotilaallisten uhkien korostumista. Jo turvallisuus- ja puolustuspoliittisissa selonteoissa näkyy kuitenkin se, että puolustuskykyviesti lähtee yhä ennen kaikkea puolustushallinnosta[59]. Puolustusministeriö kantaa huolta sotilaallisesta turvallisuudesta ja suorituskyvystä, mutta pyrkii samalla turvaamaan asemansa kokonaismaanpuolustuksen koordinoijana ja tavoittelee vahvaa asemaa myös yhteiskunnan turvallisuudessa. Tämä juontunee kansainvälistymisestä ja paineista olla mukana kriisinhallinnassa ja vastaamisessa muihin kuin sotilaallisiin turvallisuushaasteisiin. Ministeriö edustaa välittävää ja laajempaa käsitystä kuin puolustusvoimat, joka painottaa sodan ajan toimintaa, joskin ainakin julkisuudessa vähemmän kuin kylmän sodan aikana. Suorituskyvyn käsitteen avulla puolustusvoimat keskittyy omaan osuuteensa puolustuskyvyn uskottavuudessa.

Puolustuskyvyn uskottavuudesta alettiin puhua enemmän ja useammin 2000-luvulle tultaessa. Termit luottamus ja luotettavuus sekä päättäväisyys alkoivat jäädä taustalle, joskin merkkejä ’luotettavuuden’ paluusta on ollut. Termi onkin sopinut hyvin etenkin kotimaiselle yleisölle suunnattuun puheeseen. Myös ’vaikuttavuutta’ on käytetty.

[59] Tässä puolustushallinnolla tarkoitetaan sekä puolustusministeriötä että puolustusvoimia.

Uskottavuudesta menneisyydessä puhutaan nykyisin vähän. Vallitsevaan puhetapaan kuuluu todeta, että uskottavuutta on nyt. Kansalaisten maanpuolustustahto on yksi sen tavallisimmista perusteluista. Ulkomaisiin käsityksiin ei tavallisesti vedota, lukuun ottamatta lausumia, joissa on esimerkiksi kehuttu suomalaisten sotilaiden osaamista kriisinhallintatehtävissä.

Uskottavuutta esitetään tavoitteena toistuvammin ja korostetummin kuin sen nykytilaa. Uskottavuuteen liitetään kulloinkin ajankohtaisimpia puolustuspolitiikan perusteluja ja sananvalintoja. Puolustusvoimissa omaksutaan nopeasti komentajan käyttämiä sanontatapoja.

Suomessa on ollut tapana puhua turvallisuusympäristöön suhteutetusta puolustuskyvystä. Kuitenkin varsinkin puolustusvoimien johto suhteuttaa aikaisempaa harvemmin puolustuskykyä jonkin toisen osapuolen sitä uhkaavaan kykyyn.[60] Tällaista esitystapaa käytetään kuitenkin ohjesäännöissä ja lähinnä evp-upseerien ja tutkijoiden puheissa ja kirjoituksissa.[61] Jälkimmäisissä saatetaan arvioida myös kyvyn riittävyyttä ja puolustusvoimien selviytymistä vakavissa kriisitilanteissa. Julkisuudessa esiintyvät evp-upseerit tuovat useimmiten virassa olevia avoimemmin esille sitä, että puolustuskykyä tarvitaan ennen muuta Venäjän mahdollisen uhan varalta.

Puheissa on 2010-luvun alussa korostettu Suomen puolustuskyvyn ulkoista riippuvuutta, kansainvälistä uskottavuutta ja siinä erityisesti materiaalin osuutta uskottavuuden tuottajana. Sen sijaan uskottavuuden yhteys puolustuskyvyn mitoituksen sopivuuteen ja riittävyyteen tulevaisuudessa ei tule kovin selkeästi esille. Hallinnossa viitataan myös mielellään puolustusvoimien lakisääteisiin tehtäviin eikä niinkään poliittisiin ohjenuoriin, ellei niitä ole sitten jo selonteoissa selkeästi ilmaistu.

Puolustusvoimien suorituskyvyn osatekijöinä käytetään totutusti materiaalia, henkilöstöä ja sen koulutusta, infrastruktuuria ja yhteiskunnan tukea, erityisesti maanpuolustustahtoa. Materiaalipainotus on kuitenkin näistä vahvin. Verraten uutta on esittää, että liian suuri henkilöstömäärä heikentää puolustuskykyä ja sen uskottavuutta. Siitä halutaan pitää kiinni puolustusvoimia uudistettaessakin.[62] Tutkijat ovat esitelleet ennen muuta länsimaiseen ammattiyleisöön suunnatun viestinnän tarvetta, puolustusvoimien tehokkuuden arviota sekä ongelmia, joita uskottavuuteen liittyy turvallisuuden laajentumisen vuoksi.

---

[60] Poikkeuksia kuitenkin on, mutta esitystapa voi olla hyvin pelkistetty. Esimerkiksi Ainolan (2012) mukaan puolustusvoimien tiedustelupäällikkö arvioi Suomen suorituskyvyn olevan ”tasolla, joka vastaa Venäjän asevoimien mahdollista uhkaa”.

[61] Esim. ks. ja vrt. Forss ym. 2011, Visuri 2011.

[62] Puolustusvoimain komentaja on todennut puolustuskyvyn laskevan merkittävästi 2010-luvun alkupuolella tehtävien määrärahaleikkausten vuoksi ja ulottuvan 2020-luvun alkuun asti. Se merkitsee myös ”riskiä sotilaallisen puolustuksen järjestelyille” 2010-luvulle. Puolustuskyvyn ja uskottavuuden taso nähdään hänen mukaansa sitten, kun puolustusbudjettien taso vuoden 2015 jälkeen selviää. YLE TV 1 Aamu-tv 9.2.2012.

Puolustusministeriö on pyrkinyt vetoamaan uskottavuuteen monipuolisesti. Näin se hakee omaa institutionaalista tilaa puolustuskyvyn sotilaallista laajemmalle käsittämiselle. Uskottavuus näyttäytyy ennen muuta hyvänä retorisena välineenä. Laajan turvallisuuden retoriikka on tuonutkin liikkumatilaa kotimaiselle esittämiselle. Sotilaallista puolustuskykyä koskeva yksinkertainen viesti voi kuitenkin samalla hämärtyä, vaikka se olisi perusteltukin. Puolustusvoimilla on erityinen rasite muihin turvallisuustoimijoihin verrattuna: se ei voi avoimesti käsitellä päätehtävänsä yhteyttä *vallitsevaan turvallisuusympäristöön* ja siinä vaikuttaviin toimijoihin. Vuoden 2009 turvallisuus- ja puolustusselonteossakin tuo yhteys jäi todennäköisesti epäselväksi muulle kuin asiantuntijayleisölle, vaikka itse ympäristöä muuten käsiteltiin perusteellisesti. Selonteossa ei myöskään analysoitu vallitsevaa uskottavuutta, mutta sen tarve esitettiin lähes itsestäänselvyytenä.

Uskottavuudesta puhuminen vetoaa traditioon ja yhteisöllisyyteen. Siksi sillä kyetään käymään poliittista keskustelua hyvin juuri kotimaassa. Viesti näyttää myös omaksutun hyvin eduskunnan, puolueiden, järjestöjen ja suuren yleisönkin keskuudessa. Vuoden 2011 vaale- ja edeltäneessä eduskunnassa siihen kaivattiin kuitenkin täsmennyksiä. Puolustusvaliokunta muistutti puolustuskyvyn suhteellisuudesta, ulkoasiainvaliokunta kaipasi lisää yksityiskohtia. Puolueiden kiinnostus koskee kuitenkin lähinnä asevelvollisuutta ja rauhan ajan rakenteita, materiaaliasiat, strategia ja taktiikka jätetään selvimmin puolustushallinnolle. Innovaatioita ovat tuottaneet vain muutamat puolueet ja järjestöt. Kuitenkaan mikään niistäkään ei halua korvata uskottavuuden vaatimusta muulla.

Tutkimusten mukaan yleinen mielipide pitää kovin etäisenä mahdollisuutena kriisiä, jossa puolustuskyvyn ennaltaehkäisevyyttä tarvittaisiin. Silti kyky näyttäytyy ennen muuta sotilaallisena alueen ja väestön puolustamisena. Puolustuskykyä pidetään välttämättömänä, mutta sen riittävään tasoon on myös jo kauan uskottu. Enemmistö ei pidä tarpeellisena nostaa sitä ainakaan määrärahoja lisäämällä. Yleinen mielipide heijastelee odotetusti jatkuvuuksia, muutokset ovat vähäisiä.[63] Puolustusvoimauudistus ja määrärahaleikkaukset saattavat kuitenkin virittää laajempaa keskustelua kyvyn riittävyydestä ja myös uskottavuudesta tulevaisuudessa.

Yhteiskunnallisesti vahvimmat puolustuskyvyn jatkuvuustekijät liittyvät yleiseen asevelvollisuuteen, jota Suomessa on perinteisesti kannatettu mahdollisimman monta miespuolista kansalaista koskevana. Varusmiespalvelukseen otettavien valikoinnin lisäämiselle on kuitenkin alkanut näkyä kasvavaa suosiota. Puolustusvoimien ”virallinen” linja kaikkien palveluskelpoisten kouluttamisesta ei näytä saaneen sellaista vastakaikua kuin vielä vajaa kymmenen vuotta aikaisemmin. Yleisen asevoimien ammattilaistumiskehityksen kiihtyessä Euroopassa tällaiset muutoksen merkit ovat olennaisia puolustuskyvyn uskottavuutta pohdittaessa. Ilmiötä kannattaisi tutkia tarkemmin ja puolustushallinnon myös selventää sitä, miten varusmiehet ja reserviläiset riittävät tai eivät riitä yhteiskunnan eri tehtäviin kriisiaikoina.

---

[63] Yleisessä mielipiteessä on uskottavaan puolustukseen vaikuttavina tärkeimpinä tekijöinä pidetty ainakin vuodesta 2007 lähtien hyviä suhteita naapurivaltioihin, koko maan puolustamista, materiaalia ja huoltovarmuutta, kansalaisten maanpuolustustahtoa, miesten yleistä asevelvollisuutta ja ajanmukaisia asejärjestelmiä. Ks. MTS 2012. Tällaisessa kyselyssä ei kuitenkaan ole tutkittu puolustuskyvyn eikä sen uskottavuuden tasoa.

4. Ulkomaille lähtevä viesti?

4.1. Sisällön piirteitä

Puolustuspolitiikkaa koskevasta verraten vahvasta yksimielisyydestä huolimatta Suomesta lähtee ulkomaille tuskin mikään yhtenäinen viesti puolustuskyvystä. Suomalaisen keskustelun piirteillä on kuitenkin merkitystä lähtevän viestin arvioinnissa sen ohella, mitä puolustusvoimat ja muut organisaatiot esittävät jokapäiväisellä toiminnallaan.

Puolustuskyvyn uskottavuuden arviointiin vaikuttaa rauhan ajan puolustusvoimien ja muiden puolustukseen osallistuvien organisaatioiden näkyvä rakenne, materiaali ja toimintakäytännöt sekä niistä esitetyt arviot, väitteet ja ennusteet. Asiantuntevan yleisön suurelle osalle tuskin riittävät yleisluonteiset käsitykset maan puolustamisesta ilman uhkamäärittelyjä tai viittaaminen uhkien puuttumiseen, epämääräisyyteen tai monipuolisuuteen ja sen mukaiseen varautumiseen. Tällainen tosin on tullut myös Euroopassa vallitsevan puhetavan osaksi, joten sitä osataan odottaa myös Suomelta. Euroopassa epämääräisyyttä kuitenkin täsmentää se, että asevoimaa kehitetään entistä selvemmin kansainvälisiin operaatioihin ja toisaalta terroriiskujen torjuntaan.

Venäjä mainitaan Suomen turvallisuuspolitiikassa painokkaasti ja toistuvasti. Siksi sen välitön naapuruus oletettaneen myös suuressa osassa Eurooppaa yhä Suomen puolustuksen keskeiseksi perusteluksi ja ainakin asiantuntijat arvioivat puolustusvoimien suorituskykyä Venäjän kapasiteetteihin nähden. Puolustus näyttäytynee kuitenkin kovin erilaisena muihin eurooppalaisiin verrattuna, vaikka ammattilaiset ainakin tunnistavat esimerkiksi verkostopuolustuksen sovellutuksen ja korkean teknologian käyttöönoton. Erilaisuus korostunee tulevaisuudessa, jos Suomi pitää kiinni laajasta yleisestä asevelvollisuudesta. Vaikka asiantuntijat ymmärtänevät, että Suomen oloissa ja rahoituksella tehokas laajan alueen puolustus tulee vaatimaan melko paljon henkilöstöä, sellainen sopii aikaisempaa huonommin ”RMA-kykyisen”[64] asevoiman tunnusmerkiksi kansainvälisessä viestinnässä. Uskottavuuden esittäminen on haasteellisempaa, jos käsitykset tehokkaasta asevoimasta määräytyvät yhä enemmän Afganistanin, Irakin tai Libyan operaatioiden kaltaisten ”medianäyttöjen” mukaan. Arvioijien on lisäksi pystyttävä asettumaan Suomen asemaan, mikä ei ole itsestään selvää asevoimien kansainvälistymisestä huolimatta.

Ulkomainen arvioija voinee helposti todeta sen, että varsinkin valtio- ja sotilasjohto Suomessa puhuu paljon puolustuskyvyn uskottavuudesta ja sen säilyttämisen vaatimuksesta. Puolustuskykyä kannatetaan ja siihen myös luotetaan maassa. Myös kansainväliset tehtävät perustellaan mielellään Suomen omalla puolustuksella, olipa Suomi tulevaisuudessa sotilasliiton jäsen tai ei. Mielipidetutkimukset osoittavat yhä toisaalta, ettei Nato-jäsenyyttä kannateta vieläkään Suomessa merkittävästi paitsi joidenkin erityisryhmien, esimerkiksi upseerien keskuudessa.

---

[64] Uutta, erityisesti informaatioteknologiaa käyttävän. RMA = *revolution in military affairs eli* ”sodankäynnin vallankumous”.

Ulospäin lähtevä viesti osoittanee myös sen, että niin puolustuksen riittämättömyyttä kuin toisaalta sen liiallisuutta tai väärää suuntausta näkyvästi arvostelevia ääniä on vähän. Räväkkä puolustuskeskustelu ja näyttävät protestit puuttuvat useimmiten. Jatkuviin rauhan ajan organisaation muutoksiinkin on tavallisesti sopeuduttu nopeasti ja varsin maltillisen keskustelun jälkeen. Se myös todettaneen, että poliittinen keskustelu koskee lähinnä perusasioita. Puolustusvoimien suorituskyvyn yksityiskohtia käsitellään ja valtioneuvoston linjauksista merkittävästi poikkeavia kantojakin esitetään vain harvoin. Sellaiset äänet tulevat lähinnä äärivasemmiston, vihreiden ja rauhanjärjestöjen piiristä.

Hallinnon viesti näyttää omaksutun Suomessa hyvin, mikä näkyy valtioneuvostossa ja puolustusvoimissa vallitsevan puhetavan tärkeimpien elementtien runsaassa käytössä muuallakin. Sotilaallisen suorituskyvyn puutteita tuovat Suomessa esille lähinnä puolustushallinnon edustajat ja silloin, kun he varoittavat määrärahojen riittämättömyydestä. Voimavarojen keskinäinen painotus ja niiden yhteys uskottavuuden esittämiseen on jätetty pitkälti päättäjien käsiin. Yleisen asevelvollisuuden periaatteesta tinkimistä ei kuitenkaan laajalti kannateta, vaikka keskustelu sen käytäntöihin ehkä tulevista muutoksista onkin virinnyt puolustusvoimauudistuksen yhteydessä.[65] Asevelvollisuudessa nähdään yhä myös muita kuin puolustukseen liittyviä tarkoituksia. Päättäjiin näytetään luotettavan puolustusasioissa, joissa myös vallitsee yhä erityistä yksimielisyyttä. Samalla puolustusta kohtaan ei Suomessa olla välinpitämättömiä, vaikka se täälläkin näyttäytyy vain harvoin tärkeimpänä ajankohtaisena asiana. Esimerkiksi poliitikkojen suuri huomio varuskuntien säilyttämiselle tai lakkauttamiselle viestii puolustusvoimien ja muun yhteiskunnan läheisten suhteiden jatkuvuudesta enemmän kuin sotilaallista suorituskykyä koskevista huolista.[66]

Asiantuntijat Suomessa näyttävät olevan hyvin selvillä yleisestä asevoimien kehityksestä ja määrä- ja laatukeskustelusta. Maata uskotaan voitavan puolustaa tai pitää varautua puolustamaan yhä pohjimmiltaan itsenäisesti, vaikka he ovatkin alkaneet painottaa puolustuskyvyn kansainvälisiä riippuvuuksia.

Sodan ajan joukkojen vähentäminen, nykyaikaisen materiaalin painotus, riippuvuuden lisääntymisen korostus ja orastavat merkit asevelvollisuuden muutoksista näyttävät kulkeutuvan viestinä erityisesti lännen suuntaan. Venäjän suunnalla ymmärrettäisiin todennäköisesti myös sellaista viestiä, jossa perinteisempi ja itsenäisempi toimintakyky painottuisivat.

Suomen puolustuskyky näyttäytynee ulkomaisin silmin yhä vahvasti sotilaallisena ja omaan alueeseen keskittyvänä. Laajemman puolustuskyvyn uskottavuus riippunee siitä, miten puheet kokonaisturvallisuudesta ja -maanpuolustuksesta ja niihin liittyvät eri tasojen valmistelut

---

[65] Ks. esim. Helsingin Sanomat 2.2.2012

[66] Kansalaisista 66 % pitää maanpuolustuksellisia näkökohtia kahden tärkeimmän varuskuntien säilyttämis- tai lakkauttamisperusteiden joukossa. Tästä on kuitenkin vaikea päätellä, onko silloin kysymys erityisesti puolustusvoimien suorituskyvystä. Sotilaallisen koulutuksen tarve saa toiseksi eniten kannatusta näkökohtana, joka päätöksissä olisi otettava huomioon. Ks. MTS 2012.

ja rakenteet tunnetaan ja käsitetään muuten kuin asiantuntijoiden piirissä. Suomen pitkää kokonaismaanpuolustuksen perinnettä ja sen muokkaamista nykyisiin yhteiskunnan turvallisuuden puitteisiin ei välttämättä aina tunnisteta, koska Euroopassa ei useimmiten ole vastaavaa ollut.

Euroopan valtioiden puolustuksen integroituessa ja ehkä muuntuessa sotilaallisesti yhä enemmän kriisinhallinnaksi, Suomen puolustusjärjestelmä saatetaan tulkita vanhentuneeksi, ellei sen tarpeellisuutta ja järjestelyjä pidetä aktiivisesti ja perustellusti esillä. Myös asevelvollisuus on monessa valtiossa koettu turhaksi yhteiskuntarasitteeksi, josta nyt on päästy eroon. Toisaalta pienten maiden asevoimien varautuminen monipuolisesti myös muihin kuin vieraiden valtioiden hyökkäysuhkiin on vielä varsin tuore ilmiö.

4.2. Tulkinnan perusteita ulkomailla

Tutkimus ei mahdollistanut Suomen puolustuskyvyn uskottavuusviestin vastaanoton kattavaa ja systemaattista selvittämistä. Käsittelen siksi seuraavassa vain joitakin esimerkkejä sekä viestin tulkintaan ja uskottavuuden ilmaisemiseen todennäköisesti tulevaisuudessa vaikuttavia tekijöitä. Puolustuskyvyn julkisten arvioiden voi olettaa usein noudattavan diplomaattisia sääntöjä esittämisyhteydestään riippuen. Hyvänä esimerkkinä on Naton Euroopan joukkojen komentajan amiraali James G. Stavridisin lausuma Suomen-vierailullaan toukokuussa 2010. Hänen mukaansa Suomella on hyvä maine, jonka se on saanut kansainvälisissä tehtävissä. Suomalaisista varusmiehistä hän totesi:

> Olin hyvin vaikuttunut. He ovat olleet palveluksessa vasta muutamia kuukausia, mutta heidän taistelijan taitonsa ovat erittäin korkealla tasolla. He käyttivät asejärjestelmiään suurella ammattitaidolla, ja heidän taistelutahtonsa on hyvä.[67]

Tutkimuksessa Suomea ja sen puolustuskykyä käsitellään usein suorasukaisemmin. Etenkin teknologiaa painottavissa vertailuissa Suomen puolustusvoimat sijoittuvat tavallisesti puolen välin heikommalle puolelle.[68] Toisaalta strategisissa analyyseissa Suomi ei edes ole merkittävästi esillä verrattuna suuriin Euroopan maihin.[69]

Johtopäätöksiä voidaan tehdä jonkin verran siitä, millaisena asevoimien yleinen kehitys ja niille tulevat ensisijaiset vaatimukset ymmärretään. Käsityksissä on näkynyt esimerkiksi joustavuuden ja henkilöstön kykyvaatimusten kasvua ja asevoimien roolien erilaistumisen[70] ja interventiokykyjen painotusta. Asevoimien sanotaan joutuvan tasapainottelemaan perinteisten ja ei-perinteisten roolien kesken. Näiden voi odottaa koskevan myös Suomen puolustuskyvyn arvioita.

---

[67] Ruotuväki n:o 10/2010.
[68] Demchak 2002.
[69] Strategic Survey 2008; 2009.
[70] Dandeker 2006.

Suomen puolustuksen erityisluonne saa sekä epäilevää että ymmärtävää huomiota. Yleisen asevelvollisuuden, suuren reservin tarpeellisuutta ja käyttöideaa ei aina käsitetä,[72] vaikka joskus ne ymmärretään Venäjä-läheisyyden ja Suomen sotilasliittoon kuulumattomuuden vuoksi.[73] Myös varustuksen sekalaista alkuperää on ihmetelty[74] eikä valmiuteen taistella esimerkiksi vieraan vallan miehitystä vastaan aina uskota.[75] Suomen puolustusbudjettilisäykset kylmän sodan jälkeisenä poikkeamana monien maiden linjasta on kuitenkin pantu merkille.[76] Materiaalin hinnannousu ja asevoimien ammattilaistamisvaateet kansainvälisiä väliintuloja varten on nähty merkittävinä yllykkeinä alueellisten joukkojen supistamiselle ja kustannustehokkuuden lisäämiselle.[77]

Muutamat tutkija-arviot osoittavat, millaisia tekijöitä Suomen puolustuskyvyn yhteydessä painotetaan. Esimerkiksi Alyson Bailes on kiinnittänyt huomion siihen, että Suomi mainitsee ainoana pohjoismaana haasteena asevoiman käytön uhan ja asettaa ”syvästrategisesti” itsenäisyyden ja alueellisen suvereeniuden, perusarvojen ja väestön hyvinvoinnin turvaamisen ulko-, turvallisuus- ja puolustuspolitiikan tavoitteeksi.[78] Kristmundur Þór Ólafssonin mukaan Suomi ei ole liittynyt Natoon itänaapurinsa pelosta, mutta on ”perinteisesti” hyötynyt liitosta ja Yhdysvaltain läsnäolosta Euroopassa. Hänen mukaansa ”tyypillinen kylmän sodan konsepti” on saatettu Suomessa nykyaikaisempaan ja tehokkaampaan muotoon yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisstrategian kautta.[79] Tomas Ries puolestaan ottaa Suomen puolustusvoimat esimerkiksi asevoimista, jotka kohdistavat puolustuksellisen huomionsa ”suureen väkivaltaan” eli ”rajoittamattoman kineettisen väkivallan” toiseen ääripäähän.[80] Nämä vertailevat arviot eivät kuitenkaan käsittele suoraan sitä, miten tehokkaasti Suomi pystyisi esillä pitämänsä uhkan torjumaan.

Nato-suhteen kehitys vaikuttanee tulevaisuudessa merkittävästi Suomen puolustuskyvyn arviointiin. Suomen ennakoidaan pitävän kiinni alueellisesta puolustuksesta ja vähintään valikoivasta asevelvollisuudesta, vaikka se liittyisi Natoon. Venäjä reagoinee Suomen jäsenyyteen voimakkaammin kuin Baltian maiden liittyessä vuonna 2004. Jäsenyys voi koetella myös Naton ja EU:n yhtenäisyyttä.[81] Suomen liittoutuminen voisi vahventaa kollektiivisen puolustuksen painoarvoa Naton strategiassa enemmän kuin Baltian maiden liittyminen. Myös Venäjä arvioisi ehkä Suomen puolustusta enemmän sen mukaan, millaisina se pitää Naton aikeita ja kykyjä omalla suunnallaan.

---

[71] Kümmel 2006.
[72] Esim. Hopkinson 2004, ks. myös Davis 2008, Turun Sanomat 13.2.2005.
[73] Hopkinson 2004, Bjorklund 2010.
[74] Osa idästä, osa lännestä ja osa Suomesta. Esim. Bjorklund 2010.
[75] Turun Sanomat 13.2.2005.
[76] Humphrey 2009.
[77] Ólafsson 2009.
[78] Bailes 2009.
[79] Ólafsson 2009.
[80] Ries 2009
[81] Giles & Eskola 2009.

Asevoimien ammattimaistuminen Euroopassa luo aikaisempaa selkeämmän vertailutilanteen. Suomi joutunee aikaisempaa enemmän vakuuttelemaan laajan asevelvollisuutensa tarpeellisuutta ja vaikutusta puolustuskykyynsä. Sen uskottavuutta hankitaan lisäksi todennäköisesti entistä enemmän ajankohtaisissa kansainvälisissä operaatioissa ja jopa varsinaisessa aktiivisessa voimankäytössä.

Asevelvollisuudesta luopuneissa maissa kriisinhallinta ja ”sotaretket” ulkomailla näyttäytyvät ihmisille kuitenkin useimmiten etäisinä ja edustuksellisina. Sotien edustuksellisuus ja asevoimien ammattimaistuminen voivat lisätä päättäjien toimintavapautta Euroopassa. Näin puolustuskyvynkin uskottavuuden arvioinnissa asiantuntijat ja mielipidevaikuttajat voivat saada entistä enemmän valtaa.[82] Vaikka kriisit ”leimahtavat”[83] nykyiseen mediajulkisuuteen, ne myös häipyvät siitä nopeasti tai sekoittuvat tietotulvaan, elleivät ne välittömästi ja konkreettisesti kosketa ihmisiä ja heidän omaa turvallisuuttaan.

Puolustuskyvyn uskottavuuden arvioinnissa asevoimia ja niiden tunnuslukuja käsittelevillä arvostetuilla julkaisuilla on yhä merkityksensä. [84] Ulkomainen huomio kiinnittynee siihen, että Suomen sotilasmenot ovat kansainvälisesti melko vaatimattomat asevelvollisarmeijasta huolimatta. Sodan ajan joukkojen määrä tulee olemaan 2010-luvun alkupuolen supistustenkin jälkeen suuri, mutta sotilaskoulutus lyhimpiä Euroopassa. Vertailuja vaikeuttaa myös se, että puolustusvoimat on varusmieskoulutuksen edellyttämässä kokoonpanossa. Asevoimien kärki näyttäytynee kuitenkin nykyaikaisena jatkuvan, yhä enemmän läntiseen kalustoon nojaavan kehittämisen ansiosta. Ulkopuolisen voi olla sen sijaan vaikea saada käsitystä siitä, mikä on suurten joukkojen varustamisen taso. Myös alueellisen taistelun toteutusperiaate saattaa jäädä vieraaksi.

Puolustus jatkanee Euroopassa sulautumistaan turvallisuuteen, joka ymmärretään laajana ja yhteistyövaraisena. Uhkakuvien muutos vaikuttaa eri turvallisuusorganisaatioiden, myös asevoimien, keskinäiseen asemaan, työnjakoon ja verkottumistarpeisiin. Lisäksi etenkin terrorismin ehkäisy ja torjunta ovat tuoneet muut kuin sotilaalliset keinot esiin valtioiden puolustuksessa, vaikka myös asevoimien tehtäviä on laajennettu. Sen sijaan suuria sotilaallisia hyökkäysuhkia ja oman alueen puolustamista niitä vastaan on painettu jo kauan taustalle, vaikka nuo uhat ja toimet vaikuttaisivat yhä yhteiskuntaan kaikkein syvimmin. Nämä kaikki tekijät vaikuttavat Suomen puolustuskyvyn uskottavuuden arviointiin riippuen siitä, miten Suomi kehittää nykyistä puolustusjärjestelmäänsä.

---

[82] Olen käsitellyt näitä laajemmin vrt. Nokkala 2003; 2008.
[83] Åberg 2011.
[84] Esimerkkinä on vuosittainen The Military Balance, joka ei tosin käsittele paljoakaan asevoimien oppeja tai soveltuvuutta eri toimiin. Asevoimia ei niissä myöskään enää analysoida itä-länsi-yhteydessä, mikä kuitenkin vielä voidaan tulkita Suomen puolustusvalmistelujen taustalle.

Yhteiskunnan muutos ehdollistaa kaikkia puolustuskykyarvioita. Sen monille Euroopan maille yhteisiä piirteitä on kuvattu esimerkiksi yksilöllistymisenä, yksityistymisenä, kulttuurin monipuolistumisena, kilpailun ja kulutushenkisyyden sekä ihmisten syrjäytymisuhan kasvuna, yhteisöllisyyden muotojen muuttumisena, kaupungistumisena, maallistumisena, väestön ikääntymisenä, perinteisten instituutioiden, auktoriteettien ja kansallisten identiteettien heikkenemisenä sekä tieto-, riski-, turva- ja valvontayhteiskunnan kehittymisenä. Nämä ja monet muut muutokset vaikuttavat siihen, miten valtioiden intressit rakentuvat ja kohdentuvat ja mitä myös Suomelta ja sen esittämältä puolustuskyvyltä odotetaan.

Toinen tärkeä arvioinnin puite on Suomelle erityisen merkityksellisten maiden asevoimien muutos. Naapurimaan Ruotsin puolustusministeri kommentoi vuonna 2004 epäsuorasti Suomen järjestelmää, kun hän esitteli maansa asevoimavalintaa. Puolustusministerin mukaan laatua on kallista pitää yllä suurella varusmiesmäärällä eikä teknologiaan ole silloin välttämättä varaa. Ruotsi suuntaa puolustusvoimiensa suorituskyvyn vahvasti kansainvälisiin tehtäviin. Etenkin hallituspoliitikot ovat väittäneet maansa puolustuskyvyn riittävän, vaikka siirryttiinkin nyttemmin ammattiarmeijaan. Muutos on sanottu tehtävän tehokkaamman ja iskukykyisemmän puolustuksen aikaansaamiseksi.[85] Sotilaiden piiristä on tosin esitetty sellaisiakin painotuksia, ettei Ruotsi enää pystyisi torjumaan toisen valtion hyökkäystä, mutta sen ei tarvitsekaan varautua siihen, koska hyökkäys on ”kuvitteellinen” ja ”erittäin epätodennäköinen ainakin kymmenen vuotta eteenpäin”.[86]

Norjan puolustusministerin mukaan Suomi ja Norja suhtautuvat samalla tavoin alueellisiin turvallisuushaasteisiin.[87] Norja painottaa jopa Ruotsia enemmän alueittensa ja niihin välittömästi kiinnittyvien intressien puolustusta. Asevoimat on kuitenkin muunnettu invaasiopuolustusvoimista monipuolisiin kansainvälisiin tehtäviin soveltuviksi. Asevelvollisuudella turvataan yhä henkilöstön saantia ja ankkuroidaan asevoimia muuhun yhteiskuntaan.[88]

Venäjän asevoimareformin piirteitä ovat ns. Serdjukovin suunnitelman mukaisesti olleet toimintavalmiiden maavoimien joukkojen suhteellisen osuuden lisääminen, siirtyminen divisioonakokoonpanoista prikaateihin, johtamisen kehittäminen, uuden aseistuksen osuuden kasvattaminen vuoteen 2020 mennessä jopa 70 prosenttiin ja sotilaskoulutuksen kehittäminen. Muutoksen on sanottu merkitsevän ”liikekannallepanomassa-armeijan” loppua. Suunnitelman toteutumisen tiellä on kuitenkin lukuisia epävarmuustekijöitä.[89]

---

[85] Helsingin Sanomat 1.3.2004.
[86] Helsingin Sanomat 24.1.2004, jossa mm. Ruotsin puolustusvoimien tiedotuspäällikön eversti Anders Hedgrenin haastattelu.
[87] Strøm-Erichsen 2009.
[88] Capable Force 2009.
[89] The Military Balance 2010, 211-221, ks myös 2011, 173-182.

Suomen lienee yhä helpompaa saavuttaa puolustuskyvyn uskottavuutta siellä, missä arvioijamaan omat järjestelyt ovat näihin päiviin asti vastanneet suomalaisia. Kylmän sodan aikana niitä olivat puolueettomat ja sitoutumattomat valtiot kuten Itävalta, Ruotsi ja Sveitsi[90]. Listaan voidaan lisätä kuitenkin myös Norja sekä Saksa ja Venäjä, jonka turvallisuus- ja puolustuspolitiikassa on – maiden suurista eroista huolimatta – samankaltaista jatkuvuuden arvostusta kuin Suomella.

Suomen puolustuskyvyn uskottavuuden saavuttamista naapurimaissa tukevat seuraavat tekijät. Venäjällä vallinnee vielä asevoimareforminkin yhteydessä vahva käsitys laajojen alueiden puolustamisen vaatimuksista ja mahdollisuuksista. Ruotsissa tunnustettaneen se, ettei Suomi voi erilaisen geopoliittisen asemansa vuoksi seurata sen vapaaehtoisarmeijamallia. Norja puolestaan pitää itse yhä kiinni verraten laajasta yleisestä asevelvollisuudesta. Virossa vaikuttanee se, että Suomi on ollut paljon mukana maan puolustusvoimien rakentamisessa.

Uskottavuusviestin perillemeno lienee haasteellisinta Iso-Britanniassa, Ranskassa, Etelä-Euroopassa ja Yhdysvalloissa, jossa käsitys tehokkaasta asevoimasta värittyy valtion sotilaallisesti ylivoimaisen globaalin aseman mukaan, sekä toisaalta itäisen Keski-Euroopan maissa, joiden asevoimia on 2000-luvulla uudistettu vahvasti Naton vaikutuksessa. Suomenkin liittyminen Natoon voisi vakuuttaa sen jäsenmaita ja niiden asevoimia nykyistä enemmän. Venäjän taivuttelua se tuskin kuitenkaan välttämättä helpottaisi, vaikka jäsenyyden tuomaa pelotevaikutuksen kasvua onkin ennakoitu suomalaisissa selvityksissä[91]. Venäjällä kuten muuallakin ammattisotilaat ymmärtävät todennäköisesti liittoon kuulumisen sotilasstrategisissa arvioinneissaan omasta näkökulmastaan ja hieman toisin kuin poliittisissa julistuksissa esitetään.

5. Uskottavuusstrategia

Kotimaisessa politiikassa puolustuskyvyn uskottavuus on ennen muuta retorinen väline. Se edustaa tuttua ja turvallista rutiinia ja sopii kotiyleisön vakuutteluun erityisesti silloin, kun se voidaan liittää yhä Suomen puolustuksen peruspilareihin ja päätelmiin, joita niistä tehdään puolustusvoimien arkipäiväisen esiintymisen perusteella. Uskottavuudesta puhuminen pitää tiiviisti yhdessä asevelvollisuutta, alueellisen puolustuksen ja koko maan puolustamisen ideaa ja maanpuolustustahtoa ja luo poliittisia edellytyksiä henkilöstö- ja materiaalihankinnoille ja infrastruktuurin kehittämiselle. Laajemmassa puolustuspolitiikassa sen sijaan Suomelle tärkeiden uskottavuusviestin vastaanottajien suuri lukumäärä ja valikoitumattomuus vaikeuttanevat uskottavuuden saavuttamista tulevaisuudessa. Kansainvälinen, yhteiskunnallinen ja asevoimien muutos lisäävät omalta osaltaan uskottavuuden tulkinnan alaa.

---

[90] Sveitsin omaperäisestä miliisijärjestelmästä huolimatta.
[91] Puolustusministeriö 27.2.2004, Sierla 2007.

Erityinen uskottavuusstrategia vaatii kuitenkin sitä, että puolustusvoimien suorituskyvyn ja valtion turvallisuustoimintakyvyn osatekijöitä voidaan käsitellä avoimesti ja konkreettisesti. Tarvitaan selkeitä ja yksinkertaisia viestejä ja havainnollisia perusteluja Suomen ainutlaatuisille valinnoille. Mitä Suomen puolustus sisältää ja miksi? Mikä siinä on sotilaallista ja mikä ei-sotilaallista ja miten ne ovat yhteydessä toisiinsa? Julistetusta opista, materiaalista, henkilöstöstä ja koulutuksesta pitää lisäksi voida tehdä sellaisia havaintoja, joita puolustusvoimien ja muiden turvallisuusorganisaatioiden viestintä tukee ja jotka tukevat puolestaan sitä. Ulkoisen uskottavuuden saavuttamisessa uudella ”avoimuuden aikakaudella” on voitava haastaa päättäjiä ja asiantuntijoita keskustelemaan ja pidettävä yllä Suomen puolustuksen hyvää mainetta. Sitä joudutaan kuitenkin hankkimaan entistä enemmän muussa kuin puolustusvoimien päätehtävässä, Suomen puolustamisessa. Kansainvälistä kiinnostusta tosin pitänee yllä se, jos Suomi pitää kiinni laajasta yleisestä asevelvollisuudesta.

Suomen puolustusta erityisesti tuntevat ja seuraavat poliitikot, tutkijat ja asiantuntijat eivät tyytyne kovin yleisluonteisiin argumentteihin. Viestin täytyy tulevaisuudessa kulkeutua entistä selvemmin heille, koska etenkin vaikeimpien, ajankohtaisista poikkeavien tilanteiden vaatimusten tulkinta on yhä enemmän heidän käsissään. Puolustusvoimien tiivis kansainvälinen yhteistyö on tällaisen viestinnän aivan keskeinen kanava.

Sotilaallisten uhkakuvien uskottavuus ja poliittinen käyttökelpoisuus voivat heiketä edelleen lähivuosikymmeninä. Puolustuskyvyn ulkoiseen uskottavuuteen tähdätään yhä myös pelotteen viestinnällä, vaikka muuten vakuuttelu painottuisikin yhä enemmän. Kansainvälistymisen paineessakin kotimaisen uskottavuuden, hyväksyttävyyden ja vaikuttavuuden säilyminen vaatii myös jatkuvan huomion, koska puolustusvoimien voimavarat riippuvat viime kädessä siitä. Sanojen ja puolustusvoimien organisaation ja toiminnan muutosten yhteys tulee voida selkeästi rakentaa niin kotimaassa kuin ulkomailla.

Uskottavuuden tason tarkempi selvittäminen edellyttää erityisesti laadullisia, haastatteluihin nojaavia tutkimuksia. Olennaisinta on tietenkin jatkaa kriisitilanteessa toimivan puolustuskyvyn kehittämistä. Sen ohella tuon kyvyn *esittämisen kehittäminen* vaatisi Suomen puolustusratkaisuja koskevan viestinnän suunnitelmallista tehostamista tulevaisuudessa. Käsitteistöä voitaisiin yksinkertaistaa ja selkiyttää. Yhteiskunnan turvallisuusstrategian yhteyttä puolustuskykyyn olisi täsmennettävä etenkin kansainvälisessä viestinnässä. Julkisen puolustusstrategian laatimista apuvälineeksi puoltaisi se, että uskottavuuden yleisöt ja viestintäkanavat ovat monipuolistuneet ja Suomen puolustus eroaa muista maista aikaisempaa enemmän.[92]

[92] Esimerkiksi alueellisen puolustuksen toimintaa on 2000-luvun puolella esitetty vähemmän kuin kylmän sodan aikoina. Julkinen puolustusstrategia voisi selventää myös sitä puolustusvoimauudistukseen liittyen.

Suomen puolustuskykyä rakennetaan ja esitetään lähivuosikymmeninä niukkenevien materiaalisten voimavarojen, yhtenäiskulttuurien murenemisen sekä kiihtyvien poliittisten syklien ja globaalimman politiikan vaatimusten ristipaineessa. Uskottavuusvaatimusta korostaa uhkamuutosten ohella se, että useimmat ihmiset pitänevät tulevaisuudessakin kansakuntaa ja valtiota itselleen suurempia yhteisöjä läheisempinä. Yhteiskunnallinen turvallisuus ja vahva kulttuuriperintö ovat Suomessa kestävä tae sille, että jatkossakin löytyy yhteisesti, jopa aseellisesti, puolustettavan arvoista.

LÄHTEET

Ainola, Olli. 2012. Uuden vallankumouksen partaalla. Suomen sotilastiedustelun päällikön, lippueamiraali Georgij Alafuzoffin haastattelu. *Talouselämä* no. 1, 22-25.

Airaksinen, Timo. 2008. Thinking about the Logic and Ethics of Coercion, teoksessa Eskola, Susanna (toim.): *Crisis Management in Crisis?* Series 2 No 30. Department of Strategic and Defence Studies. Helsinki: National Defence University, 13-18.

Alasuutari, Pertti. 2007. *Yhteiskuntateoria ja inhimillinen todellisuus.* Helsinki: Gaudeamus.

Bailes, Alyson. 2009. *Does a Small State Need a Strategy?* Occasional paper n:o 2. CSSS Publication series. Centre for Small State Studies, Institute for International Affairs, University of Iceland. http://stofnanir.hi.is/ams/sites/files/ams/Bailes_Final_0.pdf

Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas .1995. [1966] Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Suom. Vesa Raiskila. Helsinki: Gaudeamus.

Biddle, Stephen. 2007. Explaining Military Outcomes, teoksessa Brooks, Risa A. & Stanley Elizabeth A. (toim.): *Creating Military Power. The Sources of Military Effectiveness.* Stanford: Stanford University Press, 207-227.

Biddle, Stephen. 2010. Military Effectiveness, teoksessa Denemark, Robert A. (toim.): *The International Studies Encyclopedia.* International Studies Association, http://www.isacompendium.com

Bjorklund, Per. 2010. *Nordic Alliance: The Stoltenberg Report, One Year On.* Guest Article. Defence Industry Daily 14.7.2010.

Brooker, Peter. 2003. *A Glossary of Cultural Theory.* 2.p.London: Arnold.

Buzan, Barry. 1991. *People, States and Fear.* 2.p. London: Harvester Wheatsheaf.

Buzan, Barry & Herring, Eric. 1998. *The Arms Dynamic in World Politics.* Boulder: Lynne Rienner.

Capable Force . 2009. *Strategic Concept for the Norwegian Armed Forces.* Oslo: The Norwegian Ministry of Defence.

Clark, Herbert H. & Wege, van der Mija M. 2003. Imagination in Discourse, teoksessa Shiffrin, Deborah, Tannen, Deborah & Hamilton, Heidi E. (toim.) *The Handbook of Discourse Analysis.* Malden: Blackwell, 772-786.

Collins, Alan. 2004. State-induced Security Dilemma, Maintaining the Tragedy. *Cooperation and Conflict* n:o 1, 27-44.

Dandeker, Christopher. 2006. Building Flexible Forces for the 21st Century, teoksessa Caforio, Giuseppe (toim.): *Handbook of the Sociology of the Military.* New York: Springer, 405-416.

Danilovic, Vesna. 2001. The Sources of Threat Credibility in Extended Deterrence. *The Journal of Conflict Resolution* n:o 3, 341-369.http://links.jstor.org/sici?sici=0022-0027%28200106%2945%3A3%3C341%3ATSOTCI%3E2.0.CO%3B2-T

Davis, Paul Milton. 2008. An Historical and Political Overview of the Reserve and Guard Forces of the Nordic Countries at the Beginning of the Twenty-first Century. *Baltic Security Review,* vol. 10, 171-201.

Demchak, Chris C. 2002. Complexity and Theory of Networked Militaries, teoksessa Farrell, Theo & Terriff, Terry (toim.): *The Sources of Military Change. Culture, Politics and Technology.* Boulder: Lynne Rienner), 221-262.

Fairclough, Norman. 2003. *Analysing Discourse. Textual analysis for social research.* London: Routledge,

Forss, Stefan, Kiianlinna, Lauri, Inkinen, Pertti & Hult, Heikki. 2011. *Venäjän sotilaspoliittinen kehitys ja Suomi.* Tutkimusselosteita No. 47. Julkaisusarja 2. Strategian laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Giddens, Anthony. 1984. [1970] *Yhteiskuntateorian keskeisiä ongelmia. Toiminnan, rakenteen ja ristiriidan käsitteet yhteiskunta-analyysissä.* Suom. Pasi Andersson & Ilkka Heiskanen. Helsinki: Otava.

Giles, Keir & Eskola, Susanna. 2009. *Waking the Neighbour – Finland, NATO and Russia.* Special Series 09/14. Research & Assessment Branch. Defence Academy of the United Kingdom.

Glaser, Charles L. 1992. Political Consequences of Military Strategy: Expanding and Refining the Spiral and Deterrence Models. *World Politics* vol. 44, n:o 4.

Glaser, Charles L. 1997. The Security Dilemma Revisited. *World Politics* 50, 171-201.

Goffman, Erving. 1974. *Frame Analysis. An Essay on the Organizations of Experience.* Cambridge: Harvard University Press.

Gray, Colin S. 2001. Deterrence and the Nature of Strategy, teoksessa Manwaring, Max C.: *Deterrence in the 21st Century.* London: Frank Cass, 17-28.

Gray, Colin S. 2008. Coping with Uncertainty: Dilemmas of Defense Planning. *Comparative Strategy,* vol. 27, 324-331.

Guertner, Gary L. 2001. Deterrence and Conventional Military Forces, teoksessa Manwaring, Max C.: *Deterrence in the 21st* Century. London: Frank Cass, 60-71.

Hacking, Ian. 2009. *Mitä sosiaalinen konstruktionismi on?* Suom. Inkeri Koskinen. Tampere: Vastapaino.

Helsingin Sanomat 24.1.2004, 1.3.2004, 2.2.2012.

Herrmann, Richard K. 2002. Linking Theory to Evidence in International Relations, teoksessa Carlsnaes, Walter, Risse, Thomas & Simmons, Beth A. (toim.): *Handbook of International Relations.* London: Sage, 119-136.

Hoffman, Aaron M. 2002. A Conceptualization of Trust in International Relations. *European Journal of International Relations* no. 3, 375-401.

Holsti, K. J. 1995. *International Politics. A Framework for Analysis.* 7. painos. New Jersey: Prentice-Hall.

Hopkinson, William. 2004. *Sizing and Shaping European Armed Forces. Lessons and Consideration from the Nordic Countries.* SIPRI Policy Paper No. 7. March 2004. Stockholm: SIPRI.

Humphrey, Peter B. 2009. The State of Play in Russia's Near Abroad. *Joint Force Quartely,* Issue 55, 4th Quarter 2009, 41-46. http://ndupress.ndu.edu

Huth, Paul. 1988. *Extended Deterrence and the Prevention of War.* New Haven: Yale University Press.

Huth, Paul. 1999. Deterrence and International Conflict. *Annual Review of Political Science* no. 2, 25-48. http://www.anth.uconn.edu/faculty/handwerker/309readings/Huth%201999%20Annual%20Review%20of%20Political%20Science.pdf

Huth, Paul & Russett, Bruce. 1984. What makes deterrence work? Cases from 1900 to 1980. World Politics No. 4, 496-526.

Jervis, Robert. 1978. Cooperation under the Security Dilemma. *World Politics* n:o 2, 167-214.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi. 1999. Diskurssianalyyttisen tutkimuksen kartta, teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysi liikkeessä.* Tampere: Vastapaino, 54-97.

Jonson, Pål. 2010. The debate about article 5 and its credibility. What is it all about? *Research Paper* no. 58. May. Rome: NATO Defense College.

Keane, Michael. 2005. *Dictionary of Modern Strategy and Tactics.* Annapolis: Naval Institute Press.

Kerttunen, Mika. 2010. *Kuinka sota voitetaan. Sotilasstrategiasta ja sen tutkimisesta.* Tutkimusselosteita No 45. Julkaisusarja 2. Strategian laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Kim, Jang Hyun & Barnett, George A. 2007. A Structural Analysis of International Conflict: From a Communication Perspective. International Interactions, 33: 2, 135 — 165 http://dx.doi.org/10.1080/03050620701277764

Kiousis, Spiro. 2001. Public Trust or Mistrust? Perceptions of Media Credibility in the Information Age. *Mass Communication & Society* n:o 4, 381-403.

Kümmel, Gerhard. 2006. A Soldier Is a Soldier Is a Soldier!? The Military and Its Soldiers in an Era of Globalization, teoksessa Caforio, Giuseppe (toim.): *Handbook of the Sociology of the Military.* New York: Springer, 417-433.

Lantis, Jeffrey S. 2009. Strategic Culture and Tailored Deterrence: Bridging the Gap Between Theory and Practice. *Contemporary Security Policy* no. 3, 467-485.

Lebow, Richard Ned. 1981. *Between Peace and War: The Nature of International Crisis* (Baltimore and London: John Hopkins University Press.

Longman Dictionary of Contemporary English. 1987. New Edition. Longman.

Luttwak, Edward. 1987. *Strategy. The Logic of War and Peace.* Cambridge & London: The Belknap Press of Harvard University Press.

Lönnqvist, Antti, Kujansivu, Paula & Antikainen, Riikka. 2007. *Suorituskyvyn mittaaminen – tunnusluvut asiantuntijaorganisaation johtamisvälineenä.* 2.uud.p. Helsinki: Edita.

March, James G. & Olsen, Johan P. 1989. *Rediscovering Institutions.* The Organizational Basis of Politics. New York: The Free Press.

McSweeney, Bill. 1999. *Security, Identitity and Interests.* A Sociology of International Relations, Cambridge: Cambridge: Cambridge University Press.

Morgan, Patrick M. 2003. *Deterrence Now.* Cambridge: Cambridge University Press.

MTS. 2012. *Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta.* Tiedotteita ja katsauksia 1/2012. Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta.

Möttölä, Kari. 1995. *Vakauspolitiikka, konfliktinhallinta ja pelotepuolustus. Turvallisuuspolitiikan toimintalohkot.* UM Taustat 1. Helsinki: Ulkoasiainministeriö.

Nokkala, Arto. 2001. *Laajeneva sotilaspolitiikka. Strategia ja turvallisuus suomalaisen asevoiman rakentamisessa.* Tutkimuksia No. 94. Tampere: Rauhan- ja konfliktintutkimuskeskus. Tampereen yliopisto.

Nokkala, Arto. 2003. Sodan ja rauhan erottelun hämärtyminen, teoksessa Vesa, Unto (toim.): *Maailman tutkimisesta ja muuttamisesta. Juhlakirja Jyrki Käkösen täyttäessä 60 vuotta* 23.1.2003. Tampere: Rauhan- ja konfliktintutkimuskeskus. Tampereen yliopisto, 159-172.

Nokkala, Arto. 2008. Ammattilaisten sota – länsimaisen sodasta vieraantumisen tulos? teoksessa Raitasalo, Jyri & Sipilä, Joonas (toim.): *Sota – teoria ja todellisuus. Näkökulmia sodan muutokseen.* Julkaisusarja 1 No. 24. Strategian laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Ólafsson, Kristmundur Þór. 2009. *Nordic security dynamics: Past, present – and future? Master's thesis.* University of Iceland. http://skemman.is/handle/1946/2272 (tulostettu 11.10.2010).

Press, Daryl G. 2005. *Calculating Credibility: How Leaders Assess Military Threats.* Ithaca and London: Cornell University Press.

Price, Richard & Tannenwald, Nina. 1996. Norms and Deterrence: The Nuclear and Chemical Weapons Taboos, teoksessa Katzenstein, Peter J. (toim.): *The Culture of National Security, Norms and Identity in World Politics.* New York: Columbia University Press, 114-152.

Puolustusministeriö 27.2. 2004. *Mahdollisen sotilaallisen liittoutumisen vaikutukset Suomen puolustusjärjestelmän kehittämiselle ja puolustushallinnolle.* www.defmin.fi

Ramage, John D. & Bean, John C. 1998. Writing Arguments. 4th Edition. Needham Heights, MA: Allyn & Bacon. http://www.u.arizona.edu/ic/polis/courses021/ENGL_102-78/EthosPathosLogos

Rasmussen, Mikkel Vedby. 2006. *The Risk Society at War. Terror, Technology and Strategy in the Twenty-first Century.* New York: Cambrideg University Press.

Rhodes, Ed. 1999. *Review of Empirical Studies of Conventional Deterrence.* CIAO Working papers. http://www.ciaonet.org/wps/rhe01 (tulostettu 8.11.2010).

Ries, Tomas. 2009. The globalising security environment and the EU, teoksessa Vasconcelos, Álvaro de (toim.): *What ambitions for European defence in 2020?* Paris: EU Institute for Security Studies, 55-68. http://www.iss.europa.eu/uploads/media/What_ambitions_for_European_defence_in_2020.pdf

Ruotuväki n:o 10/2010. 27.5.2010.

Sartori, Anne E. 2005. *Deterrence by Diplomacy.* New Jersey: Princeton University Press.

Schelling, Thomas. 1966. *Arms and Influence.* New Haven: Yale University Press.

Sierla, Antti. 2007. *Suomen mahdollisen Nato-jäsenyyden vaikutukset.* 21.12.2007. Ulkoasiainministeriö.

Sirén, Torsti. 2010. Strateginen kommunikaatio ja psykologinen vaikuttaminen – Käsitys sotataidosta palaa juurilleen? *Tiede ja ase* N:o 68, 108-126.

Strategic Survey 2008, 2009. The Annual Review of World Affairs. London: Routledge for International Institute for Strategic Studies.

Strøm-Erichsen. Anne-Grete. 2009. *Norway's security outlook.* Presentation at the Atlantic Council of Finland 11th May 2009. http://www.regjeringen.no/en/dep/fd/aktuelt/taler_artikler/ministeren/forsvarsminister-stroem-erichsen/2009/norways-security-outlook.html?id=560809

The Military Balance. 2006–2011. London: Routledge fot International Institute for Strategic Studies.

Turun Sanomat 13.2.2005.

Visuri, Pekka. 2011. Suomen puolustusvalmius vastaa turvallisuusympäristöä. *Keskuslukko* n:o 4, 20-24.

Wendt, Alexander. 1992. Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics, *International Organization*, vol. 46, no. 2, 391-424.

YLE TV 1. Aamu-tv. 9.2.2012. Puolustusvoimain komentajan, kenraali Ari Puheloisen haastattelu.
Haastattelijana Sari Huovinen. http://areena.yle.fi/video/1328772337681

Zelikow, Philip. 1994. From Theory to Practice and Back Again. *International Security,* no. 4, 143-171.

Åberg, Leif. 2011. Maine ja leimahdukset. Julkishallinnon viestintä julkisuuksien kentillä. *Maanpuolustus* n:o 1, 22-25.

Risto Sinkko

Suomalaisten maanpuolustustahto ja maanpuolustusajattelu uskottavan puolustuksen näkökulmasta

1. Johdanto

Kansalaisten maanpuolustustahto ja uskottava puolustus ovat mielenkiintoinen käsitepari. Yhtäältä voisi sanoa, että kysymys on muna vai kana -ongelmasta; kumpi tulee ensin? Nykytilanteessa uskaltaa vielä sanoa, että maanpuolustustahto ja kansalaisten usko puolustukseemme tukevat toisiaan. Toisaalta kuitenkin niiden suhde voi muodostua ongelmaksi, syöksykierteeksi – vicious circle. Vaikka tässä ei tarkasteltaisikaan tämän periaatteen matemaattis-filosofista määrittelyä, on helppo nähdä, että toisen alettua rapautua vähenee myös toisen voima ja merkitys.

Tämän artikkelin tehtävään ei kuulu uskottavuuden ja uskottavan puolustuksen käsiteanalyysi. On kuitenkin selvää, että uskottavaan puolustukseen kuuluu sekä sisäinen että ulkoinen näkökulma. Ulkopuolinen tarkastelija arvioi puolustuksen materiaalisen ja toiminnallisen tason lisäksi sisäistä uskottavuutta mentaaliselta kannalta, ja siihen kuuluvat sekä tahto- että kestävyyskomponentit.

Tässä artikkelissa tarkastelen ilmiöitä lähinnä empiirisen sosiaalitutkimuksen menetelmin saatujen tulosten, mielipidetutkimusten, kautta. Niissä tutkijalla on oikeus ja mahdollisuus määritellä tutkittavat käsitteet oman näkemyksensä mukaisesti ja myös riittävän yksinkertaisesti. Niinpä onneksi vuosikymmenten varrella tehtyjen mittausten perusteella voidaan nähdä, että usko omaan puolustukseen ja maanpuolustustahto voivat selvästi parantua – näin tapahtui Suomen ja Neuvostoliiton YYA-sopimuksen purkauduttua ja neuvostojärjestelmän kaaduttua. Tähän liittyvät MTS:n (Maanpuolustustiedotuksen Suunnittelukunta) mielipidetutkimustulokset esittelen hieman alempana.

Tarkastelun kohteena on suomalaisen siviiliväestön maanpuolustustahto niin kuin sitä julkisissa tutkimuksissa on mitattu. Artikkelissa hyödynnetään myös tutkimustuloksia asevelvollisista, varusmiehistä ja reserviläisistä. Puolustusvoimien henkilöstöä koskevia tutkimustuloksia ei käsitellä.

Artikkelin aineisto pohjautuu osin Maanpuolustustiedotuksen Suunnittelukunnan (MTS) julkistamiin tutkimustuloksiin, mutta kaikki mahdolliset tulkinnat ovat tutkijan omia. Artikkelin perusteella voidaan väittää, että maanpuolustukseen liittyvä arvomaailma Suomessa on muista maista poikkeava. Maanpuolustus on uskottavaa tässä mielessä, jos itse hyväksymme tämän poikkeavuuden. Tämä tarkoittaa siis sitä, että hyväksymme realistisen käsityksen geopoliittisesta asemastamme ja sen pohjalta – historiallisestikin – syntyneen mielentilan.

2. Historiaa maanpuolustustahdosta ja maanpuolustusajattelusta sekä puolueettomuudesta

Suomalaisen maanpuolustustahto mittauksen ymmärtämiseksi on syytä katsoa hieman historiaa ainakin siitä lähtien, kun survey-tutkimuksen menetelmiä on käytetty tässä yhteydessä. Aivan ilmeistä on, että keskeinen suomalaisen sodanjälkeisen maanpuolustustahtoajattelun lanseeraaja ja kehittäjä oli Jaakko Valtanen, joka sittemmin aikanaan kenraalina toimi puolustusvoimain komentajana. Sotakorkeakoulun diplomityössään kapteenina vuonna 1954 hän kartoitti käsitteiden perusteita ja sovelsi ajatteluaan myös ensimmäisessä puolustusvoimien piirissä tehdyssä mielipidetutkimuksessa, joka sisältyi diplomityöhön. Valtasella oli yhteyksiä Ruotsiin, joka varsinaisen kovan sodan vältettyään alkoi suunnitelmallisesti tutkia ja kehittää psykologisen puolustuksen menetelmiä. Hän tutustui myös niihin empiirisiin mittareihin, joita Ruotsissa käytettiin maanpuolustustahdon mittaamisessa.

Vuonna 1960 Valtanen kutsuttiin Henkisen Maanpuolustuksen Komitean sihteeriksi. Komitean mietintö julkaistiin painettuna vuonna 1964. Tässä työssä näkyy vahvasti Valtasen kynän jälki ja monet hänen ajatuksensa diplomityön pohjalta kehitettyinä. Komitean esitysten perusteella perustettiin Henkisen Maanpuolustuksen Suunnittelukunta (HMS), jonka jäsenenä Valtanen sitten toimi (Suomi ja Suominen 2008, 465-466). HMS:n työn nykyinen jatkaja on MTS, ja myös sen jäsenenä Valtanen oli.

Tässä artikkelissa ei ole tarkoituksena tehdä poliittis-historiallista analyysia näistä maanpuolustustahdon ja maanpuolustusajattelun vaiheista. Paikallaan on kuitenkin kommentoida jonkin verran Valtasen ja komitean käyttämiä käsitteitä nykytilan ymmärtämiseksi. Keskeinen lähtökohta on Suomen puolueettomuuden käsitteen tarkastelu. Hävityn sodan jälkeen valtion johto näki viisaaksi palata 1930-luvulla aloitettuun puolueettomuuden ajattelumalliin, vaikka se tuon vuosikymmenen lopussa epäonnistuikin ja maa joutui sotaan. Muutakaan vaihtoehtoa ei sodan jälkeen ollut, ja Neuvostoliiton kanssa solmittu YYA-sopimus tarvitsi maan sisäisessä argumentoinnissa sekä länsimaille kerrotuissa perusteluissa vastapainokseen puolueettomuuden korostamista.

Puolueettomuuspolitiikalla oli sisäpolitiikassa kuitenkin vielä suurempi merkitys kuin ulkopolitiikassa. Neuvostoliitto ei Suomen puolueettomuutta ollut halukas tunnustamaan – tunnustus tuli vasta vuonna 1989 presidentti Gorbatsovilta. Vastaavasti länsimaat ja länsimaiden kansalaiset eivät puolueettomuuteen uskoneet – Suomea käsiteltiin Neuvostoliiton piiriin kuuluvana maana vaikkakin ehkä jonkinlaisena erikoistapauksena. Maamme ei ollut varsinaisen rautaesiripun takana ja kansalaiset säilyttivät matkustusoikeutensa ulkomaille eikä paineita poliittiseen maastapakolaisuuteen ollut. Eurooppalaisten vapaiden maiden ryhmään tämän näkemyksen mukaan Suomi tuli kenties vasta 1995 Euroopan Unioniin liittymisen myötä, vaikka YYA-sopimus oli Suomen ja Venäjän välillä sovittu päättyväksi vuonna 1992.

Valtasen diplomityön aikaan YYA-sopimus oli jo solmittu (vuonna 1948) ja kirjoittaja ei itse uskonut Suomen puolueettomuuteen (s. 48). Valtasen ja komitean ajattelussa puolueettomuutta ja liittoutumattomuutta käsitellään kuitenkin tietyllä tavalla käänteisesti korostamalla, että Suomen maanpuolustus ei suuntaudu ketään vastaan. Määriteltyään maanpuolustustahdon komitea kirjaa (s. 101): ”Näin määritelty maanpuolustustahto ei tarvitse kohteekseen konkretisoitua vihollista. … Suomalaisen maanpuolustustahdon on nojattava ajatukseen EI KETÄÄN VASTAAN, MUTTA KAIKKI ITSENÄISEN SUOMEN PUOLESTA.” (Versaalit alkuperäistekstissä)[1].

Ajatus Suomen puolueettomuudesta oli siis sotien jälkeisinä vuosikymmeninä omaksutun Paasi-kiven-Kekkosen ulkopolitiikan linjan mukaisesti voimakkaasti propagoitu teema, eikä HMS luonnollisestikaan asettunut sitä vastaan. Puolueettomuudesta kasvoi maanpuolustusajattelun henkinen tukiranka. Komitea toteaa asian (s. 179) seuraavasti: ”Maanpuolustuksella ja puolustusvoimilla on tärkeä tehtävänsä puolueettomuuspyrkimystemme tukemisessa. Maanpuolustuksen tehtävän ymmärtäminen vaatii myös yksityisiltä kansalaisilta puolueettomuusajattelun omaksumista ja henkilökohtaisten mielipiteiden sekä julkisten kannanottojen sopeuttamista sen mukaan.”. Myöhemmin ”henkilökohtaisten mielipiteiden sekä julkisten kannanottojen sopeuttamista” on kutsuttu suomettumiseksi. Suomettumisväite näyttää nostavan päätään edelleen aika ajoin tarkasteltaessa suomalaisten suhtautumista Venäjään. NATO-keskustelussa puolestaan puolueettomuusajattelu elää yhtenä argumenttina edelleen voimakkaana.

Puolueettomuuden omaksumisessa valtiovallan voidaan sanoa todella onnistuneen vuosikymmeniksi, ja tämä maanpuolustusajattelun piirre näkyy vahvasti tämänkin päivän puolustuskeskusteluissa arvioitaessa Suomen suhdetta NATOon. Puolueettomuuteen ja sotilaalliseen liittoutumattomuuteen sitoutuneet muodostavat enemmistön kansalaisista edelleen, vaikka ulkopolitiikkamme määrittelyissä 1990-luvun alusta alkaen on pyritty selkeästi eroon kylmän sodan aikaisista määrittelyistä. Vanha kello kuului kansalaisten korvissa edelleen.

Mietinnössään komitea korostaa toistuvasti maanpuolustustahdon sisältöä. Komitean mielestä se on yleinen mielipide, jonka seurauksena on kansalaisten vapaaehtoinen halu säilyttää ja puolustaa sekä edelleen kehittää valtakunnan valtiollista riippumattomuutta, alueellista koskemattomuutta ja laillista yhteiskuntajärjestystä (ks. esim. s. 143).

---

[1] Mielenkiintoista on havaita, että tämä ajattelumalli tai argumentti elää 2000-luvullakin. Helsingin Sanomien mukaan (1.7.2009, A6) puolustusvoimain komentaja Juhani Kaskeala on sanonut 30.7.2009 pidetyssä Päämajan kesäsymposiumissa: ”Täytyy kuitenkin muistaa, ettei Suomen puolustusta ole rakennettu ketään vastaan.” Sanatarkka lainaus hänen tilaisuudessa pitämästään Mannerheim-luennosta: ”Suhteellisen vahva puolustuksemme ei muodosta uhkaa kenellekään, vaan on pikemminkin Pohjois-Euroopan turvallisuustilannetta vakauttava voima.” (Saatavilla: http://www.mil.fi/puolustusvoimainkomentaja/5267.dsp. Viitattu 1.7.2009.).

Näiden kolmen tekijän painoarvot ovat vuosikymmenten myötä sittemmin muuttuneet. Konkreettisena tehtävänä maan alueellisen koskemattomuuden vaaliminen on edelleen korkealla kansalaisten maanpuolustusnäkemyksissä (ks. esim. MTS:n kansalaistutkimukset). Laillisen yhteiskuntajärjestyksen turvaamiseen puolustusvoimien joukkoja ei enää vuosikymmeniin ole tarvittu eikä käytetty, vaikka tämä funktio on edelleen mainittu puolustusvoimia koskevassa laissa (Laki puolustusvoimista 11.5.2007/551, 2 § b). Viimeksi puolustusvoimien joukkoja on varustettu tällaisia tehtäviä varten ns. vaaran vuosina 1940-luvun lopulla ja esimerkiksi Kemin lakkoliikehdinnän yhteydessä 1949.

Valtiollisen riippumattomuuden merkitys on olennaisesti muuttunut Suomen liityttyä Euroopan Unioniin, eikä riippumattomuudelle ole haasteita, koska EU toimii keskeisenä turvaympäristönä. 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen aikana suomalaiset ovat oppineet luottamaan Euroopan Unioniin turvallisuutemme keskeisenä valtiollisena lähteenä. Tämä nähdään esimerkiksi Euroopan Komission teettämistä Eurobarometritutkimuksista ja MTS:n kansalaistutkimuksista.

Valtasen tutkimus ja mahdollisesti myös Maanpuolustuksen Komitean mietintö näyttäisivät aikalailla toisenlaisilta, jos Valtasella olisi ollut tutkimusta tehdessään käytössä identiteetin käsite. Hänen käyttämistään lähteistäkään ei ilmeisesti löydy teosta, jossa kansallista identiteettiä ja yksilön identiteettiä olisi käsitelty niin kuin nykyisessä alan tutkimuksessa tehdään. Anttilan (2007) laajan identiteettiä koskevan katsauksen mukaan kansallisen identiteetin käsitettä on Suomessa tutkimuskirjallisuudessa alettu käyttää 1960-luvun puolessa välissä (s.6-8), yksilön identiteetin käsitettä hieman aiemmin 1960-luvulla.

Valtasen määrittelemät maanpuolustustahdon osatekijät ja siihen vaikuttavat tekijät ovat kuitenkin käytännössä kaikki kansallisen identiteetin osatekijöitä. Tämän päivän tutkijan (Sirén 2009) tapaan voisikin Valtasen käsitekonstruktiosta käyttää nimitystä ”defence identity”, maanpuolustusidentiteetti.

3. Lähtökohta: Suomen ilmapiiri 2000-luvulle tultaessa

3.1. Suomi kansainvälisessä vertailussa

Yhteiskuntatieteellisten tutkimusmenetelmien kehittyminen ja tutkimusten tekemisen mahdollisuuksien lisääntyminen ja vapautuminen on tuonut merkittäviä eri maita vertailevia tutkimuskokonaisuuksia Euroopassa ja myös muualla maailmassa. Yksi tällainen merkittävä vertaileva tutkimus on World Values Survey, jota on tehty useina tutkimuskierroksina 1980-luvulta alkaen. Vertailevasta tutkimuksesta haetaan tässä tulkintapohjaa suomalaisten maanpuolustustahdon muutosten tulkintaa varten.

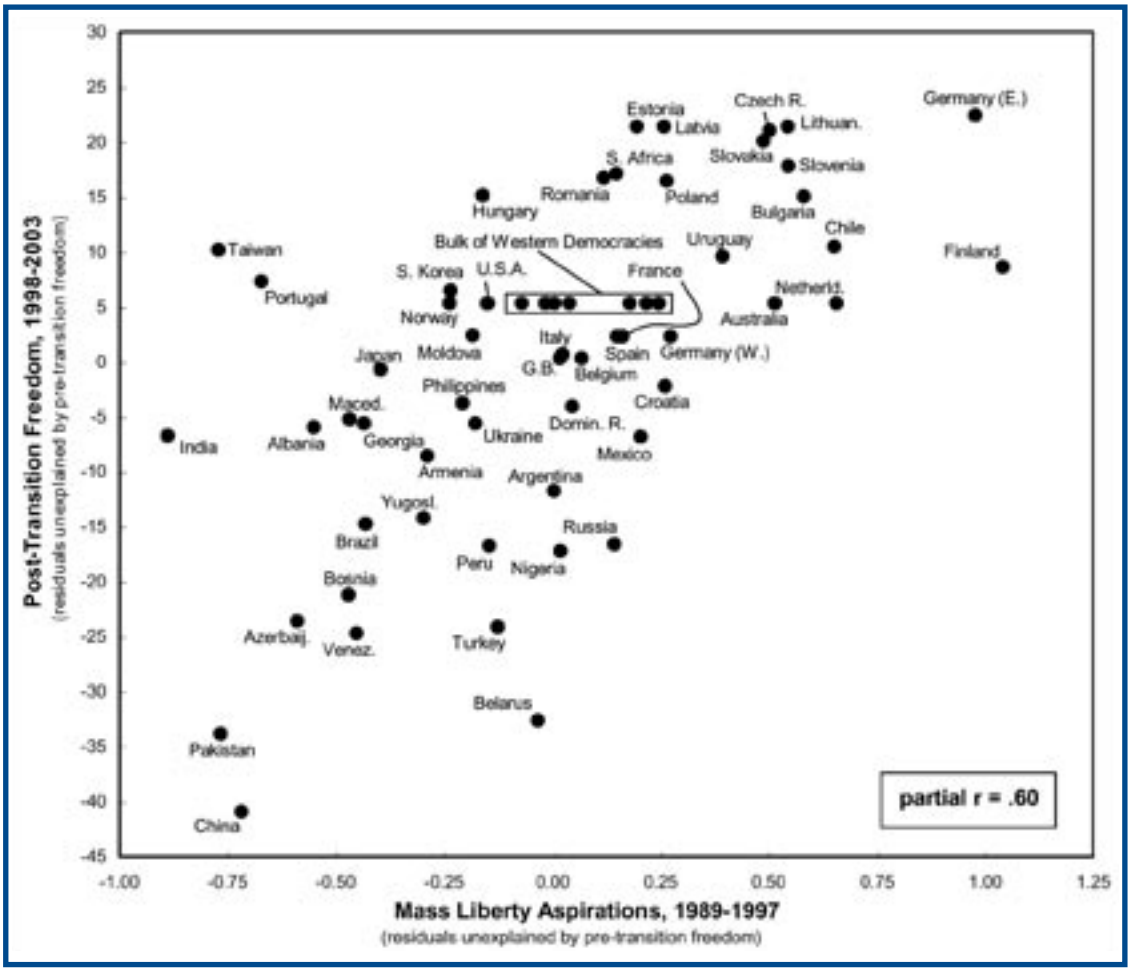

Kuvio 1. Eri maiden sijoittuminen toisiinsa nähden koetun vapauden ja vapauden kaipuun mukaan World Values Survey-tutkimuksen tuloksissa (Welzel ja Inglehart 2005).

Tässä ei ole tarpeen selostaa tarkasti tutkijoiden käyttämää tilastollista tutkimusmenetelmää. Kuviossa vertaillaan tutkittuja maita kahden ulottuvuuden perusteella. Pystyakselilla on ”Post-Transition Freedom”, joka tarkoittaa kylmän sodan päättymisen jälkeistä koettua tunnetta vapaudesta. Vaaka-akseli kuvaa tavoiteltuja vapauksia, mm. sananvapautta ja itsensä ilmaisemisen oikeutta. Olennaista on huomata, että Suomi sijoittuu vertailussa erikoiseen paikkaan kauas muista länsimaista (kuviossa ”Bulk of Western Democracies”) ja lähelle entistä Itä-Saksaa. Tämä voidaan tulkita niin, että kansalaisten kokema vapauden (tai sen puutteen) henkinen ilmapiiri on ollut samantapainen kuin entisessä Itä-Saksassa, vaikka suomalaisia eivät koskeneetkaan esimerkiksi samanlaiset matkustusrajoitukset. YYA-sopimuksen ajan voidaan siis tulkita jättäneen selvät jälkensä suomalaisten henkiseen ilmapiiriin.

Kansainvälinen taloudellisen yhteistoiminnan ja kehityksen järjestö OECD julkaisi 2001 raportin, joka vetää kolmen eri konferenssin pohjalta yhteen näkemyksiä hallinnon (governance) haasteita ja ennakoitua kehitystä 2000-luvulle. Raportin mukaan (s. 8) 2000-luvulla on odotettavissa yhtä suuria teknisiä innovaatioita ja muutoksia kuin aikanaan olivat höyryvoiman tai sähkön keksiminen. Keskeisiä yhteiskuntia ja kansalaisten toimintaa koskevia muutoksia on jo nähty viestinnässä. Oletettavaa on, että viestintätekniikan muutokset vaikuttavat entistä laajemmin organisaatioiden, yritysten ja kansalaisten toimintaan.

Toinen nähtävissä oleva muutos on globaalissa taloudessa. Sitä kuvataan siirtymisellä tietämisen talouteen (knowledge economy), entistä syvempään globaaliin integraatioon sekä ihmiskunnan muuttuvalla suhtautumisella ympäristöön. Kolmas muutos nähdään raportin mukaan yhteiskuntien luovuudessa, joka johtaa suurempaan eriytymiseen (diversity) sekä yhteiskuntien sisällä että niiden välillä.

Raportissa tarkastellaan myös pitkän aikavälin muutoksia hallinnossa (governance). Näkemys on se, että auktoritatiivinen johtaminen olisi loppumassa (s. 9). Aikaisempaa johtamistapaa haastavat näkemykset kansalaisoikeuksista sekä ympäristön kestävästä kehittämisestä. Samaan kehityskulkuun kuuluu raportin mukaan myös sellainen sosiaalinen dynamiikka, joka ilmenee ihmisten kokemana identiteettien muutoksena – sekä kansalaisessa itsessään että hänen ympärillään elävissä yksilöissä. Raportin mukaan ”on toivoa siitä”, että militarismi ja nationalismi olisivat laskussa (s. 21) ja sallisivat yhteiskunnissa uudentyyppisiä kokeiluja ja innovaatioita, joille menestystä (prosperity) voitaisiin tulevaisuudessa rakentaa.

3.2. Aseellinen palvelus kansainvälisesti katsottuna

OECD:n raportissa tarkastellaan myös aseellisen palveluksen roolia (s. 153). Kansalaisten vapaa liikkuminen ja muuttaminen, itsensä ilmaiseminen ja itsensä toteuttaminen sekä yhdistymisvapaus ovat nousseet ennen näkemättömälle tasolle. Samaan aikaan raportin mukaan pakollinen aseellinen palvelus on melkein kadonnut.

Toisaalta valtioiden keskinäinen riippuvuus on kasvanut niin, että maat eivät voi toimia yksin ottamatta epäjärkeviä riskejä. Valtioiden keskinäistä riippuvuutta on puolustuksen alalla, kauppasuhteissa, kulttuuripolitiikassa, tekniikkaan ja viestintäverkkoon investoimisessa ja yleensäkin makroekonomisessa politiikassa. Tämä ilmiö tuottaa todennäköisesti lisää alueellisia tai toimintasektorikohtaisia ryhmittymiä sekä globaalia organisoitumista.

Nämä ylikansalliset trendit eivät voi olla heijastumatta myös Suomessa käytävään keskusteluun maanpuolustuksesta. Usein argumenttina on se, että Suomi ei voi poiketa muun maailman tai ainakaan läheisten Euroopan valtioiden kehityksestä. Tässä ilmapiirissä on keskeistä erottaa puolustautumisen todelliset tarpeet tällaisista argumenteista. Tästä huolimatta ilmeistä on, että uudentyyppistä maanpuolustusajattelun johtamista tarvitaan, eikä se voi pohjautua pelkästään kansalaisten eri tavoin ilmaisemiin mielipiteisiin tai näkemyksiin. Tästä syystä tässä artikkelissa tarkastelen myös sitä, mikä mahdollisesti on median vaikutus kansalaisten mielipiteenmuodostukseen.

4. Kansalaisten maanpuolustustahdon trendit

MTS raportoi tutkimuksissaan aikasarjoja kysymyksistä, jotka ovat säilyneet vuosien varrella samoina tai vertailukelpoisina. MTS:n raporteissa ei kuitenkaan juuri ole esitetty analyyseja näistä trendeistä. Alla olevaan kuvioon on merkitty joitakin meille läheisiä maailmanpolitiikan tapahtumia, joilla näyttää olevan selitysvoimaa siihen, millaisia tuloksia suomalaisten maanpuolustustahdosta tällä tavalla mitattuna saadaan. Mittarina on siis maanpuolustustahdon "klassinen" kysymys.

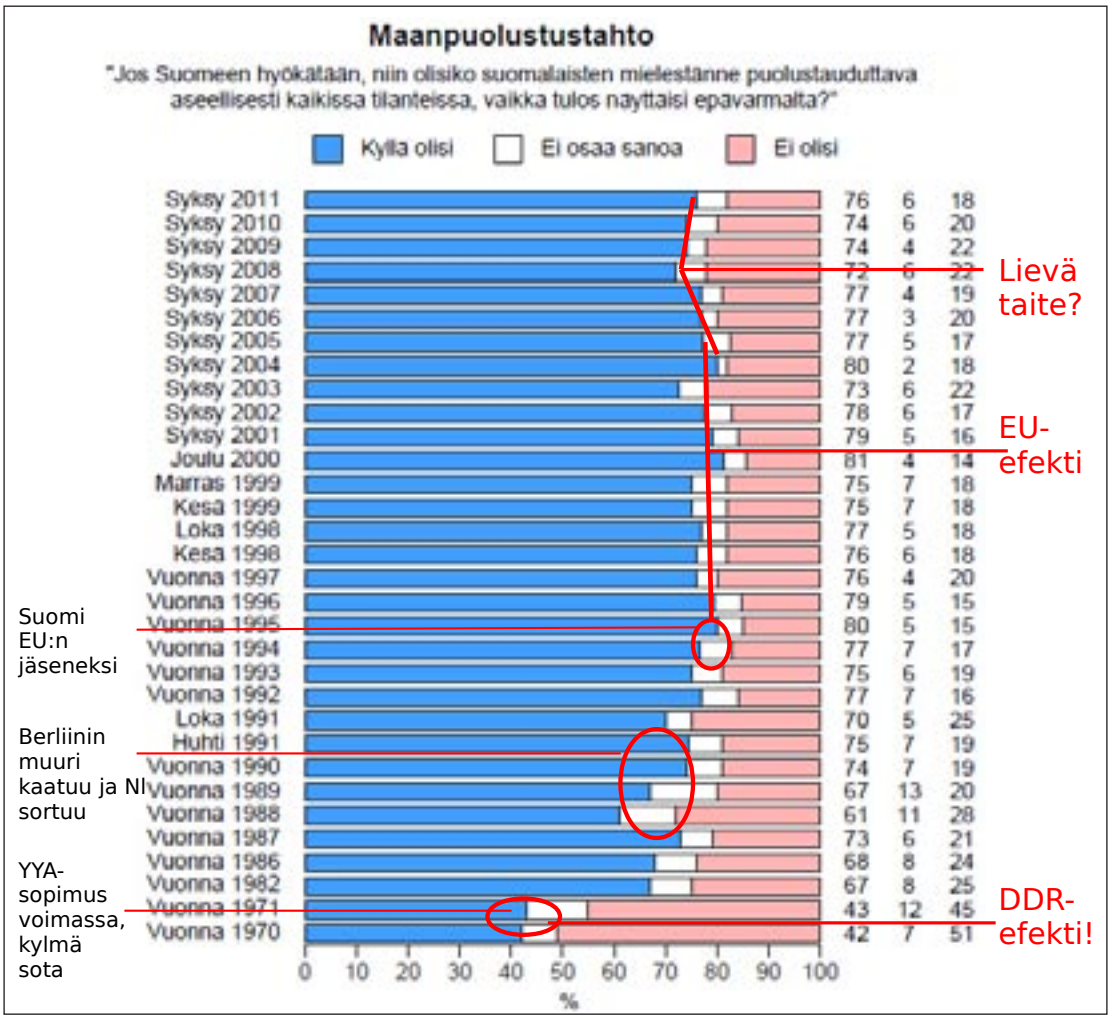

Kuvio 2. Suomalaisten yleinen maanpuolustustahto vuosina 1970-2011 MTS:n tutkimusten mukaan[2].

[2] Kuvion lähde MTS 2010, päällemerkinnät tutkijan.

Kuvio kertoo sen, että 1970-luvun alussa maanpuolustustahto ei ollut lähelläkään myöhempää tasoa. Tässä omaksutun tulkinnan mukaan oli kysymys juuri tuon ajan ilmapiiristä ja kansalaisten kokemasta rajatusta mahdollisuudesta todella ilmaista oma näkemyksensä. Ilmiö on nimetty entisen Itä-Saksan mukaan edellisessä kuviossa nähdyn tuloksen perusteella. 1980-luvulle tultaessa maanpuolustustahto osoittaa jo selvää nousua. Seuraava muutoskohta maanpuolustustahdossa ajoittuu kylmän sodan päättymisen aikaan 1990-luvun vaihteeseen. Sen jälkeen havaitaan, että maanpuolustustahto on pysynyt hyvin tasaisena koko maamme EU-jäsenyyden ajan, ja tämä ilmiö on kuviossa nimetty EU-efektiksi. Uusimpien tulosten perusteella alkaa näyttää siltä, että tämä EU:n vaikutus suomalaisten maanpuolustustahtoon kesti noin vuosikymmenen, ja kysymykseksi nousee, onko sen jälkeen alkamassa maanpuolustusajattelun ja -tahdon murrosaika, jolloin kansalaisten suhtautumiseen alkavat taas vaikuttaa toisentyyppiset motiivit.

2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen puolen välin jälkeen näytti siltä, että maanpuolustustahto laskee lievästi. Nyt on kuitenkin havaittavissa taas lievää nousua vuosikymmenen vaihteen vuosina. Mahdollista on, että näinä vuosina alkanut keskustelu puolustusvoimien säästötarpeesta on kiinnittänyt kansalaisten huomiota maanpuolustuksen asioihin, ja niiden esille nousu on vahvistanut ajatusta siitä, että Suomessa edelleen tarvitaan kyky aseelliseen puolustukseen.

Kuviosta nähtävissä oleva muutos raportoidulla aikajaksolla maanpuolustustahdossa on tilastollisesti merkitsevä. Näin voidaan sanoa, vaikka tutkimusten aineistonkeruutavat ja tekijät ovatkin eri vuosina vaihdelleet. Käytettyjen otoskokojen mukaan arvioitu luottamusväli on keskimäärin kolme prosenttiyksikköä suuntaansa.

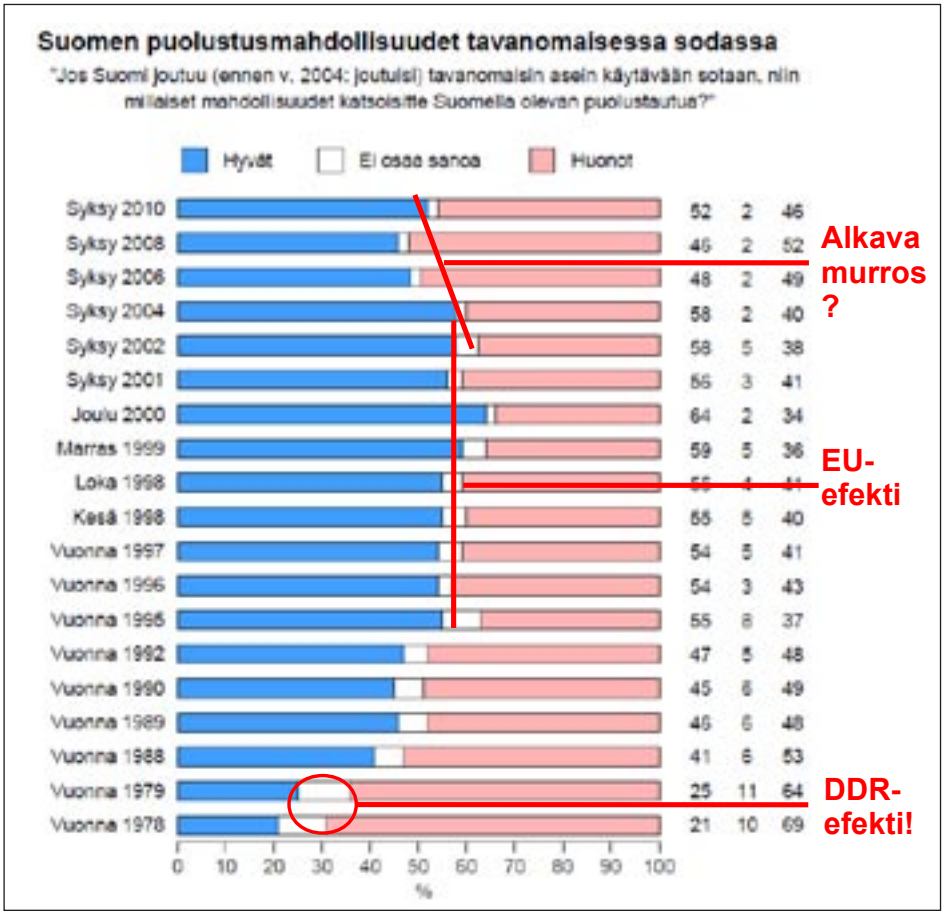

Kuvio 3. Suomalaisten käsitys puolustautumismahdollisuuksista vuosina 1978-2010 MTS:n tutkimusten mukaan[3].

Samat ilmiöt ovat havaittavissa myös edellä olevassa kuviossa, jossa on tarkasteltu suomalaisten käsitystä puolustautumismahdollisuuksistamme tavanomaisessa sodassa. Tätä kysymystä ei ole MTS:n tutkimuksissa toistettu yhtä usein kuin varsinaista maanpuolustustahtokysymystä

Näiden kahden kuvion kuvaamista tuloksista voidaan päätellä, että Euroopan Unioniin liittyminen on suomalaisille merkinnyt ennen kaikkea turvallisuusprojektia. Kuviosta nähdään ehkä vielä selvemmin se, että 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen toisella puoliskolla

[3] Kuvion lähde MTS 2010, päällemerkinnät tutkijan.

on saattanut alkaa kehitys, joka kenties merkitsee murrosta suomalaisen maanpuolustusajattelussa. Tässä vaiheessa on erittäin vähän työkaluja tehdä mitään päätelmiä siitä, mistä tällainen kehitys saattaisi johtua. Mahdollisesti suomalaiset ajattelevat, että kun suuret sotilasvaltiot USA ja Iso-Britanniakaan eivät oikein näy pärjäävän tavanomaisin asein käytävissä sodissa ja kriiseissä Irakissa ja Afganistanissa, niin eivät Suomen mahdollisuudet ole kovin hyvät, jos kriisiin joudutaan. Mahdollisesti kansalaiset ovat ottaneet huomioon myös sen, että suurvalta Venäjä käytti tavanomaisia aseita pyrkiessään omaan ratkaisuunsa Georgiassa – tavanomaiset taistelupanssarivaunut ajettiin mistään välittämättä Georgian alueelle. Seuraavassa taulukossa tarkastellaan vielä tuloksia EU:n asemasta suomalaisten puolustusajattelussa.

Taulukko 1. Euroopan Unioniin liittyviä Suomen turvallisuuteen vaikuttavia tekijöitä MTS:n tutkimusten mukaan vuosina 2004 – 2011. Luvut laskettu nettoerotuksina (%, lisää miinus vähentää).

Turvallisuuteen vaikuttava tekijä	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Suomen osallistuminen EU:n yhteisen puolustuksen järjestämiseen	41	43	42	63	57	51	65	40
Suomen jäsenyys EU:ssa	41	47	36	54	57	53	66	43
Suomen kansainvälisen taloudellisen kanssakäymisen lisääntyminen	24	26	32	41	42	31	46	23
Suomalaisen yksikön mukanaolo EU:n nopean toiminnan joukoissa	21	24	17	39	30	28	45	ei kys.

Taulukon tulokset on kerätty MTS:n suomalaisille kohdistamista mielipidetutkimuksista eri vuosilta. Nettovaikutus turvallisuuden tunteeseen on laskettu siten, että kysymyksessä on kysytty ao. tekijän kohdalla, lisääkö vai vähentääkö se turvallisuuttamme, ja tulokset on laskettu prosentteina. Prosenttiluvut on vähennetty toisistaan, ja nettovaikutus on siis se osuus, jolla turvallisuuden lisääminen on ”voittanut” turvallisuuden vähentämisen.

Tuloksissa kiinnittää huomiota se, että vuoteen 2010 tultaessa kaikilla tutkituilla tekijöillä nettovaikutuksen trendi on kasvava, vaikka ei aivan lineaarisesti. Jostain syystä kansalaisten arvio EU:n vaikutuksesta turvallisuuteemme on vierekkäisiä vuosia alempi vuonna 2009, mutta vuonna 2010 usko Unioniin turvallisuuteen vaikuttavana tekijänä on taas huipussaan. Jostain syystä vuoden 2011 tulos näyttää kuitenkin toisenlaista suuntaa. Vuoden 2011 selittäviä tekijöitä voivat olla monien EU-maiden mukanaolo Libyan aseellisessa vallanvaihdossa, niin sanotun arabikevään tapahtumat arabimaissa Välimeren alueella sekä EU:n talouskriisi. Talouden tekijöiden mukaan tuloon turvallisuusajatteluun viittaa myös se, että vuoden 2011 tuloksissa turvallisuutta heikentää kansalaisten mielestä ulkomaisten yhtiöiden omistuksen lisääntyminen Suomen talouselämässä, nettoluku on jopa -43 %.

Tätä tulosta voidaan tulkita viime vuosina käydyn NATO-keskustelun taustaa vasten, ja yhtenä mahdollisuutena voidaan ajatella, että EU tässä mitatussa mielessä on nähty kansalaisten mielipiteissä NATOn vaihtoehtona ulkoisen turvallisuutemme järjestämisessä. Sama tulkinta

on tehty Eurobarometri 74 -tutkimuksen Suomen kansallisessa raportissa (EB 74, Suomen kansallinen raportti, 7):

"Euroopan unionin jäsenmaiden yhteinen puolustus- ja turvallisuuspolitiikka saa suomalaisilta enemmän kannatusta kuin yhteinen ulkopolitiikka. Yhteistä puolustus- ja turvallisuuspolitiikkaa kannattaa enemmistö (58 %) kansalaisista. Suomalaisten suhtautumista saattaa selittää se, että yhteinen puolustus- ja turvallisuuspolitiikka koetaan vaihtoehdoksi mahdolliselle Nato-jäsenyydelle. Yhteisen puolustus- ja turvallisuuspolitiikan suosio on nyt kuitenkin alemmalla tasolla kuin vuonna 2008 (65 % -> 58 %)."

EU:n turvaroolia ajateltaessa kansalaisten mielipide näyttää vuonna 2011 palanneen taulukon ensimmäisen vuoden 2004 tasolle. Kysymys voi olla yleisestä epäuskosta EU:n toimivuuteen, ja sen kautta kansalaisten usko EU:n turvallisuutta tuottavaan rooliin on liuennut.

5. Yleisen asevelvollisuuden ja sen vaihtoehtojen tukeminen eri puolueiden kannattajien joukossa

Vuoden 2010 MTS:n tutkimuksen huomiota herättäneimpiä tuloksia oli yleisen asevelvollisuuden kannatuksen laskeminen 63:een prosenttiin kun vielä 2009 vastaava osuus oli 72 %. Korkeimmillaan yleisen asevelvollisuuden kannatus on ollut vuonna 2002, 80 %, ja silloin valikoivaa varusmiespalvelusta kannatti 9 % vastaajista. Valikoivan palveluksen kannatus on noussut 27:ään prosenttiin. Ammattiarmeijan tukeminen ei juuri näytä muuttuneen, sen osuus on säilynyt kymmenen prosentin paikkeilla tai hieman sen alla.

Vastaajien taustatekijöiden suhteen muutoksia ei ainakaan radikaalisti ole havaittavissa, mutta kiinnostavia muutoksia löytyy kuitenkin tarkasteltaessa vastaajien puoluekantaa[4]. Lukijalle huomautan, että kolmen seuraavan graafin skaalat ovat erilaiset, mutta havainnollisuuden vuoksi ne on piirretty näin.

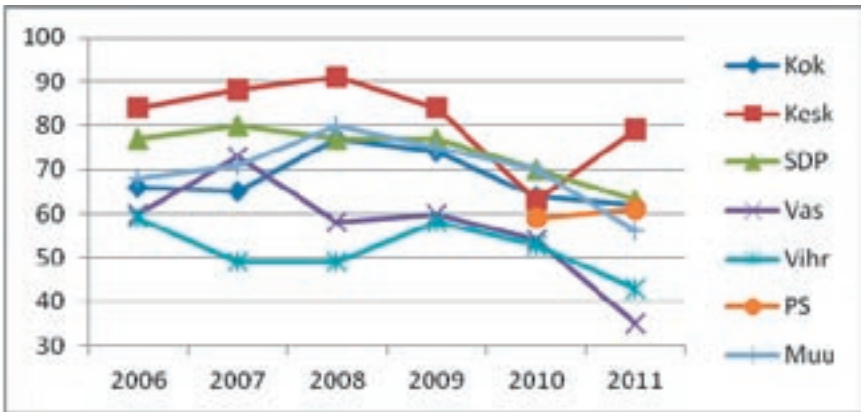

Kuvio 4. Yleisen asevelvollisuuden tukeminen (%) MTS:n tutkimuksissa 2006 … 2011 puoluekannatuksen mukaan.

Perinteisesti Keskustapuolueen kannattajat ovat olleet yleisen asevelvollisuuden tukijoita, ja heidän joukossaan muutos näyttää suurimmalta. Vuoden 2008 huipusta 91 % on tultu vuoden 2010 tuloksen mukaan 63:een prosenttiin. Kokoomuksen kannattajien joukossa vuoden 2010 tulos on samaa tasoa (64 %). Näin suurten puolueiden kannattajien joukossa eniten yleisen asevelvollisuuden tukijoita onkin SDP:n kannattajissa (70 %). Heidän joukossaan ei kovin suuria muutoksia ole havaittavissa tarkasteluna aikavälinä.

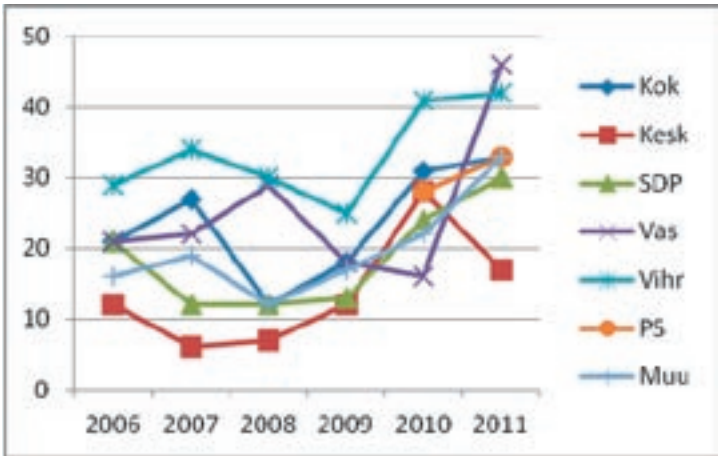

Kuvio 5. Valikoivan varusmiespalveluksen tukeminen (%) MTS:n tutkimuksissa 2006 … 2011 puoluekannatuksen mukaan.

Kuvio kertoo lähinnä sen, että muutokset ovat toiseen suuntaan kuin yleisen asevelvollisuuden tukemisessa. Vuoden 2008 jälkeen sekä Kokoomuksen että Keskustan kannattajien joukossa on selvää siirtymää valikoivan palveluksen tukemisen suuntaan. Vihreiden kannattajat ovat suosineet systemaattisimmin valikoivaa palvelusta. SDP:nkin kannattajien joukossa valikoivan palveluksen tukeminen on yleisempää kuin kertaakaan aikaisemmin.

Ammattiarmeijan kannatus on koko väestössä ollut viime vuosina 9-10 %:n tasolla. Seuraavasta kuviosta nähdään, että useimpien puolueiden kannattajien välillä ei juuri ole eroja vuonna 2010. Selvä poikkeus puolueiden joukossa on kuitenkin Vasemmistoliitto, jonka kannattajien joukossa ammattiarmeijan pitäminen parhaana puolustusratkaisuna Suomelle on kasvanut voimakkaasti vuodesta 2007 lähtien. Vuonna 2010 ammattiarmeijan tukijoiden osuus oli Vasemmistoliiton kannattajien joukossa 28 %.

---

[4] MTS:n mielipidetutkimusten näyte on vuosittain noin 1000, mistä seuraa se, että puoluekannatuksen virhemarginaali on suurehko. Lisäksi osa vastaajista ei kerro puoluekantaansa – 30-40 % jättää kertomatta. Tämä on otettava huomioon tulosten tulkinnassa. Jos tietyn puolueen kannattajien mielipide muuttuu useana vuonna peräkkäin samaan suuntaan, voidaan tulosta kuitenkin pitää melko luotettavana ja hyvin suuntaa antavana.

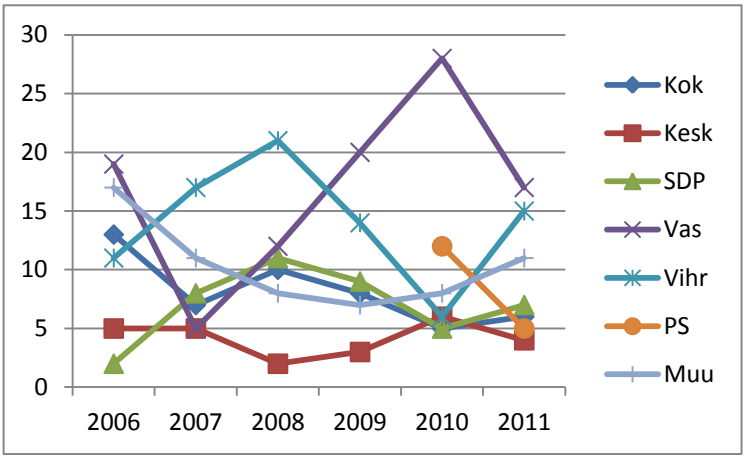

Kuvio 6. Ammattiarmeijan tukeminen (%) MTS:n tutkimuksissa 2006 … 2011 puoluekannatuksen mukaan.

Yleisen asevelvollisuuden tukemisen muutoksille varsinkin Kokoomuksen ja Keskustan kannattajien joukossa on vaikea löytää selkeää selitystä, koska puolueiden kanta sinänsä ei ole muuttunut. Puolustusratkaisusta käydyssä keskustelussa varsinkin Vihreät ovat tuoneet voimakkaasti esiin tarkasteltuna aikavälinä omaa kantaansa valikoivaan asepalvelusjärjestelmään siirtymisestä. Mahdollisesti asia on yksinkertaisesti niin, että valikoivan asepalveluksen idean tuominen julkiseen keskusteluun on saanut kansalaiset mielessään ottamaan kantaa asiaan, ja vaikka oma puolue ei asiaa olekaan tuonut esiin, tämä vaihtoehto on alkanut saada kannatusta.

Toinen selitysmahdollisuus löytyy Ruotsin suunnalta – siellähän jo edellisissä parlamenttivaaleissa keskusta-oikeiston allianssi toi esiin tavoitteensa yleisestä rauhanaikaisesta asevelvollisuudesta luopumisesta, mikä sitten tulikin ratkaisuksi. Vaihtoehdoksi rakennettiin palkatun armeijan ja kodinturvajoukkojen yhdistelmä. Olen jo aikaisemminkin kiinnittänyt huomiota siihen, että ääriliberaalissa yksilön oikeuksia ja vapauksia korostavassa näkemyksessä pakollinen asepalvelus katsotaan yksilön oikeuksia loukkaavaksi pakottamiseksi. On mahdollista, että tämäntyyppinen ajattelu on laajenemassa varsinkin Kokoomuksen nuorten mieskannattajien joukossa. Edellisissä eduskuntavaaleissa tällaista näkemystä kannattivat eräät Liberaalien ehdokkaat – jääden kuitenkin eduskunnan ulkopuolelle. Vuoden 2011 eduskuntavaaleissa yksilön oikeuksia painottavia näkemyksiä esiintyi Piraattipuolueen joillakin kannattajilla.

Puolueiden kannatusjakaumat ovat olleet muutoksen kourissa viime vuosina, ja yksi mahdollinen yleisen asevelvollisuuden kannatuksen muuttuminen esimerkiksi Kokoomuksen ja Keskustan äänestäjien joukossa voisi olla se, että konservatiivisimmat perinteisen ajattelutavan kannattajat olisivat vaihtaneet puoluetta. Tätä ajatusta vastaan puhuu kuitenkin se, että yleisen asevelvollisuuden tukijoiden osuuden muutos on suurempi kuin muutos puolueiden

kannatuksessa. Toisaalta yleisen asevelvollisuuden kannatuksen nousun pitäisi näkyä siellä, minne äänestäjät ovat mahdollisesti siirtyneet, eli Perussuomalaisten joukossa. Näin ei kuitenkaan näyttäisi olevan, Perussuomalaisten joukossa yleisen asevelvollisuuden kannatus ei ole poikkeavan voimakasta. Lopulta yksi mahdollisuus voisi olla se, että Kokoomuksen ja Keskustapuolueen konservatiivisimmat kannattajat eivät mielipidekyselyssä enää sano kannattavansa puoluetta, vaan ajattelevat jättävänsä äänestämättä seuraavissa vaaleissa. Tätä asiaa ei voida mitenkään selvittää käytettävissä olevien MTS:n tutkimustulosten perusteella. Tässä on tosin huomautettava siitä, että vuoden 2011 lopulla tehdyssä tutkimuksessa Keskustapuolueen kannattajat näyttävät yleisen asevelvollisuuden kannatuksessa palanneen lähes aikaisemmalle tasolle. Vuoden 2010 tulos heidän joukossaan saattaa jäädä tilastollisen sattuman aiheuttamaksi poikkeamaksi.

Todennäköisin tulkinta on siis se, että yleisen asevelvollisuuden kannatus on todellakin lähtenyt laskemaan viimeksi kuluneiden 3-4:n vuoden aikana, ja kansalaiset kannattavat aikaisempaa enemmän tarjottuja muita vaihtoehtoja.

Tulkinta vasemmistoliittolaisten mielipiteistä saattaakin olla se, että heidän perusasenteensa on yleisen asevelvollisuuden vastainen enemmän kuin muiden puolueiden kannattajilla. Tämän asenteen ilmeneminen tutkimuksissa tulee esiin eri tavoin riippuen siitä, mitkä annetut vaihtoehdot esitetyssä kysymyksessä ovat. Kannatetaan mitä vaihtoehtoa tahansa, kunhan se ei ole yleinen asevelvollisuus.

Vapaaehtoista varusmiespalvelusta kannattavat eniten Vihreiden tukijat (34 %). Valikoivan asepalveluksen sekä myös vapaaehtoisen palveluksen kannattamisen kysyminen jättää auki eräitä näkökohtia – kuka itse asiassa tekee sen valikoinnin ja miten. Entä vapaaehtoisuus – ajattelevatko vastaajat kenties sitä, että vapaaehtoinen saa itse päättää, milloin, mihin ja millaiseen palvelukseen hän osallistuu?

Mielenkiintoisin on ehkä Kokoomuksen kannattajien mielipiteen kehitys. Konservatiivisena pidetyn puolueen kannattajat eivät enää tue perinteistä yleistä asevelvollisuutta samassa suhteessa kuin aikaisemmin. Vuoden 2011 MTS:n tutkimuskaan ei anna suoraa selitysmahdollisuutta sille, miksi näin näyttää tapahtuvan. Pohjimmiltaan saattaa olla kysymys ”oikeistolaisuuden” todellakin tapahtuneesta asennemuutoksesta.

Julkisuudessa käydyn keskustelun ja siihen liittyvän kansalaisten yleisen mielipiteen muodostuksen kannalta pari seikkaa näyttävät olevan mielenkiintoisia. Vihreät ovat lanseeranneet omissa kampanjoissaan valikoivan asevelvollisuuden käsitteen joskus vuonna 2003 tai 2004. Käsite on mukana Vihreiden poliittisessa ohjelmassa vuodelta 2010[5]. Vähänkään filosofisesti ajatteleva henkilö kyllä huomaa valikoivan velvollisuuden käsitteellisen sekavuuden – miten

[5] Saatavilla: http://www.fsd.uta.fi/vaalimaatti/vaalit2011/ohjelma?korosta=True&tunniste=vihrpoliittinen2010. (Viitattu 4.2.2012).

palvelus voi olla velvollisuus yhdelle mutta ei toiselle? Joka tapauksessa valikoivan palveluksen ajatus on alkanut elää omaa elämäänsä, ja kuten edellä olen todennut, se on levinnyt muidenkin puolueiden kannattajien joukkoon.

Toinen samanlainen ajatuskarkulainen on näkemys varusmiespalveluksen lyhentämisestä. Asevelvollisuutta pohtinut Siilasmaan työryhmä (Suomalainen asevelvollisuus 2010) käsitteli kyllä mietinnössään ajatusta perustaistelijan neljän kuukauden palveluksesta, mutta ei esittänyt sitä. Pöydälle heitetty ajatus kuitenkin alkoi nytkin elää omaa elämäänsä median esille tuomana ja joidenkin poliitikoiden puheissaan esittämänä.

Nämä kaksi esimerkkiä viittaavat selvästi siihen, kuinka vaikeaa herkästä ja tunteita herättävästä asiasta viestiminen itse asiassa on – olipa asialla sitten vaikka puolustushallinto.

6. Vapaaehtoisuus ja ajateltu vapaaehtoinen asepalvelus

6.1. Asepalveluksen vapaaehtoisuudesta

Maanpuolustuskeskustelussa ajatus maanpuolustustehtävien ja aseellisen varusmiespalveluksen vapaaehtoisuudesta on ollut pitkään esillä – ainakin yhtenä loogisena vaihtoehtona.

Varusmieskyselyissä suhtautumista asepalveluksen vapaaehtoisuuteen on mitattu sen verran usein, että ajallista trendiä on mahdollista käsitellä. Tuorein tutkimustulos on Siilasmaan asevelvollisuustyöryhmän toimeksiannosta tehdystä varusmieskyselystä.

Kuvio 7. Varusmiesten suhtautuminen asepalveluksen vapaaehtoisuuteen kolmessa eri tutkimuksessa.

Vuoden 2002 ja 2005 tulokset ovat MpKK:n Käyttäytymistieteiden laitoksen varusmiestutkimuksista, ja 2010 tulos siis Siilasmaan työryhmälle tehdystä kyselystä. Kuvio kertoo sen, että noin kymmenen vuoden aikana käyrät ovat muuttuneet vastakohdikseen. Vuosikymmenen alussa vapaaehtoiset muodostivat vielä enemmistön, ja vuosikymmenen lopussa ei-vapaaehtoiset ovat suurin ryhmä.

Siilasmaan työryhmän toimeksiannosta tutkituista Porin ja Karjalan Prikaatin sekä Pioneerirykmentin kuusi kuukautta palvelleiden varusmiesten seurantatutkimuksessa vapaaehtoista varusmiespalvelusta ajatelleiden osuus oli 27,6 %. Tulos kuvaa siis tilannetta varusmiespalveluksen päättyessä.

Käytettävissä on myös vertailu yli 20 vuotta vanhaan tulokseen, joka löytyy MTS:n tekemästä varusmiestutkimuksesta. Tutkimuksessa kylläkin käytetyn mittarin sanamuoto oli erilainen: ”Jos asepalvelus olisi Suomessa kaikille täysin vapaaehtoista, niin miten olisit menetellyt varusmiespalveluksen suhteen?” Vastausvaihtoehdot ”Olisin aivan varmasti tullut palvelukseen” ja ”Olisin melko varmasti tullut palvelukseen” saivat yhteensä 38 % vastauksista. Vuonna 2010 vapaaehtoisuusväittämän kanssa samaa mieltä olevia oli 32 % vastaajista. Vapaaehtoisten osuutta voidaan pitää suurin piirtein samana. Mielenkiintoinen tulkinta tästä voisi olla se, että 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa vapaaehtoisuus oli korkeammalla tasolla, mutta laski sitten. Selitystä tälle ilmiölle on kyllä vaikea löytää, mutta mahdollista on yleisen yhteiskunnallisen ajattelun ja nuorten yhteiskuntaan sitoutumisen muutos. 1990-luvulla koettiin vapaaehtoisen maanpuolustuksen idean nousu ja sitten taantuma 2000-luvun toisen vuosikymmenen alkua kohden.

Varusmiespalvelukseen tuleminen ja sen suorittaminen on viimeksi kuluneiden 20:n vuoden aikana sujunut kuitenkin kohtuullisen hyvin. Yleinen mielipide tukee edelleen yleistä asevelvollisuutta. Tästä voidaan tulla johtopäätökseen, että virallisen normiston määrätessä yleisen asevelvollisuuden myös epävirallinen normisto tukee sitä. Varusmiehen yksilöllinen mielipide osallistumisesta vapaaehtoiseen varusmiespalvelukseen kuvaa kyllä vallitsevaa mielikuvamaailmaa, mutta ei olennaisesti vaikuta varusmiespalvelukseen osallistumiseen nykyisen normiston vallitessa.

Siilasmaan työryhmän varusmieskyselyssä selvitettiin myös varusmiesten identiteettiä suhteessa suomalaisuuteen tai maailmankansalaisuuteen. Yhtenä vaihtoehtona kysymyksessä identiteetistä oli ”ei paljon – ei mitään väliä”. Osoittautui, että ero identiteettiryhmien välillä oli khiin neliön testillä mitattuna erittäin merkitsevä (p=,000).

Seuraavassa taulukossa esitetty tulos on tietenkin odotuksen suuntainen siten, että suomalaiseksi itsensä identifioivat ovat halukkaimpia vapaaehtoiseen varusmiespalvelukseen. Vastaavasti vähiten halukkaita ovat EU:n kansalaisiksi tai maailmankansalaisiksi identifioituvat.

Mielenkiintoinen on sen sijaan ”hällä-väliä”-ryhmä. Sen osuus kaikista vastanneista on 9 prosenttia. Ryhmässä on vähiten niitä, joiden ajatteluun sopisi vapaaehtoiseen varusmiespalvelukseen tuleminen. Selvittämättä jää sen sijaan se, miksi tällainen ryhmä ylipäätään on olemassa. Kuvaako tämäkin mittaus jonkinlaista syrjäytymistä, joka sitten puolestaan tuottaa juurettomuuden tunteen? Vastaava kysymys on ollut mukana aikaisemmissakin Käyttäytymistieteiden laitoksen mittauksissa, ja ”hällä-väliä”-ryhmän osuus on ollut kymmenen prosentin suuruusluokkaa. 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen aikana osuus ei siis ole kasvanut, mutta omalla tavallaan tämäkin tulos antaa pohdinnan aihetta. Onko olemassa vaara, että jossain vaiheessa näin ajattelevien kansalaisten osuus kasvaa, ja mikä vaikutus sillä on yleensä yhteiskuntaan sitoutumiseen ja maanpuolustusajatteluun?

Taulukko 2. Varusmiesten identiteetti ja suhtautuminen vapaaehtoiseen asepalvelukseen. Varusmieskysely 2010, N=2934.

Olisin tullut asepalvelukseen, vaikka sen suorittaminen olisi ollut vapaaehtoista		Millainen ihminen seuraavista vaihtoehdoista koet itse olevasi selvimmin?					Kaikki
		maailman-kansalainen	EU:n jäsenmaan kansalainen	pohjois-maalainen	suoma-lainen	ei paljon/ mitään väliä	
samaa mieltä	Lkm	40	14	23	391	16	484
	%	13,2 %	10,8 %	15,9 %	18,7 %	6,0 %	16,5 %
osittain samaa mieltä	Lkm	31	15	20	377	23	466
	%	10,3 %	11,5 %	13,8 %	18,0 %	8,7 %	15,9 %
en osaa sanoa	Lkm	67	21	34	581	36	739
	%	22,2 %	16,2 %	23,4 %	27,8 %	13,6 %	25,2 %
osittain eri mieltä	Lkm	33	16	26	256	39	370
	%	10,9 %	12,3 %	17,9 %	12,2 %	14,7 %	12,6 %
eri mieltä	Lkm	131	64	42	487	151	875
	%	43,4 %	49,2 %	29,0 %	23,3 %	57,0 %	29,8 %
Yhteensä	Lkm	302	130	145	2092	265	2934
	%	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Siilasmaan työryhmän toimeksiannosta tehdyssä kyselyssä kysyttiin myös varusmiesten mielipidettä yleisestä kansalaispalvelusta, jos sellainen olisi aseellisen varusmiespalveluksen vaihtoehtona. Käytetty kysymys oli seuraava: ”Jos aseellisen palveluksen rinnalla olisi ollut täysin tasaveroinen aseeton kansalaispalvelus, olisin valinnut aseettoman palveluksen.” Vastaajista 12,7 % olisi valinnut tällaisessa tilanteessa kansalaispalveluksen. Seuraavassa taulukossa tarkastellaan tätä ristiintaulukoituna vapaaehtoisen varusmiespalveluksen suorittamisen kanssa.

Taulukko 3. Varusmiesten mielipiteet vapaaehtoiseen asepalvelukseen tulemisesta sekä aseettomasta kansalaispalveluksesta.

Ristiintaulukointi: Mielipiteet vapaaehtoiseen asepalvelukseen tulemisesta sekä aseettomasta kansalaispalveluksesta, prosentit totaaliprosentteja eli laskettu kaikista vastanneista.

129. Jos aseellisen palveluksen rinnalla olisi olluttävän tasaveroinen oseetton kansalaispalvelus, olisin valittnut aseettomaan palvelukseen		120. Olisin tullut asepalvelukseen, vaikkoten suorittamisen olisi ollut vapaaehtoista					Yhteensä
		sama mieltä	osittain samaa mieltä	en osaa sanoa	osittain eri mieltä	eri mieltä	
samaa mieltä	Lkm	9	1	14	[redacted]	[redacted]	167
	%	0,3 %	0,0 %	0,5 %			5,7 %
osittain samaa mieltä	Lkm	13	22	32	[redacted]	[redacted]	204
	%	0,4 %	0,8 %	1,1 %			7,0 %
en osaa sanoa	Lkm	27	63	[redacted]	128	228	687
	%	0,9 %	2,1 %	[redacted]	4,3 %	9,3 %	23,4 %
osittain eri mieltä	Lkm	[redacted]	[redacted]	[redacted]	71	66	420
	%			[redacted]	2,4 %	2,0 %	14,3 %
eri mieltä	Lkm	[redacted]	[redacted]	[redacted]	141	296	1455
	%			[redacted]	4,8 %	9,1 %	49,6 %
Kaikki	Lkm	465	465	741	369	672	2933
	% kaikista	16,5 %	15,9 %	25,3 %	12,6 %	29,8 %	100,0 %

[redacted] Aseellisen varusmiespalvelukseen sitoutuneet: 27,8 % [redacted] Aseetosta kansalaispalvelusta toivovat: 9,6 %

Punainen: Kumpaakaan palveluksen sitoutumattomat: 19,2 % Oranssi: Epävarmat 37,8 %

Sitoutumattomat ja epävarmat yhteensä: 56,5 %

Taulukon eri soluissa prosentit on laskettu kaikista vastanneista, ja tämä tapa mahdollistaa vastaajien tyypittelyn yhdistelemällä vastaajien määriä tai osuuksia. Tulos kertoo sen, että eniten (37,3 %) on epävarmoja. Epävarmoihin on laskettu sekä kansalaispalveluksen suhteen että vapaaehtoisen asepalveluksen suhteen epävarmat. Tulos ei ole mitenkään odottamaton sikäli, että kysytyt asiat ovat hypoteettisia, kumpaakaan ei nykyisessä järjestelmässä ole käytössä. Taulukointia voidaan siis pitää tietynlaisena ajatuskokeiluna. On oletettavaa, että nuoren miehen ratkaisu akuutissa tilanteessa olisi kuitenkin tilannesidonnainen. Tällaisia asioita on vaikeaa etukäteen hahmottaa saatikka päättää.

Toiseksi suurin ryhmä on aseelliseen palvelukseen sitoutuneet (27,8 %). He tulisivat mieluummin vapaaehtoiseen palvelukseen kuin suorittaisivat kansalaispalvelusta. 9,6 % vastaajista ei tulisi vapaaehtoiseen asepalvelukseen vaan toivoisi kansalaispalvelusta.

Lähes viidennes vastaajista (19,2 %) ei kuitenkaan olisi halukas kumpaakaan tarjottuun palvelumuotoon. Yhdessä epävarmojen kanssa tämä ryhmä muodostaa enemmistön 56,5 %. Tämä kuvannee nuoren ihmisen päätöksenteon vaikeutta, mutta toisaalta myös sitä – samoin kuin edellä – että virallisella normistolla on ihmisten toimintaan olennainen vaikutus.

6.2. Halukkuus vapaaehtoiseen maanpuolustustyöhön

Maanpuolustuksen kokonaisuutta ajatellen olisi arvokasta, jos varusmiespalveluksen aikana syntyisi myös halua ja kiinnostusta vapaaehtoiseen maanpuolustustyöhön. Tätä asiaa on selvitetty 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen mittaan, ensimmäisen kerran varusmiesten arvotutkimuksessa 2002. Tulos oli hyvin samantapainen kuin muutkin maanpuolustustahtoon liittyvät tulokset – kokelailla halukkuus oli korkeimmillaan.

Seuraavassa taulukossa tarkastellaan vapaaehtoisuusasennetta varusmiestutkimuksessa 2010. Siinä käytettiin kysymystä: ”Olisin tulevaisuudessa halukas (esimerkiksi parin vuoden kuluttua) osallistumaan jossain kiinnostavassa muodossa vapaaehtoiseen reserviläistoimintaan.”

Innokkuutta vapaaehtoiseen maanpuolustustyöhön ei kuitenkaan voi pitää korkeana, kun esitetyn väitteen kanssa täysin samaa mieltä on ainoastaan 7,7 % tutkituista varusmiehistä. Prosenttijakaumissa kiinnittää huomiota myös se, että ei samaa eikä eri mieltä -vastausten osuus on melko suuri. Tämä kuvastanee tilannetta myös siltä kannalta, että vapaaehtoistoiminnasta ei tietoa ole riittävästi saatavilla. Toisaalta vastauksista saattaa heijastua myös yleisempi epävarmuus omasta tulevaisuudesta, ei oikein tiedetä mihin kaikkeen varusmiespalveluksen jälkeen ryhdytäänkään, tai sitten ajattelumallina on enemmänkin se, että ”katsotaan mitä elämä eteen tuo”.

Taulukko 4. Halukkuus osallistua vapaaehtoiseen reserviläistoimintaan. Varusmiestutkimus 2010, N=1319.

Olisin tulevaisuudessa halukas (esimerkiksi parin vuoden kuluttua) osallistumaan jossain kiinnostavassa muodossa osallistumaan vapaaehtoiseen reserviläistoimintaan		Sotilasarvo				Kaikki
		mieh 6 kk	mieh 12 kk	ryhmän-johtaja	kokelas	
täysin samaa mieltä	Lkm	13	13	44	31	101
	%	2,5 %	4,9 %	11,4 %	22,0 %	7,7 %
osittain samaa mieltä	Lkm	39	45	79	54	217
	%	7,4 %	16,9 %	20,5 %	38,3 %	16,5 %
en samaa enkä eri mieltä	Lkm	92	63	95	30	280
	%	17,5 %	23,6 %	24,7 %	21,3 %	21,2 %
osittain eri mieltä	Lkm	106	65	82	23	276
	%	20,2 %	24,3 %	21,3 %	16,3 %	20,9 %
täysin eri mieltä	Lkm	276	81	85	3	445
	%	52,5 %	30,3 %	22,1 %	2,1 %	33,7 %
Yhteensä	Lkm	526	267	385	141	1319
	%	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Reserviläistoiminnasta kiinnostuneita tämän tuloksen mukaan on noin neljännes tutkituista varusmiehistä. Erot eri koulutusryhmien välillä ovat selvät, kokelaista kiinnostuneita on 60 %, kuusi kuukautta palvelleista miehistä 10 %. Varusmiesten arvotutkimuksessa 2002 kysyttiin yleensä halukkuutta vapaaehtoiseen maanpuolustustyöhön. Vaikka kysymysten sanamuodot ovat poikkeavat, voidaan arvioida kiinnostuksen vapaaehtoiseen maanpuolustustyöhön reserviläisenä laskeneen varsinkin kuusi kuukautta palvelleiden miesten ryhmässä, kokelaiden joukossa ei niinkään.

Reserviläistoiminnalla on maamme puolustamisen osana pitkä historia ja aktiivisesti toimivia järjestöjä on monia. Edellä käsitelty varusmiesten maanpuolustustahto – ja heidän toimintansa myöhemmin reserviläisinä – heijastuu omalla tavallaan myös näiden järjestöjen toimintaan, jossa yleisen maanpuolustustahdon ja puolustusvoimien tavoitteiden kannalta voidaan paikantaa tiettyjä ongelmia. Lisäksi tähän liittyy se, että reserviläistoiminta sellaisenaan heijastelee ihmisten yleistä aktiivisuutta ja osallistumista järjestötoimintaan. Tästä seurauksena on se, että puolustusvoimien toiveet aktiiviselle reserviläiselle – erityisesti nuori ikä – ja halu/mahdollisuudet toimia järjestöissä eivät aina kohtaa. Järjestötoimintaan osallistutaan useimmiten siinä iässä, jossa elämän perusasiat, asunto, oma ura, perhe ja lapset, on saatu mieleiseen kuntoon. Tämä tarkoittaa monesti yli 35:n vuoden ikää, jolloin reserviläinen on puolustusvoimien kannalta käyttökelpoinen esimerkiksi paikallisjoukoissa, ei enää vaikkapa valmiusyhtymässä.

Miehistötason koulutuksen saaneiden reserviläisten keskimäärin alhaisempi maanpuolustustahto heijastuu myös reserviläistoiminnassa ja vapaaehtoisiin harjoituksiin osallistumisessa siten, että aktiivisimmin toimintaan osallistuvat reserviupseerit ja aliupseerit.

Reserviupseeriliiton (RUL) vuodelta 2006 olevan järjestötutkimuksen mukaan jäsenten mielestä paras liiton palvelu oli Reserviläinen-lehti ja vain vähemmistö liiton jäsenistä osallistuu toimintaan kerran kuukaudessa tai useammin. 40 % tutkimukseen vastanneista reserviupseereista osallistuu toimintaan ainoastaan maksamalla jäsenmaksun. Reserviläisyys on siis monille pelkästään ”hengessä mukana” olemista. Tätäkään asennetta ei voida väheksyä kun otetaan huomioon henkilöiden ikä, työ ja muut harrastukset. Kriisitilanteessa monista passiivisista reserviläisistä löytyy tarvittava maanpuolustustahto, motivaatio ja aktiivisuus, mutta syvän rauhantilan aikana maanpuolustukseen osallistuminen jää kuitenkin tasolle, jota ei voi pitää riittävänä maanpuolustustaitojen säilyttämisen kannalta.

Aktiivinen reserviläistoiminta kuten muukin järjestötoiminta lisäksi kasautuu usein samoille henkilöille. Kun kriisitilanteessa henkilö voi toimia kuitenkin ainoastaan yhdessä tehtävässä jää vapaaehtoistoimintaan aukkoja, jotka voivat tulla eteen yllätyksinä. Tästä näkökulmasta reserviläisten aktiivisuus on siis toiminnan kokonaistuloksellisuutta heikentävä tekijä (ks. Vuorisjärvi 2003).

Tämän päivän maanpuolustusajatteluun heijastuu tietenkin kansalaisten suhtautuminen kaikkeen muuhun yhteiskunnalliseen aktiviteettiin, jossa kysytään vapaaehtoisuutta. Voidaan arvioida, että vapaaehtoisuus on yleisesti laskusuunnassa. Maanpuolustusasioissa vapaaehtoisuuteen ei voida kohdistaa suuria odotuksia. Vapaaehtoinen maanpuolustuskoulutus nykyisellään toimii, ja reserviläisjärjestöt toimivat, mutta nämä toiminnat ovat kuitenkin toimeliaan vähemmistön aktiviteetteja. Vapaaehtoistoiminnassa painottuvat vanhemmat ikäluokat, eivät 20-35-vuotiaat, jotka puolustusvoimien kannalta ovat keskeinen maanpuolustuksesta vastuuseen joutuva joukko.

7. Kertausharjoitukset ja asevelvollisten kertausharjoitusaktiivisuus

7.1. Motivaatio tulla kertausharjoituksiin

Varusmiesten vapaaehtoisuusasenteen yksi osatekijä on halukkuus osallistua kertausharjoitukseen suhteellisen pian varusmiespalveluksen päättymisen jälkeen. Tietyllä tavalla samaa asiaa on mitattu kertausharjoituksessa olevilta reserviläisiltä kysymällä esim. ”Olisitko tullut harjoitukseen, jos olisit voinut itse päättää”. Molemmat näistä asioista liittyvät myös siihen, kuinka paljon reserviläiset anovat lykkäystä kertausharjoituksista.

Varusmiesten arvotutkimuksessa 2002 kysyttiin, kuinka pian varusmiespalveluksen jälkeen reservissä henkilölle sopisi kertausharjoitukseen osallistuminen. Tulokseksi saatiin, että noin 36 % vastanneista piti itselleen sopivana kertausharjoituksen ajankohtaa 1-3 vuoden kuluessa, joka on myös todennäköinen ensimmäinen kertausharjoituksen ajankohta joukkotuotetulle joukolle. Noin neljännes vastanneista ei halunnut tulla lainkaan kertaamaan, jos voisi itse päättää. Tarkastelu varusmiehen johtamiskoulutuksen mukaan kertoi selkeästi sen, kuinka voimakkaasti kertausharjoitusmotivaatio oli yhteydessä varusmiehen saamaan koulutukseen. Kuuden kuukauden miehistä 42 % ei halunnut tulla harjoitukseen lainkaan jos voisi itse päättää. Ryhmänjohtajista 13 % ei tulisi lainkaan kertausharjoitukseen, jos voisi itse päättää. Kokelailla osuus on 5 %.

Varusmiestutkimuksessa 2010 kysyttiin kertausharjoituksiin osallistumista velvollisuutena. Kuuden kuukauden miehistä 37 % ymmärtää, että kertausharjoitukset ovat osa asevelvollisuutta. Tämä tulos antaa kyllä ajattelemisen aihetta. Kaikkien vastaajien joukossa osuus on 55 %, kokelaiden joukossa sentään 88 %.

Taulukko 5. Varusmiesten käsitykset velvollisuudesta osallistua käskettyyn kertausharjoitukseen. Varusmiestutkimus 2010, N=1319.

Puolustusvoimat pitää kertausharjoituksia tärkeinä. Pidän velvollisuutenani osallistua kertausharjoitukseen, jos saan käskyn.		Sotilasarvo				Kaikki
		mieh 6 kk	mieh 12 kk	ryhmän-johtaja	kokelas	
täysin samaa mieltä	Lkm %	56 10,7 %	40 14,9 %	124 32,2 %	77 54,6 %	297 22,5 %
osittain samaa mieltä	Lkm %	138 26,3 %	100 37,3 %	141 36,6 %	47 33,3 %	426 32,5 %
en samaa enkä eri mieltä	Lkm %	119 22,7 %	51 19,0 %	52 13,5 %	11 7,8 %	233 17,7 %
osittain eri mieltä	Lkm %	104 19,8 %	44 16,4 %	51 13,2 %	5 3,5 %	204 15,5 %
täysin eri mieltä	Lkm %	108 20,6 %	33 12,3 %	17 4,4 %	1 0,7 %	159 12,1 %
Yhteensä	Lkm %	525 100,0 %	268 100,0 %	385 100,0 %	141 100,0 %	1319 100,0 %

Aikaisemmin ei oikeastaan ole kysytty sitä, kuinka kertausharjoitukseen osallistuminen mielletään osaksi asevelvollisuutta. Mahdollisesti saattaa olla niin, että asia on jo pitkään ollut asevelvollisille itse asiassa epäselvä. Yleinen puhetapahan on ollut, että asevelvollisuus on suoritettu kun varusmiespalvelus on käyty. Tämä ajattelumalli saattaa heijastua ajattelussa laajemminkin yhteiskunnassa. Ilmeistä on ollut niin, että kertausharjoitukseen haluton työntekijä on helposti saanut työnantajalta todistuksen, jolla on haettu yhteistuumin lykkäystä harjoituksesta. Lykkäysten anominen kertausharjoituksista on ollut tavallista viimeksi kuluneiden 20 vuoden aikana, ja lykkäysten osuus on ollut 20-30 % kertausharjoitusvahvuudesta.

7.2. Katsaus reserviläisten kertausharjoitushalukkuuteen

MpKK:n Käyttäytymistieteiden laitoksen (aik. PvKK:n Käyttäytymistieteiden osasto) tekemissä reserviläistutkimuksissa on ollut vuosien varrella muutamia väittämämuotoisia kysymyksiä, jotka ovat säilyneet samanlaisina tai ainakin vertailukelpoisina vuodesta toiseen. Käytettävissäni ovat tulokset yhdestätoista eri kertausharjoituksissa tehdyistä tutkimuksista. Yhteensä vastaajia näissä tutkimuksissa vuosilta 1991-2002 on ollut 10 560 vastaajaa. Tutkimuksissa käytetty väittämäkysymys on: ”Jos voisin vapaasti päättää, olisin jäänyt pois tästä harjoituksesta.” Samaa mieltä olevien osuus on vaihdellut välillä 22 – 64 %. Keskimäärin samaa mieltä olevia eli siis haluttomasti harjoituksiin tulleita on ollut 45 %. Vastaavasti mielellään harjoituksiin tulleita eli siis väittämän kanssa eri mieltä olleita on ollut 36 %.

Tutkimusten tulos näyttää selvältä: 1990-luvun alusta lähtien tutkitut harjoituksissa olleet reserviläiset ovat olleet haluttomia tulemaan harjoitukseen ”jos olisivat voineet itse päättää”. Tässä on muistettava vielä se, että tutkittujen joukossa eivät ole olleet ne, jotka ovat saaneet lykkäystä ao. harjoituksesta tai eivät ole muusta syystä sinne tulleet. Tulos on siis todennäköisesti positiiviseen suuntaan vino.

Yrittämishalua koskeva tulos kertoo kuitenkin toisen näkökulman reserviläisten ajatusmaailmasta – kun harjoitukseen kerran on tultu, yritetään sitten hoitaa asia kunnolla. Keskimäärin 82 % harjoituksiin osallistuneista reserviläisistä sanoo yrittäneensä ”todella parhaansa” harjoituksessa. Tämä korostaa normien osuutta palvelukseen tulemisessa – reserviläisten tietystä haluttomuudesta huolimatta harjoitukset saadaan sittenkin onnistumaan kunnolla.

8. Katsovatko kansalaiset itseään median peilistä?

Tässä artikkelissa ei ole mahdollista tarkastella median osuutta kansalaisten maanpuolustustahtoajattelussa tai sitä sivuavissa teemoissa, koska tutkimustietoa on vähän. Oletus on kuitenkin se, että medialla on osuutta kansalaisten turvattomuusarvioissa ja tärkeiden ongelmien hahmottamisessa. Tarjolla on kaksi esimerkkitapausta, joiden kautta voidaan ehkä peilata sitä, kuinka maanpuolustuksen asiat saattavat nousta kansalaisten agendalle.

8.1. Lintuinfluenssa

On siis mahdollista esittää hypoteesi, että kansalaisten arviointiin turvattomuuden kasvamisesta vaikuttaa myös se, kuinka paljon turvallisuuteen liittyviä asioita uutisoidaan ja käsitellään mediassa, ja millä tavalla ja missä sävyssä tuo käsittely tapahtuu. Tällaista pitkän aikavälin seurantaa ei tiettävästi ole olemassa, joten on turvauduttava yksittäistapausten analyysiin. Yksi mahdollinen tällainen yksittäistapaus on lintuinfluenssa ja sen uhka.

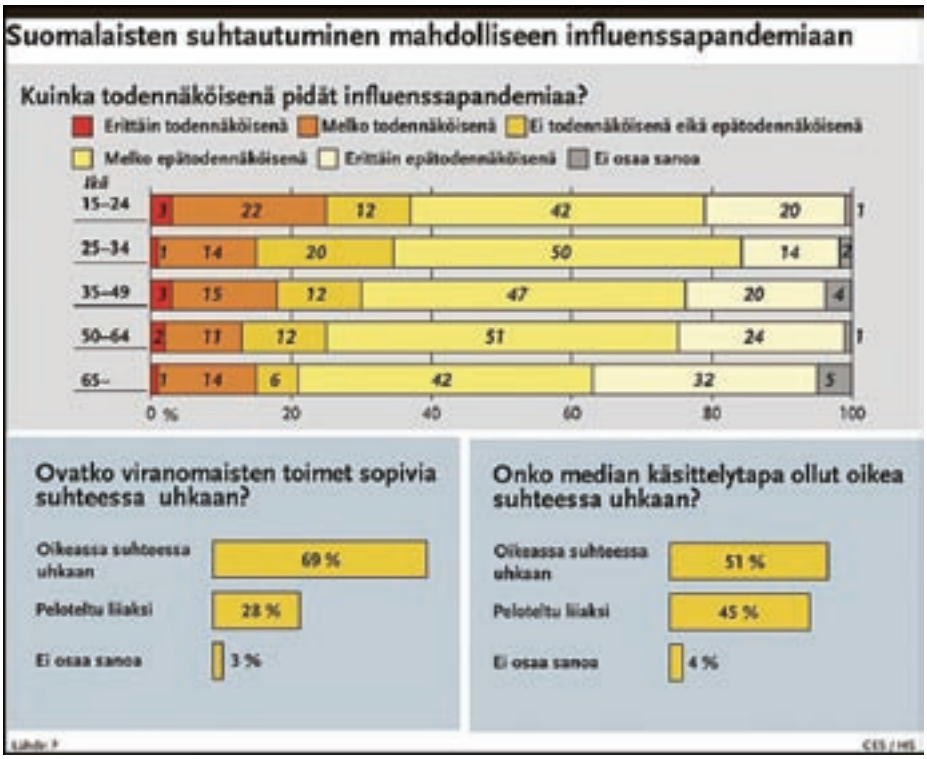

Kuvio 8. Kansalaisten suhtautuminen mahdolliseen lintuinfluenssaepidemiaan Helsingin Sanomien (HS.fi 3.4.2006) mukaan.

Nyt kun tuosta kansalaisiin kohdistuneesta kyselystä on jo jonkin aikaa ja tiedetään, että mitään lintuinfluenssaepidemiaa ei tullutkaan, voidaan tehdä joitakin varovaisia johtopäätelmiä. Huomattavan suuri osa kansalaisista kuitenkin piti epidemiaa todennäköisenä, ja kuviosta havaitaan lisäksi, että taipuvaisimpia tähän ajatteluun olivat nuoremmat ikäryhmät. Lisäksi jo tuossa vaiheessa lähes puolet kansalaisista oli sitä mieltä, että media oli pelotellut liiaksi. Nyt voidaan todeta, että monet asiallisinakin pidetyt viestit olivat todennäköisesti uhkaa yliarvioivia, koska mitään epidemiaa ei tullut.

Tämän pohjalta voidaan siis ajatella, että informaation lisääntyminen yhteiskunnassamme, jota perustellusti voimme nimittää tietoyhteiskunnaksi, sisältää helposti uhkien yliarvioimisen mahdollisuuden. Informaatioyhteiskunnasta on näin helposti tullutkin säikky-yhteiskunta. Turvallisuuden tunne ei näin toimien ainakaan lisäänny. Lintuinfluenssauhan aikanakin ylireagointia oli nähtävissä mm. siinä, että Tamiflu-lääke myytiin apteekeista loppuun, vaikka lääkkeen teho nimenomaan lintuinfluenssaan on vähäinen.

Kolme vuotta myöhemmin ns. sikainfluenssan uhan alla hyvin samantapaiset mediareaktiot näyttivät toistuvan, ja ylireagoivia viranomaisten toimenpiteitä toteutettiin useissa maissa. Tutkimuksissa jopa taudin sikaan viittaava nimi kyseenalaistettiin, koska näyttöä viruksen siirtymisestä siasta ihmiseen ei esitetty. Nimi jatkoi tästä huolimatta elämäänsä. Lisätutkimuksissa arvioitiin edelleen, että tämä influenssavirus ei aiheuttaisi edes yhtä vaikeita oireita kuin tavallinen kausi-influenssa. Tästä huolimatta varotoimenpiteiden taso säilytettiin korkeana kautta maailman. Sikainfluenssaan liittyen nähtiin pitkiä rokotusjonoja, joissa huonokuntoiset ihmiset pakkasesta piittaamatta jonottivat rokotuksen saadakseen. Loppujen lopuksi kuitenkin rokotteita jäi miljoonien eurojen arvosta käyttämättä, kun kansalaiset eivät kokeneetkaan rokotusta itselleen tärkeäksi tilanteen rauhoituttua. Syksyn 2010 tietojen mukaan kansalaisten halukkuus ottaa ns. kausi-influenssarokotus vähentyi edelliseen vuoteen verrattuna, vaikka kysymys oli aivan eri rokotteesta. Myös terveydenhoitoalan henkilöstöä koski alentunut rokotteenottohalukkuus.

8.2. Tärkeimmät ratkaisemista vaativat ongelmat Suomessa 2006-2009

Toinen esimerkkini liittyy Eurobarometritutkimuksiin, joissa rutiininomaisesti on kaikkien EU:n jäsenmaiden kansalaisilta kysytty, mitkä ovat heidän kotimaassaan tärkeimmät ratkaisemista vaativat ongelmat. Seuraavista kuvioista nähdään ensinnäkin se, että Suomessa ei puolustukseen ja ulkopolitiikkaan liittyviä asioita todellakaan viime vuosina ole pidetty ratkaisua vaativina ongelmina. Ne asiat eivät siis ole olleet korkealla kansakunnan agendalla.

Energiaan liittyvien asioiden nopea muutos ongelmana Suomessa.

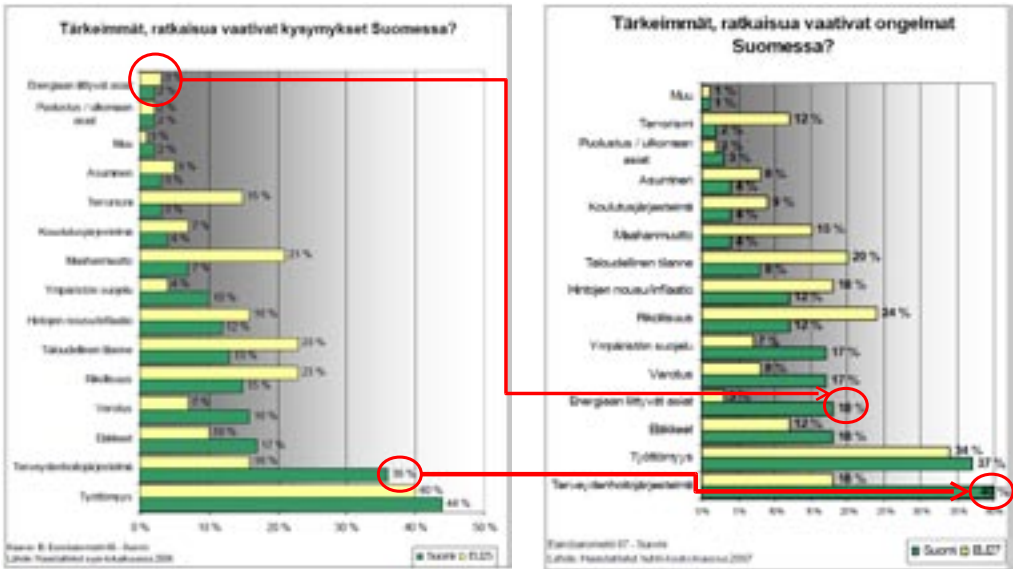

Varsinainen esimerkki liittyy energiaan, joka tässä aivan ilmeisesti liittyy keskusteluun ns. ilmastonmuutoksesta ja siitä, kuinka valtiot ja kansalaiset voisivat sitä torjua.

Energiaan liittyvät ongelmat säilyivät korkealla suomalaisten kokemien tärkeiden ongelmien listalla näissä tutkimuksissa syksyn 2007 ja koko vuoden 2008 ajan, mutta vuoden 2009 kevään tutkimuksen tuloksen mukaan tämä ongelma näyttää ”unohtuneen”.

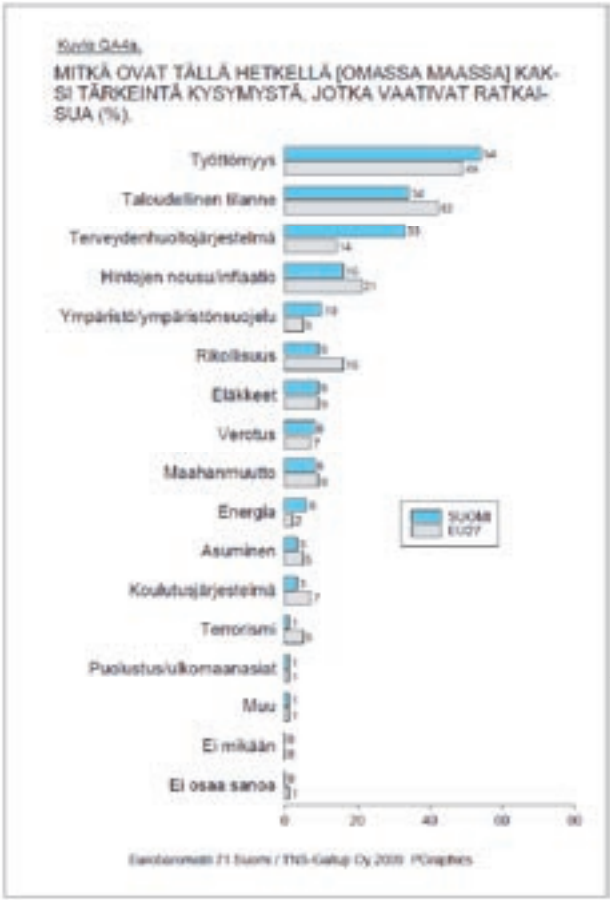

Kevät 2009

Kuviot 9-10. Suomalaisten mielipiteitä tärkeimmistä ratkaisua vaativista ongelmista Eurobarometritutkimusten mukaan 2006 … 2009.

Keskeistä kuvioissa on se, mitkä ongelmiksi koetut asiat sijoittuvat kuvioiden alareunaan (yläreunaan vuoden 2009 kuviossa). Vuonna 2006 neljä eniten mainintoja saaneita asioita ovat työttömyys, terveydenhoitojärjestelmä, eläkkeet ja verotus. Näistä voisi todeta, että ne ovat asioita, joissa ”oma suu on lähempänä kuin pussin suu”. Kaikki neljä ovat tekijöitä, jotka saattavat muodostua ongelmiksi yksilölle. Näitten tekijöitten asema ei näyttäisi juuri muuttuvan vuoden 2007 tuloksiin vertailtaessa.

Havaitaan kuitenkin yksi erikoinen muutos. Vuonna 2007 energiaan liittyvät asiat ovat saaneet maininnoista 18 %, kun edellisessä tutkimuksessa mainintoja oli ainoastaan kaksi prosenttia ja energia-asiat olivat tällä tuloksella vähiten ongelmalliseksi koettu asiakokonaisuus. Koko EU:n tasolla vastaavaa muutosta ei ole tapahtunut. Muutoksen dramaattisuutta lisää vielä se, että se on tapahtunut hieman yli puolen vuoden aikana, syys-lokakuusta 2006 huhti-toukokuuhun 2007.

Mistä tällainen muutos? Tämän tutkimuksen perusteella tähän tutkimukseen ei tietenkään saada vastausta, joten asialle on löydettävä tulkinta muuten. Julkisesta keskustelusta Suomessa on sanottu, että siihen mahtuu tasan yksi ”totuus” kerrallaan. Nyt näyttäisi siltä, että nimenomaan energia-asioista eli toisella tavalla nimettynä ilmastonmuutoksesta on tullut tällainen voimakkaimmin keskustelussa ja mediassa esillä oleva asia. Tätä tulkintaa tukee sekin, että ympäristönsuojelu on saanut seitsemän prosenttiyksikköä lisää mainintoja ja tullut kaksi porrasta lähemmäksi tärkeintä ratkaistavaa ongelmaa. Mahdollisesti ilmastonmuutos koetaan jo kansalaisten henkilökohtaisella tasolla riskiksi tai uhaksi, joka vähentää kansalaisten itsensä toteuttamisen mahdollisuuksia. Vielä kevään 2008 tuloksissakin ympäristönsuojelu ja energia-asiat ovat säilyttäneet asemansa tärkeimpien ongelmien listalla, mutta keväällä 2009 niiden osuus on yhteensä enää 16 %. Talouden ongelmat painoivat ympäristöasiat taka-alalle, mutta monta vuotta myöhemmin kuin EU-maissa keskimäärin. Vuonna 2009 terveydenhoidon ongelmat saivat myös selvästi vähemmän painoarvoa kuin aikaisemmissa mittauksissa. Vuoden 2011 jälkipuoliskolla kootun Eurobarometrin (EB 76) mukaan tulokset eivät olennaisesti poikkea edellisistä, eli energia- ja ympäristöongelmien painoarvo pysyy alhaisena.

Näkemykset ratkaistavista ongelmista näyttävät tukevan väitettä siitä, että yksilönä kansalainen on pohjattoman itsekäs ja haluaa kaikin tavoin turvata oman hyvinvointinsa tai tulevan hyvinvointinsa. Näin ei ole mitenkään ihmeellistä se, että puhe hyvinvointiyhteiskunnasta tavoittaa niin hyvin kansalaisten hyväksynnän – ja riippumatta siitä, kuinka todellinen ”hyvinvointiyhteiskunta” suomalainen yhteiskunta loppujen lopuksi on.

Tutkimustulos kuvaa myös sitä, että kansalaismielipide voi nopeastikin muuttua kun siihen vaikutetaan tai olosuhteet muuttuvat. Tässä tapauksessa vaikutuksen voi arvioida tulleen mediasta. Mediaan puolestaan ovat vaikuttaneet ilmastotutkijat ja heidän rinnallaan ilmastonmuutosnäkemyksen hyväksyneet poliitikot.

Maanpuolustuksen kannalta tutkimustulos viittaa siihen, että kansalaisten mielestä maanpuolustus on hyvin hoidettu, eikä siihen tarvitse panostaa sen enempää kuin nytkään. Jos halutaan kansalaisten ottavan voimakkaasti kantaa maanpuolustuksen ja puolustusvoimien puolesta, tarvitaan siihen todennäköisesti näkyvä ja voimakas media- ja poliittinen keskustelu. MTS:n uusin tutkimus vuodelta 2011 kansalaisten maanpuolustustahdosta näyttäisi viittaavan tähän suuntaan. Keskustelu varuskuntien lakkauttamisesta ja muista muutoksista herättää kansalaisia ajattelemaan, että tarvitaanhan maassa aseellinen puolustus.

Esimerkkien pohjalta on mielestäni nähtävissä, että amerikkalaisen Maxwell McCombin esittämä teoria (1972) median agenda setting -funktiosta toimii tämäntapaisissa yhteyksissä. Yksinkertaistettuna teoria väittää, että media vaikuttaa sekä siihen, mistä ihmiset puhuvat, että siihen mitä mielipiteitä he asiasta kehittävät ja ilmaisevat. Ilmastonmuutoksen käsittely mediassa sopii hyvin teorian esittämiin perusteisiin. Media puhuu ilmastonmuutoksesta, tunnetut järjestöt propagoivat asiaa voimakkaasti ja monet johtavat poliitikot tukevat näkemystä omissa esiintymisissään. Teorian mukaan asian jatkuva toistaminen vahvistaa prosessia. Ihmisille muodostuu tietty käsitys asiasta, he keskustelevat siitä mahdollisesti keskenään, ja mielipidetutkimuksessa kysyttäessä he esittävät julkisuudessa olleen näkemyksen mukaisia mielipiteitä.

Olosuhteiden eli tässä tapauksessa mediaympäristön muutos vaikuttaa erittäin todennäköisesti kansalaisten mielipiteen muodostukseen. Viime vuosina näkyvä muutos on ollut sosiaalisen median roolin kasvu. Sosiaalinen media toimii joukkoviestinnän ja henkilökohtaisen viestinnän välimaastossa siten, että käyttäjän kokemus useimmiten on henkilökohtainen, sosiaalisessa mediassa saatu viesti koetaan lähetetyksi juuri minulle. Vuoden 2011 niin sanottu arabikevät eli useissa Pohjois-Afrikan maissa koetut kansannousut tukeutuivat monien arvioijien mielestä sosiaaliseen mediaan.

Sodan teknologista muutosta kuvaillessaan Jyri Kosola (2011, 56) kuvaa henkilökohtaisen viestinnän muutosta: ”Moni ei olisi uskonut vuonna 1985, että jokaisella reserviläisellä olisi kyky ottaa yhteys lähes mistä tahansa maapallolla lähes kehen tahansa maailmassa omalla radiolaitteella jo 15 vuoden kuluttua!”. Kosola ei tässä yhteydessä ota kantaa siihen, kuinka henkilökohtaisten älypuhelinten käyttö itse asiassa muuttaa kokonaisten sukupolvien ajattelutapaa (mind set). Kosolan esimerkkiä voisi jatkaa vaikkapa älypuhelinten (ainakin kotimaisen Nokian) paikannuspalveluilla – reserviläinen voi ladata puhelimeensa tarkan kartan millä tahansa alueella hän liikkuukaan ja paikantaa itsensä. Tietenkin on aina mahdollista mutta epätodennäköistä, että tällaisten palveluiden käyttö kielletään tai palvelut suljetaan. Reserviläistaistelija joka tapauksessa tietää, että palvelu on olemassa, ja tietoisuus henkilökohtaisen viestinnän palveluiden mahdollisuuksista kulkee mukana hänen ajatusmaailmassaan.

9. Lopuksi

Kansalaisten arkipäiväisissä keskusteluissa haetaan joskus suomalaisten heikkoja kohtia tai huonoja puolia. Samoin tekevät joskus ilkikuriset pakinoitsijat. Yksi näin esiin nouseva huono puoli on suomalaisten korostunut kiinnostus siihen, mitä muut meistä ajattelevat. Ei niin pientä leikkiä, etteikö tottakin takana, voisi sanoa uskottavaa puolustustamme arvioitaessa. Selvää on, että puolustuksemme ei ole uskottava, ellei kansalaisilla ole riittävän yksimielistä näkemystä siitä. Veikko Heinonen (2011) on puolustuspolitiikkamme diskurssianalyysissa moneen kertaan painottanut sitä, että ulko- ja puolustuspolitiikassamme on sodan jälkeisen ajan vallinnut tietyllä tavalla pakotettu konsensus. Paine konsensukseen on tullut ulkopolitiikan kautta sisäpolitiikkaan ja julkiseen keskusteluun.

Samanlaista painetta ei enää ole, ja nähtäväksi jää, miten kansalaismielipide mahdollisesti pirstoutuu käynnissä olevan puolustusvoimauudistuksen hämmennyksessä. Yksi esimerkki on nähtävissä puolustusmäärärahoja koskevan mielipiteen muutoksissa MTS:n tutkimuksissa viimeksi tehtyjen neljän mittauskerran välillä – vuodesta 2009 vuoteen 2011 (MTS 2011, MTS 2012) sekä puolustusmäärärahojen korottamista että vähentämistä haluavien osuudet ovat kasvamaan päin. Mielipide siis polarisoituu. Edellä olen kuvannut sitä, kuinka kansalaisten mielipide yleisestä asevelvollisuudesta näyttää olevan voimakkaassa muutoksessa.

Tässä artikkelissa olen yrittänyt valottaa kansalaisten ja asevelvollisten mielipidettä maan puolustamisesta sekä maanpuolustuksen uskottavuudesta. Tässä tarkastelussa on muistettava se, että mielipidetutkimukset ovat omalla tavallaan ihmisten välistä viestintää, yksi kysyy ja toinen vastaa. Toki tutkimukset ovat vuosikymmenten kokemusten perusteella kehittyneet ja standardisoituneet. Viestinnän tulos on kuitenkin aina alttiita sille, missä viestintä tapahtuu, millainen on ympäristö ja mitä muuta asiaa käsitellään silloin kun maanpuolustuksesta keskustellaan.

Kansalaisten mielipidettä puolustuksen uskottavuudesta voidaan tarkastella myös siltä kannalta, kuinka abstraktisti tai konkreettisesti asiaa käsitellään. Uskottavan puolustuksen väite siitä, että hyvä puolustuskykymme nostaa mahdollista hyökkäyskynnystä maahamme tai saa mahdollisen vihollisen luopumaan hyökkäämisestä kokonaan, on abstrakti väite. Ihmisten suhtautumista siihen kuvastaa ehkä Eurobarometritutkimuksissa saatu tulos, että ainoastaan noin kaksi prosenttia suomalaisista pitää ulko- ja turvallisuuspolitiikkaamme sellaisena ongelmana, johon pitäisi puuttua. Toisaalta esimerkiksi poliisin barometritutkimuksissa ihmiset ovat kuvanneet lähiturvallisuuttansa parhaiten lisääväksi toimijaksi pelastuslaitoksen. Tässä on kysymyksessä hyvin konkreettinen toiminta.

Kansalaiset ymmärtävät hyvin sen, että meihin kohdistuva aseellinen hyökkäys aiheuttaa vahinkoja. Nykyaikaiseen uskottavan puolustuksen ajatteluun kuuluu myös sen osoittaminen, kuinka näistä vahingoista toivutaan tai voidaan toipua. Uskottavaan puolustukseen kuuluu resilienssin käsite, kuva siitä, että järjestelmämme ovat kriisinkestäviä ja toipuvat vahingoista ja tappioista.

Maanpuolustustahdon ylläpitämisessä on kysymyksessä ihmisten näkemyksistä siitä, että poliittinen johto ja maanpuolustuksen asiantuntijat pystyvät argumentoimaan niin, että kansalaisen luottamus säilyy tehtyihin päätöksiin ja siihen, että päätökset on tehty parhaan asiantuntemuksen pohjalta. Näin pysyy yllä kansalaisten näkemys puolustuksemme uskottavuudesta.

Maanpuolustustahdon muutostrendejä kolmella ideatasolla voisi jaotella seuraavasti: Maanpuolustustahto on korkea siinä mielessä, että kansalaiset haluavat Suomella edelleen olevan uskottavan aseellisen puolustuksen. Jos tarkastellaan maanpuolustustahtoa vapaaehtoisen maanpuolustuksen ja järjestötoiminnan näkökulmasta (vrt. Ryynänen ym. 2012) voidaan

katsoa maanpuolustustahdon syntyvän järjestöjen kautta ja siitä, että yksilö on aktiivinen ja sitoutunut järjestön toimintaan sekä katsoo myös järjestöllä olevan järkevät toimintamahdollisuudet. Kolmas tarkastelutapa on sitten se, kuinka sitoutunut kansalainen on henkilökohtaisesti maanpuolustuksen tehtäviin, kannattaako hän yleistä asevelvollisuutta ja onko hän valmis osallistumaan kertausharjoitukseen käskettäessä. Tämän raportin mukaan maanpuolustustahdon ensimmäinen taso näyttää säilyvän vahvana. Puolustusvoimauudistuksen oloissa toinen ja kolmas taso näyttävät olevan alttiita muutoksille, ja näiden muutosten suuntaa ja voimakkuutta on vaikea ennakoida. Jatkuvat seurantamittaukset pitävät päätöksentekijät ajan tasalla tarkasteltaessa maanpuolustustahtoa näillä ideatasoilla.

LÄHTEET

Alanen, Pertti ja Nurmela, Sakari. 1993. *Varusmiesten sitoutuminen yhteiskuntaan ja sen aseelliseen puolustamiseen - MTS-varusmiestutkimus 89:n reflektointia.* (Esitys MTS:n tutkimusseminaarissa 27.1.1993, julkaisematon moniste).

Anttila, Jorma. 2007. *Kansallinen identiteetti ja suomalaiseksi samastuminen.* Yliopistopaino, Helsinki.

Euroopan Komission Eurobarometritutkimukset (EB). Saatavilla: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb_arch_en.htm.

Heinonen, Veikko U.J. 2011. *Suomalaisen turvallisuuspolitiikan tila. Suomalaisen 2000-luvun alun turvallisuuspoliittisen debatin käsiteanalyyttinen tarkastelu.* Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 416.

HMS. 1964. *Henkisen maanpuolustuksemme perustekijät, sen kokonaistavoitteet ja eri alojen tehtävät sekä johto- ja suorituselimet rauhan ja sodan aikana.* Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnan julkaisuja N:o 1, Mikkeli.

Kosola, Jyri. 2011. *Teknologisen kehityksen vaikutuksia sodankäyntiin* 2015-2025. Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotatekniikan laitos. Julkaisusarja 4 No 3/2011.

Laki puolustusvoimista 11.5.2007/551. Saatavilla:
http://www.edilex.fi/saadokset/lainsaadanto/20070551.

MTS. 2011. *Kansalaisten mielipiteitä puolustusvoimauudistuksesta, puolustusmäärärahoista ja Afganistanista.* Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta, tiedotteita 1/2011.

MTS 2012. *Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta.* Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta. Tiedotteita ja katsauksia 1/2012.

OECD. 2001. *Governance in the 21st Century.* OECD, Organisation for Economic Co-operation and Development.

Poliisibarometri. 2010. *Kansalaisten näkemyksiä ja kokemuksia poliisitoiminnasta ja sisäisen turvallisuuden tilasta.* Sisäasianministeriön julkaisuja 29/2010.

Ryynänen, Erkka, Lunabba, Johan, Oja, Laura ja Tuomas Raivio. 2012. *Vapaaehtoisen maanpuolustuksen vaikuttavuusarviointi.* Gaia Consulting Oy.

Sirén,Torsti. 2009. *State Agent, Identity and the "New World Order". Reconstructing Polish Defence Identity after the Cold War Era.* Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 1:Strategian tutkimuksia, No 26.

Suomalainen asevelvollisuus. "Puolustuksen perusta, yksilöä motivoiva ja myönteisiä yhteiskunnallisia vaikutuksia korostava". Puolustusministeriö 2010.

Suomi, Juhani ja Suominen, Pertti. 2008. *Jaakko Valtanen: Tammenlehväkenraali.* Keuruu.

Vuorisjärvi, Laura. 2003. *Vapaaehtoinen maanpuolustus: kansalaisten arvot, asenteet ja suhtautuminen.* VMP-selvitystyöryhmä 5, Pääesikunta, Asevelvollisuusosaston asiakirja numero 420/9.3/D/1/7.10.2003.

Welzel, Christian ja Inglehart, Ronald. 2005. Liberalism, Postmaterialism, and the Growth of Freedom: The Human Development Perspective. *International Review of Sociology,* January 2005, ss. 1-37.

Kari E.O. Alho*,
Juha-Matti Lehtonen**, Reijo Mankinen*, Rolf Maury* ja Nuutti Nikula*

Puolustusmateriaalin hintakehitys***

*Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA
** Maanpuolustuskorkeakoulu

*** Omistamme tämän kirjoituksen edesmenneen Rolf Mauryn muistolle. Hänen keskeiseen panokseensa perustui ETLAn tutkijoiden Puolustusministeriölle v. 2010 laatima raportti puolustusmateriaalin hintakehityksestä, johon tämä kirjoitus perustuu luvuissa 5 ja 6.

Tiivistelmä

Puolustusmateriaalin yksikköhintojen kallistuminen on puolustussektorilla laajasti omaksuttu näkemys. Artikkelissa selvitetään, mitä eri lähteissä kallistumisesta esimerkkituotteiden pohjalta on väitetty ja mihin empiiriseen todistusaineistoon väitteet pohjautuvat. Tämän lisäksi selvitetään lähteiden valossa puolustusmateriaalin kallistumista tai halpenemista aiheuttavat syyt. Tämän jälkeen selvitetään käsitteellisesti inflaation kansantaloustilastoinnin kysymyksiä laadunmuutosten ja tilastointiluokkien osalta. Sen jälkeen esitetään suomalaisten ja kansainvälisten kansantulotilastojen valossa hintakehitys puolustusmateriaalin osalta. Lopuksi tehdään johtopäätökset puolustusmateriaalin hinnan kehityksestä.

1. Johdanto

Puolustusmateriaalin hintakehityksellä on suuri merkitys maanpuolustuksen ja sen menojen kannalta. Siksi sen kartoittaminen on olennaista erityisesti tulevan puolustuskyvyn ylläpitämisen ja kehittämisen vaatiman resursoinnin kannalta. Puolustusmateriaalin hintakehityksestä ei ole tehty Suomessa kattavia kartoituksia huolimatta sen merkityksestä. Tämä on nyt käsillä olevan kirjoituksen tavoite.

Puolustusmateriaalin kallistuminen on toistuvasti esitetty näkemys, jopa niin usein, että sitä voidaan luonnehtia yleisesti hyväksytyksi tosiasiaksi. Kosola (2011) arvioi puolustusmateriaalin kustannusten kohoavan vuoteen 2025 asti 7-10 % vuodessa, mikä tarkoittaa materiaalin hinnan kaksinkertaistumista 7-10 vuoden välein. Puolustusministeriön materiaalipoliittisessa strategiassa (2007) arvioidaan niin ikään modernin puolustusmateriaalin hinnan kaksinkertaistuvan aina seitsemän vuoden kuluessa. Uudemmassa (joskin päiväämättömässä) Puolustushallinnon materiaalipolitiikka -asiakirjassa esitetään vähemmän konkreettinen arvio hintakehityksestä: ”teknologian kehityksen myötä uhkana on, että puolustus- ja turvallisuusmateriaalin kehitys-, hankinta-, käyttö- ja ylläpitokustannukset kallistuvat yleistä hintatasoa nopeammin.”

Suomen ulkopuolella puolustusmateriaalin kallistumisnäkemyksestä voi löytää esimerkkejä niin lehdistöstä ”sotavarusteiden hinta nousee inflaatiota nopeammin” (The Economist, 2011) kuin hallinnon asiakirjoista: ”on aivan ilmeistä, että puolustushyödykkeiden yksikköhinnat nousevat nopeasti” (Gray Report, MoD, s. 18). Senaatille antamassaan todistuksessa amiraali Clark (2005) näki puolustusvoimien yhtenä suurimmista riskeistä modernien puolustusvälineiden kustannuskierteen. Hänen kuvaili kaikkien USA:n hankkimien alusluokkien hinnannousua neljän viime vuosikymmenen aikana inflaatiokorjattunakin ”uskomattomaksi”, päinvastoin kuin muiden investointihyödykkeiden osalta, joiden inflaatiokorjattu hinta on pysynyt suhteellisen vakiona samalla ajanjaksolla.

Puolustusmateriaalin hinnan kallistuminen mainitaan myös lukuisissa akateemisissa julkaisuissa. Smithin (2009) mukaan asejärjestelmien kustannusten nousu generaatioiden eli sukupolvien välillä on ollut keskimäärin noin 8 % vuodessa. Kirkpatrick (2008) arvioi sotamateriaalin hankintahintojen reaalinousun olevan 6,2 % vuodessa. Hartleyn (2003) mukaan puolustustarvikkeitten kustannukset ovat nousseet reaalisesti tyypillisesti noin 10 % vuodessa kun taas Chalmers (2009) esittää viimeaikaisten englantilaisten esimerkkien valossa reaalisen hinnan nousun olevan 2-3 % vuodessa sukupolvien välillä. Norjalaisen puolustusvoimien tutkimusinstituutin mukaan sotamateriaalin kasvavat yksikkökustannukset ovat olleet myös pitkän aikaa havaittavissa ollut kehityssuunta (Kvalvik ja Johansen, 2008).

Koska yksikkökustannusten kallistuminen on ollut pitkän aikaa havaittavissa oleva kehityssuunta, on mahdollista löytää myös vanhoja lähteitä, joissa todetaan puolustusmateriaalien inflaatiota nopeampi kallistuminen, huolimatta siitä, että kovin vanhojen dokumenttien etsiminen etenkin ulkomailta on työlästä. Martin Mariettan toimitusjohtaja ja Defense Science Boardin puheenjohtaja Norman Augustine esitti 1986 julkaisemassaan kirjassa, että ilmavoimien hävittäjien hankintahinta nousee noin 15 % vuodessa. Tästä seuraisi, että vuonna 2054 yhdysvaltain puolustusbudjetti riittäisi vain yhden ainoan hävittäjän hankintaan. Deitchmannin (1979) esimerkkien mukaan hävittäjien, ydinohjusten (SLBM) ja ilmasta-ilmaan ohjusten osalta reaalihinta viisinkertaistuisi vuosikymmenessä (n. 17 % vuodessa) uusien sukupolvien myötä ja samankin sukupolven puitteissa reaalihinta noin kaksinkertaistuisi vuosikymmenessä. Suomessa Knuuttilan (1981) mukaan hävittäjien ja rynnäkkökoneiden hinta nousi kymmenkertaiseksi 1950-luvun alusta seuraavan vuosikymmenen alkuun tultaessa ja sama kehitys jatkui tultaessa 1970-luvulle. Taisteluvaunujen ja miehistönkuljetus- ja rynnäkkövaunujen osalta voidaan hänen mukaansa todeta yleisesti, että mikäli kyseessä on uusi kehittyneempi vaunutyyppi, niin hinta on kaksinkertaistunut vuosikymmenessä. Kaikkein vanhin maininta löytyy Agrellilta (2010), jonka mukaan Ruotsissa otettiin jo vuonna 1958 puolustusbudjettiin “teknologisen kehityksen” lisä, jolla puolustusbudjettia kasvatettiin 2,5 % -yksikköä yli inflaation. Vaikka puolustusmateriaalin hinnan inflaatiota nopeampaa kallistumista voidaan luonnehtia alalla laajasti omaksutuksi tosiasiaksi, asiaan perehtymättömän saattaa olla vaikea uskoa väitettä. Väitteen hyväksyvien lähteiden sisällä on puolestaan huomattavia eroja esitettyjen nousuprosenttien välillä.

Tässä artikkelissa luomme ensin katsauksen niihin vaikutusmekanismeihin, joiden teoreettisella tasolla esitetään aiheuttavan yleistä hintakehitystä nopeamman kallistumisen puolustusmateriaalin osalta. Tämän jälkeen tutkitaan hinnan kallistumisen tueksi esitettyä empiiristä näyttöä erilaisten aseiden osalta. Kansantalouden tasolla esitetään suomalaisten ja kansainvälisten, erityisesti amerikkalaisten tilastojen valossa yksikköhintakehitys, sekä selvitetään käsitteellisesti hintakehityksen tilastoinnin kysymyksiä laatumuutosten ja tilastointiluokkien osalta.

Esitämme siis kahta lähestymistapaa tähän tutkimusongelmaan tässä kirjoituksessa. Ensimmäinen kokoaa puolustusmateriaalista tehtyjä liiketaloudellisia hintamittauksia. Toinen nojaa keskeisesti siihen, että puolustusmenot ovat osa kansantaloutta ja julkisia menoja, osa julkisia kulutus- ja investointimenoja, jolloin ne kuvataan kansantalouden tilinpidossa. Kansantalouden tilinpidon keskeisen periaatteen mukaan talouden kuvauksessa erotellaan kahtena keskeisenä dimensiona hintojen ja määrien muodostuminen. Vaihdantaa suoritetaan ja taloudelliset transaktiot tietyillä markkinoilla koskevat tiettyä määrää tuotetta tietyllä sovitulla hintatasolla. Hinta- ja määräkehitystä mittaavat indeksit kuvaavat ao. muuttujien muutosta ajankohdasta toiseen.

Tutkimus alkaa luvulla 2, jossa käydään teoreettisella tasolla läpi puolustusmenojen ja -materiaalin hintojen mittaamisen periaatteita sekä esitetään kirjallisuudessa esitetyt syyt puolustusmateriaalin hintojen nousulle. Luvussa 3 käydään läpi olemassa olevat liiketaloudelliset tutkimukset materiaalihintojen kehityksestä. Tämän jälkeen siirrytään luvussa 4 selostamaan puolustusmateriaalin hintojen mittaamista Suomen kansantalouden tilinpidossa. Luvussa 5 käydään läpi johtavan sotilasmahdin, Yhdysvaltojen, puolustusmenojen hintojen mittaamista. Tältä osin voidaankin nojautua erittäin kattavaan julkiseen tilastomateriaaliin, mikä on ollut keskeistä tutkimuksen tämän osan toteuttamisen kannalta.

Luvussa 6 tarkastellaan puolustusmenoihin liittyviä hintakehitystä Ison-Britannian, Ruotsin ja Alankomaiden osalta. Useissa maissa puolustusmenojen laskenta on varsin puutteellista tai niitä pidetään luottamuksellisena. Esimerkkejä viimeksi mainituista maista ovat Ranska, Australia, Venäjä ja Kiina. Luvussa 7 käydään läpi puolustusmateriaalin hintakehitystä sen mukaan kuin siitä on saatavilla tietoja ulkomaankaupan kansainvälisistä tietoaineistoista. Luku 8 kokoaa johtopäätökset.

2. Puolustusmateriaalin kallistumisen määritelmä ja selitykset

Jotta puolustusmateriaalin hinnan kallistumisesta voidaan puhua tarkemmin, on syytä ensin määritellä, mitä sillä tarkoitetaan ja mitä ei tarkoiteta. Smith (2009) esittää puolustusmateriaalin kallistumisen kolme puolta: ensimmäisenä asejärjestelmän sukupolvien välinen hinnan kallistuminen, toisena yksittäisen asejärjestelmän hankintaprojektin kallistuminen sekä kolmantena määrärahoihin eli budjettiin kohdistuvan inflaatio. Pugh (1993) puolestaan nimittää toista kohtaa

kehitysprojektin kustannusten aliarvioinniksi ja jakaa kolmannen kilpavarusteluun osallistuvien valtioiden vuosittaisten sotilasmenojen kasvuun sekä eroihin sotavarusteiden hintakehityksen ja vähittäishintakehityksen välillä. Hän nimittää tosiasialliseksi hinnan kallistumiseksi uuden puolustusmateriaalin yksikköhinnan eroa siihen vanhempaan materiaaliin, jonka uusi materiaali korvaa, sen jälkeen, kun inflaatio sekä valmistusmäärien erot ovat huomioitu.

Sekä Smithin että Pughin määritelmät hinnan kallistumisesta tarkoittavat ensinnäkin kappalehintaa ja toiseksi reaalihintaa eli inflaatiokorjattua hintaa. Heidän määritelmänsä eivät tarkoita saman materiaalin, esimerkiksi F/A-18 hävittäjän yksikköhinnan kehitystä, vaan saman tyypin (hävittäjän) seuraavan sukupolven tai yleisesti laadultaan kehittyneemmän hävittäjän (esimerkiksi F-35) hintaa.

2.1 Teknologinen kehitys

Yleinen selitys puolustusmateriaalin hinnan nousulle on tekninen kehitys. ”Keskeinen hintojen nousuun vaikuttava tekijä on teknologian kehitys (PLM 2007)” sekä asejärjestelmien teknillistyminen on johtanut niiden hinnan muuta hintatasoa nopeampaan nousuun (Knuuttila 1981). Toki tekninen kehitys menee jatkuvasti eteenpäin, mutta minkä vuoksi tekninen kehitys nostaa eikä laske puolustusmateriaalien hintoja, kuten vaikka tietokoneiden tai osin matkapuhelimienkin osalta on tapahtunut?

Teknologiasta puhuttaessa on hyvä erottaa tuoteteknologia tuotanto- ja prosessiteknologiasta. Edellinen mahdollistaa ylipäänsä jonkun tuotteen olemassaolon, kun taas jälkimmäinen mahdollistaa sen valmistamisen tehokkaasti. Esimerkkinä tuoteteknologiasta voi mainita vaikka kosketusnäyttöteknologian älypuhelimissa ja tuotantoteknologiasta esimerkkinä voidaan mainita robotiikka tai automaatio. Tuotantoteknologian kehitys tyypillisesti halventaa tuotantokustannuksia – tai joskus mahdollistaa jonkin tuoteidean teollisen valmistuksen – kun taas tuoteteknologisen kehityksen kautta voidaan toteuttaa asiakkaan tarpeet joko entistä paremmin tai entistä halvemmin. Jos siis täytyy selittää puolustusmateriaalin hinnan kallistuminen teknologisen kehityksen avulla, ei kyse voi olla tuotantoteknologisesta kehityksestä, joka tyypillisesti tähtää tuotantokustannusten vähentämiseen, vaan tuoteteknologisesta kehityksestä. Tuoteteknologiankin kohdalla pitäisi pystyä selittämään, miksi teknologinen kehitys kohdistuu puolustusmateriaalien kohdalla niiden paranemiseen eikä halpenemiseen. Varustelun keskeisen ongelman on jatkuvasti muodostanut määrän ja laadun keskinäisen suhteen määrittäminen optimiratkaisua etsittäessä (Knuuttila, 1981).

Erilaisten ja erihintaisten teknologisten ratkaisuvaihtoehtojen vaikutusta materiaaliin voidaan arvioida operaatioanalyyttisten mallien avulla. Pugh (1986, artikkelissa Pugh 1993) esittää näihin pohjautuen yleisen teoreettisen päättelyn, jonka perusteella tuoteteknologian kehitys johtaa puolustusmateriaalin yksikköhintojen nousemiseen. Hänen mallissa oletetaan vähimmäiskustannus, jota halvemmalla ei saa mitään hyödyllistä tehoa aseelle, ja vallitsevan teknologisen tason määräämä maksimikustannus, jota tehokkaampaa asetta ei saa rahallakaan. Lisäksi oletetaan, että minimi- ja maksimikustannuksen välisellä alueella aseen hinnan lisääminen kasvattaa sen

tehokkuutta lineaarisesti. Tällöin Pughin (1993) mukaan saavutettavan joukon kokonaistehokkuuden maksimoiva aseen teknologinen taso ja sitä vastaava hinta sijaitsevat ylä- ja alarajan geometrisen keskiarvon kohdalla. Käytettävissä oleva rahamäärä siis ratkaisee kuinka monta kappaletta hankitaan, eikä sitä kuinka teknologisesti kehittyneitä aseita hankitaan – paitsi jos rahat eivät riitä edes yhden kappaleen hankintaan. Kun vielä oletetaan, että teknologisen kehityksen kautta maksimikustannuksen määrä kasvaa, niin tällöin myös optimaalisen hankinnan yksikkökustannus kasvaa, joskin maksimikustannuksen kasvua hitaammin. Kvalvik ja Johansen (2008, s. 29) esittävät Pughia yksityiskohtaisemman, simulointipohjaisen rynnäkköpanssarivaunun yksikköhinnan ja erilaisissa taisteluskenaarioissa saavutettavan tehokkuuden välisen tarkastelun.

Smithin (2009) mukaan puolustusvälinemarkkinoilla, toisin kuin siviilimarkkinoilla, teknologista edistyksellisyyttä painotetaan huomattavasti enemmän kuin kustannusten minimointia. Knuuttilan (1981) mukaan yhä nopeutuva teknillinen kehitys johtaa kehittyneemmän ja kalliimman sotamateriaalin käyttöönottoon.

2.2 Teknologinen kehitys mahdollistaa paremman suorituskyvyn

Augustinen (1986) mukaan puolustusmateriaalin hinnan kallistuminen ei johdu uusien teknologioiden kalleudesta sinänsä vaan siitä, että uudet teknologiat mahdollistavat paremman suorituskyvyn luomisen. Kenttäohjesäännön (2008) määritelmän mukaan suorituskyky muodostuu materiaalin lisäksi käyttöperiaatteiden, henkilöstön sekä infrastruktuurin ja tukeutumismahdollisuuksien muodostamasta kokonaisuudesta. Myös Knuuttilan (1981) mukaan asejärjestelmien kehittämiselle on ollut tunnusomaista tehon parantaminen, mikä on johtanut useimpien järjestelmien kohdalla yhä pitemmälle vietyihin teknillisiin ratkaisuihin sekä hintojen ja kustannusten voimakkaaseen nousuun. Sukupolvien välisen hinnan kallistuminen selitys löytyy Pughin (2007b) mukaan siitä, että on hankittu suorituskykyisempiä järjestelmiä.

2.3 Suorituskykykilpailu

Kuvio 1. Asejärjestelmän laatu ja hyöty puolustuksen kannalta

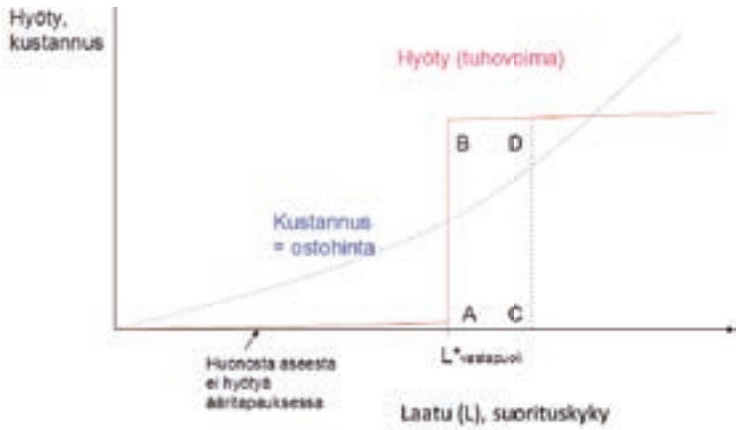

Kansantaloudellisissa mittauksissa hyödykkeen laadun paraneminen luetaan määrään, ei hintaan (ks. alla luvut 4-6). Kuviossa 1 olevassa kaaviomaisessa esityksessä asejärjestelmästä ei ole mitään puolustuksellista hyötyä ennen kuin sen laatu on oletetun vastapuolen veroinen (L*) suorituskyvyllä arvioituna. Vasta tässä hyöty, joka nähdään suhteellisena käsitteenä, nousee positiiviselle tasolle B. Oletetaan, että vastapuolen laatu kohenee ajassa pisteestä A pisteeseen C, jolloin oman asejärjestelmän laadun nostamiseksi tehty samansuuruinen kustannus parantaa kyllä aseen laatua, mutta pitää sen suhteellisen suorituskyvyn ja puolustuksellisen hyödyn vain ennallaan. Kuviossa 1 AB-suora siirtyy nyt oikealle asentoon CD. Tällöin hankinnan kustannukset nousevat. Moore (1995) esittää ohjelmistojen osalta hinnanmuodostusteorian, jonka mukaan, kun yksikään markkinoilla oleva tuote ei vastaa riittävästi asiakkaiden tarpeisiin, on markkinoilla suuri valmius maksaa jokaisesta lisäpiirteestä, joka parantaa tuotetta, kun taas, jos kaikki tuotteet vastaavat asiakkaan tarpeisiin, ei uusilla kehittyneemmillä piirteillä saada lisähintaa.

Laadunmuutoksen huomioonottava hintamittausmenetelmä mittaa kuviossa 1 kustannuksen nousun osana laatua, vaikka puolustuksellinen hyöty ja siten määrä todellisuudessa pysyvät ennallaan. Kuitenkin aseiden hintaindeksin tulisi ottaa tässä tapauksessa huomioon laadun parantamiseksi tehty kustannus osana aseiden hintaa, eikä laadun paranemista tulisi lukea määrän kasvuksi. Voidaan päätellä, että oikean hintakäsitteen mukaan hinta nousee puolustusbudjetin suhteellisen nousun verran, eli sen minkä verran uusi materiaali kallistuu todellisuudessa. Smith (2009) puolestaan esittää, että uusimmalla teknologialla on laskeva rajahyöty suorituskyvyn suhteen, eli, että materiaalin hinnan kaksinkertaistuminen voi tuottaa vain viiden prosentin suorituskykylisän.

Esimerkkinä asevaikutuksen tarkkuuden parantuminen on nostanut yksittäisten aseiden hintoja merkittävästi, mutta maalin tuhoamiseen tarvittavien ammusten, ohjusten, rakettien ja pommien lukumäärää on voitu vastaavasti vähentää, koska tuhoamistodennäköisyydet ovat parantuneet kymmen- tai satakertaisesti. (Knuuttila, 1981)

Myös Kvalvik ja Johansen (2008) toteavat puolustusmateriaalin hinnan kallistumisen keskeisen aiheuttajan olevan se, että asejärjestelmän arvo riippuu mahdollisten vihollisten aseiden suorituskyvystä. Tämän vuoksi heidän mukaansa halukkuus maksaa lisääntyneestä suorituskyvystä on puolustusvälineiden osalta suurempi kuin useimmilla siviilituotteilla, joiden arvo ei riipu suhteellisesta kilpailusta. Sotilaallisten operaatioiden tulos riippuu suurelta osin taistelevien osapuolten materiaalin suhteellisesta suorituskyvystä (Kirkpatrick 2004), jolloin hänenkin mielestä tämä kilpailutilanne johtaa keskeisien asejärjestelmien osalta yksikköhintojen nopeaan sekä jatkuvaan nousuun. Kvalvik ja Johansenin sekä Kirkpatrickin symmetrisen sodankäynnin asekilpailun logiikka ja seuraukset ovat kuin traditionaalisessa asevarustelukilvassa, jossa kilpavarustelevat osapuolet vastaavat toisen suorituskykyjen kasvattamiseen kasvattamalla omaansa, jolloin yhtenä mahdollisena seurauksena on käytettävissä olevien rahojen ohjaus varustelukilpailuun ilman, että kummankaan turvallisuus paranee. Kvalvik ja

Johansen (2008) pitävätkin asevarastelukilpailua perussyynä puolustusmateriaalien hinnan kallistumiselle.

2.4 Markkinoiden toimivuuden esteet

Ei ole viisasta harjoittaa asevientiä maahan, joka on todennäköinen turvallisuusuhka. Toisaalta vienti liittolaismaahan, joka todennäköisesti tai mahdollisesti käyttää niitä yhteistä vihollista vastaan puolustauduttaessa, voi olla järkevää tappiollisenakin. Kaupasta saadaan kuitenkin tuloja, mitä ei saada omista asehankinnoista, joista joudutaan itse maksamaan täysi kustannus. Knuuttila (1981) toteaa, että aseiden myynnissä hinnanmuodostusta näyttävätkin hallitsevan eri tavoin painottuen kauppa- ja turvallisuuspoliittiset näkökohdat. Aseilla on hänen mukaansa kaupallinen, kauppapoliittinen ja poliittinen hinta (esimerkiksi aseapu).

Tämän lisäksi maat pyrkivät erilaisista syistä, kuten sotilaallisen huoltovarmuuden turvaamiseksi, suosimaan kotimaista asevalmistusta. Esimerkiksi Suomessa Valtioneuvoston päätöksessä 2008 huoltovarmuuden tavoitteista todetaan: ”maanpuolustukselle tärkeän teollisuuden ja palvelutuotannon säilyminen kotimaassa on turvattava”. Sandlerin ja Hartleyn (1995) mukaan puolustushankintoja voidaan käyttää paikallisen puolustusteollisuuspolitiikan välineenä, mikä puolestaan johtaa tehottomiin hankintoihin. Muczyk (2007) näkee haluttomuuden ostaa toisten valtioiden kehittämiä asejärjestelmiä yhtenä syynä puolustusmateriaalin hinnan kallistumiseen, ks. alla luku 7.

Vaikka kansainvälinen asekauppa saattaa vaikuttaa kovinkin suurelta, niin tosiasiassa toimiala on hyvin kotimarkkinakeskeistä. SIPRI:n arvion mukaan vuonna 2010 sotilasmenot maailmassa olivat 1 630 mrd. USD (USA:n osuus n. 700 mrd. USD) ja saman lähteen mukaan kansainvälinen asekauppa vuonna 2007 oli 50,6 mrd. USD. Asevientiä pyritään lisäksi estämään sekä vientikielloilla että vientilisenssikäytännöllä.

Aseteollisuuden keskittyminen voidaan nähdä potentiaaliseksi tehottomuuden lähteeksi, mikä voisi myös vaikuttaa puolustusmateriaalin kallistumiskehitykseen. Kvalvik ja Johansen (2008) toteavat, että teollisuuden keskittyminen tuottaa monopolisoitumistendenssiä ja sitä kautta lisää hinnan kallistumisen riskiä ainakin joidenkin materiaalien osalta. Esimerkkinä he mainitsevat hävittäjät, joiden toimittajia ei ole kovinkaan monta koko maailmassa. He kuitenkin huomauttavat, että markkinoiden keskittymisen pitäisi olla jatkuvaa, jotta sen kautta voisi selittää jatkuvaa hinnan kallistumista. Smithin (2009) mukaan toisen maailmansodan jälkeen aseteollisuuden rakenne on keskittynyt ja siten kilpailu vähentynyt. SIPRI:n mukaan suuri keskittyminen aseteollisuudessa tapahtui vuosien 1995 ja 2000 välisenä aikana.

Aseteollisuuden voitot – tai pikemminkin niiden kasvu – eivät näyttäisi mitenkään voivan selittää puolustusmateriaalin hinnan kallistumista. Esimerkiksi SIPRI:n 100 suurimman asevalmistajan listalla vuonna 2009 25 suurimman yrityksen, joilta tiedot olivat saatavissa, yhteenlaskettu liikevaihto oli 750 mrd. USD (josta aseita 320 mrd.) ja voitto 47 mrd. USD.

Voittoprosentti on siis noin 6,3 %. Vapaasta kilpailusta poikkeavan hinnoitteluaseman lisäksi monopoli on myös suojassa vapaan kilpailun toimintaa tehostavasta markkinamekanismista, mutta tehottomuuden mahdollista vaikutusta puolustusmateriaalin hinnan nousuun on vaikea arvioida.

Smith (2009) näkee asemarkkinoiden poikkeavan vapaasta kilpailusta myös niiden politisoitumisen kautta, usein valtion tukemana sekä säänneltyinä. Kansalliset asemarkkinat ovat monopsoneja, eli niillä toimii vain yksi ostaja, puolustusvoimat. Voidaankin todeta, että asemarkkinat eivät todellakaan ole normaalit hyödykemarkkinat.

2.5 Tuotekehityskustannusten suhteellinen kallistuminen

Hartley (2003) on esittänyt pienentyvien tuotantomäärien johtavan hinnan kallistumiseen. Jos tuotekehityskustannus on kiinteä, niin pienemmillä tuotantomäärillä tuotekehityskustannusten kattaminen johtaa niiden suhteellisen osuuden kasvamiseen kappalehinnasta, kasvattaen kokonaishintaa. Jos sadan kappaleen tuotantosarjassa kehityskustannusten osuus on viidesosa, niin sarjakoon pienentyessä puoleen kasvaa kehityskustannusten osuus kolmasosaan. Hartleyn huomio tuotekehityskustannusten osuuden kasvusta sarjan pienentyessä on toki uskottava, mutta syy-seuraussuhde vaikuttaa kehäpäätelmältä, jossa yksikköhinnan nousu on itsensä syy. Kvalvik ja Johansen (2008) ovat esittäneet perussyyksi puolustusbudjettien pienenemisen, jolloin rahat riittävät yhä pienempiin hankintamääriin. Tällöin pienemmillä hankintamäärillä sekä tuotekehityksen suhteellisen osuus kasvaa että myös tuotannon skaalaedut vähenevät ja tästä aiheutuu puolustusmateriaalin kallistumista.

2.6 Ostajan lisääntyneet vaatimukset

Arena et al. (2006) nostavat yhdeksi puolustusmateriaalin hinnan nousua aiheuttavaksi tekijäksi viranomaisvaatimusten kasvun, joista esimerkkeinä he mainitsevat USA:n ympäristö- ja työsuojelulainsäännön lisääntyneet vaatimukset. He myös mainitsevat ostajan lisääntyneet tarkastus-, jäljitettävyys- ja auditointivaatimukset, joista esimerkkinä laatujärjestelmä – jota kuitenkaan laatukirjallisuuden piirissä ei nähdä yksiselitteisesti kokonaiskustannuksia kasvattavana tekijänä.

Norjalaiset Kvalvik ja Johansen (2008) nostavat esiin kylmän sodan jälkeisen keskittymisen kansainvälisiin tehtäviin. Kansainvälisissä tehtävissä ihmishenkien menetys on vähemmän hyväksyttävää kuin kylmän sodan sotaskenaarioissa, mikä johtaa materiaalien aktiivisen ja passiivisen suojan vaatimusten kasvattamiseen.

Kansainvälisten operaatioiden myötä tehtäväkirjo on muuttunut monipuolisemmaksi. Puolustusmateriaalien hankinnassa joudutaan kylmän sodan perinteisen symmetrisen sodankäynnin lisäksi nykyään huomioimaan epäsymmetrisen sodankäynnin ja rauhanturvatehtävien asettamat vaatimukset, ja vaatimusten lisääntyminen kasvattaa yksikkökustannuksia (Kvalvik ja Johansen 2008). Suomessa puolustusvoimien kolmas tehtävä, kriisinhallinta, on ainakin toistaiseksi tapahtunut ilmastollisesti kovin erilaisissa olosuhteissa kuin mitä Suomessa vallitsee.

Tällöin sekä maanpuolustukseen että kriisinhallintatehtäviin hankittavan materiaalin osalta joudutaan miettimään toimintaa niin arktisissa, vuoristoisissa, trooppisissa kuin aavikonkin olosuhteissa. Arena et al. (2006) ehdottavat yhdeksi keinoksi hillitä materiaalin hinnan nousua alusten monikäyttöisyyden vähentämistä ja suunnittelua vain yhtä tehtävätyyppiä varten.

2.7 Hinnan nousua alentavat tekijät

Tuotantoteknologinen kehitys on tärkeä teollisuustuotteiden tuottavuutta lisäävä tekijä. Tuottavuuden kasvu tarkoittaa tuotantoa varten tarvittavien resurssien määrän pienenemistä. Suomessa tämä on ollut teollisuudessa keskimäärin noin 6 % vuodesta 1995 lähtien ja koko kansantaloudessa vajaa 2,5 %. Tuottavuuskehitys toimii kustannusten kasvua hillitsevänä tekijänä. Nimenomaan puolustusteollisuuden tuottavuudesta ei Suomessa ole tilastoja, eikä niitä kansainvälisestikään tilastoida, mutta yleisesti teollisuustuotannon tuottavuus kasvaa ripeästi.

Kvalvik ja Johansen (2008) nostavat esille hinnan nousua alentavina tekijöinä myös puolustuksen merkityksen vähenemisen kylmän sodan jälkeen, siviilikomponenttien käytön kasvun sekä eri maiden välisen yhteistyön ja sen kasvun. Eri maiden välisten yhteistyöprojektien määrän kasvuun luo perspektiiviä Knuuttila (1981), joka kirjoittaa Länsi-Euroopan maiden aloittaneen tiiviin yhteistyön NATO:n puitteissa välttääkseen päällekkäiset kehityskulut ja päästäkseen mahdollisemman suuriin sarjoihin. Yhteistyössä oli jo 1970-luvun alkupuoliskolla päästy yhteistyösopimuksiin mm. seuraavista projekteista: MRCA-Tornado, Alpha Jet, FH 70 -haupitsi, IT-ohjus Roland, PST-ohjus MILAN.

3. Liiketaloudellisten tutkimusten tulokset

Aseiden hankinnan kohdalla kaikki maat eivät julkista yksityiskohtaisia hinta- ja määrätietoja kaupoista. Knuuttila (1981) toteaa aseiden ja asejärjestelmien hinnoista liikkuvan julkisuudessa varsin ristiriitaisia tietoja, sillä aina ei julkisuudessa ole mainittu, onko kyseessä kappale-, systeemi- vai kokonaiskappalehinta. Saman aseen kohdalla kappale- ja systeemihinnan välinen ero on usein vähintään 30 % (Knuuttila, 1981). Markkinoiden toimivuuden esteiden yhteydessä todettiin aseviennissä myös poliittisten tekijöiden vaikuttavan hinnanmuodostukseen. Lisäksi asemarkkinat ovat varsin kansallisia, jolloin eri maiden kansallisten käytäntöjen, kuten esimerkiksi aseiden tuotekehityksen rahoittaminen erillisenä tai kohdistamisessa kappalehintaan, vaikutuksia on työlästä tai jopa mahdotonta arvioida. Yhdysvaltojen ollessa ylivoimaisesti maailman suurin asevalmistaja sekä asemarkkina, josta julkisia tietoja on saatavissa, muodostuu kaikissa laajoissa vertailuissa Yhdysvaltojen osuus merkittäväksi.

3.1 Kylmän sodan aikaiset tutkimukset

Kirjassaan Augustinen lait Augustine (1986) esittää noin 50 Yhdysvaltalaisen hävittäjätyypin keskimääräisen nimelliskustannuksen käyttöönottovuoden funktiona noin vuodesta 1910 vuoteen 1985. Lähdetiedot eivät ole julkisia eikä kaaviossa lentokonetyyppejä ole nimetty.

Kaavioista voi kuitenkin laskea, että hinta nelinkertaistuu kymmenessä vuodessa, eli nousee noin 15 % vuodessa. Augustine myös väittää, esittämättä kuitenkaan näyttöä, että sama kasvutrendi pätee myös helikoptereihin, kun taas laivojen ja panssarien hinta vain kaksinkertaistuu kymmenessä vuodessa, koska ne ovat vähemmän teknisesti kehittyneitä.

Pugh (1986) esittää tarkemmin selittämättömät tiedot puolustusmateriaalin hinnan noususta toisen maailmansodan jälkeen. Reaalinousu on hävittäjäaluksilla, hävittäjillä, sukellusveneillä ja helikoptereilla 8,8 ± 0,5 %, kun se fregateilla ja ohjuksilla on 10,6 ± 0,1 % vuodessa, johtuen tehtäväkirjon kasvusta noin vuoden 1965 jälkeen. Sen sijaan lentotukialuksilla ja harjoituslentokoneilla reaalinousu on 4-5 %.

3.2 Pughin tutkimus

Pugh on vuoden 1986 jälkeen jatkanut toimintaa puolustusvälineteollisuuden tutkimuksen parissa ja kertoo keränneensä vuosien varrella 4 000 asejärjestelmän hintatiedot julkisista lähteistä. Tietojen yhdenmukaistamisen ja putsauksen (mm. pelkkä asejärjestelmän hinta ilman varaosia tai huoltosopimusta, hinta mahdollisimman läheltä tuotannon alkupistettä) jäljelle jää 1 400 asejärjestelmän hinnat. Pugh luokittelee hinnat asetyyppeihin, joiden sisällä etsitään tilastollisesti alatyyppejä (esim. valtameri- vs. rannikkoalukset). Hän käyttää hinnan selittäjänä käyttöönottovuoden lisäksi aseen painoa silloin kuin se on mahdollista, ei kuitenkaan esimerkiksi tutkissa tai satelliiteissa. Hänen tuloksistaan ei voi päätellä suoraan puolustusmateriaalien hinnan kallistumista, ainoastaan puolustusmateriaalien kilohinnan kallistumisen. Painokorjausta Pugh perustelee sillä, että tietojen käyttötarkoitus on tuotesuunnittelun hintaarvioiden realistisuuden tarkistaminen. Tällainen kustannusten suhteuttaminen koon mittarilla on hyödyllistä erotettaessa monimutkaisuuden lisääntyminen, joka vastaa tavallisesti noin puolesta yksikkökustannusten noususta. Hintatiedot muutetaan ko. vuoden keskimääräisellä vaihtokurssilla punniksi, minkä jälkeen ne muutetaan vuoden 2006 punniksi vähittäishintaindeksillä korjaten. Saadut tulokset vaihtelevat huomattavasti asejärjestelmittäin. Esimerkiksi kuljetuspanssariajoneuvoilla (APC) kilohinnan reaalinousu on 2 % vuodessa ja tiedustelulennokilla 6 % vuodessa. Kaikkien 66 asetyypin ja alatyypin kilohinnan (tai hinnan) nousun mediaani on 3 % vuodessa, Pugh (2007a).

Asetyyppikohtaisten havaintojen määrää ei kerrota, mutta yksittäiset pisteet on mahdollista laskea kuvista. Yksittäisiä aseita eli kaavioiden pisteitä ei myöskään nimetä. Esitetyn painokorjatun nousutrendin luottamusväliä ei lasketa, joskin osassa asejärjestelmistä (mm. konekivääri, kranaatinheitin) ilmoitetaan kasvutrendin olevan ei-merkitsevä. Trendisuoran korrelaatiokerrointa ei kerrota, mutta hajontalukuna esitetään kvarttiilit. Vaikka Pughin tietokanta on alkujaan julkisista lähteistä, ei lähteitä paljasteta. Useiden puolustusvälineiden osalta painon kasvu on tunnustettu kehityskulku, joten Pughin tietoja ei voi sellaisenaan käyttää puolustusmateriaalin hinnan nousun asejärjestelmäkohtaiseen arviointiin. Kuitenkin yhdistettynä tietoon yleisestä painon kasvusta, voidaan Pughin näyttöä pitää laajana ja uskottavana näyttönä puolustusmateriaalin kallistumisen puolesta, ks. alla luku 5.

3.3 RANDin tutkimukset

USA:n kansallinen puolustustutkimusinstituutti RAND on laatinut kaksi toteutukseltaan melkein identtistä tutkimusta USA:n puolustusmateriaalien kustannusten kallistumisesta. Menetelmällisesti molemmat koostuvat historialliseen aineistoon perustuvasta tutkimuksesta, puolustusvälineteollisuudelle tehdyistä haastatteluista sekä tarkemmista kahden eri sukupolvea edustavan alustyypin tai lentokonemallin parivertailuista. Laivastoa koskeva historialliseen aineistoon perustuva tutkimus käsittelee neljää eri alustyyppiä ja yhteensä 35 alusluokkaa vuosien 1950 ja 2000 välillä (Arena et al. 2006). Lentokoneita koskevan tutkimuksen aikaväli oli 1974-2005 ja käsittää seitsemän eri lentokonetyyppiä ja yhteensä 116 lentokonemallia (Arena et al. 2008). Lentokoneita koskevassa selvityksessä käytettiin USA:n hallinnon julkisia kustannusdokumentteja, joita täydennettiin erilaisilla tutkijoiden käyttöön luovutetuilla historiatiedoilla. Myös laivaston osalta käytettiin julkisia tietoja, mutta lisäksi laivasto oli jo 50-luvulta kerännyt NAVSEA-kustannustietopankkia, joka ei sisällä T&K-kuluja.

Molemmissa tutkimuksissa kustannusten nousu jaetaan toisaalta taloudesta ja toisaalta asiakkaasta johtuviin tekijöihin. Panostekijöiden (materiaali, työ, koneet) nimellinen kustannuskehitys riippuu yleisestä talouskehityksestä. Panostekijöiden hinnan kallistuminen selittää karkeasti noin puolet sekä laivojen ja hieman vajaa puolet lentokoneiden hinnan kallistumisesta. Panostekijöiden kallistuminen on, tavallaan oletettavastikin, suurin piirtein sama kuin eri vertailuhintaindekseillä (kuluttajahintaindeksi, BKT:n deflaattori ja DoD:in oma hankintahintaindeksi, ks. alla luku 5). Loput selittyvät asiakkaasta johtuvista tekijöistä, joita ovat hankintavolyymiin liittyvät oppimiskäyrä ja vuosittainen hankintamäärä, tekninen monimutkaisuus, sekä sääntely, kuten työlainsäädäntö, ympäristölainsäädäntö ja kaupan rajoitteet.

Laivatyyppien osalta kustannusten vuosinousuvauhdit eri luokissa olivat: maihinnousutukialus 10,8 %, pintataistelualus 10,7 %, sukellusvene (SSN) 9,8 % ja ydinkäyttöinen lentotukialus 7,4 %, kun samaan aikaan kuluttajahintaindeksi nousi 4,7 %. Sääntelyn ja volyymitekijöiden vaikutus oli positiivinen, mutta vähäinen. Asiakkaasta johtuvista päätekijöistä toista nimettiin monimutkaisuudeksi, jota puolestaan selitti laivan uppouma ja laitteiden ja asejärjestelmien tarvitseman sähkötehon määrä. Toinen päätekijä oli vaatimukset, jotka koskivat esimerkiksi majoitustiloja ja laivan pelastumisjärjestelmiä. Työn tuottavuuden kasvua ei havaittu.

Lentokoneiden osalta kustannusten eri tyyppien vuosinousuvauhti vaihteli 6,7 %:n ja 11,6 %:n välillä, kun kuluttajahintaindeksi nousi 4,3 %. Hävittäjän hinnannousu oli 7,6 %. Asiakkaasta johtuvista tekijöistä ylivoimaisesti merkittävin oli monimutkaisuus, joka viime kädessä tarkoittaa parempaa suorituskykyä. Monimutkaisuutta puolestaan voitiin selittää painolla ja huippunopeudella sekä keveiden materiaalien osuudella ja häiveominaisuuksilla. Sääntelyn ja volyymitekijöiden vaikutus oli positiivinen mutta vähäinen. Työn tuottavuuden kasvu oli likimain yhtä nopeaa kuin työn yksikkökustannusten kasvu. Asiakaslähtöisten tekijöiden osalta vaihtelu oli huomattavaa, kahden eri sukupolvea edustavan lentokonemallin parivertailuissa 1,9 ja 11,9 %:n välillä.

Kummassakaan tutkimuksessa ei raportoida trendisuoran korrelaatiokerrointa eikä saatujen kasvuprosenttien luottamusvälejä. Käytetyt alusluokat ja lentokonetyypit nimetään liitteissä ja ne myös näytetään osassa taulukoita ja kuvia.

3.4 Norjan puolustusvoimien tutkimuslaitoksen tutkimus

Kvalvik ja Johansen (2008) ovat laskeneet 11 eri asetyypin ja 141 yksittäisen aseen osalta puolustusmateriaalin hinnan kallistumisen käyttäen julkisia lähteitä. Selittäjänä mallissa on käyttöönottovuosi tai sopimusvuosi, riippuen aseesta. Päinvastoin kuin Pugh, Kvalvik ja Johansen käyttävät ensin kunkin maan vähittäishintaindeksiä muuntamaan hinnat vuoden 2007 rahaksi ja sen jälkeen muuttavat ne Norjan kruunuiksi.

Nopeimmin kallistuvat ilmavalvontatutka (8,5 %), hävittäjä (6,7 %) ja kuljetuskone (7,5 %). Hitaimmin taas käsiase (1,2 %), torpedo- tai ohjusvene (1,3 %), panssarivaunu (2,2 %) ja 105 mm tykki (2,4 %). Havaintojen määrä asetyyppiä kohden kerrotaan. Niitä ei ole keskimäärin kuin hieman yli 10, ja esimerkiksi eri ilmavalvontatutkia aineistossa on vain kolme. Kasvutrendin osuvuudesta havaintoihin esitetään selitysaste R2, joka on parhaimmillaan 90% hävittäjissä (92 % painokorjattuna), huonoimmillaan 36 % 105 mm tykillä. Pääsääntöisesti asejärjestelmiä ei nimetä kaavioissa, eikä niiden hintoja mainita, mutta käytettyjen lähteiden dokumentointi on hyvin huolellista ja mahdollistaa tarkistamisen.

Lisäksi Kvalvik ja Johansen (2008) tekevät vertailun Pughin esittämiin tuloksiin tekemällä painon huomioivan mallin. Painon huomioiminen ei aina paranna selitysastetta, mutta vähentää vaihtelevasti asejärjestelmän hinnan nousua. Näin saadut kunkin asetyypin kilohinnan kallistumisarviot ovat heidän mielestään oleellisesti samat kuin Pughilla.

3.5 Yhteenveto tutkimustuloksista

Taulukossa 1 on yhteenveto yllä esitetystä kuudesta tutkimuksesta. Kaikki ovat yhtä mieltä hinnan kallistumisesta inflaatiota nopeammin. Samoin kaikki ovat yhtä mieltä siitä, että hintakehitys on erilainen eri asetyypeillä.

Taulukko 1. Liiketaloudellisten tutkimuksien yhteenveto

	Pugh (2007a)	**Kvalvik ja Johansen (2008)**	**Augustine (1986)**	**Pugh (1986)**	**Arena et al. (2008)**	**Arena et al. (2006)**
Datalähde	julkinen	julkinen	ei mainita	ei mainita	HAPCA	NAVSEA
Doku-mentointi	ei	pääosin	ei	ei	ei	ei
Asetyyppiä	66	11	1	9	7	4
Aseita	1400	141	n. 50	ei mainita	116	35
Selittäjä	aika, paino	aika, paino	aika, määrä, paino, nopeus.	aika, määrä, paino, sähköteho.	aika, kpl volyymi, paino, huippu-nopeus.	aika, volyymi, paino, sähköteho.
Hinta-käsite	reaalikilo-hinta	reaalihinta	nimellis-hinta	reaalihinta	nimellis-hinta	nimellis-hinta
Tulos	-1 % - +18 % - med. 3 %,	1,2 % +8,5 % med. 4,7 %	n. 15 %	4-11,5 %	6,7-11,6 %	7,4-10,8 %
Hajonta	kvarttiilit	selitysaste 36-92 %	ei mainita	ei mainita	ei mainita	selitysaste 90,5 %

Julkisen lähdemateriaalin käyttäminen rajoittaa tutkimusta merkittävästi, koska osa maailman asetyypeistä jää pois ja koska lännessäkään osajärjestelmien hinta ei ole julkista tietoa. Osajärjestelmien hintatietojen puuttuessa joudutaan käyttämään hyvin yleisiä mittareita kuten aseen paino, käyttämä teho ja huippunopeus. Eri tutkimukset käyttävät lähtötietoina osin samoja toisen maailmansodan jälkeen läntisessä maailmassa rakennettuja asetyyppejä. Niitä ei siis voi pitää toisistaan riippumattomana näyttönä lähtötietojen osalta, mutta toki lähteiden käsittelyn osalta.

4. Puolustusmateriaalin hankintamenojen hintakehitys Suomessa

Seuraavissa luvuissa pyritään selvittämään, miten puolustusmateriaalin hintakehitystä mitataan eri maiden kansantalouden tilinpidoissa ja minkälaisia arvioita nämä mittaukset osoittavat. Tilinpidon periaatteen mukaan puolustusmenot ovat osa julkista taloutta ja siten niille tehdään kattavat hinta- ja määrämittaukset. Tilinpidon keskeisen periaatteen mukaan laadun paraneminen, mikä on erittäin keskeistä puolustusmateriaalin osalta, tulisi sisällyttää markkinoilla vaihdettuun määrään eikä hintaan. Puolustushallinnossa taas tyypillisesti laadun paraneminen käsitetään osana hintaa. Tästä käsityserosta voi aiheutua monia poikkeamia hintamittausten välillä (ks. kuvio 1 yllä). Laadimme alla arvion tämän eron suuruudesta USA:n osalta.

Kansantalouden tilinpidossa taloustoimien arvo määräytyy useimmiten niiden markkinahinnan mukaan. Eli sen mukaan, millä ne vaihdetaan tai voitaisiin vaihtaa rahaan. Julkisen toiminnan tuottamien markkinattomien palvelujen osalta käytetään arvon määrittämisessä tuotantokustannuksia. Taloustoimet kirjataan pääsääntöisesti suoriteperusteisina (Tilastokeskus 2006). Maanpuolustuskalustomenot kirjataan kuitenkin budjetissa ja tilinpäätöksessä maksuperusteella, joten eri tilastoissa luvut voivat poiketa tosistaan.

Puolustusmateriaalin hankintojen kohdalla hintaindeksinä käytetään Suomessa tukkuhintaindeksiä. Vuonna 2004 julkaistun menetelmäselosteen mukaan puolustusmateriaalin hankintamenojen hintakehitys perustui indeksikoriin, jossa koneiden ja laitteiden (DK) paino oli 30 %, sähköteknisten tuotteiden (DL) paino 30 % sekä kulkuneuvojen (DM) paino 40 % (Tilastokeskus 2004). Keskeisenä ongelmana tämän indeksikorin käytössä oli se, että puolustusmateriaalin hankintojen kohteena olevasta hyödykkeestä (panssarivaunu, ohjus, lentokone) ei ole olemassa sopivaa tukkuhintaindeksin alaerää kuvaamaan juuri kyseisen hyödykkeen hintakehitystä, vaan hintamittarina käytettiin ylemmän tason indeksiä, kuten panssarivaunun osalta kulkuneuvojen yleistä hintaindeksiä.

Toinen merkittävä ongelma liittyy laadun muutokseen. Tilastokeskuksen määritelmän mukaan tuottajahintaindeksit ovat puhtaita hintaindeksejä, joihin hyödykkeiden laadulliset muutokset eivät saisi vaikuttaa.

Kuvio 2. Puolustusmateriaalihankinnat suhteessa kokonaistuotantoon ja puolustusmenoihin käyvin hinnoin Suomessa, %

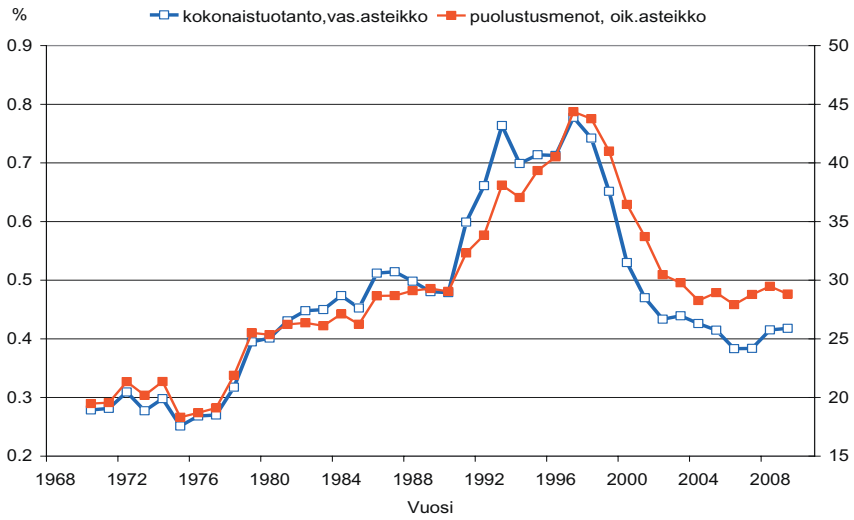

Lähde: Tilastokeskus, Valtion tilinpäätöskertomukset

Puolustusministeriön menojen hintaindeksi on kohonnut lähes samaa vauhtia kuin koko valtiontalouden menojen hinnat. Viime vuosikymmenellä hintojen keskimääräinen nousu oli 2,3 prosenttia (ks. kuvio 3). Vastaavasti koko talouden kokonaistuotannon (BKT) hinta nousi hitaammin, 1,2 prosenttia vuodessa.

Kuvio 3. Puolustusministeriön menojen hintaindeksi

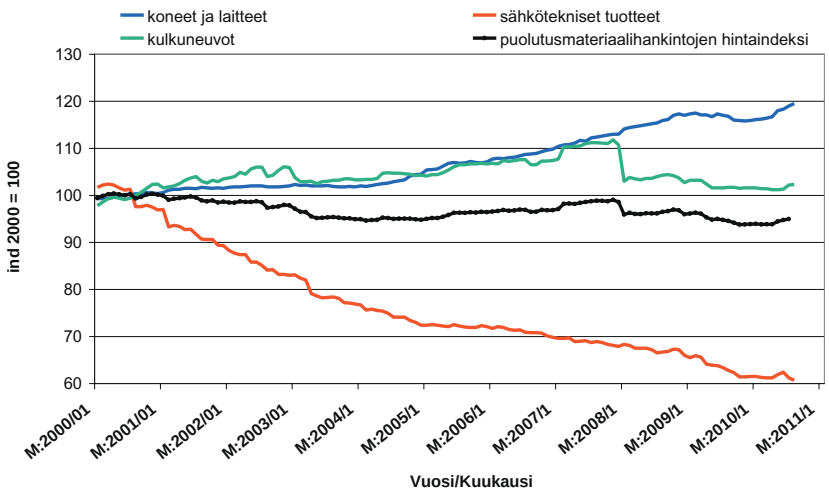

Lähde: Tilastokeskus

Kuviossa 4 on laskettu puolustusmateriaalihankintojen hintaindeksi siten, että tukkuhintaindeksin alaerät DK, DL ja DM on painotettu yhteen edellä esitettyjen painojen avulla. Näin pyritään laskemaan puolustusmateriaalien hintaindeksi siten, kuin se Tilastokeskuksen menetelmäselosteen mukaan tehtiin aiemmin viime vuosikymmenellä. Korostettakoon, että laskelma on luonteeltaan tekninen, tavoitteena on hahmottaa karkealla tasolla, miten materiaalihankintojen hintakehitykseen vaikuttavat eri tuoteryhmät.

Kuvio 4. Tukkuhintaindeksin alaerien DK, DL ja DM kehitys, materiaalihankintojen hinnat

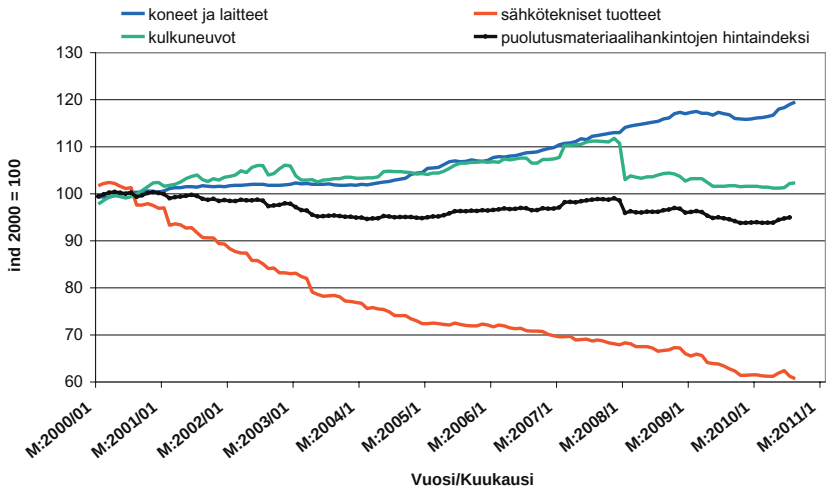

Lähde: Tilastokeskus

Nykyään Tilastokeskus käyttänee periaatteessa samoja tukkuhintaindeksiin perustuvia hintaindeksejä. Osa niistä on kuitenkin edellä esitettyjen hintaindeksien alaeriä, jotka eivät ole julkisia. Siksi kuviossa 4 käytetään aiemmin mainittuja painoja.

Hintakehityksen seuraamisessa käytetyt tukkuhintaindeksin sarjat ovat kehittyneet hyvin eri tavalla. Sähköteknisten tuotteiden hintaindeksi on tarkastelujaksolla lähes puolittunut, sen sijaan koneiden ja laitteiden hintaindeksi on noussut lähes 20 %. Kulkuneuvojen hintaindeksi on pysynyt lähes ennallaan lähinnä vuoden 2009 alun autoveron alentamisen vuoksi. Kun nämä hintaindeksit painotetaan yhteen, saadaan puolustusmateriaalihankintoja kuvaava hintaindikaattori. Kymmenen viime vuoden aikana se on alentunut keskimäärin vajaan prosentin vuodessa.

Tarkastelujaksolla USA:n dollari on heikentynyt euroon nähden 40 prosenttia. Tämä merkitsee sitä, että valuuttakurssikehitys kaventaa dollareissa hinnoiteltujen puolustusmateriaalien hankintahintahintojen kehitystä euromaissa, kuten Suomessa.

Tällä hetkellä kansantalouden tilinpidossa hinnat lasketaan kunkin vuoden taloustoimien painoilla käyttäen eri hintaindeksejä. Nyt käytössä olevat hintaindeksit kuvaavat ilmeisesti aiempaa aidommin puolustusmateriaalihankintoja. Hintaindeksit eivät kuitenkaan ole julkisia, joten niiden tarkempi arvioiminen ei ole mahdollista.

Keskimäärin kansantalouden tilinpidossa käytettävä puolustusmateriaalihankintojen deflaattori aleni 2000-luvulla 2 prosenttia ja hintaindeksien avulla laskettu hintaindikaattori aleni vastaavasti yhden prosentin vuodessa, eli hintamittarit antavat samansuuntaisen informaation hintakehityksestä.

5. USA:n puolustusmateriaalin hankintamenojen hintakehitys

USA:n puolustusmenoihin liittyvien materiaalihankintamenojen hintakehityksen pääasiallisena tilastolähteenä on Yhdysvaltain tilastolaitoksen (BEA) tuottamat aikasarjat USA:n puolustusmenoista. Tilastosarjat alkavat vuodesta 1972.

Yhdysvalloissa kansantalouden tilinpitoa laatii ja julkaisee Bureau of Economic Analysis (BEA), U.S. Department Commerce. Vuonna 1975 BEA ja Yhdysvaltain puolustusministeriö eli Department of Defense (DoD) sopivat yksityiskohtaisten tilastojen laatimisesta puolustusmenojen osalta. Keskeisenä tavoitteena oli erityisesti puolustusmenoihin liittyvien hintojen konstruointi ja seuraaminen. Tilastotyön tulokset ovat julkisia ja lisäksi virallisia. Tilastokokoelmaa voidaan pitää ainutlaatuisena. Näin erityisesti, kun ottaa huomioon, että kyse on sotilaallisista tiedoista. Tilastokokoelmaa voidaan pitää myös korkealuokkaisena.

BEA julkaisee säännöllisesti yksityiskohtaiset tilastotaulut, joissa puolustusmenot on jaettu 10 pääryhmään ja 25 alaryhmään. Tilastot julkaistaan sekä vuosi- että neljännesvuositasolla. Ko. tilastot julkaistaan sekä määrä- ja hintasarjoina että arvosarjoina. Tilastonlaadinnan taustalla on lisäksi huomattava määrä hyödykkeiden jne. alaryhmiä, joiden tiedot eivät kuitenkaan ole julkisia.

BEA saa perusaineistonsa säännöllisesti erilaisista DoD:in raporteista, jotka useimmiten ovat myös Yhdysvaltain budjetin laadinnan tausta-aineistona. Raportit koskevat yleisiä ja yksityiskohtaisia puolustusmenoihin liittyviä taloudellisia seikkoja, kauppasopimuksiin liittyviä tietoja ja lisäksi viranomaisten ns. kontrolliraportteja. Valtaosaa näistä raporteista ei julkaista.

Seuraavassa puolustusmenot luokitellaan kahteen ryhmään eli materiaalihankintamenoihin ja muihin puolustusmenoihin. Näille ryhmille olemme laskeneet hintaindeksit, jotka pohjautuvat BEA:n luokitteluryhmiin sekä hintojen että menojen kehityksestä. Uudet hintaindeksit on laskettu alaryhmien tietojen perusteella siten, että alaryhmien hintasarjojen muutokset on painotettu kyseisen ryhmän edellisen vuoden arvo-osuudella eli ryhmän menojen suhteellisella suuruudella.

Kuvio 5. BKT:n hintaindeksin ja puolustusmenojen hintakehitys USA:ssa, 1972=100

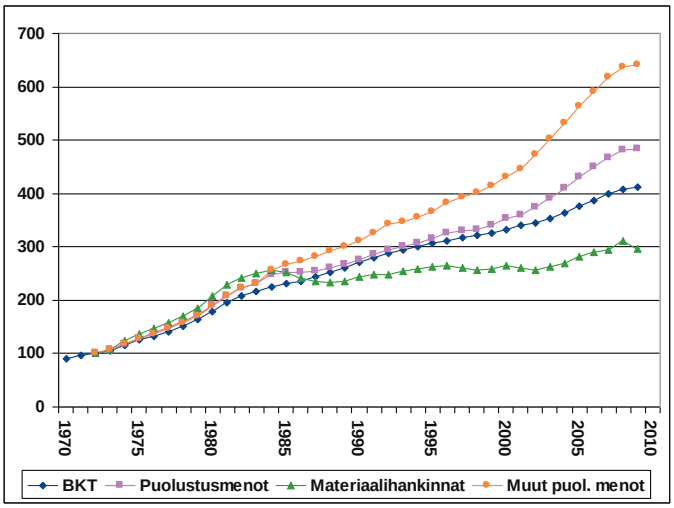

Pitkällä aikavälillä tarkasteltavien erien hintakehitys on ollut huomattavan erilainen. Vuodesta 1972 vuoteen 2009 materiaalihankintojen hinnat kolminkertaistuivat, bruttokansantuotteen hinnat nelinkertaistuivat, kaikkien puolustusmenojen hinnat viisinkertaistuivat ja ryhmän ”muut puolustusmenot” hinnat kuusinkertaistuivat. Suhteelliset erot alkoivat syntyä varsinaisesti 1980-luvun alkupuolelta. Huomattakoon kuitenkin, että taustalla on tänä ajanjaksona huomattavaa teknologista kehitystä, joka erityisesti liittyy sotilaalliseen kalustoon ja asejärjestelmiin. Teknologian muutokset vaikuttavat oleellisesti myös hintarakenteisiin. Voidaan todeta, että materiaalihankintojen hintojen nousu on ollut 1980-alkupuolelta lähtien oleellisesti vaimeampaa kuin kokonaispuolustusmenojen ja bruttokansantuotteen hintojen nousu.

Materiaalihankintojen osalta kehitykseen ovat vaikuttaneet mm. seuraavat tekijät. Ilma-aluksiin liittyvien kulutusmenojen hintojen vaimentuminen 1980-luvun puolivälistä; hintojen nousu on ollut vaimeaa nykyhetkeen asti. Ilma-aluksiin liittyvien investointimenojen (uuden kaluston hankinta) hinnat ovat huomattavasti laskeneet 1980-luvun jälkipuoliskolla. 1990-luvun alussa tämän ryhmän hankintojen hinnat kuitenkin nousivat jälleen. Elektroniikkatavaroiden hinnat ovat rakenteellisesti pitkällä aikavälillä laskeneet.

Muut puolustusmenot ja niiden hintakehitys selittyvät mm. seuraavilla tekijöillä. Muiden puolustusmenojen hintojen nousuun USA:ssa on vaikuttanut erityisesti palkkakustannusten (ansiotason) tuntuva nousu puolustustehtävissä. Nousu on ollut erityisen voimakasta 2000-luvulla. Tällä on keskeinen merkitys kokonaispuolustusmenojen hintakehityksen kannalta, koska palkkamenot ovat suurin puolustusmenoerä. Työvoimakustannukset muodostavat vajaat 40% kaikista puolustusmenoista. Rakennusinvestointien (ml. erilaiset puolustusrakennelmat) hinnat ovat kohonneet keskimääräistä nopeammin aina 1980-luvun puolivälistä lähtien. Palveluiden hintojen kohoaminen on myötäillyt kokonaispuolustusmenojen hintakehitystä. Tähän ryhmään kuuluu mm. tutkimustoiminta ja erilaiset huolto- ja tukitoimet.

Seuraavassa tarkastellaan BEA:n luokittelun mukaan yksittäisiä menoeriä. Tässä yhteydessä ei kaikkia menoeriä kuitenkaan kuvata yksityiskohtaisesti, vaan pyritään valottamaan erilaisia näkökulmia, jotka liittyvät hintakehitykseen.

Investoinnit kuljetusvälineisiin ja laitteisiin ovat tärkeä osa materiaalihankintoja. Hintakehitys on ollut sekä pitkällä että lyhyellä aikavälillä huomattavan erilainen eri pääryhmissä. Alenevaa hintakehitystä on ollut erityisesti ryhmissä ”ohjukset” ja ”elektroniikka”. Ohjusten hinnat kääntyivät kuitenkin 2000-luvun alussa lievään nousuun. Elektroniikkatuotteiden hintakehitys on yhdenmukainen kansainvälisen elektroniikkateollisuuden hintakehityksen kanssa. Yhdysvaltain puolustukseen ostettujen elektroniikkatuotteiden ja ohjelmistojen määrä on noussut pitkään huomattavasti. Viimeisten kymmenen vuoden aikana näiden ostojen määrä on 2,5-kertaistunut. Huolimatta alenevasta hintakehityksestä tämän ryhmän menoerä on kasvanut tuntuvasti. Ilma-alusten hintakehitys on vaihdellut voimakkaasti. Laskevaa hintakehitystä oli 1980-luvun puolivälissä ja 2000-luvulla. Näitä kausia taas edelsi hintojen tuntuva nousu.

Kuvio 6. USA:n investoinnit puolustukseen, hintakehitys 2005=100, esimerkkejä

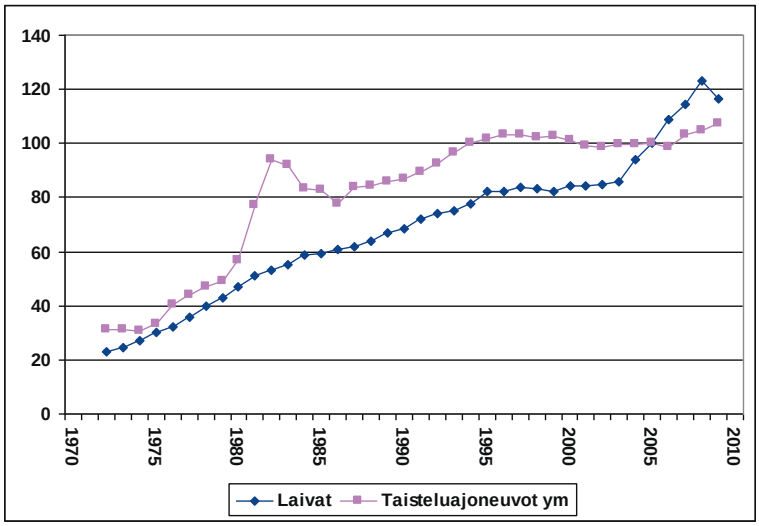

Pitkällä aikavälillä nousevaa hintakehitystä investointikohteiden osalta on ollut erityisesti laivojen kohdalla. Näiden hintojen nousu voimistui 2000-luvulla selvästi. Myös maa-ajoneuvojen (taisteluajoneuvot ja muut) hintojen nousu oli nopeaa aina 1990-luvun puoliväliin asti, minkä jälkeen hintataso on pysynyt lähes ennallaan lukuun ottamatta kolmea viimeistä vuotta. Huomattakoon, että taisteluajoneuvojen vuosittaisten ostojen määrä on ollut huomattavaa viime vuosina. Viimeisten viiden vuoden aikana ostojen määrä on noussut keskimäärin vuosittain peräti 25 %. Kysynnän kasvu johtuu lähinnä Irakin ja Afganistanin operaatioista.

Kuvio 7. USA:n puolustusmenot, investoinnit elektroniikkaan, 1985=100

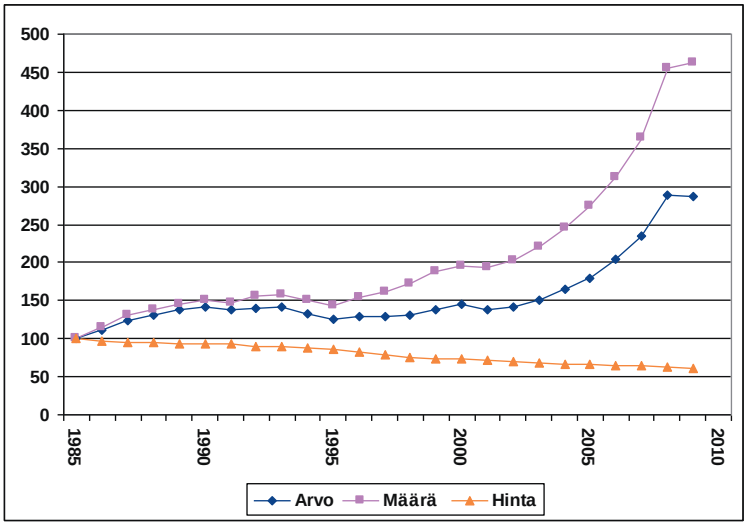

Investointien määrä elektroniikkalaitteisiin ja ohjelmiin on noussut tuntuvasti, mutta kustannusten nousu on ollut vaimeampaa, koska hinnat ovat olleet laskevia. Kehitys on samantyyppistä kaupallisilla aloilla siviilipuolella. Tämä on esimerkki alenevista hinnoista ja määrien tuntuvasta kasvusta. Palkkakustannusten kehitys on taas esimerkki alenevasta määrästä (työpanos) ja hintojen (ansiotaso) tuntuvasta noususta. Yhdysvaltain kokonaispuolustusmenojen kasvun kannalta juuri palkkakustannuksilla on erityisen tärkeä merkitys.

Hintakehityksen (puolustusmenoerien deflaattoreiden) selvittämiseksi BEA käyttää useita menetelmiä. Ensisijainen menetelmä on ns. suora hinnoittelumenettely, kun määrät ja hinnat tiedetään. Tämän aineiston puolustusministeriö (DoD) toimittaa BEA:lle. Tietojen lähteenä ovat erilaiset kontrolliraportit, joista tärkeimmät ovat Contract Control Documentation Reports ja Production Control Reports (BEA 2005).

Tilanteissa, joissa on saatavissa vain nimellishintainen oston arvo, käytetään ns. suhdemenetelmää. Hinnan arvioimiseksi voidaan käyttää esimerkiksi tarkasteltavan hyödykkeen teollisuuden tuotannon hintaindeksejä. Tavallaan on kyse hinta-määrä -suhteiden siirrosta tapauksesta toiseen. Eräissä tapauksissa käytetään myös hedonistista hinnoittelumenetelmää. BEA saa perusaineiston näissäkin tapauksissa puolustusministeriöltä, mutta myös muilta tilastojen tuottajilta.

Erittäin tärkeä menetelmä on lisäksi ns. tarkennettu hinnoittelumenettely, mikä liittyy hyödykkeen laadun muutokseen (ks. tästä myös lukua 2). Laadun muutoksella ymmärretään tässä yhteydessä pelkästään hyödykkeen (esimerkiksi taisteluhelikopterin) suorituskyvyn parantumista. Suorituskyvyn parantuminen tulkitaan nimenomaisesti määrän muutokseksi. Tämä

menettely on erittäin keskeinen useiden puolustusmenoihin liittyvien kalustoiden ja laitteiden kohdalla.

Yleensä laadun muutoksen arvioinnin pohjana ovat laadun ja tehokkuuden parantumiseen liittyvät tuotannon lisäkustannukset. Menetelmän yhtenä heikkoutena on tilanne, jossa tuotteen toimintakyky ja laatu on parantunut ilman, että tuotantokustannuksia ei ole lisätty. Tällöin laadun parannusta ei tilastoida määrään vaan hintaan. Hedonistinen menetelmä, joka pohjautuu mitattuihin tuotteen ominaisuuksien määrään, tuottaisi parempia tuloksia. BEA käyttää osin välillisesti tätä menetelmää elektroniikkatuotteiden hinnan mittaamisessa. Näin siksi, että tiedot saadaan toiselta tilastoviranomaiselta eli BLS:ltä, joka käyttää tätä menetelmää. BLS eli U.S. Bureau of Labor Statistics tuottaa Yhdysvalloissa tuottajahintaindeksejä. Huomattakoon myös, että uuden tuotteen elinkaaren alussa voi toisinaan esiintyä huomattaviakin teknisiä ongelmia.[1]

BEA:n käyttämät määrä- ja hintaindeksit ovat ns. ketjuindeksejä. Määrien ja hintojen muutoksien laskennassa on käytetty Fisher-tyyppistä indeksiä. BEA:n tilastoja puolustusmenojen osalta voidaan pitää korkealaatuisena. Tilastosarjat antavat hyvän kuvan niin lyhyen kuin pitkän aikavälin kehityssuunnista. Näitä sarjoja käytetään kuitenkin kansainvälisesti ottaen yllättävästi vähän (NATO, SIPRI, media).

Yhdysvaltain puolustusmenotilastojen ja niitä analyyseissaan käyttävien tietolähteenä käytetään yleensä USA:n budjettitalouteen liittyvää tilastointia. Puolustusmenojen osalta tilastot ja arviot pohjautuvat mm. puolustusministeriön arvioihin. Vuosittain DoD julkaisee National Defence Budget Estimates -nimisen julkaisun, josta yleisesti käytetään nimitystä the Green Book, johon on koottu puolustusmenoja koskevia tilastoja.

Kuviossa 8 BEA:n tilinpidon luvut ja puolustusministeriön budjettiluvut poikkeavat huomattavasti toisistaan erityisesti 1980-luvun alkupuolelta lähtien. Keskimääräinen vuosimuutos vuodesta 1985 vuoteen 2009 on DoD:n mukaan 2,3 %, mutta BEA:n mukaan vain 0,7 %. Erot voivat jonkin verran selittyä sillä, että ryhmän materiaalihankinnat sisältö on hieman erilainen kyseisissä tilastoissa. Arvioiden taustalla olevat eri materiaalihankintojen ryhmien hintatiedot voivat poiketa toisistaan. Vaikka näissä tilastosarjoissa on kyse eri ajanjaksoista (budjettivuosi ja kalenterivuosi), niin pitkällä aikavälillä hintakehityksen pitäisi tasoittua. Tilastojen eroavuus on siis huomattavan suuri kumuloituneena kehityksenä tarkasteltuna.

Tulkintamme mukaan pääasiallinen ero johtuu siitä, että BEA huomioi laadun muutoksen, mutta budjettiluvuissa suurelta osin tätä ei tehdä. Laadun muutos siirtyy siis määrätekijään.

---

[1] Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että tuotteen elinkaaren alussa määrä ja laatu eivät ole nousseetkaan mitatulla tavalla, jolloin tosiasiassa kustannusten nousu aiheutuu laskennallisesti enemmän hintojen muutoksesta. Näitä tapauksia esiintyy toisinaan nimenomaan puolustusmenoihin liittyvissä tapauksissa (esim. lentokoneteollisuuden uudet tuotteet).

Kuvio 8. USA:n puolustusmenoihin liittyvien materiaalihankintojen hintakehitys BEA:n ja DoD:n mukaan, 1972=100

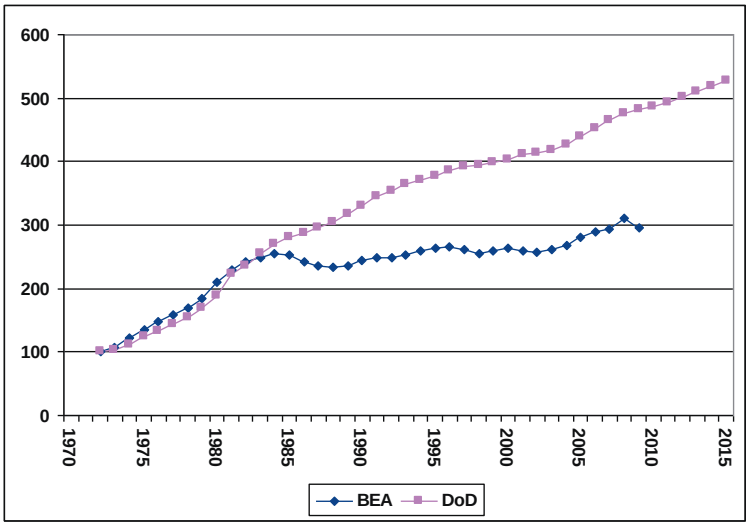

Kuvion 8 lukujen perusteella voidaan arvioida karkeasti laadun muutoksen vaikutus. Mikäli kyseiset sarjat olisivat muilta osin vertailukelpoisia, niin laatuvaikutuksen kehitys saadaan jakamalla DoD:n sarja BEA:n sarjalla. Tällä tavalla johdettu laadun kehityksen sarjaa on pidettävä karkeana arviona. Periaatteessa tällöin pystytään materiaalihankintojen osalta USA:n puolustusmenojen arvokehitys (menojen kustannukset) jakamaan kolmeen komponenttiin eli määrään, laatuun ja hintaan.[2]

Laskelman mukaan laadun muutos (riippumatta siitä luetaanko se määrään tai hintaan) nousi voimakkaasti 1980-luvulla, jolloin sotilaskalustoa hankittiin muutenkin paljon. 1990-luvun alkupuolelta lähtien laatutekijän muutos on vaimentunut selvästi. Yhdysvaltain kansantalouden tilinpitoon sisältyvät puolustusmenojen ja sen erien tilastosarjat siis varsin kattavasti. Laskentakehikko on hyödyllinen mm. siksi, että puolustusmenoerät on jaettu määrä- ja hintakomponentteihin.

[2] Kuten kuvion 1 yhteydessä pohdittiin, voi olla harhaanjohtavaa puolustuksellisissa arvioissa poistaa puolustusmateriaalin hintakehityksestä laadun muutos. Raportissa Alho et al. (2010) pohditaan yksityiskohtaisesti tätä menettelyä myös kuviota 1 laajemmassa kehikossa. Oikea menettely hintamittauksessa riippuu siitä, mikä on todellinen turvallisuuspalveluiden tuotanto- ja vastaava kustannusfunktio. Näyttäisi siltä, että yhdessä tämän määrittelyn tapauksessa hintamittauksen oikean tuloksen voidaan päätellä sijoittuvan kuvion 8 käyrien välimaastoon. Katso myös raportin arviota hävittäjälentokoneiden eri sukupolvien välisestä hinnan noususta, ml. laadun muutos.

6. Puolustusmateriaalin hintakehitys eräissä muissa maissa

Useiden läntisten maiden kansantalouden tilinpidossa on varsin niukasti käsitelty puolustusmenoja siten, että niitä olisi julkisesti saatavilla. Yleisimmin tilinpidoissa esiintyy pelkästään kokonaispuolustusmenojen arvo. Määrä- ja hintakomponenttien esittäminen julkisesti on vähäistä. Lisäksi puolustusmenoerien luokittelut ovat kirjavia. Seuraavassa esitetään eräiden maiden osalta kansantalouden tilinpidon mittauksia koskien puolustusmenoja. Lisäksi esitetään eräitä erityistutkimuksia tältä saralta.

Ruotsin kansantalouden tilinpidossa on vuodesta 1993 alkaen puolustusmenoeriin liittyviä aikasarjoja, joissa menoerät on jaettu myös määrä- ja hintatekijään. Sarjat tuotetaan vuositasolla, ja ne ovat seuraavat: Puolustukseen liittyvät kulutusmenot (palkkakustannukset sekä tavaroiden että palveluiden ostot), menot kestokulutustavaroiden ostoon ja menot investointeihin (kuljetusvälineet, laitteet ja rakennukset). Materiaalihankintojen kehitystä kuvaavat parhaiten menot kestokulutustavaroihin ja jossain määrin myös menot investointeihin, joskin rakennusinvestointien kehitys saattaa olla erilainen kuin kalusto- ja laiteinvestoinneissa. Puolustusmenojen kansainvälisen hintakehityksen seuraamisen kannalta kyseisten sarjojen heikkoutena on se, että niiden julkisissa päivityksissä on kolmen vuoden viive.

Kuvio 9. Ruotsin puolustusmenoerien sekä BKT:n hintakehitys, 1993=100

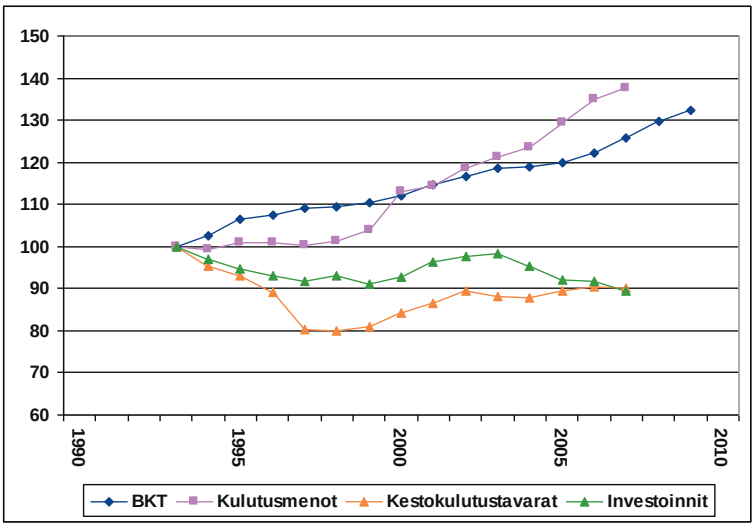

Ruotsin puolustusmenojen vuotuinen määrä on alentunut voimakkaasti 2000-luvulla. Vuonna 2007 kulutusmenojen määrä oli 30 % alempana kuin vuonna 1999. Keskeisenä syynä oli työpanoksen määrän vähentyminen. Kestokulutustavaroiden määrä supistui vastaavana aikana 10 %.

Alankomaiden kokonaispuolustusmenojen hinnat ovat seuranneet BKT:n hintakehitystä pitkällä aikavälillä. Puolustukseen liittyvien investointien hintataso pysyi lähes ennallaan 1980-luvun alkupuolelta aina vuoteen 2000. Tämän jälkeen investointien hinnat ovat nousseet, mutta vaimeammin kuin kokonaispuolustusmenojen ja BKT:n hinnat. Näistä sarjoista voidaan päätellä, että materiaalihankintojen hintakehitys on pitkään ollut vaimeampaa kuin muiden puolustusmenojen hintojen nousu. 2000-luvun kehitykseen on osittain vaikuttanut Hollannin osallistuminen kansainvälisiin operaatioihin.

Yhdistyneiden Kuningaskuntien (UK) kansantalouden tilinpidossa puolustusta ei ole käsitelty tilastojen julkistamisvaiheessa omana ryhmänään. Puolustusmenot on yhdistetty julkisiin hallintomenoihin ja sosiaaliturvamenoihin. Lisäksi taustalla oleva puolustuksen laskenta perustuu suoraviivaiseen laskentamenettelyyn, missä ryhmän puolustuksen tuotos on suoraan laskettu panostekijöiden summana. Tämän tyyppisiä ratkaisuja on useiden maiden kansantalouden tilinpidossa.

Ison-Britannian puolustusministeriön (Ministry of Defence, MoD) toimesta 2000-luvulla ryhdyttiin selvittämään puolustukseen liittyviä hintakehityksiä erillistutkimuksena. Tutkimustyön ja menetelmäkehikon suoritti virasto Defence Analytical Services and Advice (DASA), joka vastaa myös työn tuloksista syntyvistä tilastoista. Ensimmäiset tulokset on vastikään julkistettu, ja ne kattavat toistaiseksi vain viisi vuotta (DASA 2010). Menetelmää on selostettu julkaisussa Jones ja Woodhill (2010).

Menetelmän kehittäminen rakentui puolustukseen liittyvän hintaindeksikorin laatimiseen. Taustalla on noin 50 erilaista osaindeksiä erilaisin painoin. Suuri osa valituista osaindekseistä on tuottajahintaindeksejä tms., joita tilastolaitos ONS (Office for National Statistics) tuottaa. Uudessa indeksissä on kolme pääryhmää eli ostosopimukset (paino 63 %), työvoimakustannukset (34 %) ja muut juoksevat menot (3 %). Materiaalihankintojen hintojen selvittelyssä tämä jako ei ole sikäli hyvä, että ostosopimukseen kuuluu tavaroiden ostojen lisäksi palveluiden ostot. Laskelmissa laadun muutokset on pyritty luokittelemaan määräkomponenttiin. Seuraavassa taulukossa esitetään tutkimuksen keskeiset tulokset (pl. muut kulut). Vuosimuutokset koskevat budjettivuotta, joka alkaa huhtikuun alussa ja päättyy maaliskuun lopussa.

Taulukko 2. Ison-Britannian puolustusmenojen ja BKT:n hintojen vuosimuutos, %

Budjettivuosi	Ostosopimukset	Työvoimakustannukset	Puolustusmenot yht.	BKT
2005/06	3,3	5,6	4,1	1,8
2006/07	3,3	3,4	3,3	3,3
2007/08	3,8	4,3	3,9	2,9
2008/09	4,2	3,7	4,2	2,8
2009/10	2,4	3,9	3,1	1,5

Näinä vuosina ja tämän luokittelun mukaan puolustusmenoihin liittyvä hintojen nousu on ollut nopeampaa kuin BKT:n. Kehitys poikkeaa olennaisesti muista maista, joita tässä kirjoituksessa on käsitelty. Tosin ostosopimukset siis sisältävät palvelusten hankinnat. Edellä olevan taulukon lähteenä on julkaisu (DASA 2010), jossa on myös esitetty taulukko hintojen noususta ostosopimuksiin kohdistuvan teollisuusryhmän mukaan. Näitä ryhmiä ovat ilma-alukset, laivat, aseet ja ammukset, elektroniikka ja muut hyödykkeet. Kaikissa ryhmissä hintojen nousut ylittävät BKT:n hinnan nousun. Sarjojen aikajänne on vielä varsin lyhyt ja koko aineisto liittyy tilanteeseen, jossa Iso-Britannia on mukana kansainvälissä konflikteissa kuten Irakin tapauksessa.

Taulukko 3. Eräiden tuoteryhmien tuottajahintaindeksit Isossa-Britanniassa, v. 2005 =100

Vuosi	A	B	C	D	E
2005	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
2006	100,7	99,6	99,5	102,5	101,7
2007	106,1	95,7	99,8	104,7	106,1
2008	106,6	93,8	102,7	109,9	111,3
2009	109,1	101,4	103,9	120,4	110,1
2010*	110,5	101,0	106,0	125,5	111,0

Taulukon tuoteryhmät ovat seuraavat:

A) Weapons & ammunition, B) Electronic valves & tubes & other electronic compo-nents,
C) Instruments & appliances for measuring, checking, testing & navigating
D) Aircraft & spacecraft, E) Ships

Taulukon perusteella voidaan todeta, että esimerkiksi lentokoneteollisuudessa hintojen nousu on ollut vuodesta 2008 lähtien erittäin voimakasta. Ryhmässä ”ammukset” hintojen nousu on ollut ajoittain nopeaa ja ajoittain hidasta. Vastaavantyyppisiä indeksejä saadaan myös Yhdysvalloista.

Tulkittaessa eri maiden hintakehityksiä niin tarkastelun näkökulmasta riippuen myös valuuttakurssien huomioiminen on keskeistä.

7. Puolustusmateriaalin hintakehitys ulkomaankauppa-aineistossa

Puolustusmateriaali on periaatteessa raportoitu kansainvälisissä ulkomaankauppatilastoissa, mutta ongelmaksi muodostuu se, että osa tilauksista ja niiden hinnoista on määritelty salaisiksi[3].

Kuvio 10. Suomen ja EU:n puolustusmateriaalin tuonnin arvo ja määrä, vasen asteikko miljoonaa euroa ja oikea asteikko tonnia

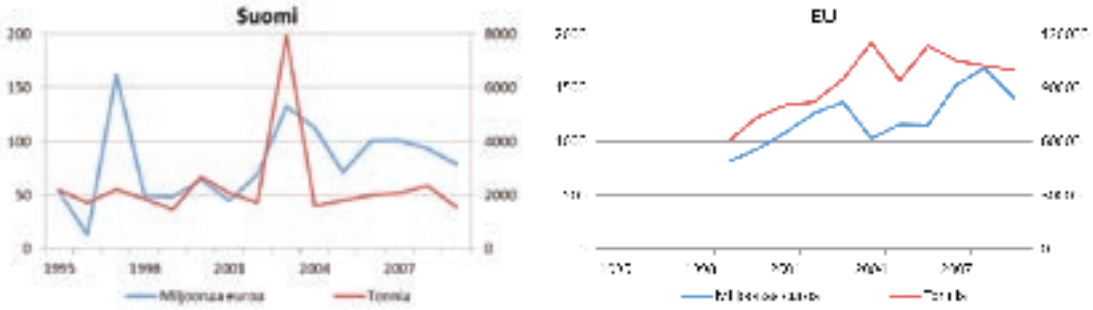

Lähde: Eurostat.

Kuviossa 10 on esitetty puolustusmateriaalin tuonnin arvo ja määrä Suomessa ja EU:ssa. Kuviosta nähdään, että Suomen kohdalla puolustusmateriaalin tuonnin arvo on vaihdellut välillä hyvinkin rajusti. Vuosina 1997 ja 2003 tuonnin arvo on ollut paljon muita vuosia korkeammalla[4]. EU kokonaisuudessaan muodostaa jo niin suuren joukon maita, että sen tuonnin yhteisarvoa tarkasteltaessa yksittäiset hankinnat eivät vääristä kokonaiskuvaa. Kuviosta nähdään, että puolustusmateriaalin tuonnin arvo on kasvanut viimeisen kymmenen vuoden aikana.

---

[3] Suomen tullin ja muiden rajaviranomaisten käyttämässä CN (Combined Nomenclature)- luokittelussa aseteollisuuden tuotteet on luokiteltu ryhmään 93. Tämän lisäksi puolustusmateriaalia löytyy ryhmästä 8710 (panssaroidut taisteluajoneuvot).

[3] Vuonna 2003 myös tuonnin määrä on ylittänyt reippaasti pitkän aikavälin keskiarvon. Tämä johtuu Saksan kanssa tehdystä panssaroitujen ajoneuvojen suurkaupasta, joka tilastoituu tuohon vuoteen. Vuoden 1997 tuonnin arvon piikki taas johtuu ilmantorjuntaohjusten ostoista Venäjältä (SIPRI).

Johtuen ulkomaankauppa-aineiston puutteellisuudesta kovin tarkkaa kuvaa puolustusmateriaalin tuonnin arvon muutoksesta ei saada. Koska tuonnin volyymi ei ole kovin suuri, on itsestään selvää, että eri vuosina tuonti on ollut erilaista ja tämä tarkoittaa eroja myös maksetuissa hinnoissa. Karkea arvio materiaalin hintakehityksestä voidaan kuitenkin esittää jakamalla tuonnin arvo sen määrällä. Näin saatu kilohinta on yksinkertainen mutta suuntaa antava indikaattori sille, miten puolustusmateriaalin hinta on kehittynyt. Vuodesta 1995 vuoteen 2009 aseiden kilohinta on kohonnut yli kaksinkertaisiksi. Tämä nousu tarkoittaa keskimäärin noin viiden prosentin vuosittaista kallistumista. Myös hyvin selvästi käy ilmi, että tuontihinnat ovat vaihdelleet hyvinkin rajusti.

Puolustusmateriaali eroaa kaikesta muusta kauppatavarasta hyvin merkittävästi siinä, että sen määrä ja laatu voivat olla riskitekijä (kustannus) muille mahdollisille ostajaehdokkaille ja jopa myyjälle (katso luku 2.4). Suomen asema liittoutumattomana maana voi siis tarkoittaa sitä, että me joudumme maksamaan puolustusmateriaalistamme korkeampaa hintaa kuin liittoutuneet maat. Tätä sinänsä yksinkertaista hypoteesia yritämme selvittää vertailemalla eri maiden välistä aseteollisuuden kauppaa. Kokeilemme yksinkertaisen regressiomallin avulla sitä, vaikuttaako ostajamaan kuuluminen Natoon sen maksamaan puolustusmateriaalin kilohintaan tasoerona Nato-maista Nato-maihin tapahtuneen tuonnin kilohinnan ja vastaavasti Nato-maista liittoutumattomiin maihin tapahtuneen tuonnin kilohinnan välillä. Aineisto käsittää vuodet 1995–2009, ja se on jaoteltu neljään eri aseteollisuuden tuoteryhmään[5].

Termi ”Tasoero” on se euromääräinen erotus, joka liittoutumien välillä asekaupassa mahdollisesti on hinnan suhteen.

Taulukko 5. Tasoeron estimointitulos (selostuksesta ks. tekstiä ohessa)

Muuttuja	**Suuruus**	**Keskivirhe**	**T-arvo**
Tasoero	-6,54	3,02	-2,16
R^2 (kokonaisselitysaste)	0,77		

Nähdään, että odotusten mukaisesti ”Tasoero” saa negatiivisen arvon. Tämä tarkoittaa sitä, että Nato-maista liittoutumattomiin maihin suuntautuva puolustusmateriaali on keskimäärin 6,5 euroa kilo eli noin kymmenen prosenttia kalliimpaa kuin Nato-maiden sisäisessä kaupassa. Yhtälön saama kokonaisselitysaste 0,77 on melko suuri ja kertoimen saama t-arvo osoittaa, että tulokset ovat tilastollisesti merkitseviä 95 prosentin merkitsevyystasolla.

Tulos osoittaa, että Suomi joutuu maksamaan puolustusmateriaalista korkeampaa hintaa kuin Nato-maat. Ulkomaankauppadatan karkeuden takia tätä tulosta ei kuitenkaan kannata pitää kuin suuntaa antavana. Suurimmat erot eri liittoutumien välissä ovat todennäköisesti sellaisissa sofistikoituneissa asejärjestelmissä, joita tässä tarkastelussa ei ole voitu tietolähteiden puutteiden takia ottaa huomioon.

---

[5] Nämä ryhmät ovat: 1. tuliaseet ja niiden kaltaiset tavarat (esim. metsästys- ja urheiluhaulikot), 2. jousi-, ilma- tai kaasukiväärit ja -pistoolit, patukat, 3. aseiden osat ja tarvikkeet ja 4. pommit, kranaatit, torpedot, miinat, ohjukset ja niiden kaltaiset sota-ammukset. Näistä viimeisin ryhmä on puolustusmateriaalina kaikkein merkittävin ja sillä käyty kauppa on euroarvoltaan kaikkein suurinta.

8. Yhteenveto

Kokonaisuudessaan kirjoituksen toinen osa luvuissa 4-6 on pyrkinyt antamaan kattavan kuvauksen puolustusmateriaalin hintakehityksen osalta siltä kannalta kuin sille tehdään jatkuvia hintamittauksia kansantalouden tilinpidossa ja muissa julkisissa tilastolähteissä. Kirjoituksessa selostettujen ja tehtyjen kansantaloudellisten mittausten lähtökohta oli se, että puolustusmenot ovat osa kansantalouden julkista taloutta ja että ne rekisteröidään siksi myös kansantalouden tilinpidossa. Tällöin tilinpidon keskeisen periaatteen mukaan menojen arvolle lasketaan myös hinta- ja määräerittely. Toinen lähtökohta oli se, että puolustusmateriaali on Suomen oloissa laajalti ulkomailta, kansainvälisiltä asemarkkinoilta hankittua, jolloin niiden selvittäminen on keskeistä myös meidän kannaltamme.

Puolustusmateriaalin hintamittauksissa joudutaan Suomen tapauksessa käyttämään eri alaerien osalta korvikemuuttujia, jotka voivat olla harhaanjohtavia, koska ne saattavat kuvata vain karkeasti tarkasteltavaa ilmiötä puolustusvoimien näkökulmasta. Toinen tärkeä näkökulma, jota käsiteltiin yllä, koskee laadunmuutoksen käsittelyä ja sen vaikutusta hinnan mittauksessa. Tältä osin voitiin päätellä, että laadunmuutoksen käsittely puolustusmateriaalin kohdalla voi poiketa siitä, miten sitä yleisesti käsitellään kansantaloudellisissa mittauksissa.

Yleisesti ottaen on niin, että USA:n osalta on olemassa erittäin kattavat ja laadultaan korkeat mittaukset puolustusmenoista ja niiden hintakehityksestä puolustusmateriaalin eri alaeristä ja kokonaisuudessaan. Näiden tulosten perusteella puolustusmateriaalin hintakehitys ei ole suuruusluokaltaan poikennut siitä, mitä teollisten tuotteiden hintakehitys on ollut yleensä taloudessa. Puolustusmenojen kustannusten nousu perustuu palveluihin, kuten huoltoon ja työvoimakustannuksiin, jotka ovat kallistuneet nopeasti. Suomen osalta hintamittauksissa tulisi selvittää mahdollisuudet edetä siihen suuntaan, kuin mitä USA:ssa on menetelty tässä suhteessa.

Liiketaloudellisten tutkimusten tulokset antavat näennäisesti kansantaloudellisesta aineistosta poikkeavat tulokset puolustusmateriaalien hinnannousun osalta. Kyse on kuitenkin eroista hintakäsitteessä. Kirjoittajien mukaan hinnannousun keskeinen aiheuttaja on teknologinen kehitys ja sen mahdollistama suorituskyvyn paraneminen. Kansantalouden tilinpidossa tämä laatumuutos tulisi tilastoida määrän eikä hinnan muutokseksi. Voidaan asettaa kyseenalaiseksi tulisiko näin toimia myös puolustusvälineiden osalta siltä osin kun suorituskyvyn kehittyminen ei aiheuta muutosta suhteessa potentiaaliseen vastustajaan. Joka tapauksessa ostajan kannalta nykyaikaisen puolustusmateriaalin hankintahinta liiketaloudellisen aineiston valossa on noussut menneisyydessä useiden aseryhmien osalta selvästi yleistä hintakehitystä nopeammin.

LÄHTEET

Agrell, W. 2010. *Fredens Illusioner – Det svenska nationella försvarets nedgång och fall 1988-2009.* Bokförlaget Atlantis Ab, Malmö.

Alho, K.E.O., Mankinen, R. Maury, R. ja Nikula, N. 2010. *Puolustusmateriaalin hintakehitys.* Raportti Puolustusministeriölle 15.11.2010, julkaisematon.

Arena, M.V,, Blickstein, I. , Younossi, O. ja Grammich, C.A. 2006. *Why Has the Cost of Navy Ships Risen? A Macroscopic Examination of the Trends in U.S. Naval Ship Costs Over the Past Several Decades.* RAND Corporation.

Arena, M.V., Younossi, O., Brancato, K., Blickstein, I., ja Grammich, C. A. 2008. *Why has the cost of fixed-wing aircraft risen? A macroscopic examination of the trends in U.S. military aircraft costs over the past several decades.* RAND Corporation. Santa Monica, CA.

Augustine, N. R. 1986. *Augustine's Laws.* New York: Viking Penguin, 1986.

BEA. 2005. *Government Transactions. Methodology Papers, U.S. National Income and Product Accounts, Bureau of Economic Analysis.* U.S. Department of Commerce. September 2005.

Chalmers M. 2009. Defence Inflation: Reality or Myth?, *RUSI defence systems* june 2009, pp. 12-21.

Clark. V. 2005. *Statement before the Senate Armed Services Committee,* 12 April 2005, http://www.navy.mil/navydata/cno/testimony/clark050412.pdf haettu 5.2.2012.

DASA. 2010. *"Defence Inflation Estimates",* Statistical Notice 2009/10 http://www.dasa.mod.uk/applications/newWeb/www/index.php?page=67&pubType=&thiscontent=750&date=2010-11-06.

Deitchman, Seymour J. 1981. *New technology and military power : general purpose military forces for the 1980s and beyond.* Westview special studies in military affairs, Westview Press, Boulder, Colorado.

DoD. 2010. National Defense Budget Estimates for FY 2011.

Hartley, K. 2003. The future of European Defence Policy: an Economic Perspective, *Defence and Peace Economics,* 2003, vol 14(2), pp. 107-115.

Jones, D.L. ja Woodhill, N. J. 2010. *Estimating Defence Inflation.* Defence Statistical Bulletin No. 10, DASA.

Kenttäohjesääntö. 2008. *Kenttäohjesääntö - Yleinen osa. Puolustusjärjestelmän toiminnan perusteet.* Pääesikunta/Suunnitteluosasto, ohjesääntönumero 202, Edita Prima Oy, Helsinki.

Kirkpatrick, D.L.I. 2004. Trends in the costs of weapon systems and the consequences. *Defence & Peace Economics,* 15, 259-273.

Kirkpatrick, D.L.I. 2008. Is defence Inflation Really as High as Claimed? *Rusi Defence Systems.* October 2008, pp. 66-71.

Knuuttila, J. 1981. *Sotatekniikka ja varustelukustannukset :sotatekniikan vaikutus sodankuvaan ja taisteluvälineiden kustannuskehitykseen.* Sotatieteen laitos Julkaisusarja /.I. Strategian toimisto, Helsinki

Kosola, Jyri. 2011. *Teknologisen kehityksen vaikutuksia sodankäyntiin 2015–2025.* Sotatekniikan Laitos, Julkaisusarja 4 No 3/2011

Kvalvik, R. ja Johansen, P. 2008. *Enhetskostnadsvekst på forsvarsinvesteringer* (EKV I). Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) rapport 2008/01129, Norge.

Moore, G. A. 1995. *Inside the tornado: marketing strategies from Silicon Valley's cu ting edge.* HarperBusiness, New York.

Muczyk, J. P. 2007. On the road toward confirming Augustine's predictions and how to reverse course. *The Defence Acquisition Review Journal,* 14.

ONS. 2010. Aerospace and Electronics Cost Indices (2005=100), October 2010 kuukausijulkaisut saa seuraavasta web-osoitteesta http://www.statistics.gov.uk/StatBase/Product.asp?vlnk=2207.

Pugh, P.G. 1993. The Procurement Nexus. *Defence Economics,* 4:2, 179-194.

Pugh, P.G. 2007a. *Source book of Defence Equipment Costs.* Published by D.G. Pugh, Clapham, Bedfrodshire, UK.

Pugh, P.G. 1986. The Cost of Seapower. London: Conway Maritime Press. in: Pugh, P.G. 1993. The Procurement Nexus. *Defence Economics*, 4:2, 179-194.

Pugh, P.G. 2007b. Retrospect and prospect: Trends in cost and their imlications for UK aerospace. *Defence and Peace Economics,* 18, 25 - 37.

Puolustushallinnon materiaalipolitiikka – Osastrategia, Puolustusministeriö, Helsinki.

Puolustusministeriön Materiaalipoliittinen Strategia, 2007. Puolustusministeriö, Helsinki.
SIPRI. 2012. *The SIPRI Top 100 arms-producing companies 2009.* Stockholm International Peace Research Institute, http://www.sipri.org/research/armaments/production/Top100, katsottu 8.2. 2012.

Smith, R.P.D. 2009. *Military economics : the interaction of power and money.* Basingstoke, Palgrave Macmillan.

Tilastokeskus. 2004. *Julkisten menojen hintaindeksi v. 2000 = 100, kuntatalous ja valtiontalous.*

Tilastokeskus. 2006. *Suomen BKTL menetelmäkuvaus.*

Tilastokeskus. 2009. *Tuottajahintaindeksit v. 2005 = 100, käyttäjän käsikirja.*

Tilastolähteet:

Bureau of Economic Analysis, Price Indexes for National Defence Consumption Expenditures and Gross Investment by Type, (www.bea.gov)

Eurostat, (epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home)

Office for National Statistics, ONS (www.ons.gov.uk)

Statistics Netherlands, CBS (www.cbs.nl/en)

Statistics Sweden, (www.scb.se)

Tilastokeskus, (www.stat.fi)

Valtionhallinto, (www.netra.fi)

Aki-Mauri Huhtinen

Sosiaalisen median käyttömahdollisuudet informaatio-operaatioissa

Johdanto

Keskinäisriippuvaisemmaksi käyvässä maailmassamme kyky uutisoida kriisialueilta maailmanlaajuisesti, median manipulointi ja hyödyntäminen sekä sosiaalisen median (SOME) käytön laajeneminen ovat johtaneet tilanteeseen, jossa informaation ja mielikuvien roolit ovat muodostuneet keskeisiksi perinteistä sotilaallista voimaa lisääviksi tekijöiksi. Informaation lisääntyminen korostuu tulevaisuuden taistelutilassa, jossa informaatio-operaatioiden (INFO-OPS) kokonaisuudella pyritään koordinoimaan informaatiovaikutuksia siten, että vastustajan tahto, tilannetietoisuus ja halu muuttuvat halutulla tavalla ilman aseellisen voiman käyttöä. Yksinkertaisesti kysymys on siitä, että jokaiseen aseelliseen vaikutukseen on kytkettävä kuvallinen ulottuvuus: kun ammutaan tai aiotaan ampua, on aseen otettava toiminnasta kuva. Sotilasesikunnat alkavat työskennellä ns. kokonaisvaltaisen suunnittelun mallilla *(Comprehensive Approach)*, jossa esikuntaupseerit joko etsivät ja analysoivat tietoa tai miettivät kuinka haluttuihin kohteisiin vaikutetaan. Puolustushaarat ja aselajit funktionaalisina toimijoina alkavat kadota. Puhutaan yhteisistä suorituskyvyistä, joilla tarkoitetaan kineettisten (räjähtävät, tappavat ja rikkovat vaikutukset) ja ei-kineettisten (äänet, kuvat, sanat, mielikuvat, käyttäytyminen, motivaatio) vaikutusten yhteensovittamista.

Kineettinen ja ei-kineettinen vaikuttaminen muodostuvat vaihtoehdoiksi riippuen siitä, millaisia vaikutuksia halutaan saada aikaan. Vastustajan sotilasjohtajalle voidaan osoittaa sekä tuhottu fyysinen maali että kuva tai kuvaa tuosta tuhoamisprosessista. Kyse on kognitiivisen ulottuvuuden hyödyntämisestä osana sotilasoperaatiota. Informaatioteknologia hävittää perinteiset raja-aidat. Parhaan tilannekuvan omaava toimija nousee oletustasosta huolimatta strategiseksi tekijäksi. Kukaan ei enää automaattisesti omista sensori-, ja vaikutusjärjestelmiä, vaan käyttävät niitä tarpeen mukaan[1]. Voi käydä niin, että sota-alus merellä toimiikin informaatioverkon solmukohtana välittäen tietoa maalla toimiville asejärjestelmille eikä itse käytä omia asejärjestelmiään. Kaikki sotilaalliset järjestelmät tulevat olemaan yhteensopivia sekä tukevaan että tuettavaan toimintaan.

Informaatio-operaatioiden kokonaisuuteen kuuluvia elementtejä on ollut havaittavissa kaikissa viimeaikaisissa sodissa sekä poliittis-sotilaallisissa kriiseissä. Sekä venäläisen että länsimaisen käsityksen mukaan informaatio-operatioiden merkitys tulevaisuuden sodan ja taistelun kuvassa tulee edelleen kasvamaan. Teknologinen kehitys tulee mahdollistamaan uusien informaatio-operaatioihin ja psykologiseen vaikuttamiseen liittyvien vaikutustapojen ja välineiden käytön.

---

[1] Kosola 2011.

Informaatioympäristö ja informaatiouhat

Informaatioyhteiskunnassa hyvinvointi perustuu tavaroiden ja palveluiden tuottamisen ja kaupankäynnin ohella yhä enemmän tiedon tuottamiseen ja informaation siirtämiseen ja niiden monipuoliseen käyttämiseen. Kansallinen ja kansainvälinen riippuvuus lisääntyy erikoiskehityksen kautta. Turvallisuutta on lähestyttävä yhä kokonaisvaltaisemmin ja poikkihallinnollisemmin. Elinkeinoelämän, yritysten ja kansalaisyhteiskunnan merkitys julkisen hallinnon ja turvallisuudesta vastaavien viranomaisten ohella korostuu. Esimerkiksi internet ja ns. kyberulottuvuus ovat tiheästi verkottuneita alueita, joiden turvallisuutta ei voida taata vain viranomaisten toimenpitein. Informaatioyhteiskunnan toimivuus on sidoksissa energian ja sähkön saatavuuteen. Teknologinen informaatioympäristön muutos vaikuttaa myös kansalliseen turvallisuuteen, maanpuolustukseen ja kansalaisten turvallisuuden tuntemuksiin. Erityisesti median ja henkilökohtaisten viestien merkitys yksilöiden turvallisuudentuntemuksille on kasvanut. Sosiaalisen median avulla ns. vihapuhe leviää nopeasti aiheuttaen jopa globaalia turvattomuutta.

Informaatiouhka on informaatioympäristöön kohdistuvaa tahallista tai tahatonta toimintaa, joka voi heikentää tietojen luotettavuutta, luottamuksellisuutta, eheyttä tai käytettävyyttä. Informaatiolla ja sillä uhkaamisella pyritään vaikuttamaan yhteiskunnan ja myös puolustusvoimien toimintakykyyn.

Informaatiouhasta riippuen informaatioympäristön:

- intensiteetti vaihtelee matalasta korkeaan
- määrä vaihtelee matalasta korkeaan
- luonne vaihtelee rauhanomaisesta väkivaltaiseen
- sisällöllinen arvo vaihtelee totuudesta valheeseen
- merkitys vaihtelee tosiasioita tunteisiin ja merkityksettömästä elintärkeään sekä
- sisältö monipuolisesta yksipuoliseen

Koskaan aikaisemmin planeettamme ei ole ollut näin yhteen liittynyt ja monikulttuurinen kuin tällä hetkellä. Samaan aikaan eri kielet ja paikalliset tavat sitovat globaalisti ihmisiä yhteen juuri sosiaalisen median avulla. Seuraava sukupolvi ylittänee rajat ja kulttuurit sekä elävät jo osittain vailla perinteistä kodin käsitettä. Se, että etäisyyttä voidaan venyttää ja kutistaa kyber-avaruudessa aikaisempaan nähden reaaliaikaisesti, sisältää haasteita ja huolia, joita emme voi tällä hetkellä arvioida. Kuten autot ja ydinvoimalat esimerkiksi lopulta riittävällä määrällä ovat paljastaneet meille suuria huolenaiheita suhteessa tulevien sukupolvien elämälle. Kyber-avaruuden mahdollisuudet hyvää ja pahaan ovat vielä avoimena.

informaatioteknologia	logiikan muuttaminen
geeniteknologia	elämän muuttaminen
nanoteknologia	materian muuttaminen
neuroteknologia	mielen muuttaminen

Taulukko: Laakkonen, Mika, Lamminpää Suvi, Malaprade Jarno (2011), s. 38.

Informaatioympäristössä tapahtuvan kehityksen myötä rauhan, kriisin ja sodan rajat hämärtyvät. Samalla sotilaallisen toiminnan, sotilaan ja aseen määrittäminen sekä sotilas- ja siviilikohteiden selkeä erottaminen ja määrittäminen vaikeutuvat. Informaatio-operaatioiden rajaaminen vain asevoimien toiminnaksi on ongelmallista. Tässä ympäristössä psykologisten operaatioiden merkitys kasvaa. Painostus on tyypillinen informaatiouhka ja keskeinen psykologisen operaation vaikuttamisen keino kaikissa kriisi- ja uhkamalleissa. Painostus on merkittävä varsinkin strategisella tasolla, jolla se kohdistuu erityisesti päättäjiin. Myös kansalaisten turvattomuuden tunteen kasvaminen painostusvaiheen aikana vaikuttaa demokraattisessa yhteiskunnassa päätöksentekijöiden ratkaisuihin. Strategisella tasolla mahdollinen vastustaja pyrkii vaikuttamaan psykologisin operaatioiden keinoin puolustajaan jo vuosia ennen kuin se mahdollisesti kohdistaisi varsinaiset sotilaalliset toimensa puolustajaa vastaan. Tällöin se käyttää hyväkseen informaatiosta riippuvaisen yhteiskunnan haavoittuvuuksia. Sotilaallisella voimalla painostaminen ja pelottelu ovat olennainen osa psykologisia operaatioita.

Informaatioympäristö on sekä fyysinen että käsitteellinen tila, joka rakentuu ihmisten välisissä sosiaalisissa suhteissa käyttäytymisen ja teknologian vuorovaikutuksessa. Tässä monimutkaisessa tilassa informaatiota vastaanotetaan, käsitellään ja välitetään yhä nopeammassa ja verkottuneemmassa ympäristössä. Informaatioympäristölle ei voida asettaa maantieteellisiä tai ajallisia rajoitteita. Sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden rajan hämärtyessä sotilaallisen ja siviilialojen yhteistyön merkitys lisääntyy. Yhteiskunnan haavoittuvuus lisääntyy yhteiskunnan eri toimintojen eriytyessä ja nojautuessa yhä enemmän teknologiarakenteisiin. Verkostoitumiskehityksen seurauksena sekä yhteiskunnan tärkeät toiminnot että kansalaisten mielipiteet ovat helpommin saavutettavissa tieto- ja sosiaalisten verkostojen kautta. Tietoverkkosodankäyntiä ja psykologisia operaatioita voidaan suunnata entistä helpommin yhteiskuntaa vastaan mm. yksilöiden käyttäessä sosiaalista mediaa (Facebook, Youtube, Twitter). Toimintaperiaatteisiin kohdistuvat tietoturvauhat korostuvat erityisesti yhteisöpalveluissa. Henkilöstöä on koulutettu ja ohjeistettu olemaan lukematta ja avaamatta roskapostiviestejä tai muita epäilyttäviä linkkejä, mutta sosiaalisen median palveluissa ollaan usein varomattomampia, etenkin jos kutsu uuteen toiminnallisuuteen, palveluun tai palveluun liittyvän lisäosan asentamiseen tulee tutulta henkilöltä.

Strateginen kommunikaatio ja informaatio-operaatiot

Strategisella kommunikaatiolla tarkoitetaan viranomaisyhteistyön, diplomatian, julkisuussuhteiden ja sotilaallisten informaatio-operaatioiden keinoin edistettyä valtion etujen ajamista.

Strategisessa kommunikaatiossa korostetaan eri valtion toimijoiden yhteistä perusviestiä ja sen kautta syntyvää toiminnan yhtenevyyttä. Koska informaatioympäristön luonne on monitahoinen, tarvitaan perusviestin integroimista maineen ja julkisuuskuvan eheyden aikaansaamiseksi. Elämme yhä vahvemmin nopeasti vaihtuvissa mielikuvissa ja varautuminen nopeaan mielipideilmaston muutokseen on huomioitava. Kun virolaiset 1980-luvulla katselivat suomalaista tv-ohjelmaa näin tavoittaen länsimaisen disko-musiikin, Dallasin tv-saippuasarjan ja punk-rockin, oli neuvostoliittolainen valtiojohto tajuamassa, että massamedian ja populaarikulttuurin aiheuttama kansallinen muutosvoima ei ole valtion turvallisuuskoneistolla estettävissä. Viron itsenäistymiseen johtaneet tapahtumat eivät ole vain poliittisia, vaan mukana on ollut strategisen kommunikaation ulottuvuuksia.

Maailmamme on siis samalla globaali että paikallinen. Seuraamme maailmantaloutta ja riskejä usein kansallisin ja paikallisin silmälasein. Tämä on siis keskeinen haaste kun lähdemme luomaan mm. turvallisuuteen liittyä ratkaisuja. Toisaalta globaalit prosessit, erityisesti talous ja kansainvälinen politiikka unohtavat paikallisuuden merkityksen viimekädessä erilaisten strategioiden toimeenpanemisen lähtökohtina. Usein erityiset kulttuuriset piirteet muuttavat strategiseksi tarkoitettua viestiä.

Informaatio-operaatiot ovat osa strategista kommunikaatiota. Informaatio-operaatiot sisältävät periaatteita ja toimintatapoja, joilla sotilaallisessa kriisissä pyritään hallitsemaan erilaisia informaatiovaikutuksia. Usein vaikutukset pyritään suunnittelemaan ja toteuttamaan. Informaatio-operaatioiden keinoja ovat elektroninen sodankäynti, operaatioturvallisuus, psykologiset operaatiot, sotilaallinen harhauttaminen ja tietoverkkosodankäynti. Näiden lisäksi siviilisotilas -yhteistyöstä, avainhenkilötapaamisista ja sotilasorganisaation maineenhallinta ovat tulleet informaatio-operaatioiden oleellisia sisältöjä ja asevoimien uusia tehtäviä. Esimerkiksi israelilaisten turvallisuusorganisaatiot hyödyntävät useiden erilaisten kokoonpanojen informaatio-operaatioita kamppaillessaan mm. Hamas- ja Hizbollah –organisaatioita vastaan.

Julkisuussuhteiden hoito käsitetään informaatio-operaatioita tukevaksi toiminnoksi, kuten myös perinteinen kineettinen vaikuttaminenkin. Julkisuussuhteiden hoidon kohdeyleisöksi käsitetään kotimainen ja ulkomainen media sekä yleisö. Julkisuussuhteiden hoito tarkoittaa siis käytännössä suomalaisen terminologian mukaista psykologista puolustusta. Informaatio-operaatioiden perinteinen ydinalue, psykologiset operaatiot, käsitetään nykyään oleelliseksi kokonaisvoiman lisääjäksi, jolla voidaan säästää meneillään olevan sekä tulevien kriisien aikana omia ihmishenkiä – omia ja vastustajan.

Sotilaallinen suunnittelu

Perinteinen sotilaallinen johtaminen on ollut tilannesidonnaista ja nopeaa päätöksentekoa korostavaa johtamista. Tämä on edellyttänyt tarkkaa suunnittelua ja toiminnan vaihtoehtojen poissulkevaa analysointia. ”Parempi huono päätös kun ei päätöstä ollenkaan” on ollut rationaalisen maailman hallinnan perusajatus. Myös vastustajan keskeisten johtajien ajatustapo-

jen arviointia on korostettu. Klassinen saksalainen sotataito on jakanut johtamisen käsky- ja tehtävätaktiikkaan. Käskytaktiikassa alainen saa sekä tehtävän että sen mukana toimintaohjeet kun taas tehtävätaktiikka on lähtenyt siitä, että alaisella on itsellään toiminnanvapaus. Usein tehtävätaktiikkaan on jouduttu, koska tehtävän antajalla ei ole ollut alaistaan tukevia resursseja tai paras kuva toiminnan vaihtoehdoista on ollut alaisella. Suomessa upseerin ammatillisuus on perustunut kykyyn suunnitella taistelutoimintaa, ymmärtää aseiden käyttöä, kykyyn kouluttaa omaa joukkoaan ja lopulta johtaa sitä itse taistelussa.

Länsimaisten asevoiminen ammattimaistuminen, yleisen asevelvollisuuden vähentyminen, yksilökeskeisyys, eurooppalaisten yhteiskuntien väestön vanhentuminen ja turvallisuustarpeiden siirtyminen valtionrajoilta yhteiskunnan sosiaalisiin ja informaatiorakenteisiin muuttaa asevoimien organisaatioita kovalla vauhdilla. Upseerin profession keskiössä oleva auktoriteettiuskoisuus haastetaan yhteiskunnan ja uusien toimintaympäristöjen suunnalta, joissa asevoimat joutuvat jakamaan toimintaansa yhä enemmän ei-sotilaallisten toimijoiden kanssa.

Läntiset asevoimat siirtyvät järjestelmäajatteluun. Asevoimat organisoituvat yhteiskäyttöisen sensorijärjestelmän, robustisen ja taistelua kestävän sekä liikettä ja hajautettua johtamista tukevan tiedonsiirtojärjestelmän, tekoälyyn tukeutuvan päätöksentekojärjestelmän, erilaisia tappavia ja ei-tappavia vaikuttamisjärjestelmiä, kyvystä suojata koko joukko sekä tehokkaasta logistiikka ja kunnossapitojärjestelmästä. Kosolan mukaan teknologian tuoman tehokkuuden valjastaminen sotilaallisen suorituskyvyn käyttöön vaatii muutoksia mm. sotilaallisessa organisoitumisessa ja toimintatavoissa. Suunnatun energian aseet ja tietojärjestelmäsodankäynti voivat romuttaa koko teknologialle perustuvan puolustusjärjestelmän[2].

Nato on ottanut käyttöön 2010 alusta uuden johtamisfilosofian, joka korostaa kokonaisvaltaista lähestymistapaa perinteisen funktionaalisen suunnittelun ja johtamisen sijasta. Kokonaisvaltaisuus merkitsee, että kaikki toimintaan osallistuvat tahot otetaan heti alusta alkaen toiminnan suunnitteluun mukaan. Toimintaa ei enää nähdä ongelmana, joka pitäisi ratkaista, vaan toiminta on eräänlainen malli siitä, miten erilaisten vaikuttamisen muotojen kautta päädytään siihen, millaisia käytännön toimenpiteitä tehdään. Naton uusi suunnittelumalli antaa äänen heti alussa kaikille toimijoille. Lähtökohtana on, että kaikilla on mahdollisuus saada äänensä kuuluviin avoimessa suunnittelussa. Marginaalisen ilmiön saaminen esille perinteisessä valta-asetelmassa vaatii marginaalilta perinteisen valta-asetelman sääntöjen omaa henkilökohtaista osaamista. Natossa on ehkä opittu juuri Yhdysvaltojen kokemusten kautta Irakin ja Afganistanin operaatioiden perusteelta, että jos alussa määritellään liian tiukasi tavoitteet, tulokset ja mittarit, ei kokonaisvaltaiselle suunnittelulle ja uudistumisprosessille jää tilaa. Suunnittelu pitäisi aina olla myös kasvuprosessi, jossa uudistetaan toimintakulttuuria.

Sotilasorganisaation suunnittelu ja johtamiskulttuuri eivät ole suunniteltu sosiaalisen median soveltamiseen. Sosiaalisessa mediassa käyttö tuo väistämättä eteen ennalta arvaamattomia tilanteita. Täydellinen avoimuus on mahdollisesti tulevaisuuden tila, johon on pakko sopeutua.

---

[2] Kosola 2010.

Vain avoimuus pitää yllä uskottavuutta ja toimii sitä kautta uskottavan puolustuksen kulmakivenä.

Sosiaalinen media taistelualustana

Sosiaalinen media (SOME) tarkoittaa verkkoviestintäympäristöjä, joissa jokaisella käyttäjällä tai käyttäjäryhmällä on mahdollisuus olla aktiivinen viestijä ja sisällön tuottaja. Sosiaalisessa mediassa viestintä tapahtuu monelta monelle. Perinteisille joukkotiedotusvälineille ominainen viestijän ja vastaanottajan välinen ero puuttuu[3]. Sosiaalinen media, kuten Facebook, tarjoaa tehokkaan alustan organisoida mm. mielenosoituksia ja kansalaistottelemattomuutta.

Olemme maailmanlaajuisesti verkottuneet toisiimme. Samaan aikaan eri kielet ja paikalliset tavat sitovat globaalisti ihmisiä yhteen juuri SOME avulla. Seuraava sukupolvi ylittää rajat ja kulttuurit sekä elävät vailla perinteistä kodin käsitettä. Se, että etäisyyttä voidaan venyttää ja kutistaa kyber-avaruudessa aikaisempaan nähden reaaliaikaisesti, sisältää haasteita ja huolia, joita emme voi tällä hetkellä arvioida. Kuten autot ja ydinvoimalat esimerkiksi lopulta riittävällä määrällä ovat paljastaneet meille suuria huolenaiheita suhteessa tulevien sukupolvien elämälle. Kyber-avaruuden mahdollisuudet hyvää ja pahaan ovat vielä avoimena.

SOME on tehnyt kansalaisista ja yksittäisistä ryhmistä valtakunnallisia tiedonvälittäjinä ja mielipidevaikuttajia. Esimerkiksi sosiaalista mediaa koskevassa ohjeessa (Sinkkari ja Leppäjärvi 2011) todetaan, että organisaatioiden ottaessa sosiaalisen median käyttöönsä sen tulisi olla tietoinen päätös. SOME:n hyödyntämistä laajempi tavoite ulkoasiainhallinnossa on digitaalisen diplomatian kehittäminen. Ministeriön Facebook-sivua voidaan hyödyntää myös edustustojen viestinnässä ml. kriisiviestinnässä.

Ministeriön mukaan ”menemällä mukaan sosiaaliseen mediaan voidaan tavoittaa ihmiset, jotka siellä liikkuvat joko työasioissa tai yksityisesti. Näin osallistutaan ja ollaan läsnä siellä missä muutkin. Ennen tavattiin ihmisiä turuilla ja toreilla, nyt heitä kohdataan sähköisillä kanavilla. Esimerkiksi Facebook-sivustolla arvioidaan kansainvälisesti olevan jo yli puoli miljardia käyttäjää. Suomessakin käyttäjätilejä on jo 1,9 miljoonaa, joskaan varsinaisista käyttäjämääristä ei ole täyttä varmuutta. Mitä useampi kanava, jolla voidaan tietoa jakaa ja ihmisiä tavoittaa, sen parempi vaikuttavuus ministeriön viestinnällä on. Tämä heijastuu toivon mukaan myös asiakastyytyväisyyden kasvuna. Tyytyväisten asiakkaiden välityksellä haetaan myös laajaa tukea ja oikeutusta koko hallintomme toiminnalle.”

Vaikka organisaatio on läsnä SOME:ssa, viralliset hallintoasiat tulee edelleen laittaa vireille muilla keinoin eikä yksityishenkilöön liittyviä asioita saa käsitellä. SOME ei siis ole valtionhallinnon virallinen johtamisväline. Oikeusministeriö muistuttaa, että SOME:ssa toimittaessa virkamiehen verkkoidentiteetti voi olla a) täysin yksityishenkilön, b) yksityishenkilön ammatillisessa asiantuntijaroolissa tai c) organisaation edustajan eli tässä tapauksessa ulkoasiainhallinnon virkamiehen identiteetti.

---

[3] Sinkkari ja Leppäjärvi 2011.

SOME:n palvelut täydentävät muita jo olemassa olevia toimintamuotoja, eivätkä yleensä korvaa niitä. Vakiintuneita toimintamuotoja ja -käytäntöjä ei yleensä kannata siirtää sellaisenaan verkkoon, vaikka niitä voidaankin tässä yhteydessä uudistaa tai kehittää. Esimerkiksi kysymys viestien arkistoimisen laillisuudesta on avoin.

Sosiaalinen media ja informaatiouhkien ehkäiseminen

Valtiovarainministeriö julkaisi vuonna 2010 SOME:a käsittelevän tietoturvaohjeen (4/2010: Valtiovarainministeriö). Ohjeessa korostetaan, että SOME:n tietoturvaongelmat syntyvät pääosin perinteisten tietoturvauhkien ja uusien toimintamallien ja palveluiden yhdistelmänä. SOME ei toistaiseksi ole tuonut varsinaisesti uusia tietoturvauhkia, mutta sosiaalisen median toimintaperiaatteen luonteesta johtuen ilmenevät tietoturvauhat eri tavalla kuin perinteisessä mediassa. Toimintaperiaatteisiin kohdistuvat tietoturvauhat korostuvat erityisesti yhteisöpalveluissa. SOME:n palvelut tarjoavat helpomman tavan lähestyä käyttäjää, koska useat sosiaalisen median palvelut pohjautuvat avoimeen ja helposti lähestyttävään käyttötapaan. Henkilöstöä on koulutettu ja ohjeistettu olemaan lukematta ja avaamatta roskapostiviestejä tai muita epäilyttäviä linkkejä, mutta sosiaalisen median palveluissa ollaan usein varomattomampia, etenkin jos kutsu uuteen toiminnallisuuteen, palveluun tai palveluun liittyvän lisäosan asentamiseen tulee tutulta henkilöltä.

SOME:n palveluun siirretty tieto saattaa sijaita maassa, jonka lainsäädäntö tietoturvaan tai tietosuojaan liittyvissä asioissa poikkeaa merkittävästi Suomen lainsäädännöstä. Monet suositut SOME:n palvelut on tarkoitettu ainoastaan yksityishenkilöiden käyttöön, jolloin niiden käyttäjäehdoissa asetetut velvoitteet ja vastuut voivat olla ristiriidassa käyttäjän oman organisaation sääntöjen kanssa. Käyttäjä voidaan velvoittaa esim. puolustamaan palveluntarjoajaa ulkopuolisten tahojen, kuten käyttäjän oman organisaation, oikeusvaatimuksia vastaan. Esimerkiksi valtio voi hyökätä toista valtiota vastaan epäsuorasti hyödyntäen tavallisten kansalaisten sähköposteja tai verkkosivuja ja näiden kautta levittäen propagandaa.

Mikäli palvelu sijaitsee kokonaisuudessaan Suomen ulkopuolella, se ei ole käytettävissä kansainvälisten tietoliikenneyhteyksien ollessa poikki. Koska SOME:n palvelut eivät tyypillisesti ole kriittisiä organisaation toiminnalle, tämän ei pitäisi muodostua ongelmaksi. Kuitenkin uusien, etenkin ryhmätyö- ja viestintäpalveluiden yleistyessä saattaa näiden palveluiden kriittisyysluokka nousta korkeammaksi kuin perinteisten SOME:n palveluiden. Tämä tulee ottaa huomioon palveluiden jatkuvuus- ja toipumissuunnittelussa ja tarvittaessa suunnitella riittävät varajärjestelyt. Lisäksi on otettava huomioon, että ulkomailla sijaitsevan palveluntarjoajan tietoturvallisuutta on yleensä mahdotonta tarkistaa (auditoida). SOME:n palvelun käyttöön ottaminen on tällöin aina riski. SOME:n palveluita kehitettäessä ei käyttäjien yksityisyyden suoja ole ollut pääasia. Päinvastoin, monen sosiaalisen median palvelun liiketoimintamalli perustuu siihen, että käyttäjien tiedot ovat mahdollisimman julkisia. Samaan aikaan sosiaalinen

normi yksityisyydestä on muuttumassa ja julkisen ja yksityisen välinen raja on hämärtymässä. SOME:t ovat ilmiönä niin uusi, että niihin ei ole osattu vielä suhtautua järkiperäisesti; erityisesti yksityisyyteen liittyvät asiat tulevat ajankohtaisiksi vasta siinä vaiheessa, kun usein on liian myöhäistä.

Sosiaalisen digitalisoitumisen taustaa sodankuvalle

Inkisen mukaan (2009) olennaista on ymmärtää, että sosiotekninen muutos vaikuttaa merkittävällä tavalla liiketoiminnan moniin reunaehtoihin ja rakenteisiin mutta myös näköpiirissä oleviin johtamishaasteisiin. Toisaalta ja heti perään on syytä todeta, että usein toistuva virhe huomisen ennakoinnissa on (ollut) teknologian vaikutuksen yliarviointi lyhyellä ja aliarviointi pitkällä aikavälillä. Lisäksi on syytä muistaa, että ihminen muuttuu usein hitaammin kuin tekniset apparaatit ja kyberneettiset järjestelmät hänen ympärillään. Se, mikä on teknisesti mahdollista, ei välttämättä ole markkinoilla sosiaalisesti tai eettisesti hyväksyttävää. Inkisen mukaan rohkeat väitteet sosiaalisen median ”vallankumouksesta” ja ”transformaatiosta” ovat tyypillisiä teknologiaa koskevalle kielenkäytölle. Uusi (digitaalinen) teknologia on ollut erityisen otollinen maaperä lennokkaiden ideoiden ja fantasioiden esiintymiselle. Länsimaiset asevoimat ovat olleet teknologisen muutoksen kourissa viimeiset kymmenen vuotta pyrkien muutamaan raskaat teollisen ajan rakenteensa tehokkaampiin ja ketterimpiin palvelutuotantomalleihin. Jatkossa valtiollisen asevoiman ei enää kustannustehokkuuden kannalta tarvitse itse ylläpitää kaikkea puolustusjärjestelmän osa-alueita, vaan ns. kumppanuudella turvallisuuden tuottamiseen voi osallistua mm. kolmas sektori tuottaen taloudellisesti kilpailukykyisiä palveluita asevoimien tarpeisiin. Asevoimat ovatkin yhä riippuvaisempia erilaisista teknologiayrityksistä ja niiden kanssa laadituista sopimuksista. Kumppanuus ja sopimus viidakko haastavat asevoimia muuttamaan mm. tietoturvallisuuteen ja luottamukseen liittyä käsityksiään. Omavaraisuus ei enää tarkoita omaa täydellistä omistamista vaan enemmänkin hyvin laadittuja kumppanuussopimuksia.

Inkisen mukaan (2009) viime aikoina muodikkaaksi tullut keskustelu sosiaalisesta mediasta ei ole missään tapauksessa vain teknologiaa ja ICT-ratkaisuja koskeva kysymys. Muutoksen ytimessä on yritystoiminnan(kin) näkökulmasta uudenlainen johtamiskulttuuri ja uudenlaiset liiketoiminnan mallit. Iso muutos liittyy siihen, että virtaviivaistamista, osaoptimointia ja toistettavuutta korostavasta ajatusmallista (teollisen ajan paradigma) ollaan siirtymässä agiiliin toimintakulttuuriin (informaatioaika, luovat ja ketterät työprosessit), jonka keskiössä ovat asiakkaan todellisten tarpeiden ja palveluinnovaatioiden kokonaisketjun hallinnan lisäksi massakustomoinnin ja avoimen innovaation kaltaiset teemat. Olennaista on ymmärtää, etteivät yritykset tai palveluntarjoajat sinällään ja itsessään luo arvoa asiakkailleen. Arvo (josta ollaan valmiita maksamaan) syntyy sen sijaan prosesseissa ja erilaisissa käytännön tilanteissa: siinä, miten asiakkaat hyödyntävät yrityksen tuotteita tai palveluja. Esimerkiksi tietokoneen tai mobiililaitteen (kuten kännykän) arvo käyttäjälleen ei ole itse tekninen apparaatti, vaan kaikki ne sovellukset, käyttötilanteet ja ICT-rutiinit, joissa tämä laite mahdollistaa menestyksellisen tilanne- ja kontekstikohtaisen toiminnan. Avainasemassa on vuorovaikutus ja (usein lähes reaaliaikainen) viestintä oman toimintaympäristön kanssa.

Arina, Inkinen ja Parda (2011) kuvaavat, kuinka maailmamme on samalla globaali että paikallinen. Seuraamme maailmantaloutta ja riskejä usein kansallisin ja paikallisin silmälasein. Tämä on siis keskeinen haaste kun lähdemme luomaan mm. turvallisuuteen liittyä ratkaisuja. Toisaalta globaalit prosessit, erityisesti talous ja kansainvälinen politiikka unohtavat paikallisuuden merkityksen viimekädessä erilaisten strategioiden toimeenpanemisen lähtökohtina.

Arina, Inkinen ja Parda jatkavat (2011), kuinka ns. ”avoimen lähteen liike” saa muotonsa ”vapaan lähdenkoodin” (Richard Stallman), ”vapaan lähteen” (Eric S. Raymond), Linuxin (Linus Torvalds), “wiki-filosofian” (Jimmy Wales), vapaan kulttuurin yleensä (Lawrence Lessig) kautta ajatukseen koko valtionhallinnon information avoimuudesta. Tällainen kehitys asettaa valtaisat vaatimukset ihmisten väliselle luottamukselle ja sen osoittamiselle käyttäytymisen alueella. Onko ihminen kuitenkaan valmis näin tiheään ja turbulenssiseen kommunikaatioon?

Netin sivujen kärsimätön hyppelehtiminen muuttanee käsitystämme tiedosta. Emme enää keskity kuin muutaman minuutin yhteen asiaan. Opimme hyppelemään sanoista ja kuvista toiseen. Emme yritä enää oppia lukemaamme, näkemäämme tai kuulemaamme sellaisenaan, vaan pyrimme osallistumaan manipuloimalla meille lähetettyä viestiä ja näin täyttämään globaalin narratiivin aukkoja. Netti ei siis vie meiltä kuntoa, älyä eikä moraalia, jos emme sitä halua. Toisaalta joukossa tyhmyys tiivistyy tai kirkastuu. Vaikutukset ovat voimakkaammat SOME:ssa kuin perinteisessä viestinnässä.

Informaatio-operaatiot ja maineenhallinta

Iltapäivälehdet uutisoivat maaliskuussa 2011 Suomessa, kuinka Yhdysvaltain armeija on kehittämässä ohjelmistoa, jolla se pyrkii vaikuttamaan keskusteluihin sosiaalisessa mediassa kuten Facebookissa ja Twitterissä. Kalifornialainen Ntrepid-yhtiö on tehnyt United States Central Commandin (CENTCOM) kanssa sopimuksen ohjelmiston kehittämisestä propagandatarkoitukseen. Sopimuksen arvo on noin kaksi miljoonaa euroa. Ohjelmistolla yksi henkilö voi hallita kymmentä erillistä verkkoidentiteettiä, jotka sijaitsevat näennäisesti eri puolilla maapalloa. Sopimuksessa määritellään, että jokaisella verkkoidentiteetillä on oltava uskottava tausta, historia ja persoonallisia yksityiskohtia. Näitä profiileja ohjaa 50:n ihmisen ryhmä Yhdysvalloissa. Heidän täytyy pystyä toimimaan ilman pelkoa paljastumisesta. Verkko-operaatio on suunnattu lähinnä arabiankieliselle alueelle, sillä Yhdysvaltain lainsäädännön mukaan psykologisia operaatioita ei saa kohdistaa oman maan kansalaisiin. Maailmalla pelätään, että mikäli Yhdysvallat alkaa käyttää sosiaalista mediaa tällä tavalla, pian muut valtiot ja yritykset seuraavat perässä.

Tänään turvallisuusympäristö on monimutkainen ja sisältää epävarmuuksia. Reaaliaikainen kyky uutisoida kriisialueilta maailmanlaajuisesti, median manipulointi ja hyödyntäminen sekä internetin käytön laajeneminen ovat johtaneet tilanteeseen, jossa informaation rooli on keskeinen. Natossa onkin alettu puhua ns. strategisen kommunikaation tarpeesta. Strategisella

kommunikaatiolla *(Strategic Communications; Stratcom)* tarkoitetaan toimintatapoja edistää kansallisia ja länsimaisia etuja integroidulla viranomaisyhteistyön, diplomatian, julkisuussuhteiden hoitamisen ja informaatio-operaatioiden keinojen yhteisvaikutuksella. Strategista kommunikaatiota tarvitaan valtionhallinnon ja yritysten sekä kansalaisjärjestöjen eri toimijoiden tuottamien informaatiovaikutusten hallintaan sekä haluttujen informaatiovaikutusten tuottamiseen. SOME on strategisen kommunikaation ja informaatio-operaatioiden tuottamisen ytimessä.

Aulan ja Heinosen (2011) mukaan SOME:n nousu haastaa yritykset arvioimaan suhteensa julkisuuteen. Hyvä maine tuo rahaa, sillä se ohjaa päätöksentekoa, kun asiakkaat ja muut sidosryhmät harkitsevat valintojaan. SOME on tuonut yhä enemmän uusia ulottuvuuksia turvallisuusriskien hoitamiseen. Yhteistyöpalvelut ovat kriisitilanteissa tilannekuvan muodostuksen kärjessä.

Organisaatiot, jotka hakevat jatkuvasti säätöjä ja ovat hitaita hierarkkisia kommunikaatiossaan, jäävät uusilla informaatiotoimintoalueilla kommunikaatiovaatimusten jalkoihin. Ruohonjuuritasolla ongelmat ovat olleet tiedossa mutta ne eivät kulkeudu sulkeutuneen ja johtajakeskeisen kulttuurin vuoksi päätöksentekijöille. Kun organisaatiossa pelätään virheitä ja kasvojen menettämistä, ollaan auttamattomasti armottoman 24/7 mediamaailman kourissa. Hidas organisaatio vielä analysoi tapahtunutta kun ratkaisuja tehdään organisaatiosta huolimatta jo erilaisissa medioissa.

Suomalaisessa johtamisessa korostuvat edelleen kaikesta meditoitumisesta ja teknologisoitumisesta huolimatta vastuu ihmisistä, tavoitteellisuus, johtamisen osallistuttavuus ja ihmisluontomme luova vainoharhaisuus. Ihmisten valvomisesta pitäisi päästä riittävän väljien kehysten ohjailuun ja tyytyväisten työntekijöiden itsenäiseen työntekoon. Hyvinvoiva ihminen on paras lähtökohta sosiaalisen maineen laadulle. Maine ei hoidu viestinnällä, koska maine on synonyymi reiluudelle. Jos rakenteissa on epäkohtia, ne pitää korjata. Pelkkä toteamus niiden toimimattomuudesta ei riitä mainejohtamisessa. Maine on ikuinen itserakentuva projekti. Sitä ei voi kontrolloida. Maineen rakentumista yhdessä sidosryhmien kanssa voi johtaa.

Aulan ja Heinosen (2011) mukaan Jokaisella on maine halusipa sitä tai ei. Yhä merkittävämpiä maineen rakentajia ovat ns. ad hoc –sidosryhmät, jotka eivät ole kontrolloitavissa, vaan sattumalta törmäävät organisaatioosi ja alkavat kommunikoida siitä ilman sinun kontrolloimisen mahdollisuutta. Maine rakentuu ja sitä ei voi rakentaa. Paras tapa saada hyvä maine SOME:ssa on elää hyvin ”offline” tilassa eli medioiden ulkopuolella.

Japania kohdannut tsunami järisytti maailmaa. Fyysisten rakenteiden horjuessa internet ja sosiaalinen media toimivat keskeisenä tilannekuvan luojana…vai toimivatko? Sitooko ihmistä hyvään ja pahaan kuitenkin jokin sosiaalinen ja fyysinen konstruktio virtuaalisesta kyber-avaruudesta huolimatta?

Sosiaalisen vertailun teoriassa maailma voidaan jakaa objektiivisesti arvioitavaan maailmaan ja niin sanottuun sosiaaliseen todellisuuteen. Ihmisen havainnot objektiivisesta maailmasta ovat sosiaalisen vertailun teoriassa riippuvaisia muusta yhteisöstä. Teorian mukaan yksilö on valmis muuttamaan toimintaansa ja uskomuksiaan muun yhteisön mukaisesti. Solomon Asch teki kokeen, joissa koehenkilöiden piti valita oikea vaihtoehto kolmen eri vaihtoehdon väliltä. Ollessaan yksin koehenkilöt vastasivat lähes poikkeuksetta. Toisin kävi ryhmätilanteessa. Koehenkilö pantiin tekemään arviointeja seitsemän muun henkilön kanssa. Nämä seitsemän muuta koehenkilöä olivat itse asiassa tutkijan apulaisia, jotka kaikki tarkoituksella vastasivat kysymykseen samalla tavalla väärin. Tämä aikaansai sen, että myös koehenkilöistä 38% vastasi väärin. Aschin koetta voidaan pitää yhtenä todistuksena sosiaalisen paineen vaikutuksesta.[4]

SOME siis mahdollistaa sanoman läpiviennin siellä, missä ihmiset nykyään tapaavat. Kasvotusten keskustelua voidaan jatkaa reaalisesti. SOME:lla tavoitetaan yhtäaikaisesti suuria ihmisjoukkoja viesteillä ja se pakottaa ihmisen keskustelemaan valveutuneesti. Esimerkiksi Facebookissa voidaan keskustella sellaistenkin ihmisten kanssa, joille ei oikein voi soittaa puhelimella tai lähettää sähköpostia (esim. poliitikot). Toisaalta SOME:ssa tapaavat ihmiset eivät ole välttämättä todellisia (piilopersoonat). SOME:ssa esitettävät mielipiteet ovat redusoituja. SOME:ssa voidaan tavata monia ihmisiä yhtäaikaisesti.

SOME voidaan herättää keskustelua ja ajattelua provosoivilla keskustelunavauksilla. Liian provosoiva keskustelu leimaa edustamansa organisaation sanoman, jos henkilön taustatiedot kaikkien lukijoiden näkyvillä. SOME mahdollistaa ainakin jonkinasteisen tiedustelun ja ennakkovaroituksen organisaatioiden näkökulmasta.

SOME:aa voidaan käyttää markkinointikanavana sellaisille ihmisille, jotka eivät lue lehtiä, mutta viettävät aikaansa SOME:ssa. Siellä ei ehkä tavoita niitä ihmisiä, joihin oikeasti halutaan vaikuttaa (kaikkein varattomimmat ja kouluttamattomimmat). SOME mahdollistaa mielipidekartoitukset. Se voi vaarantaa halutun vaikutuksen, jos ei toimita sanoman mukaisesti. Organisaation kannalta ihminen voi levittää väärää tai kiistanalaista sanomaa, ellei ole riittävän koulutettu tai valveutunut.

Kiistelty Facebook

Vuonna 2003 Mark Zuckerberg julkistaa Harvardin opiskelijoiden kuvia yhdistelevän Facemash-sivuston Yhdysvalloissa. Vuonna 2005 järjestyy 12,7 miljoonan dollarin rahoitus ja yhtiö ottaa nimen Facebook. Vuodesta 2006 alkaen naamakirja julkaisee yhä enemmän tietoja sen käyttäjistä toisille käyttäjille, mainostajille sekä käyttäjien ”tykkäämistavoista”. Vuonna 2011 uusi profiilisivu tulee pakolliseksi kaikille käyttäjille.

---

[4] Helkama, Myllyniemi, Liebkind, 2001, 67-68.

On esitetty huolia, että meistä saattaa tulla Facebook-kateellisia. Kun selaamme esimerkiksi Facebook-kavereidemme profiileja, taivumme ajattelemaan, että muiden elämä olisi hauskempaa ja onnellisempaa kuin meidän. Luulemme myös, että elämämme kurjemmat puolet ovat kurjempia kuin muilla. Facebook ei tee ihmisestä narsistia, mutta jo narsistinen ihminen käyttää hanakammin tätä alustaa kuin ei-narsistinen. Narsistit viettävät muita enemmän aikaa SOME:ssa. Ihmiset, joilla on paljon kavereita SOME:ssa viettävät paljon aikaa SOME:ssa, joka on pois tavallisista ihmissuhteista. Oman profiilin päivittäminen ahdistaa ja kavereiden viesteihin vastaamatta jättäminen synnyttää syyllisyyttä. Todennäköisesti SOME:n addiktio vastaa alkoholi, ruoka tai tupakkariippuvuutta. Ihmisen tyytymättömyys omaan kehoon ja suorituskykyyn kasvaa mitä enemmän hän näkee kuvia ”menestyvistä” ihmisistä. Facebook halventaa ja tekee todellisista ihmissuhteista esinemäisiä. Ajatusten jakaminen ohittaa itse ajattelun: ”jaan, siis olen olemassa”. Jatkuva hyväksynnän odottaminen syyllistää ihmistä. SOME:ssa ihmiset eivät opi oikeasti olemaan yksin. Yksinäisyyden pelko johtaa vihaan, joka puolestaan johtaa helposti erilaisiin viholliskuviin. Wikileaksin perustajan Julian Assangen raiskaussyyte oli lähtenyt liikkeelle kahden naisen Facebook-keskustelusta. Toinen naisista oli tapaukseen nähden jäävi.

SOME:n käyttäjät kuvaavat käytön hyötyjä paradoksaalisesti. Toisaalta esimerkiksi Facebook luo uusia ihmissuhdemahdollisuuksia, mutta toisaalta sen velvoittavuus luo ahdistusta. Liiallinen ystävien mahdollisuus luo ahdistusta. Parasta Facebookissa on yhteydenpito ilman sen suurempaa merkitystä. Toisaalta Facebook voi aiheuttaa uhkapelin kaltaisen neuroottisen limbouksen, että ei koskaan voi tietää olisiko menettämässä jotakin hyvää kontaktia. Myös vetäytyminen sivuistoilta ahdistaa.

Kaikesta yksilöllisestä vouhotuksesta huolimatta ihmiset kaipaavat sosiaalista peilikuvaa toiminnastaan. Haluamme palautetta ja haluamme tirkistellä miten muut elävät elämäänsä. Ns. joharin ikkunan avulla voimme kehittää itsetuntemustamme ja ihmissuhteitamme. Joseph Luft ja Harry Ingham kehittivät Joharin ikkunan kognitiivisen psykologian työkaluksi Yhdysvalloissa vuonna 1955.

Joharin ikkunassa on neljä ruutua, jotka muodostuvat kahden akselin, avoimuuden ja palautteen käsittelyn, ympärille. Avoimuudella tarkoitetaan sitä, missä määrin kerrot itsestäsi muille. Palautteen käsittelyllä tarkoitetaan sitä, missä määrin haet, otat vastaan ja ymmärrät muilta saamaasi palautetta. Ikkunan kaksi vasenta ruutua, Avoin ja Kätketty, kuvaavat sinun käsitystäsi itsestäsi. Näissä ruuduissa on asioita, jotka tiedät itsestäsi. Nämä asiat voivat olla yksinkertaisia tosiasioita, mitä olet joskus tehnyt, mutta yhtä lailla tunteita, pelkoja, uskomuksia tai motivaation lähteitä. Yläosan kaksi ruutua, Avoin ja Sokea, kuvaavat muiden käsitystä sinusta. Näiden ruutujen asiat ovat tuttuja läheisillesi. Oikean alareunan Tuntematon-ruutu on alue, joka sisältää sellaisia asioita itsestäsi, joita sinä et vielä tiedä, eivätkä muutkaan niitä tiedä. Joharin ikkuna näyttää erilaiselta eri tilanteissa. Se johtuu siitä, että käyttäydyt todennäköisesti kotona ja kavereitten kanssa eri tavoin kuin tiimissä tai esimiehenä.

Joharin periaate toteutuu hyvin Facebookissa. Ketä kutsutaan ystäviksi ja ketkä kutsuvat ystäviksi toteuttaa kuvaa meistä ja muista. Haasteena vain on, että kukaan ei osaa määritellä Tuntematon-ruutu aluetta. Kuten Wikileaks –sivustojen ylläpitäjät lapsenomaisesti uskovat, että paljastajien henkilöllisyys voidaan salata, myös Facebookissa toimivat ihmiset kuvittelevat vuorovaikutuksen olevan riskitöntä. Tosiasia on, että kukaan ei varmasti voi taata sitä, mihin vuorovaikutuksemme teot kirjautuvat ja mihin muihin meistä riippumattomiin yhteysiin elektronisia jälkiämme käytetään.
Facebookissa ihmiset saattavat paeta todellisuutta toiseen todellisuuteen. Ehkä syynä Facebookin suosioon on siinä, että se ei tee eroa työn ja huvin, julkisen ja yksityisen välillä. Fyysinen työelämä on putsaantumassa työpaikkaromansseista ja yksityisyys puhtaana suljettuna perheen toimintana ahdistaa. Facebook antaa mahdollisuuden flirtille työhön verhottuna, harrastuksille muuttua työksi ja me-hengen kokemiselle. Facebook on paikka purnata ja käydä kuppikuntakeskusteluja. Facebook on aikuisten puuhamaa tai ”huimala”.

Lopuksi

SOME ei enää ole vaihtoehto, vaan tavallaan pakko. Median voima pakottaa puolustusvoimat välttämättä mukaan, sillä julkisuuskuvassa puolustusvoimat on sitonut itsensä sen kaltaisilla perusviesteillä kuin “moderni” ja “kehityshakuinen” tälle foorumille mukaan. Sosiaalisen median käyttäjät olettavat meidän olevan mukana.

SOME on mahdollisuus. Se antaa meille aidon, kaksisuuntaisen viestintäkanavan, joka henkilöi kasvottoman ja hallinnollisen instituution ja vähentää asemaan kuuluvaa ihmiskuvaa. SOME on ketterä, koska digitaalisuus mahdollistaa viestinnän nopean ja laajan jakelun. Ihmiset seuraavat paljon sosiaalisen median sovelluksia ja kehittävät niitä itse. SOME on kaikkien taskussa ja täyttävät ihmisten tyhjät hetket. Asevelvollisuusikäiset käyttävät lähes pelkästään tiedon hankkimisessa internetiä, joka on sosiaalisen median alusta.

Sotilasorganisaation suunnittelu ja johtamiskulttuuri eivät ole suunnattu sosiaalisen median soveltamiseen. SOME:n käyttö tuo väistämättä eteen tilanteita, joita joudutaan selittelemään. Täydellinen avoimuus on mahdollisesti tulevaisuuden tila, johon on pakko sopeutua. Vain avoimuus pitää yllä uskottavuutta ja toimii sitä kautta uskottavan puolustuksen kulmakivenä. SOME on myös täydellinen tiedusteluväline. Fragmenteista koostuu sellainen kuva, joka paljastaa kaiken. Jos avoimuuden politiikkaa ei ole, syntyy mahdollisia ”noitavainoja” niitä kohtaan, jotka tahattomasti “juoruavat” SOME:ssa työnantajan asioita.

Sotahistoria osoittaa, että puolustuksen suunnittelu on aina hankalampaa kuin hyökkäämisen. Hyökkääjällä on usein sekä aloite että ylivoima etunaan. Erityisesti uudet epäsymmetriset

uhat kyber-avaruudessa, terrorismi ja ympäristöuhat haastavat osaltaan perinteistä sotilaallista suunnittelua. Toisaalta edelleenkin sodat näyttävät olevan luonteeltaan myös perinteisiä: kuolemaa, haavoittumista, kärsimystä ja köyhyyttä. Uuden sotilaallisen teknologian suunnan ennustamista tärkeämpää on asevoimien kyky hallita ja käyttää teknologiaa erityisesti kaupunkiympäristöissä, epäsuorassa sodankäynnissä ja matalan tason konflikteissa, kuten terrorismissa. Organisaatiolta ja sen ihmisiltä edellytetään korkeaa teknologista osaamista ja uudenlaisten sodankäyntitapojen osaamista. Ihmisen rooli järjestelmien välittömänä ohjaajana vähenee ihmisen reagointinopeuden kaventuessa. Toisaalta ihmisen kyky kokonaisvaltaisuuteen säilyy pitkään suhteessa koneisiin. Haaste on nimenomaan koneen ja ihmisen välinen rajapinta. Ihmisen arviointikyky, kurinalaisuus ja rohkeus ovat ominaisuuksia, joita koneet eivät pitkään aikaan voi saavuttaa. Teknologia korvaa johtajaa päätöksentekoprosessissa. Taistelukyvyn palauttaminen ja säilyttäminen sekä ei-tappavien aseiden kamppailu korostuvat. Tulivoiman pelotearvo korostuu sekä nopeus ja tarkkuus. Oheisvahinkoihin ei ole varaa median ja lännen muuttuneen ihmiskuvan vuoksi. Siviiliyhteiskunta asettaa huomattavia rajoitteita asejärjestelmien käytössä mm. asutuskeskuksissa. (Kosola 2011)

SOME on informaatiosodankäynnin eturintama. Julkishallinto ei ole vielä valmistautuneet millään tasolla koordinoimaan niin mahtavaa asetta. Harhalaukaukset saattavat olla järisyttävän voimakkaita. Se on kuin tykistö, joka ampuu jollakin hetkellä vuorokauden aikana johonkin suuntaan. Ei ole taktiikkaa, ei komentajaa, ei tulenjohtajaa, ei maalipisteitä, ei vihollista eikä tietoa omien liikkeistä. Putkia ja ammuksia on loputtomasti.

Etuja	**Haittoja**
- Suuri yleisö saavutettavissa nopeasti ja laajasti - Mahdollisuus vaikuttaa suoraan ilman välikäsiä - Kontakti voidaan pitää koko ajan (vrt. muut "kertaluonteiset" tavat), jos kohde verkossa -> vaikutus syvenee - Voidaan ns. "pohjustaa etukäteen", vaikka tänään, ottamalla kantaa tietyllä agendalla - Kätevä tapa hankkia yhtä sun toista tietoa	- Manipuloiduksi tuleminen - Turvallisuus (saattaa lipsahtaa jotain) - Tietynlainen ainutkertaisuus, jos kerran olet jotain mieltä, voi olla vaikea perua - Kokonaiskuvan "maalaaminen" jostain halutusta persoonasta on melko helppoa - Muut asiat (reaalimaailma) saattaa unohtua

Inkisen (2009) mukaan kaikkialle levittäytyvä ”läsnä-äly” merkitsee sitä, että tietotekniikka pienenee ja levittäytyy entistä laajemmin erilaisiin arjen tilanteisiin sekä media- ja ICT-ympäristöihin. Ihmisen ja koneen välinen suhde onkin muuttumassa vähitellen ihmisen ja teknologiaympäristön väliseksi suhteeksi. Olennaista on ymmärtää, että kännykkää, kannettavaa tai muuta mobiililaitetta hyödyntävä aikalainen – kutsutaan häntä vaikkapa latinan ilmauksella homo mobilis – ei suhtaudu mobiililaitteeseen vain viestintä- ja ilmaisuvälineenä. Puhelimen, PDA-laitteen *(Personal Digital Assistant)*, kannettavan tietokoneen ja Internet-päätteen yhdistelmästä on tulossa mitä suurimmassa määrin myös minä-media ja identiteettilaite! Samaa voisi myös todeta monista sosiaalisten teknologioiden tai yhteisöllisen webin sovelluksista. Niistäkin on kehittynyt viime vuosien Facebook-sukupolvelle selvästi jotakin hyvin intiimiä ja elintärkeää: suoranainen identiteettejä muokkaava ja ylläpitävä ydinteknologia.

Inkinen kirjoitti kaksi vuotta sitten (2009): ” Niin japanilaiset liikemiehet kuin teini-ikäiset nuorukaiset hyödyntävät keitaita eli kännykkää paitsi jokapäiväiseen lörpöttelyyn myös sähköpostiviestintään ja mitä erilaisimpiin sisältötarpeisiin: uutis- ja pankkipalveluihin, ruoka- ja ravintolavinkkeihin, kaupunki-informaation etsimiseen, mobiilipeleihin, erilaisiin chatteihin, kiinalaisten horoskooppien lukemiseen, karaoken laulamiseen...”

Olemme siirtymässä tekstin lukemisesta *(reading)* ja kopioimisesta informaation (tekstin, kuvien, elokuvan, äänen) selailuun *(riding),* manipulointiin ja kosketteluun. Äänen myötä ehkä saamme hajun mukaan kyber-ulottuvuuteen. Myös huomion rikkoutuminen *(Attention spam)* vaikuttaa siihen, kuinka kauan yksilö kykenee enää keskittymään yhteen asiaan. Tällä hetkellä SOME –kuluttaja selaa noin seitsemään sivustoa päivittäin ja jaksaa keskittyä noin kolme minuuttia yhteen aiheeseen.

Japania voidaan pitää maailman johtavana turvallisuusvaltiona. Jää nähtäväksi kuinka tämä sosiaalisen median ja turvallisuuden supervalta yhdistää inhimillisen katastrofin äärellä osaamisensa ja mitä me voimme täällä pohjolana Japanissa siitä oppia.

LÄHTEET

Arina, Teemu; Inkinen, Sam; Parda, Juhani V. 2011. *Glocalization and Openness in the Age of Turbulence.* (Luettavissa http://www.megasignals.com/files/2011/01/Megasignals-Q1_2011-final.pdf, 14.3.2011)

Helkama, Myllyniemi, Liebkind. 2001. *Johdatus sosiaalipsykologiaan.* Edita.

Inkinen, Sam. 2009. ”Väline on viesti. Muutoksia globaalissa toimintaympäristössä: digitaalisuus, maailmankylä ja reaaliaikainen talous” 4/Joulukuu 2009 Tieto ja osaaminen kilpailuetuna. *Kauppalehti, Johtamisen käsikirjat* 4.5.

Kosola, Jyri. 2011. *Teknologisen kehityksen vaikutuksia sodankäyntiin* 2015-2025. Sotatekniikan laitoksen julkaisuja (sarja 4), 3/2011. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Laakkonen, Mika, Lamminpää Suvi, Malaprade Jarno. 2011. *Informaatioteknologian filosofia.* Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Schubert, Rainer. 2009. *Räumlichkeit online. Der Mensch im Internet.* Wien: Passagen Verlag.

Sinkari, Jari; Leppäjärvi, Raija. 2011. *Ulkoasianhallinto ja sosiaalinen media.* Ulkoasianministeriö. (Luettavissa http://formin.finland.fi/public/download.aspx?ID=73776&GUID=%7B21C1C12A-1BB2-4C0E-92C0-C58C835385F3%7D, 1.5.2011).

Sosiaalisen median tietoturvaohje. 2010. Valtionhallinnon tietoturvallisuuden johtoryhmä. 4/2010. (Luettavissa http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/01_julkaisut/05_valtionhallinnon_tietoturvallisuus/20101222Sosiaa/Sosiaalinen_media.pdf, 1.5.2011).

Kirjoittajat

Kari Alho, VTT, dosentti, tutkimusneuvonantaja, ETLA
Huhtinen, Aki-Mauri, evl., professori, MpKK, Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos
Juha Matti Lehtonen, professori, dosentti, TkT, MpKK, sotatekniikan laitos
Jarno Limnéll, ST, VTM, kapteeni (evp.)
Reijo Mankinen, VTK, tutkija, ETLA
Rolf Maury, VTK, ETLA
Nuutti Nikula, VTM, tutkija, ETLA
Arto Nokkala, YTT, dosentti, MpKK
Risto Sinkko, YTK
Tiina Tarvainen, VTM, Puolustusministeriö